МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

26 ТРАВНЯ 2023 РІК

М. ЧЕРКАСИ, УКРАЇНА

OPEN ACCESS

DOI 10.36074/mcnd-26.05.2023
ISBN 978-617-8126-33-9

МАТЕРІАЛИ
V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

26 ТРАВНЯ 2023 РІК
м. Черкаси, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2023

УДК 001 (08)
Н 34

https://doi.org/10.36074/mcnd-26.05.2023

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.
Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 62 від 17.01.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Н 34 **Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації**: матеріали V Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 26 травня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. — 276 с.

ISBN 978-617-8126-33-9
DOI 10.36074/mcnd-26.05.2023

Викладено матеріали учасників V Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації», яка відбулася 26 травня 2023 року у місті Черкаси.

УДК 001 (08)

© Колектив учасників конференції, 2023
© ГО «Європейська наукова платформа», 2023
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2023

ISBN 978-617-8126-33-9

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
Буценко Р.А., Карпук А.І. **12**

СЕКЦІЯ ІІ.
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

EXPORT OF TOURIST SERVICES IN UKRAINE
Cherniavska O. **14**

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДВИЩЕННЯ ГНУЧКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
Ємельянов О.Ю., Войтович М.Я. **17**

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОСУВАННЯ ПОСЛУГ ГОТЕЛЮ
Саламандик М.М. **20**

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОСЛУГ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАСРТВА
Струц В.В. **22**

СЕКЦІЯ ІІІ.
ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

INVESTING IN EDUCATION TECHNOLOGY (EDTECH)
Yurkova V.A., Kulikova A.V. **24**

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»
Шепеленко В.С. **27**

БЕЗПЕКА ІНТЕРНЕТ-ПЛАТЕЖІВ
Штанкевич Д.Ю. **30**

ЗАСТОСУВАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ
Сук П.Л. **32**

ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ
Бондаренко Н.М., Максимчук А.В. **36**

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ PROMETHEE ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
Артюшенко О., Бобровицька Є. **38**

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ
Ільєнко Б.А. **40**

СТАН ТА ДИНАМІКА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ
Пономарьова О.Б., Лященко С.В. **43**

СЕКЦІЯ IV.
МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ
Рахман М.С., Барановська К.В. **46**

ПРОБЛЕМИ ЩО СТРИМУЮТЬ РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ
Іванова Р.А. **50**

ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ ВИРОБНИЧИМ ПІДПРИЄМСТВОМ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ
Марусенко П.І. **53**

СЕКЦІЯ V.
МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРАЦІВНИКІВ ВАТ «ВІННИЦЬКИЙ ОЖК»
Стадник Б.М., Кубіцький С.О. **56**

ПРОТИЗАКОННІ ВКАЗІВКИ ТА ЕТИЧНИЙ ВИМІР ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ
Голобородько Т.В. **62**

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ
Заболотний В.П. **65**

СЕКЦІЯ VI.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД
Бобиляк Р.Г. **70**

СЕКЦІЯ VII.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

MARKET RESEARCH OF THE GLOBAL HONEY MARKET
Yevchenko D.S. **72**

WHEAT MARKET: ANALYSIS OF DOMESTIC POSITIONS
Kirilyuk D.O. **75**

СЕКЦІЯ VIII.
ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВІКТИМБЛЕЙМІНГУ ТА БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
Денисюк М.М. **78**

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ТЮНІНГУ
Пузирей Д.В. **81**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ГОТІВКОВИМ ТА БЕЗГОТІВКОВИМ ГРОШОВИМ ОБІГОМ
Павленко А.В. **84**

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
Гринь О.О., Кравчук М.Ю. **87**

ГРОМАДЯНСТВО ЄС: ПОРЯДОК НАБУТТЯ, СТАТУС, ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ
Статкевич О.Б. **89**

ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ
Криворот Д.С. **92**

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВОЇ ТРАНСМІСІЇ В МЕЖАХ СПАДКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ
Павлишинець М.С., Алєксєєнко І.Г. **95**

ПОНЯТТЯ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ В ДОКТРИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
Бондаренко О.М. **98**

РЕСТИТУЦІЙНІ НАСЛІДКИ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ В РАМКАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
Павлишинець М.С., Алєксєєнко І.Г. **100**

ЩОДО ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ – АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
Кутєпов М.Ю. **103**

СЕКЦІЯ IX.
ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ДЛЯ СПОРТУ ТА ТУРИЗМУ
Донець К.К. 106

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЖІНОК ДО СЛУЖБИ У ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Колесник В.А.....110

РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
Колесник В.А.....112

СЕКЦІЯ X.
БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ВПЛИВ РІЗНИХ ШТАМІВ СПІРУЛІНИ НА СТАН БІЛКОВОГО ОБМІНУ У ЩУРІВ
Павліченко О.Д., Коломійчук Т.В. 115

СЕКЦІЯ XI.
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ВАРІЮЮЧІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСАД «ГРЕЧАНОГО ПИТАННЯ» СФЕР АГРОПОЛІТИКИ – ЇХ СТОРОНИ, РОЛЬ, ЧИННИКИ ТА АНАЛІТИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Богданець В.О. 118

ОПТИМІЗАЦІЯ СІВОЗМІН В УКРАЇНСЬКОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ
Брусков В.В., Калинка А.К.....121

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕКОРАТИВНОГО РОЗСАДНИЦТВА В УКРАЇНІ
Осьмачко О.М. 127

СЕКЦІЯ XII.
ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА БОРОШНЯНИХ ВИРОБІВ ІЗ ПРІСНОГО ТІСТА
Мєшков Д.О. 130

УДОСКОНАЛЕНО ПРОЦЕС ПРИГОТУВАННЯ СОУСІВ ІЗ ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ СИРОВИНИ ПІДВИЩЕНОЇ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ
Пінтяк В.М.....133

СЕКЦІЯ XIII.
ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНГІБІТОРІВ КОРОЗІЇ В УМОВАХ ВИСОКИХ ТЕМПЕРАТУР ГРАВІМЕТРИЧНИМ МЕТОДОМ
Кондрат Р.М., Псюк М.О. **136**

СЕКЦІЯ XIV.
ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

СХЕМА НАВАНТАЖЕННЯ СИЛОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ З АКСІАЛЬНОЮ СТРУКТУРОЮ ПРИВОДУ КУЛЬКО-ГВИНТОВОГО ГІДРОПІДСИЛЮВАЧА
Апаракін А.Р. **143**

СЕКЦІЯ XV.
ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СУПЕРКОНДЕНСАТОРІВ ДЛЯ ЕЛЕКТРОЖИВЛЕННЯ СИСТЕМ ЗВ'ЯЗКУ
Площик А.С. **146**

СЕКЦІЯ XVI.
ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

STUDY OF INDUCED CURRENTS IN THREE-PHASE CIRCUITS WITH ELECTROMAGNETIC CONNECTIONS
Research group: Shaiakhmetov A., Lobodzynskyi V., Chunyak Yu., Petruchenko O., Svyatnenko V. **148**

THE SMART GRID CONCEPT IN THE NATIONAL ENERGY NETWORK
Research group: Halushko V., Lobodzynskyi V., Svyatnenko V., Chunyak Yu., Petruchenko O. **152**

THREE-PHASE CABLE LINE REPLACEMENT DIAGRAM AND ITS IMPLEMENTATION IN THE MATLAB/SIMULINK PROGRAM
Research group: Savichenko P., Lobodzynskyi V., Petruchenko O., Svyatnenko V., Chunyak Yu. **155**

СЕКЦІЯ XVII.
КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ VUE.JS
Головачко В.В. **157**

РОЗРОБКА ІНТЕРНЕТ МАГАЗИНУ ДЛЯ ПРОДАЖУ ТОВАРІВ
Юрик Г.С. **159**

СЕКЦІЯ XVIII.
СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АНАЛІЗ АСОЦІАТИВНИХ ПРАВИЛ В CSV
Іщенко М.Д. **162**

СЕКЦІЯ XIX.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ АЛГОРИТМІВ ВИЗНАЧЕННЯ КООРДИНАТ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ВИПРОМІНЮВАННЯ ЗВУКОВИХ ХВИЛЬ
Сідлецький С.П., Гладун М.Т. **166**

АНАЛІЗ МОНІТОРИНГУ ТЕМПЕРАТУРИ ОСНОВНИХ ВУЗЛІВ ЕКСКАВАТОРА
Каплун Б.А. **168**

КОНЦЕПЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗАДАЧАХ АВТОМАТИЗАЦІЇ CI/CD
Котвицький С.В. **170**

РОЗВИТОК В СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОГО БАЧЕННЯ ТА ВІДСТЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
Нанівський О.І. **172**

ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ
Кулик Ю.-М.Р. **174**

СЕКЦІЯ XX.
ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЛЕНОГО МОВЛЕННЯ ДЖ. БАЙДЕНА *(НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ ДЖ. БАЙДЕНА 21.12.2022 Р.)*
Карпусенко М.В., Карпусенко Н.В. **176**

СЕКЦІЯ XXI.
ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ДЕПУТАТИ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ОТГ РАДОМИШЛЬЩИНИ
Ясиненко М.Г. **178**

КОНЦЕПЦІЯ «ДІАЛОГУ КУЛЬТУР» В. БІБЛЕРА: ХУДОЖНІЙ ВИТВІР ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАПОРУКА ПОРОЗУМІННЯ
Шморгун О.О. **183**

СЕКЦІЯ XXII.
ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
Подолянчук С.В. **186**

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ЯК СПРИЯТЛИВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Халявка-Васильєва Л.В. **189**

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТА СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ
Ткаченко М.В., Павліченко О.Д. **191**

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УЧАСТІ В РУСІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ
Монастирський В.М. **194**

РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ ВИВЧЕНІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТІМИ ЛІКАРЯМИ
Козлова Л.Б. **198**

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ 1917-1991 РР.
Загородня А.А. **200**

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗПР
Шостак О.О., Антонюк А.С. **203**

СЕКЦІЯ XXIII.
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

TEMPORAL LOGIC AS A TOOL FOR MODELING TIME PROCESSES
Dorofieieva K., Martynenko Ya., Tkachuk I. **205**

ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ДОРОСЛИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
Бойко С.Т. **208**

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ МЕТОД КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ РОЗЛАД СПЕКТРУ АУТИЗМУ
Єременко Н.В. 214

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В СИТУАЦІЇ ВІЙНИ
Царенко Л.Г. 220

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У РОДИНІ
Регула Л.В. 226

СЕКЦІЯ XXIV.
МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

INFLUENCE OF ARTERIAL HYPERTENSION AND ANTIHYPERTENSIVE THERAPY ON THE COURSE OF COVID-19
Tsan Ye., Saveliev O. 229

ВПЛИВ ПОЛІНОЗУ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ
Сарапулова С.М. 233

ЗАПАЛЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЕТІОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИНИКНЕННЯ ДЕПРЕСІЇ
Тафічук Т.Ф. 235

ОБІЗНАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ У ПИТАННІ ГІГІЄНИ МИТТЯ М'ЯСА ЯК РИЗИК ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ
Серік М.Р., Мокрякова М.І. 237

ПРОБЛЕМИ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ПОЛІТРАВМІ: СПОЛУЧАННЯ ТОРАКАЛЬНОЇ ТА ТЯЖКОЇ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ
Курсов С.В., Скоропліт С.М. 238

РОЛЬ ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕНТНОСТІ ТА ДІАБЕТУ ІІ ТИПУ В РОЗВИТКУ НЕАЛКОГОЛЬНОЇ ЖИРОВОЇ ХВОРОБИ ПЕЧІНКИ
Ігнатюк А.Д. 241

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПЕРЕБІГ СЕРПОВИДНОКЛІТИННОЇ АНЕМІЇ
Ннані А.М., Ганжа А.О. 244

СЕКЦІЯ XXV.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
Рабушко Н.В. 246

ТЕЛЕРЕАБІЛІТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ХВОРИХ НА ХРОНІЧНЕ ОБСТРУКТИВНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ
Вітенко Д.П., Балаж М.С. **248**

СЕКЦІЯ XXVI.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ З ПОЗИЦІЇ Т. ШЕВЧЕНКА
Бабак Я.В. **252**

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ КАТЕГОРІЇ «ПІДНЕСЕНЕ»
Федоренко М.О. **255**

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО КИЄВА У XVIII - У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ
Хмарук О.Р. **257**

ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОМАЙДАНУ: ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В. ЯНУКОВИЧА
Рябоконь М.С., Марченко В.О. **259**

СЕКЦІЯ XXVII.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ВИКОРИСТАННЯ ТЕМИ «CONSTKAMERS» У ВИСТАВКОВІЙ ПРАКТИКТИЦІ МУЗЕЇВ
Копилова С.В. **261**

ВІЙНА І МИСТЕЦТВО. РЕФЛЕКСІЯ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ
Драч О.А. **264**

МОДА ЯК ГЕДОНІСТИЧНА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЕПОХИ СПОЖИВАННЯ
Романова А.І. **266**

ФЕНОМЕН «ПЛАСТИЧНОСТІ» У ВИКОНАВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІАНІСТА
Лію Лібоя **268**

СЕКЦІЯ XXVIII.
ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПОБЛИЗУ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Гринюк В.І. **271**

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА МІНЛИВІСТЬ ВОЛОГОСТІ ПОВІТРЯ НА ЖИТОМИРЩИНІ
Музика Т.А., Недострелова Л.В. **274**

СЕКЦІЯ І.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Буценко Ростислав Анатолійович
аспірант
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Карпук А.І.
доктор економічних наук, професор, директор
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Боярська лісова дослідна станція», Україна

В умовах поглиблення інституціональних трансформацій у лісовому секторі національного господарства України виникла гостра необхідність у формуванні сучасної системи еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства задля забезпечення розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу та упередження еколого-деструктивного впливу на лісові біогеоценози. Нинішня модель еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства охоплює надміру звужений спектр методів, інструментів та важелів спонукального та стимулюючого впливу на постійних лісокористувачів, що не дозволяє повною мірою використати наявні резерви нарощення лісового багатства та підвищення рівня лісистості країни. Потреба у формуванні нової модернізованої системи еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства актуалізувалася у зв'язку з корпоратизацією лісового сектора національного господарства.

Створення на базі лісових господарств Державного підприємства «Ліси України» створило умови для більш ефективної координації діяльності постійних лісокористувачів в частині відтворення, відновлення та охорони лісоресурсного потенціалу, а також ведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням деревної маси та корисних властивостей лісів. Водночас необхідним є внесення змін та доповнень у лісове, природоохоронне, бюджетне та податкове законодавство, щоб розширити спектр методів, інструментів та важелів еколого-економічного регулювання розширеного відтворення та господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

У першу чергу доцільно інституціоналізувати методи та інструменти стимулювання землевласників, котрі володіють малопродуктивними угіддями, до нарощення масштабів лісорозведення, що дасть можливість забезпечити зростання рівня лісистості окремих територій та створити умови для збільшення потенціалу лісового біорізноманіття. Окреслені на загальнонаціональному рівні пріоритети нарощення лісоресурсного потенціалу [2] будуть реалізовані лише за умови залісення малопродуктивних сільськогосподарських угідь та неугідь. Необхідним є

узаконення стимулів, які підвищуватимуть заінтересованість землевласників у переведенні сільськогосподарських угідь у категорію лісових земель. Такий досвід активно використовується в країнах Європейського Союзу в рамках реалізації Єдиної сільськогосподарської політики та ряду конвенцій природоохоронного та лісівничого спрямування.

Доцільною є також імплементація у вітчизняну практику еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства методів та інструментів, котрі спонукатимуть постійних лісокористувачів модернізовувати та оновлювати основні лісогосподарські та лісоохоронні засоби, що дасть можливість прискореними темпами впроваджувати інноваційні методи залісення, лісозаготівель, транспортування та переробки деревини, а також утилізації деревних відходів з метою нарощення обсягів виробництва твердого біологічного палива. Важливого значення в умовах воєнного часу та поглиблення інституціональних трансформацій (корпоратизація лісового сектора) набуває узаконення методів та інструментів стимулювання процесів вторинного ресурсокористування, яке передбачає суттєве підвищення рівня корисного використання матеріально-речової субстанції некондиційної (малоліквідної) деревини (лісосічних відходів та відходів деревообробки).

Деревні відходи становлять в середньому 10-12% від загального обсягу заготовленої деревини і виступають вагомою ресурсною базою розвитку біоенергетичного сегмента лісового сектора [1]. Розбудова виробничо-технічної бази утилізації деревних відходів (лісосічних відходів та відходів деревообробки) дасть можливість на порядок збільшити обсяги твердого біологічного палива, що є вагомим чинником зміцнення енергетичної самодостатності територіальних громад. Нарощення потенціалу біологічного палива дасть змогу зменшити споживання традиційних вуглеводневих енергетичних продуктів, що сприятиме підвищенню енергоефективності функціонування об’єктів комунальної та соціальної інфраструктури.

Тому доцільною є інституціоналізація методів та інструментів стимулювання вторинного ресурсокористування як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні територіальних громад, щоб місцеве самоврядування мало можливість використовувати прямі та непрямі бюджетні інструменти підтримки суб’єктів підприємницької діяльності, в першу чергу постійних лісокористувачів, які реалізують проєкти утилізації вживаної та некондиційної деревини з метою виробництва твердого біологічного палива. Місцеве самоврядування має сконцентрувати застосування такого роду інструментів на стимулюванні процесів реконструкції та модернізації основних засобів, котрі забезпечують механічний вплив на вживану та некондиційну деревину для формування ресурсної бази виробництва деревних паливних продуктів. Інституціоналізація перерахованих інструментів прискорить процеси формування біоенергетичного сегмента лісового сектора національного господарства.

Список використаних джерел:

1. Дзюбенко О.М. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку лісового сектора України: інституціональні засади та напрями диверсифікації. Монографія. Житомир. 2020. 383 с.
2. Указ Президента України від 7 червня 2021 року №228 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів». [Електронний ресурс]. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2282021-39089.

СЕКЦІЯ ІІ.
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

EXPORT OF TOURIST SERVICES IN UKRAINE

Olha Cherniavska
A second-year student of the Faculty of international trade and law
State University of Trade and Economics, Ukraine

Scientific Supervisor: Oksana Piankova
ORCID ID: 0000-0002-7491-6543
Ph.D. in Economics, associate professor, Associate Professor
of Department of International management
State University of Trade and Economics, Ukraine

The value of the services market has grown significantly over the past decades both in the domestic economy and in the global economy. The service market is a system of certain social and economic relations between the consumer and the producer of services, which are localized in space and dynamic in time, and which are realized in the process of meeting the solvent demand [1].

Tourism is the activity of people who travel and stay in places outside their normal environment for a period not exceeding one consecutive year for vacation and other purposes [2].

The functioning of the tourism industry is determined by the Law of Ukraine "About Tourism". According to the Law, there are the following types of tourism: children's, youth, family, for the elderly, for persons with disabilities, cultural and educational, medical and recreational, sports, religious, ecological, rural, underwater, mountain, adventure, hunting, automotive, amateur [3].

The state determines the main policy directions in the field of tourism, and therefore creates state and regional programs for the development of this direction. The main document that defines the ways to improve the travel sector is the "Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026". Its goal is to create favorable conditions for the improvement of tourism and resorts in accordance to international quality standards and European values. The largest regional programs are the Tourism Development Program of Zakarpattia Oblast, Chernivtsi, Rivne, Odesa Oblasts (2021-2023); Ternopil, Ivano-Frankivsk, Lviv regions (2021-2025), the city of Kyiv (2022-2024), Kharkiv region (2021-2027) etc [4].

Services cannot be materialized and stored, their consumption occurs when they are created. There is no certain standardization regarding the process of providing services - the perception of their quality is subjective, it is only possible to standardize and control the conditions in which they will be provided.

There are many National standards of Ukraine in the field of tourism, but the issue of their harmonization with international standards such as ISO and CEN is quite acute. To attract more foreign tourists, our state is gradually taking steps to synchronize standards

with the European system:

DSTU ISO 21101:2016 (Requirements for the safety management system for adventure tourism organizers), DSTU ISO 13810:2016 (General requirements for industrial tourism), DSTU ISO 18065:2016 (Requirements for tourist services provided directly in nature conservation areas), DSTU ISO/TS 13811:2016 (Recommendations for the development of specifications aimed at reducing the negative impact of accommodation facilities on the environment), DSTU ISO 14785:2016 (Requirements for the quality of services provided by tourist information offices), DSTU EN 15565:2016 (Requirements for professional training and qualification programs for guides) [5]. Every Ukrainian tourist company that wants to export tourist services is forced to get an assessment of its own activity in order to attract foreign tourists, which actually results in obtaining an international certificate.

One of the stages of providing tourist services is passing the customs border and other customs procedures. Currently, the visa-free regime (within 90 days) is valid for 92 countries, mainly European and Asian countries. Electronic visas are issued exclusively to foreigners from specified states for one-time or two-time entry and stay in Ukraine for a period of up to 30 days [6].

Ukraine mainly exports tourism services to India, Morocco, Belarus, Israel, Great Britain, USA, Turkey, Moldova, Nigeria and Poland the most (in terms of value). This Top-10 shows us that EU and Mediterranean countries are not interested in Ukrainian hospitality as much as Ukrainian citizens are interested in the resorts of Turkey, Egypt, Cyprus, UAE, Great Britain, Germany, Greece, Italy and Spain. In 2021, the export of tourist services amounted to 341065500 US dollars, in 2020 - 261834200 US dollars (3382 thousand people), in 2019 - 384642500 US dollars (13710 thousand people), in 2018 - 298739300 US dollars (14342 thousand people), in 2017 – 240888900 US dollars (14579 thousand people). There is an increase in the volume of exports in value units, but at the same time the number of visitors is decreasing. Ukrainian resorts are relatively cheap compared to European resorts, so foreigners visit Ukraine more often for vacation than Ukrainians themselves travel within the country [7].

The conjuncture of the international tourism market has the following features: unlike international trade operations based on the exchange of goods, there is an exchange of tourists - persons; tourist demand is reflected in the purpose of the trip, its duration, safety and conditions in which the tourist is. Tourism services are formed by the efforts of enterprises and companies, and their interests, needs, commercial goals and ways of working differ. Success is possible only with the application of a systematic approach to strategic development and mutual understanding of a common goal and ways of prosperity in the existing competitive conditions.

So, the demand of foreign tourists for Ukrainian tourist services and related industries is shaped by the following factors: low prices for tours and excursions (with the devaluation of the hryvnia, services become even cheaper for foreigners), high quality of services, convenient location of the country (Ukraine is the territorial heart of Europe and borders with seven countries on land and with three more countries by sea), favorable exchange rate for foreigners, comfortable climatic conditions (not very cold winter and relatively mild summer), positive image of the country (Ukraine is gradually promoting its brand in the world society, so more people learn about the features of the state). In turn, the following are factors in the formation of the offer: the availability of natural resources (the diversity of the landscape also provides an opportunity to engage in various extreme sports), the presence of outstanding cultural and historical monuments, developed infrastructure; availability of a sufficient number of accommodation and catering facilities (hotels, hostels,

restaurants, cafes), ways of transport (road, air and sea transport, railway), cultural and leisure facilities. It is worth mentioning the incredible traditional cuisine, which is known all over the world [2].

Thanks to the development of e-commerce, it is becoming easier for Ukrainian companies to provide tourist services to foreigners. Communication with the client becomes faster and of higher quality, it becomes possible to offer the client a wider range of services and ensure a higher level of comfort during the trip. In 2017, 17,306 travel packages were sold for incoming tourists to travel around Ukraine, in 2018 - 35,138, in 2019 - 54,551 travel packages, and in 2020 - only 10,779 [7][8].

The procedure for taxation of tour operator and travel agency activities is determined by Article 207 of the Tax Code of Ukraine [9].

Tourism in Ukraine reflects its internal social, economic and political condition. The annexation of Crimea and russia's military aggression sharply reduced the flow of incoming tourists. The closure of commercial sea and air transport, the constant danger of bomb shelling, destroyed infrastructure, and the disconnection of water and electricity supply discourage foreigners from traveling to Ukraine. The field of tourism continues to struggle with difficulties despite complex circumstances. Now it functions at approximately 30% and is oriented towards travel within the state - mainly in the western Ukrainian direction [10]. The country's budget does not receive a large amount of taxes, which, among other things, finance the Armed Forces of Ukraine and the most socially vulnerable categories of the population. The state of the tourism industry will deteriorate, because even in the case of the most positive forecasts, the state will take a long time to eliminate the consequences of hostilities and demining the territories. Ukraine will continue to integrate its own laws with the European system for fruitful cooperation in the future, rapid recovery and attraction of even more investments in the tourism industry.

References:

1. Л.Л. Носач [та ін.]. (2014). Світовий ринок товарів та послуг : навч.-метод. Посібник. Харків: «Видавництво «Форт».
2. Іванова Л.О., Музика О.М. (2015). Кон'юнктура ринків: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії.
3. Про туризм (Закон України). №325/95-ВР. (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text.
4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (Постанова Кабінету Міністрів України). №168-р. (2017). URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501.
5. Міністерство економіки України. (2023). ПЕРЕЛІК НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=ecfd6c5a-1760-4d8d-a931-3a63f64e2310&title=GaluzeviStandarti.
6. Міністерство закордонних справ України. (2022). Режим в'їзду іноземців до України за державами. URL: https://mfa.gov.ua/consul/foreigners/entry-and-stay/rezhim-vyizdu-inozemciv-do-ukrayini-za-derzhavami.
7. Державна служба статистики України. (2023). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/.
8. UNWTO. (2023). URL: https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics.
9. Податковий кодекс України. (2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.
10. Туризм в умовах війни! (2022). synevir.info. URL: https://www.synevir.info/%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8/.

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДВИЩЕННЯ ГНУЧКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов Олександр Юрійович
д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Войтович Максим Ярославович
аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство характеризується різними видами його економічного потенціалу. Зокрема, слід виділити маркетинговий [1], збутовий [2], виробничий [3, 4] та інші складники потенціалу підприємств. Також важливим його видом є потенціал ресурсозбереження [5–7], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку підприємств [8–11] та у технологічних змінах, що відбуваються [12–16]. Ефективність функціонування підприємств у динамічних умовах зовнішнього середовища значною мірою визначається також і рівнем їх адаптаційних можливостей [17–21]. Цей рівень, що суттєво залежить від гнучкості підприємств [22–24], відображається як в результативності адаптації [25], так і у величині її потенціалу [26].

Загалом, можна стверджувати, що здатність підприємства до адаптації залежить від його гнучкості. Тому оцінювання потенціалу підвищення гнучкості підприємств потребує попереднього оцінювання рівня їхніх адаптаційних можливостей. Своєю чергою, таке оцінювання має певною мірою відносний характер, який проявляється у тому, що наперед потрібно обрати певний різновид фінансово-економічних результатів господарської діяльності, відносно якого оцінюватимуться адаптаційні можливості підприємства, та визначити ситуації, щодо яких можливо відбуватиметься адаптація.

Варто виділити два види адаптаційних можливостей підприємства до певного сценарію погіршення умов його зовнішнього середовища:, а саме

1) фактичну величину адаптаційних можливостей суб'єкта господарювання. Вона може визначатися як різниця між очікуваною величиною результату діяльності підприємства у разі настання певного негативного сценарію за наявної у цього підприємства гнучкості та величиною цього результату у разі, якщо б підприємство взагалі би гнучкістю не володіло;

2) прогнозна величина адаптаційних можливостей суб'єкта господарювання. Вона може визначатися як різниця між очікуваною величиною результату діяльності підприємства у разі настання певного негативного сценарію за умови реалізації підприємством заходів з підвищення гнучкості та величиною цього результату у разі, якщо б підприємство взагалі би гнучкістю не володіло

При цьому оцінювання потенціалу підвищення гнучкості підприємства доцільно здійснювати за допомогою множини показників, які характеризують можливість збільшення рівня адаптації підприємства до змін за різних сценаріїв цих змін. Зокрема, якщо розглядати випадок адаптації підприємств до негативних змін у його зовнішньому середовищі, то такі сценарії відповідатимуть різним комбінаціям можливого скорочення попиту на продукцію підприємства та можливого збільшення

цін на ресурси, що ним використовуються.

Відповідно, величина потенціалу підвищення гнучкості підприємства стосовно адаптації до можливих негативних змін у його зовнішньому середовищі за певним їх сценарієм може бути обчисленою за такою формулою:

$$B_i = A_{ni} - A_{фi}, \qquad (1)$$

де:

B_i – величина потенціалу підвищення гнучкості підприємства стосовно адаптації до можливих негативних змін у його зовнішньому середовищі за і-тим їх сценарієм;

A_{ni}, $A_{фi}$ – відповідно прогнозна та фактична величини адаптаційних можливостей підприємства до і-того сценарію погіршення умов його зовнішнього середовища.

Тоді загальний потенціал підвищення гнучкості підприємства може бути оцінений множиною значень показника (1) за різних сценаріїв негативних змін у зовнішньому середовищі суб'єкта господарювання. Також з метою встановлення величини потенціалу підвищення гнучкості підприємства можливим є обчислення математичного сподівання значень показника (1) з урахуванням імовірності настання різних сценаріїв.

Список використаних джерел:

1. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика», (649), 214–219.
2. Ємельянов О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Діагностування достатності обсягів збутової діяльності промислових підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (26.6), 102–108.
3. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (23.4), 128–135.
4. Emelyanov, A., Kurylo, O. & Vysotskij, A. (2013). Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. Ekontechmod. An international quarterly journal, (4), 11–17.
5. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. Бізнес Інформ, (11), 141–143.
6. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. Економічний часопис – XXI, (1-2), 45–48.
7. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. Економіка. Фінанси. Право, (8), 7–10.
8. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. Економіка: реалії часу, (2 (30)), 79–84.
9. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. Бізнес Інформ, (1), 44–49.
10. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. Економіст, (12), 72–75.
11. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (**2014**) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. **International Journal of Business, Humanities and Technology, (4),** 129–135.
12. Ємельянов, О. (2023). Склад інформації, необхідної для управління енергозберігаючими технологічними змінами на підприємствах. Матеріали конференцій МЦНД, (17.03.2023;

Дніпро, Україна), 97–99. вилучено із https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/465.
13. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання процесу ціноутворення на машинобудівну продукцію. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління», (847), 81–87.
14. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. Economic Themes, (54(2)), 177–194.
15. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. Sustainability, (10(4)), 1186.
16. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. Проблемы экономики и менеджмента, (11), 13–21.
17. Білошкурська, Н. В. (2010). Моделі адаптивної поведінки та їх роль у формуванні економічної безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки, (12 (114)), 101–104.
18. Гросул, В. А., Круглова, О. А. & Рачкован, О. Д. (2017). Методичні засади оцінювання сприятливості зовнішнього середовища для адаптації підприємств роздрібної торгівлі. Актуальні проблеми економіки, (4), 62–74.
19. Лепейко, Т. І. & Кривобок, К. В. (2016). Удосконалення інструментів адаптації підприємств до впливу конкурентного середовища. Бізнес Інформ, (12), 176–181.
20. Крисько, Ж. Л. (2009). Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації. Галицький економічний вісник, (2), 38–42.
21. Соколова, Л. В. (2016). Теоретико-методологічна платформа розробки системи адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища. Проблеми економіки, (3), 206–211.
22. Демків, І. (2010). Розвиток понятійного апарату управління гнучкістю підприємства. Економічний аналіз, (5), 80–82.
23. Ігнатієва, І. А. & Хлістунова, Н. В. (2013). Методичні підходи до оцінювання рівня стратегічної гнучкості підприємств сфери послуг. Актуальні проблеми економіки, (4), 128–135.
24. Распопов, Р.С. (2006). Економічні аспекти гнучкості виробничої потужності підприємства. Вісник ДонДУЕТ, (4 (32)), 117–123.
25. Степанова, Ю. Л. (2012). Результативність адаптації підприємства. Економіка. Менеджмент. Підприємництво, (24 (I)), 156–163.
26. Лепейко, Т. І. & Кривобок, К. В. (2015). Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. Економічний аналіз, (20), 245–250.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОСУВАННЯ ПОСЛУГ ГОТЕЛЮ

Саламандик Микола Мирославович
здобувач вищої освіти
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Брикова Тетяна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-8842-9028
канд. техн. наук, доцент кафедри харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Найбільш привабливою галуззю підприємницької діяльності на сьогоднішній день являється сфера гостинності, зумовлено це швидкістю обороту капіталу та високою рентабельністю, у зв'язку з чим зростає конкуренція між закладами надання послуг. Проте у сучасних умовах діяльності сталий розвиток готельно-ресторанного господарства можливий в умовах удосконалення та впровадження нових форматів інформаційних технологій просування послуг готелю [1-2].

Застосування інформаційних технологій прямо впливають на конкурентоспроможність закладу готельно-ресторанного бізнесу. Використання комп'ютерних мереж, Internet та Internet-технологій, програмних продуктів наскрізної автоматизації всіх бізнес-процесів готелю сьогодні не просто питання лідерства і створення конкурентних переваг, але і виживання на ринку в найближчому майбутньому [3].

Входження України у світову мережу інформаційних комунікацій дало суттєвий вплив на інформаційні технології, зокрема:

- вдосконалено умови функціонування інформаційних систем;
- розроблено державну програма інформатизації;
- сформовано нормативно-правову базу;
- збільшилась кількість підприємств інформаційної інфраструктури;
- покращилась якість каналів зв'язку;
- урізноманітнились технічні засоби та інформаційні технології активізації інформаційних систем [4].

На сьогоднішній день найактуальнішою та найпотужнішою мультимедійною складовою інформаційних технологій просування послуг готелю є – мережа Internet.

Використання Internet-технологій у готелях нашої країни є одним із шляхів глобальної інформатизації, забезпечення просування послуг готелю та дозволяє збільшити кількість потенційних клієнтів й зацікавлених до співпраці людей.

У період до коронавірусної хвороби та повномасштабної війни в Україні готельний бізнес розвивався досить динамічно, зокрема реконструйовувались і переоснащувались сучасним устаткуванням старі готелі, з'являлись нові, приватні та сучасні готелі. На даний час враховуючи кризові умови функціонування закладів готельних підприємств та для втримання на ринку заклади шукають шляхи інформування потенційних споживачів та залучають до роботи інформаційні технології просування послуг. Серед найбільш ефективних способів просування послуг для готелів через мережу Internet є:

1. пошукова оптимізація;

2. контекстна реклама;
3. просування в соціальних мережах, тематичних блогах і форумах;
4. email-розсилка [5].

На основі проведеного аналізу потреб споживачів та керівників підприємств готельного-ресторанного господарства сформовано висновки щодо вимог, які висуваються до інформаційних технологій просування послуг готелю:

- прості та доступні у використання (орієнтовані на категорію користувачів, які не є професіоналами галузі інформаційно-комп'ютерних технологій);
- достатність швидкої окупності;
- мінімальні затрати коштів, праці та часу для ефективного їх функціонування;
- широкий діапазон можливостей і гнучкість для вдосконалення, розвитку та доповнення;
- здатність пропонувати альтернативні варіанти пропонованих готельних послуг;
- висока інформативність;
- здатність самостійно поширювати відкриту інформацію з метою залучення нових клієнтів чи бізнес-партнерів.

Отже, використання в закладах готельно-ресторанного господарства інформаційних технологій просування послуг є необхідною умовою конкурентоспроможності закладу, збільшенні продажів та поліпшенні якості обслуговування споживачів.

Список використаних джерел:

1. Завідна Л.Д. Готельний бізнес: стратегії розвитку : монографія. Київ, 2017. 600 с.
2. Ціхановська В. Тенденції розвитку світового ринку туристичних послуг в умовах посилення глобалізаційних процесів / В. Ціхановська, С. Ковальчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 7. – С. 86–89.
3. Інноваційні технології в готельному бізнесі [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2014/Informatica/ 3_160394.doc.htm.
4. Г.Г. Швачич, В. В. Толстой, Л. М. Петречук, Ю. С. Іващенко, О. А. Гуляєва, О. В. Соболенко Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: Навчальний посібник. – Дніпро: НМетАУ, 2017. – 230 с.
5. Кучечук Л. В. Види Інтернет-реклами на підприємствах готельного господарства / Л. В. Кучечук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2017. – Вип. 6. – С. 167-174.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОСЛУГ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАСРТВА

Струц Вікторія Володимирівна
здобувач вищої освіти
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Брикова Тетяна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-8842-9028
канд. техн. наук, доцент кафедри харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Готельно-ресторанного бізнес є одним із найбільш розповсюджених видів діяльності сфери гостинності, у зв'язку з чим між закладами відбувається постійна конкурента боротьба, яка спрямована на пошук нових та утримання постійних споживачів їхньої продукції та послуг.

Для того аби втриматись на ринку потрібно шукати шляхи для удосконалення системи управління якістю послуг, розробляти напрями та механізми контролю якості та впроваджувати нові концепції управління якістю.

В умовах ринкової економіки проблема якості надання послуг гостинності є дуже актуальною для готельно-ресторанних комплексів. Особливу актуальність управління якістю продукції та послуг набула у зв'язку з прийняттям України до Світової організації торгівлі, де встановлені вимоги відповідності не тільки до якості продукції та послуг, але й до діяльності всього підприємства [1].

Організація управління якістю послуг готельно-ресторанних комплексів направлена на вироблення управлінських рішень і здійснення комплексу управлінських дій, спрямованих на створення, надання та планування послуг високого рівня якості [2-3].

Організація та робота системи управління якістю у закладах готельно-ресторанного господарства повинна гарантувати споживачу задоволення його потреб під час обслуговування в закладі, на усіх етапах і у всіх ланках. Саме тому, особливе значення має розроблення і практичне застосування внутрішніх стандартів закладу готельно-ресторанного комплексу у яких визначено загальні складові якості надання готельних і ресторанних послуг.

Удосконалення форм і методів процесу управління, які спрямовані на поліпшення якості й забезпечення конкурентоспроможності закладу – є метою управління якістю послуг у закладах готельно-ресторанних комплексів.

Під час організації та управління системою у закладах готельно-ресторанного господарства, слід враховувати і дотримуватись наступних факторів:

- політики закладу, щодо якості послуг;
- методів та принципів системи управління якістю;
- вимог законодавчої та нормативної бази;
- потреб та запитів споживачів, їх прив'язаність до основних елементів системи управління якістю та системи управління закладом готельно-ресторанного комплексу в цілому [4].

Отже, організація системи управління якістю послуг закладів готельно-ресторанного господарства є найважливішим елементом у механізмі діяльності

закладів гостинності та важливим чинником конкурентоспроможності на ринку послуг. Як бачимо якість і ефективність діяльності щодо управління якістю пов'язана з методами управління, елементами механізму управління, які мають безпосередній вплив на сервіс послуг, що надаються, з метою забезпечення максимального задоволення потреб споживачів.

Список використаних джерел:

1. Управління якістю продукції та послуг / Білецький Е. В., Янушкевич Д. А., Шайхлісламов З. Р., Харків. торгов.-економ. інститут КНТЕУ – Х. : ХТЕІ, 2015 – 222 с.
2. HoReCa: навч. посіб.:у 3т. – Т.1. Готелі / за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2017. – 426 с.
3. Клапчук В.М., Білоус Л.Й. К 47 Управління якістю продукції і послуг у готельно-ресторанному господарстві : Навчально-методичний посібник / В.М. Клапчук, Л.Й. Білоус. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. – 190 с.
4. Поворознюк І. Управління якістю послуг на підприємствах індустрії гостинності під час кризи. Економіка та суспільство. Готельно-ресторанна справа (42), 2022.

СЕКЦІЯ III.
ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

INVESTING IN EDUCATION TECHNOLOGY (EDTECH)

Yurkova Vladyslava Anatolyivna
2nd-year students of Faculty of Finance
Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman, Ukraine

Kulikova Anna Volodymyrivna
2nd-year students of Faculty of Finance
Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman, Ukraine

Academic supervisor: Onikienko Serhiy Volodymyrovych
Doctor of Economic Sciences, Professor of Corporate Finance and Controlling Department
KyivNational University of Economics named after Vadym Hetman, Ukraine

Introduction. Education and new technologies are the directions that have a great influence on the development of the educational industry in the future. The global education market is developing at a rapid pace, attracting the attention of both "veteran" investors of the industry and investors of a broader profile. In recent years, record amounts have been invested in the EdTech market, almost 20 billion dollars in 2019 and more than 16 billion dollars in 2020, of which about 9 billion dollars were venture capital infusions into the business of "unicorn" companies, capitalizing more than 1 billion of them dollars without venture capital. [2] Analyst company HolonIQ has published a study of EdTech investments for 2020, according to which the total investments in educational technology amounted to $ 16.1 billion. [1] Educational technology is attracting private investors and private equity funds, which have identified this industry as a core. The giants of the digital world continue to invest in educational startups, strengthening their positions in the global online world. Here are some aspects to consider if an investor wants to make a profit from investing in EdTech: 1) Market potential which implies researching the educational technology market, determine its size, growth and expected trends and assessing the competitive situation and the opportunity to take your place in the market.[3]

Then it is important to assess how innovative and unique the product or service is in the field of education. Does it offer innovative solutions that can solve problems or improve the learning process? Scalability can answer the question how easily the product or service can be scaled and can it be implemented in more schools, universities or organizations?

Aims. The main tasks of this work is exploring the opportunities and challenges associated with investing in EdTech solutions to address modern problems in education and analyzing the potential impact of educational innovations, such as online learning platforms, adaptive learning technologies, and educational data analytics, on the educational landscape and investment prospects.

Materials and methods. EdTech can provide access to quality education, provide personalized learning, facilitate access to resources, and improve the effectiveness of the

learning process. Investing in EdTech can have a significant impact on improving education and fostering innovative approaches to learning and learning. Schools must use educational technology tools to improve student learning and learning outcomes while improving administrative workloads.

Key investment opportunities in EdTech:

Expanding access to quality education. EdTech can provide access to quality education anywhere, regardless of geographic location. This is especially important for regions with limited access to educational resources.

Personalized Learning. EdTech can provide tools to personalize learning, allowing students to learn at their own pace and according to their own needs. Interactive platforms, adaptive programs, and personalized learning systems help each student gain the necessary knowledge.

Learning efficiency. EdTech can facilitate and improve the efficiency of the learning process. The use of interactive technologies, video lessons, online quests and other interactive tools can make learning more engaging and effective.

More effective management and assessment. EdTech provides tools for effective management of educational processes, including learning management systems (LMS), and assessment tools. This allows teachers and administration to better monitor and evaluate student learning.

Learning flexibility. EdTech allows you to learn at your own pace and on your own schedule. Students can choose the courses they want to study and explore new areas of knowledge without the constraints of traditional classical learning.

However, investing in this industry also faces some problems and challenges.

Low profitability. Some EdTech projects may have a long payback period or unpredictable financial results. Raising investment can be risky because the success of an EdTech product can depend on many factors, such as competition, market acceptance, technological difficulties and others.

Technological challenges. The use of technology in the field of education requires solving technological challenges, such as inefficient infrastructure, low Internet speed or unavailability of computer equipment for all students. The lack of reliable network infrastructure creates unique barriers in most schools in poor areas that prevent the effective adoption of digital learning tools. In this case, most schools have poorly designed structures that prevent the effective installation and use of digital educational tools.

Cyber Security Risk. Information security issues prevent schools from using educational technology tools to improve learning. EdTech platforms collect and store large amounts of personal information about students, teachers, and administrators. This can create data privacy risks and the possibility of cyber attacks which can lower the attractivness of the project for investor. Hackers target information assets that are stored or transmitted over unsecured network systems. In higher education, security concerns become significant as thousands of users access certain information every day. The management of such institutions prefers not to take a greater risk by investing in educational technology tools.

Educational innovations such as online learning platforms, adaptive learning technologies, and educational data analytics have the potential to impact the educational landscape and investment outlook in several ways.

First, online learning platforms make education more accessible, especially to people who are unable to receive traditional education due to geographic, economic, or other constraints. This opens up new opportunities for people from different countries and social strata, which affects the expansion of the audience of educational services. Increasing access

to education can lead to an increase in the number of students who have the opportunity to receive an education, which in turn can increase the demand for educational services and create new investment opportunities, which indicates the expansion of access to education.

Second, adaptive learning technologies allow students to receive individualized education, taking into account their individual needs, learning pace and learning style. This can improve learning outcomes and student engagement as they are able to learn in a way that is convenient for them. Such innovations may attract the attention of investors, as personalized learning can improve the quality of education and contribute to better student outcomes.

Thirdly, educational data analytics can help identify trends, successful practices, and weak points in the educational process. This can be important information for investors considering investment opportunities in the education sector. Analytics can help determine the effectiveness of educational programs, measure outcomes, and influence investment decisions. However, there are several potential challenges to consider. For example, it is necessary to ensure the quality of online learning and sufficient support for students. There is also a need to address privacy and data protection issues in educational systems.

Regarding investment prospects, their potential has attracted considerable attention recently, as education is an important factor for the development of society and economy. For example, investors can facilitate the creation and development of innovative products such as educational programs, mobile applications and distance learning platforms. Investments in teacher training and development can have a significant impact on the quality of education. Funding for teacher trainings, seminars and training programs will help improve their skills and competencies.

Moreover, investments in infrastructure and technology that make education accessible to a wider audience can be promising. For example, creating an Internet connection in remote areas, supporting online learning and providing access to computers and other technical means.

Results: The comes about of the work are an investigation of the openings and challenges related with contributing in EdTech arrangements to address today's instructive challenges. Moreover, the potential affect of instructive advancements, such as online learning stages, versatile learning innovations, and instructive information analytics, on the instructive scene and speculation prospects is analyzed.

Conclusions: All things considered, educational innovation can have a significant impact on the educational landscape by expanding access to education, improving the quality of learning, and providing analytical data for decision-making. This opens up new opportunities for investors who are interested in the education sector and can contribute to the development of innovations in this sector. And despite the fact that investing in EdTech has its risks, properly designed and developed EdTech products can bring significant benefits to investors and students as well.

References:

1. Investing in EdTech. In 2020, investments in educational technologies amounted to $16.1 billion. Resource - https://minfin.com.ua/ua/2021/01/19/58792518/.
2. Development of the global market of educational technologies in the context of investment attractiveness. Resource - http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230939.
3. HolonIQ. “Powering decisions that matter in climate, education and healthcare”. Resource - https://www.holoniq.com.

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»

Шепеленко Вероніка Сергіївна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Гребенюк Наталя Олександрівна
ORCID ID: 0000-0003-0548-4772
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

В сучасних умовах господарювання важливо проводити якісний аналіз фінансового стану підприємства, включаючи аналіз його ліквідності. Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки оцінка ліквідності дозволяє збалансувати активи та пасиви балансу і надає повну інформацію про фінансовий стан не лише для власників підприємства, але й для банків, контрагентів та інших зацікавлених сторін.

Вивчаючи напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців можна виділити два основних підходи щодо визначення ліквідності підприємства. При першому підході ліквідність підприємства описується у широкому розумінні та розглядається як аналіз його здатності погасити всі без винятку свої зобов'язання у випадку одночасної вимоги зі сторони всіх кредиторів, включаючи і ті зобов'язання, які випливають із засновницьких документів, зокрема, захист майнових інтересів усіх власників [1]. При другому підході, під ліквідністю розуміють здатність розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями наявними оборотними ресурсами шляхом швидкого конвертування їх у грошові кошти [2].

Ми вважаємо, що другий підхід більш спеціалізовано описує сутність ліквідності підприємства й дозволяє виявити сильні та слабкі сторони його фінансово-економічної діяльності і визначити можливі шляхи для поліпшення фінансового стану загалом.

До фінансового аналізу підприємства слід підходити комплексно і враховувати різні показники. Одним з таких показників є рентабельність, яка вказує на ефективність діяльності компанії і її здатність до генерації прибутку. Проте, варто зауважити, що навіть рентабельна компанія може зіткнутися з фінансовими проблемами і обмеженнями у здійсненні своєї діяльності без належного рівня ліквідності. Тому забезпечення достатнього рівня ліквідності дозволяє не лише зберегти стабільність в короткостроковому періоді, але й створити умови для подальшого успішного розвитку підприємства.

Об'єктом для дослідження є ПрАТ "Тернопільський молокозавод", яке сьогодні є одним з найпотужніших молочних підприємств України і займає п'яте місце по виробництву питного молока. Основними джерелами для проведення аналізу ліквідності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є дані бухгалтерського балансу та звітів про фінансові результати за 2019-2021 роки.

Розглянемо групування активів та зобов'язань підприємства відповідно до їх ступеня ліквідності та строку погашення (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз ліквідності балансу за 2019-2021 рр., тис. грн.

Ранжування активів балансу	2019	2020	2021	Ранжування пасивів балансу	2019	2020	2021
Найбільш ліквідні активи (А1)	9109	10156	11445	Найбільш термінові зобов'язання (П1)	145079	146889	200714
Швидко реалізовані активи (А2)	169359	169895	194150	Короткострокові пасиви (П2)	116604	257279	371800
Повільно реалізовані активи (А3)	95366	135881	136708	Довгострокові пасиви (П3)	193821	104767	37292
Важко реалізовані активи (А4)	582589	642294	690939	Постійні пасиви (П4)	400919	449291	423436

Джерело: складено автором на основі звітності підприємства [4]

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо А1≥П1; А2≥П2; А3≥П3; А3≤П3. Розрахуємо нерівності для кожного року (табл.2):

Таблиця 2

Динаміка ліквідності балансу за 2019-2021 рр.

Роки	Ліквідність балансу	Умови порушення ліквідності
2019	А1<П1; А2>П2; А3>П3; А4>П4	А1, А4
2020	А1<П1; А2<П2; А3>П3; А4>П4	А1,А2,А4
2021	А1<П1; А2<П2; А3>П3; А4>П4	А1,А2,А4

Джерело: складено автором на основі звітності підприємства [4]

За період 2019-2021 рр. бачимо, що ліквідність балансу знаходиться на низькому рівні. У 2019 р. виконувалось 2 нерівності, а у двох наступних роках одна, тобто спостерігається з кожним роком тенденція до зниження ліквідності балансу.

Більше детальна оцінка ліквідності підприємства може бути виконана шляхом розрахунку коефіцієнтів (табл. 3).

Таблиця 3

Показники ліквідності ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Показник	**Роки**			**Норма**
	2019	**2020**	**2021**	
Коефіцієнт покриття	1,0307	0,7777	0,6220	1,5≤Кп≤2,5
Коефіцієнт термінової ліквідності	0,6865	0,4524	0,3897	0,5≤Ктл≤1,5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0348	0,0251	0,0200	0,2≤Ктл≤0,35

Джерело: складено автором на основі звітності підприємства [4]

Коефіцієнт покриття дає змогу встановити, якою мірою оборотні активи покривають поточні зобов’язання [3]. Коефіцієнт покриття компанії протягом останніх трьох років був менший за нормативне значення. У 2019 році коефіцієнт становив 1,0307, що є близьким до нормативного значення. Проте, у 2021 році він скоротився до 0,6220, що є найнижчим значенням за останні три роки та далеким від нормативу. Це може вказувати на проблеми компанії з погашенням поточних зобов'язань та необхідність додаткового фінансування для забезпечення ліквідності

Коефіцієнт термінової ліквідності відображає прогнозовані платіжні можливості підприємства за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами й характеризує очікувану платоспроможність підприємства за період, що дорівнює

середній тривалості обороту дебіторської заборгованості [3].

За вищенаведеними даними, значення коефіцієнта термінової ліквідності компанії зменшувалося протягом трьох років, що може свідчити про зниження фінансової стійкості компанії. У 2019 році компанія мала досить оборотних активів для виконання своїх поточних зобов'язань, але у наступних роках це значення знизилося нижче оптимального рівня 0,5, що може означати, що компанія має недостатньо оборотних активів для виконання своїх поточних зобов'язань.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності є найбільш жорстким критерієм ліквідності підприємства. Він указує, яка частка короткострокових зобов’язань може бути за необхідності погашена негайно за рахунок наявних грошових коштів та їх еквівалентів [3].

У даному випадку, компанія має коефіцієнт абсолютної ліквідності менший за нормативне значення в усі три роки, що свідчить про можливі проблеми з ліквідністю та погашенням поточних зобов'язань.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» має низький рівень ліквідності, що може призвести до погіршення фінансової стійкості та здатності виконувати свої зобов'язання перед постачальниками, працівниками та кредиторами. Низька ліквідність може бути наслідком недостатнього генерації готівкових потоків, неправильного управління запасами та неефективного керування кредитами та зобов'язаннями.

Для покращення рівня ліквідності підприємство має зменшити свою залежність від позикових коштів, збільшити власні оборотні кошти, розробити стратегію управління грошовими потоками.

До того ж, методика оцінювання ліквідності має необхідність постійного вдосконалення. Для вдосконалення методики оцінювання ліквідності підприємства слід звернути увагу на такі аспекти як комплексний підхід до фінансового аналізу; врахування динаміки та потоків грошових коштів; адаптація методики до конкретних умов підприємства та специфіку галузі, в якій воно діє; врахування зовнішніх факторів в умовах економічної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Сорока Й.Й. (2015). Зарубіжний досвід оцінювання фінансового стану підприємств у сфері сучасних умов господарювання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка», 2 (46), 363-367. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_2_63.
2. Голубко А.І. (2020). Ліквідність як економічна категорія. Вилучено з: https://ir.lib.vntu.edu.ua//handle/123456789/29028.
3. Школьник І. О., Боярко І.М. & Дейнека О. В. (2016). Фінансовий аналіз. І. О. Школьник (заг. ред.). Київ: Центр учбової літератури.
4. Фінансова звітність за 2019-2021 (2021). Розрашовано: https://pjsc.molokija.com/ru/press_center.

БЕЗПЕКА ІНТЕРНЕТ-ПЛАТЕЖІВ

Штанкевич Діана Юріївна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Кушнір Світлана Олександрівна
Д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, Україна

Безпека інтернет-платежів є важливим аспектом електронної комерції, оскільки вона забезпечує захист особистої і фінансової інформації користувачів під час здійснення онлайн-транзакцій.

Інтернет-платежі - це платежі, які здійснюються за допомогою Інтернету або будь-яких електронних засобів зв'язку. Такі платежі дозволяють користувачам здійснювати оплату за товари та послуги в Інтернеті, використовуючи різноманітні електронні засоби платежів, такі як кредитні та дебетові картки, електронні гаманці, банківські перекази тощо, здійснюються у відповідності до Закону України від 30.06.2021 № 1591-IX «Про платіжні послуги» [1].

Вони є зручним та швидким способом оплати, оскільки користувачам не потрібно особисто зустрічатися з продавцем чи постачальником послуг, а оплата здійснюється всього за кілька кліків комп'ютерної миші або ж за допомогою смартфона. Крім того, вони забезпечують високий рівень безпеки, оскільки можуть бути захищені різними методами автентифікації та шифрування даних. Інтернет-платежі мають свої переваги та недоліки, які наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки інтернет-платежів

Переваги	Недоліки
✓ Зручність та швидкість: інтернет-платежі дозволяють користувачам здійснювати оплату за товари та послуги всього за кілька хвилин. ✓ Глобальність: інтернет-платежі можна здійснювати в будь-якій точці світу, де є доступ до мережі Інтернет. ✓ Безпека: більшість інтернет-платежів захищені різними методами автентифікації та шифруванням даних, що забезпечує високий рівень безпеки операцій.	✓ Ризики безпеки: не дотримання безпечних правил може призвести до крадіжки особистої інформації та коштів з банківського рахунку. ✓ Залежність від Інтернету: для здійснення інтернет-платежів необхідний доступ до Інтернету, що може стати проблемою в разі відсутності доступу або незадовільної якості зв'язку. ✓ Додаткові комісії та платежі: більшість провайдерів інтернет-платежів збирають додаткові комісії за свої послуги, що може збільшити вартість операцій.

Безпека інтернет-платежів - це комплекс заходів, спрямованих на захист особистої інформації та фінансових даних користувача в процесі здійснення онлайн-транзакцій через Інтернет.

Оскільки безпека є важливим фактором в проведені інтернет-платежів, то вона повинна уважно контролюватися і самими клієнтами, тому далі проаналізуємо заходи безпеки, які допоможуть забезпечити безпеку інтернет-платежів (табл.2).

Таблиця 2

Заходи безпеки користувачів інтернет-послуг

Захід	Пояснення
Користування надійними сервісами	використання тільки надійні та відомі сервіси для здійснення інтернет-платежів, наприклад, PayPal, Google Pay або Apple Pay
Користування двофакторною автентифікацією	активування двофакторну автентифікацію на всіх облікових записах, які використовуються для здійснення інтернет-платежів.
Перевірка адреси сайту	адреса сайту, на якій здійснюється інтернет-платіж, починається з "https" та має зелений замок, що свідчить про наявність SSL-сертифіката.
Слідкування за рухом коштів на рахунку	регулярна перевірка руху коштів на своєму банківському рахунку, щоб переконатися, що немає підозрілих операцій.
Заведення декількох платіжних карток	користування однієї картки для проведення інтернет-платежів, перед цим надсилання коштів з іншої картки.
Обмеження громадських Wi-Fi мереж	уникання використання громадських Wi-Fi мереж для здійснення інтернет-платежів, оскільки ці мережі можуть бути небезпечними.
Обмеження користування публічних комп'ютерів	уникання використання публічних комп'ютерів для здійснення інтернет-платежів, оскільки ці комп'ютери можуть зберігати вашу особисту інформацію.

Незважаючи на введення воєнного стану в країні протягом 2022 року, система електронних платежів Національного банку України надійно виконувала свої функції та повністю задовольняла потреби української банківської системи та її клієнтів у проведенні розрахунків в національній валюті [3].

До прикладу АТ КБ «ПриватБанк» активно бореться із шахрайством, заохочуючи співробітників повідомляти про махінації [4] як в межах банку, так і за його межами, дотримуються політики нульової терпимості до шахрайства і вживають всіх можливих заходів для запобігання крадіжок коштів клієнтів.

Як підсумок можна зазначити, що безпека інтернет-платежів є критично важливим аспектом у функціонуванні будь-якої електронної платіжної системи, включаючи СЕП Національного банку України. Враховуючи зростаючу кількість шахрайських дій у кіберпросторі, необхідно забезпечити належний рівень захисту від крадіжок та інших видів злочинної діяльності. У зв'язку з цим, розвиток технологій безпеки та фінансова грамотність населення повинні бути постійним процесом, що забезпечує ефективну захист від нових загроз та викликів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 № 1591-IX.
2. Закон України від 17.02.2022 № 2075-IX «Про хмарні послуги».
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua.
4. **Офіційний сайт** АТ КБ «ПриватБанк». URL: **https://privatbank.ua**.

ЗАСТОСУВАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Сук Петро Леонідович
ORCID ID: 0000-0002-8556-7123
Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Існують витрати, що призводять до зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань не в періоді їх здійснення, а у наступних періодах. Це – витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

До ВМП відносяться витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Обліковують ВМП на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів". За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх періодів, а за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду [1; 2].

ВМП повинні бути віднесені у склад витрат наступних періодів. Це здійснюється за допомогою певних методів і способів. Такими методами можуть бути методи амортизації необоротних активів, зокрема обернений метод на основі прибутку від фінансових операцій.

Прибуток (збиток) від фінансових операцій розраховується як алгебраїчна сума доходів від участі в капіталі, інших фінансових доходів, втрат від участі в капіталі та фінансових витрат.

Відображення прибутку (збитку) від фінансових операцій у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) знаходиться не в окремій статті, а в статті "Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)" (код рядка 2190) – для прибутку, і в статті "Фінансовий результат від операційної діяльності (збиток)" (код рядка 2195) – для збитку [3; 4].

Прибуток (збиток) від фінансових операцій підприємства обліковують на субрахунку 792 "Результат фінансових операцій" рахунку 79 "Фінансові результати". За його кредитом відображають списання суми в порядку закриття рахунків 72 "Дохід від участі в капіталі" та 73 "Інші фінансові доходи", а за дебетом – списання фінансових витрат з рахунків 95 "Фінансові витрати" та 96 "Втрати від участі в капіталі" [1; 2].

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі прибутку від фінансових операцій спочатку потрібно розрахувати розподіл ВМП за методом на основі прибутку від фінансових операцій і суми проставити у зворотній послідовності: перший рік в останній, другий у передостанній і т.д.

За методом на основі прибутку від фінансових операцій річна сума розподілу ВМП визначається як добуток суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнта розподілу ВМП, який обчислюється діленням обсягу прибутку від фінансових операцій (планового або фактичного) за відповідні періоди розподілу ВМП на

плановий обсяг прибутку від фінансових операцій за увесь період розподілу ВМП.

Віднесення ВМП у склад витрат наступних періодів за методом на основі прибутку від фінансових операцій проводять за формулами:

ПФО = ДУК + ІФД – ФВ – ВУК,

де ПФО – прибуток від фінансових операцій; ДУК – дохід від участі в капіталі; ІФД – інші фінансові доходи; ФВ – фінансові витрати; ВУК – втрати від участі в капіталі.

РСРВМП = СРВМП х КРВМП,

де РСРВМП – річна сума розподілу ВМП; СРВМП – сума розподілу ВМП; КРВМП – коефіцієнт розподілу ВМП.

КРВМП = СПФО : ПСПФО,

де СПФО – сума прибутку від фінансових операцій за окремі періоди; ПСПФО – планова сума прибутку від фінансових операцій за увесь період.

Є інший варіант розподілу ВМП за методом на основі прибутку від фінансових операцій:

РСРВМП = СПФО х КРВМП,

КРВМП = СРВМП : ПСПФО.

Розподіл ВМП за оберненим методом на основі прибутку від фінансових операцій можна здійснювати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

На прикладі розглянемо використання оберненого методу на основі прибутку від фінансових операцій.

Приклад. Сума ВМП – 54000 грн, строк розподілу – 4 роки. Очікується одержати за період розподілу ВМП 183000 грн прибутку від фінансових операцій, у тому числі: за 1-й рік – 80000 грн, за 2-й рік – 50000 грн, за 3-й рік – 30000 грн, за 4-й рік – 23000 грн.

Обчислимо коефіцієнт розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,4372 (80000 : 183000 = 0,4372), за 2-й рік – 0,2732 (50000 : 183000 = 0,2732), за 3-й рік – 0,1639 (30000 : 183000 = 0,1639), за 4-й рік – 0,1257 (23000 : 183000 = 0,1257).

Розрахунок 1-го способу (від початкової суми) розподілу ВМП за методом на основі прибутку від фінансових операцій відображено в таблиці 1, а обчислення 1-го способу (від початкової суми) розподілу ВМП за оберненим методом на основі прибутку від фінансових операцій – в таблиці 2.

Таблиця 1

1-й спосіб (від початкової суми) методу розподілу ВМП на основі прибутку від фінансових операцій

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток від фінансових операцій, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	54000	80000	0,4372	23609
2	54000	50000	0,2732	14753
3	54000	30000	0,1639	8851
4	54000	23000	0,1257	6788
х	Разом	183000	1	54000

[авторська розробка]

Таблиця 2

1-й спосіб (від початкової суми) оберненого методу розподілу ВМП на основі прибутку від фінансових операцій

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток від фінансових операцій, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	54000	23000	0,1257	6788
2	54000	30000	0,1639	8851
3	54000	50000	0,2732	14753
4	54000	80000	0,4372	23609
х	Разом	183000	1	54000

[авторська розробка]

Як видно з таблиць 1 і 2, використання 1-го способу простого і оберненого методів на основі прибутку від фінансових операцій дає змогу повністю розподілити ВМП за встановлений період.

В таблиці 3 представлено визначення 2-го способу (від залишкової суми) розподілу ВМП за методом на основі прибутку від фінансових операцій, а в таблиці 4 проілюстровано розрахунок 2-го способу (від залишкової суми) розподілу ВМП за оберненим методом на основі прибутку від фінансових операцій.

Таблиця 3

2-й спосіб (від залишкової суми) методу розподілу ВМП на основі прибутку від фінансових операцій

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток від фінансових операцій, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	54000	80000	0,4372	23609
2	30391	50000	0,2732	8303
3	22088	30000	0,1639	3620
4	18468	23000	0,1257	18468
х	Разом	183000	1	54000

[авторська розробка]

Таблиця 4

2-й спосіб (від залишкової суми) оберненого методу розподілу ВМП на основі прибутку від фінансових операцій

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток від фінансових операцій, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	18468	23000	0,1257	18468
2	22088	30000	0,1639	3620
3	30391	50000	0,2732	8303
4	54000	80000	0,4372	23609
х	Разом	183000	1	54000

[авторська розробка]

При використанні 2-го способу простого і оберненого методів розподілу ВМП на основі прибутку від фінансових операцій (табл. 3 і 4) кожного наступного періоду річна сума розподілу ВМП визначається із залишкової суми ВМП, а тому в останньому році простого методу і в першому році оберненого методу будуть нерозподілені суми ВМП, які відносяться у витрати.

Висновки. ВМП можна розподіляти за оберненим методом на основі прибутку від фінансових операцій. Цей метод є зворотнім до методу на основі прибутку від фінансових операцій. ВМП за цим методом розподіляються обернено пропорційно до прибутку, отриманого від фінансових операцій.

Прибуток (збиток) від фінансових операцій визначається як різниця між доходами від участі в капіталі, іншими фінансовими доходами та втратами від участі в капіталі і фінансовими витратами.

Прибуток (збиток) від фінансових операцій підприємства обліковують на субрахунку 792 "Результат фінансових операцій" рахунку 79 "Фінансові результати".

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі прибутку від фінансових операцій, спочатку потрібно визначити річні суми розподілу ВМП за методом на основі прибутку від фінансових операцій і переставити їх навпаки: останній рік у перший, передостанній рік у другий і т.д.

Обернений метод розподілу ВМП на основі прибутку від фінансових операцій можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text.

ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Бондаренко Наталія Миколаївна
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Максимчук Анна Володимирівна
студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Бюджетні установи відіграють важливу роль у суспільстві, забезпечуючи громадські потреби у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, державного управління тощо. Оплата праці в цих установах має свої особливості згідно з встановленими державними нормами. Також існує ряд проблем, які ускладнюють процес обліку заробітної плати в бюджетних установах.

Облік оплати праці в державних установах відрізняється від приватних підприємств через особливості їхнього функціонування та джерела фінансування. Прозорість є однією з особливостей оплати праці в бюджетних установах. Працівники мають доступ до інформації про заробітну плату та критеріїв, за якими вона визначається. Це сприяє уникненню корупції та забезпечує прозору систему оплати праці. Бюджетні установи функціонують на основі публічних фінансів, їхня діяльність та оплата праці залежать від бюджетних обмежень, законодавчих актів та політичних рішень. Крім того, бюджетні установи повинні мати відкриту звітність, представляючи публічні звіти про свої витрати та оплату праці, що забезпечує доступність інформації для громадськості, контролюючих органів та аудиторів.

Державні установи використовують специфічну систему класифікації посад, розрядів та тарифів, яка відрізняється від приватних організацій. Ця система визначає структуру оплати праці та розподіл її серед різних категорій працівників з урахуванням їхніх посадових обов'язків та кваліфікації. Кожна категорія має свої особливості щодо обліку оплати праці, включаючи встановлення розрядів, додаткові надбавки та пільги, наприклад, за вислугу років, роботу у важких умовах, виконання особливих обов'язків або роботу в нічний час. Ці надбавки і компенсації встановлюються відповідно до законодавства та колективних договорів.

Проте, в бюджетних установах можуть виникати проблеми або складнощі щодо оплати праці. Одна з таких проблем полягає у недостатньому фінансуванні з бюджету. У зв'язку з фінансовими обмеженнями, державні установи можуть стикатися з недостатнім фінансуванням, що впливає на можливості підвищення заробітної плати для працівників. Це може призводити до невідповідності між складністю, важливістю виконуваних завдань та рівнем оплати праці. Наприклад, працівники, які виконують важливі функції або несуть велику відповідальність за результати своєї діяльності, можуть бути недостатньо винагороджені за свою працю.

Ще одна проблема пов'язана з бюрократичними процедурами, які супроводжують встановлення і перегляд розмірів заробітної плати в бюджетних установах. Це може вимагати багато часу і зусиль з боку управління та працівників, що може затримувати реалізацію змін у системі оплати праці.

Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити адекватне фінансування

бюджетних установ, впровадити заходи по спрощенню бюрократичних процедур, щоб полегшити процес встановлення і перегляду заробітної плати. Для цього потрібно впроваджувати автоматизацію систем обліку в установі, застосовувати інші інноваційні підходи до упавління та впровадження систем мотивації.

Для вирішення проблеми мотивації працівників необхідно забезпечити гнучкість у встановленні заробітної плати та премій, враховуючи результати роботи та продуктивність працівників. Додатково, можна розглянути використання інших форм мотивації, наприклад, системи нематеріальних стимулів, розвитку кар'єрних можливостей. Також важливим аспектом є навчання та підвищення кваліфікації фахівців, відповідальних за облік оплати праці. Оновлення знань у галузі законодавства, фінансового управління та обліку допоможуть забезпечити правильне виконання процедур та використання сучасних підходів.

У плані автоматизації обліку оплати праці необхідно впроваджувати інтегровані інформаційні системи, що спростять процеси обліку та забезпечать швидкий доступ до потрібної інформації. Це допоможе зменшити бюрократичні процедури, усунути ручне введення даних і знизити ризик помилок. Використання спеціалізованого програмного забезпечення, яке підтримує функції обліку оплати праці, також може сприяти автоматизації і ефективному використанню даних.

У підсумку, особливості оплати праці в бюджетних установах включають в себе залежність від публічних фінансів, бюджетних обмежень, законодавчих актів та політичних рішень. Ці особливості можуть призводити до невідповідності між складністю, важливістю виконуваних завдань та рівнем оплати праці. Проблеми, пов'язані з оплатою праці в бюджетних установах, вимагають уваги та вирішення шляхом стандартизації та систематизації обліку, встановлення системи мотивації працівників, автоматизації процесів обліку оплати праці, а також забезпечення адекватного фінансування, прозорості та спрощення бюрократичних процедур. Ці заходи можуть сприяти створенню справедливішої та ефективнішої системи оплати праці в бюджетних установах.

Список використаних джерел:

1. Про оплату праці [Електронний ресурс]: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Роз'яснення щодо оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану. [Електронний ресурс]. URL: https://tinyurl.com/5dsf4bbm.
3. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № № 2456-VI [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ PROMETHEE ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Олександр Артюшенко
ORCID ID: 0000-0002-3638-4961
Старший викладач кафедри фінансового забезпечення військ
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Єлизавета Бобровицька
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Метод Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations (PROMETHEE)є ефективним інструментом прийняття рішень, який дозволяє ранжувати альтернативи на основі заданих критеріїв. Цей метод використовується в різних галузях, включаючи менеджмент, економіку, інженерію та інші. Методологія Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations (PROMETHEE) завоювала визнання як інструмент для прийняття рішень в умовах мультикритеріального середовища в різних галузях.

Метод PROMETHEE базується на декількох основних принципах, які визначають його функціонування:

- множина альтернатив: Визначається множина альтернатив, серед яких потрібно здійснити вибір.

- критерії прийняття рішень: Встановлюються критерії, за якими будуть оцінюватися альтернативи. Критерії можуть бути як кількісними, так і якісними.

- ваги критеріїв: Критерії встановлюються з різною вагомістю залежно від їхньої важливості. Ваги можуть визначатися експертами або за допомогою аналізу даних.

- матриця переваг та недоліків: Створюється матриця, яка відображає відносні переваги та недоліки однієї альтернативи в порівнянні з іншими альтернативами. Матриця може бути заповнена на основі експертних оцінок або аналізу даних. [1]

Методологія використання методу PROMETHEE включає наступні кроки:

Крок 1: Розрахунок матриці переваг та недоліків: На цьому кроці встановлюються відносні переваги та недоліки між альтернативами для кожного критерію. Ця матриця може бути заповнена за допомогою експертів або на основі аналізу даних.

Крок 2: Розрахунок сумарних переваг та недоліків: На цьому кроці обчислюються сумарні переваги та недоліки для кожної альтернативи шляхом агрегації значень з матриці переваг та недоліків.

Крок 3: Розрахунок індексу PROMETHEE: На цьому кроці визначається індекс PROMETHEE для кожної альтернативи на основі сумарних переваг та недоліків. Індекс PROMETHEE використовується для порівняння альтернатив між собою.

Крок 4: Ранжування альтернатив: На цьому кроці альтернативи ранжуються відповідно до значень індексу PROMETHEE. Альтернативи з більшими значеннями індексу розташовуються вище у рейтинговому списку.

Метод PROMETHEE має переваги, які роблять його привабливим для використання в прийнятті рішень:

Універсальність та гнучкість: Метод PROMETHEE може бути застосований у

різних сферах, оскільки дозволяє враховувати як кількісні, так і якісні критерії. Він також може бути адаптований до конкретних вимог і обмежень.

Врахування предметної області: Метод PROMETHEE дозволяє враховувати особливості конкретної предметної області і допускає використання експертних знань для визначення ваг критеріїв.

Зручність використання та інтерпретації результатів: Метод PROMETHEE має прості кроки та алгоритми, що робить його зручним для використання. Крім того, результати можуть бути легко інтерпретовані і використані для прийняття рішень.

Зауважимо, що методологія використання даного методу має й певні недоліки:

Залежність від експертів: Розрахунки в методі PROMETHEE часто базуються на експертних оцінках, що може призвести до суб'єктивності та неоднорідності результатів.

Обмежена можливість роботи з великою кількістю критеріїв: Зі збільшенням кількості критеріїв метод PROMETHEE стає більш складним у використанні, а також може страждати від проблеми залежності ваг критеріїв один від одного. [2]

Таким чином, метод PROMETHEE є потужним інструментом прийняття рішень, який може бути успішно використаний в різних галузях. Він базується на основних принципах, включає кроки для розрахунку і ранжування альтернатив, і має свої переваги та недоліки. Враховуючи ці особливості, метод PROMETHEE може бути ефективним інструментом для прийняття обґрунтованих рішень у різних сферах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Brans J. P. The 'PROMETHEE' adventure. International Journal of Multicriteria Decision Making. 2015. Т. 5, № 4. С. 297. URL: https://doi.org/10.1504/ijmcdm.2015.074090 (дата звернення: 18.05.2023) [in English].
2. PROMETHEE. Multi-Criteria Decision Analysis. Chichester, UK, 2013. С. 135–179. URL: https://doi.org/10.1002/9781118644898.ch6 (дата звернення: 20.05.2023).

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ

Ільєнко Богдана Андріївна
здобувач вищої освіти четвертого курсу
Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Мазіна О.І.
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та консалтингу
Державний податковий університет, Україна

У сучасному світі соціальна відповідальність бізнесу є важливим аспектом успішної діяльності підприємств. Вона вимагає від компаній не лише забезпечення фінансових результатів, але й врахування соціальних, екологічних та етичних аспектів їхньої діяльності. Один зі способів відображення соціальної відповідальності бізнесу - це звітність, яка дозволяє докладно розкрити підходи та результати компанії в цій сфері.

Значна частина сучасних науковців спрямовує свої наукові пошуки на оптимізацію інформаційного забезпечення показників соціальної відповідальності бізнесу у звітності компаній. Серед таких авторів слід назвати наступних: Гарбар Ж.В. [1], Король С.Я. [2], Лесько О.Й. [3], Мазур К. В. [1], Мостенська Т. Г. [1].

Узагальнюючи основні напрями дослідження багатьох науковці, можна стверджувати, що с*оціальна відповідальність бізнесу (СВБ) є актуальною з наступних причин*:

1. У сучасному світі бізнес знаходиться в центрі уваги як ніколи раніше, і це відбувається не тільки через його економічний вплив, але і через його соціальну відповідальність. Компанії повинні приймати відповідальні рішення щодо соціальної справедливості, екології, етики та інших аспектів, які впливають на суспільство в цілому;

2. СВБ є важливим чинником конкурентоспроможності бізнесу. Клієнти, споживачі та інвестори стають все більш вимогливими до соціальної відповідальності компаній, і ті, хто показують себе краще в цьому аспекті, можуть отримати конкурентну перевагу на ринку;

3. СВБ може вплинути на репутацію компанії та її взаємодію зі стейкхолдерами, такими як уряд, громадські організації та інші зацікавлені сторони. Погана репутація через недостатню соціальну відповідальність може призвести до втрати довіри і, в результаті, до втрати бізнесу.

Соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) охоплює широкий спектр питань, які пов'язані з тим, як бізнес повинен взаємодіяти з суспільством, у тому числі з урахуванням соціальних, екологічних та етичних аспектів.

За визначеннням, Лесько О. Й. основним змістом СВБ є [3]:

–*етика*: СВБ вимагає, щоб бізнес поводився відповідно до етичних принципів та норм, які прийнятні для суспільства. Це може включати такі питання, як чесність, повагу до прав людини та інших соціальних цінностей;

–*екологія*: врахування екологічних наслідків своєї діяльності та прийняття заходів для зменшення негативного впливу на довкілля (енергоефективність, зменшення викидів, утилізація відходів та інші заходи);

–*соціальна справедливість*: розуміння соціальних проблем та взаємодії зі

стейкхолдерами, щоб сприяти соціальній справедливості;

–*доброчинність*: активний внесок в благодійну та громадську діяльність;

–*стратегічне планування*: планування діяльності з урахуванням соціальних, екологічних та економічних аспектів;

–*відповідальне споживання*: забезпечення відповідального споживання товарів та послуг, включаючи зменшення відходів, впливу на довкілля та підтримку відповідних соціальних цінностей.

Компанії можуть розглядати ці складові окремо або у комбінації, але в кінцевому підсумку мета - забезпечити ефективну та відповідальну діяльність, яка забезпечує розвиток підприємства та допомагає вирішувати проблеми у соціальному середовищі.

Визнання важливості СВБ відображено в документах Організації Об'єднаних Націй, а саме у «Глобальному договір ООН», прийнятому в 2000 році. Цей документ закликає підприємства діяти відповідально в соціальних, екологічних та економічних аспектах, а також забезпечувати дотримання прав людини, принципів охорони праці, захисту навколишнього середовища та боротьби з корупцією [4].

КСВ в Україні - це добровільний внесок приватного сектора у громадський розвиток через благодійність та механізм соціальних інвестицій. У сфері соціальних інвестицій в Україні помітні проблеми, пов'язані з інституціональною недосконалістю. Даний підхід погіршує конкурентоспроможність країни на зовнішніх ринках. Соціальна відповідальність українських компаній та організацій спрямовується насамперед на трудові відносини і заходи із захисту здоров'я, безпеки споживачів. Менш поширеними є заходи щодо захисту природних ресурсів та взаємодії з громадою: лише третина компаній здійснює соціальні інвестиції в розвиток громади, половина - не вживає заходів з охорони довкілля. [5, с. 150].

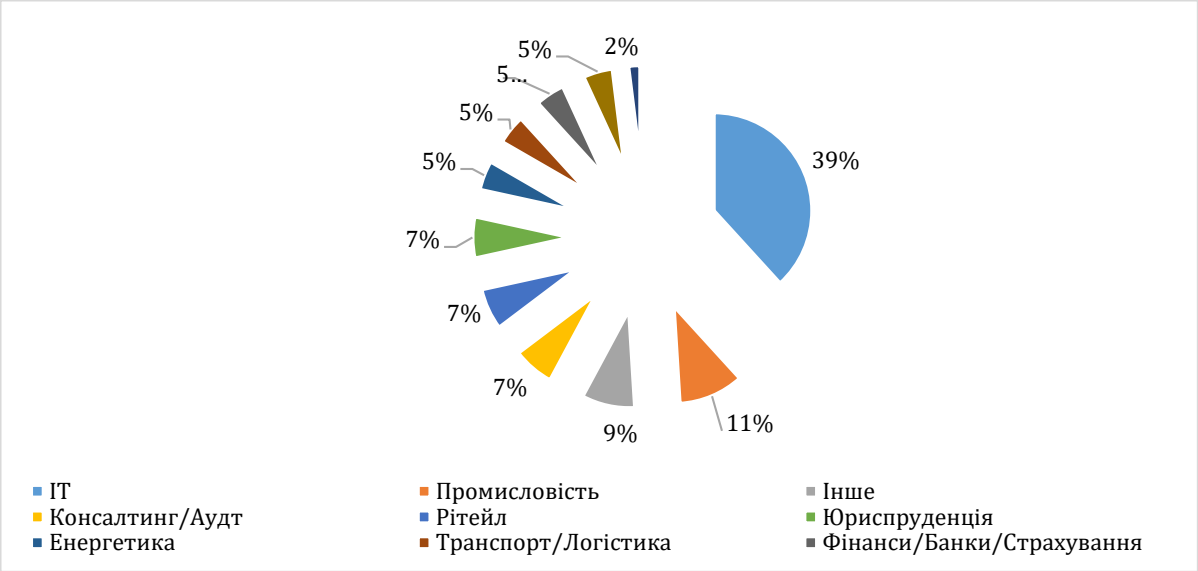

Рис. 1. **Статистичний огляд Pro Bono**

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Відповідно до даних досліджень корпоративної соціальної відповідальності в Україні, проведених організацією Pro Bono (2020-2021 рр.), серед 44 великих українських компаній річний бюджет на КСВ варіюється від 7 000 грн до 370 млн. грн. Більшість компаній проводять освітні проєкти, займаються поліпшенням умов праці та розвитку персоналу, а також організовують благодійні збори коштів. Лише 25%

компаній мають окремий КСВ-відділ. У середньому 300 працівників на компанію залучено компаніями до КСВ-активностей [7].

Отже, компанії в Україні активно займаються корпоративною соціальною відповідальністю, але є ще потенціал для подальшого розвитку в цьому напрямку. Для того, щоб українські компанії змогли досягти ще більшого впливу на соціальний прогрес країни, можуть бути рекомендовані такі дії:

1. Збільшити річний бюджет на КСВ і перенаправити його на проєкти, які мають більший соціальний вплив;
2. Створити окремий відділ КСВ в компанії, що займатиметься розробкою та реалізацією соціальних проєктів, а також моніторингом результатів;
3. Залучати до КСВ-проектів більше співробітників компанії;
4. Підвищувати ефективність КСВ-проєктів через аналіз ринкових тенденцій та потреб суспільства.

Звітність є важливим інформаційним інструментом СВБ, оскільки вона дозволяє компаніям не тільки повідомляти про свою діяльність, але й детально описувати, як вони виконують свої соціальні та екологічні зобов'язання. Важливим аспектом звітності є не тільки її наявність, але і доступність для громадськості. Інформаційне забезпечення відповідальності бізнесу може бути показано на різних платформах та в різних форматах, залежно від цільової аудиторії та мети комунікації.

Можна запропонувати *декілька можливих способів, де можна показувати інформацію про СВБ:* веб сайти, соціальні мережі, звіти про сталий розвиток, рекламні кампанії, медіа-відносини, річні звіти тощо.

Соціальна відповідальність бізнесу є не лише етичною нормою, але й джерелом конкурентних переваг та довгострокової стабільності компанії. Враховуючи значення соціальної відповідальності, майбутні бізнес-лідери повинні розуміти її основні принципи та використовувати їх у своїй професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гарбар Ж.В., Мазур К.В., Мостенська Т.Г. Корпоративне управління та соціальна відповідальність. Частина 2. Корпоративна соціальна відповідальність: навч. посібник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 228 с.
2. Король С. Я. Теоретичні засади соціального обліку / С. Я. Король // Облік і фінанси. - 2016. - № 2. - С. 29-34. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2016_2_6 (дата звернення: 17.05.2023).
3. Етика ділових відносин: навчальний посібник / [Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. та ін.] – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 309 с.
4. The Ten Principles of the UN Global Compact URL: https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles (дата звернення: 16.05.2023).
5. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. - Навч. посіб. - Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». - 2015. -180 с.
6. Офіційний сайт «Apple Consulting» URL: https://applecons.com.ua/ua/initsiatyvu-pro-bono-v-ukrayini-pidtrymala-aple-consulting/ (дата звернення: 16.05.2023).
7. Другий каталог ксв-ініціатив URL: https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/11/catalog-iniciativ.pdf (дата звернення: 16.05.2023).

СТАН ТА ДИНАМІКА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Пономарьова Оксана Борисівна
ORCID ID: 0000-0002-5516-3531
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Університет митної справи та фінансів, Україна

Лященко Сергій Вікторович
здобувач вищої освіти фінансового факультету
Університет митної справи та фінансів, Україна

Розмір державного боргу є важливим економічним показником, який відображає фінансову стійкість країни й може мати великий вплив на її економіку, репутацію та розвиток. Контроль за державним боргом є важливим елементом економічної стратегії будь-якої країни. В кризовий період, з початку війни у лютому 2022 року, державні витрати зростають великими темпами та забезпечити їх допомагає фінансування з боку інших держав. Загальній державний борг постійно росте, особливо зовнішній. Щоб краще зрозуміти з чим пов’язані різкі та помірні зростання обсягів державного боргу варто проаналізувати теперішній його стан та динаміку взагалі.

Аналіз державного боргу дозволяє оцінити стійкість фінансової системи держави, її здатність погашати заборгованість та контролювати ризики. Аналіз державного боргу може допомогти відстежувати економічне зростання держави та допомогти при плануванні бюджету.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Державний борг містить зовнішній та внутрішній борги. За останніми, лютневими підрахунками, державний борг України склав 4 242,16 млрд. гривень, тобто на 52.4% більше ніж торік [1]. Швидше державний борг зростав лише у 2014 році, тоді ріст загального боргу склав 88,4%. Зазвичай ріст державного боргу можна пояснити тим що власних доходів держави не вистачає. Зараз, у зв’язку з кризовим становищем викликаним війною держава не здатна забезпечувати себе самостійно. Багато коштів йдуть на військові потреби, також є потреба у відновленні завданих пошкоджень, ремонтних роботах та забезпеченні постраждалих. Так, за 2022 рік дефіцит бюджету склав 914 701 млн. гривень [2]. Допомагають з фінансуванням державних потреб партнери України, кошти від яких надходять не тільки у виді дотацій, але й у виді кредитування, звідки й зростаючий зовнішній борг. Найбільшими кредиторами за 2022 рік стали МВФ, Світовий банк, Японія, Франція, Канада та інші (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Зовнішнє фінансування України за 2022-2023 роки, млрд. грн.

Країна/організація	2022	2023 (план)
Разом	31,1	37,0
Гранти	14,3	18,0
США	12,0	10,0
Німеччина	1,3	-
ЄС	0,7	-
Кредити	16,8	19,0
ЄС	7,3	18,0

Продовження табл. 1

Зовнішнє фінансування України за 2022-2023 роки, млрд. грн.

Країна/організація	2022	2023 (план)
МВФ	0,7	-2,5
Світовий банк	1,4	2,0
Канада	1,9	-
Великобританія	1,0	
Інші	4,5	1,5

дані сформовано з [3]

Видання "Економічна правда" пропонує розглянути прогноз за якого державний борг України зросте до 6,4 трлн. грн., що також пояснюється серйозним перевищення видатків держави над її доходами та зовнішньою допомогою [4]. Слід зазначити, що в певних ситуаціях отримання коштів державою коштом кредитних інструментів може бути чи не єдиною мірою забезпечення її відносної стабільності. Практика залучення додаткових коштів досить поширена в сучасному світі. В Україні потреба у кредитних коштах виникає не в перше, в останні десятиріччя не одноразово траплялося коли державі не вистачало коштів для того, щоб повністю покрити свої видатки.

Динаміку державного боргу України з 2013 по 2023 рік наведено на рис. 1.

Проаналізувавши дані, представлені на рис. 1 можна зробити висновок, що на протязі аналізуємого періоду Державний борг України зростає (рис. 1).

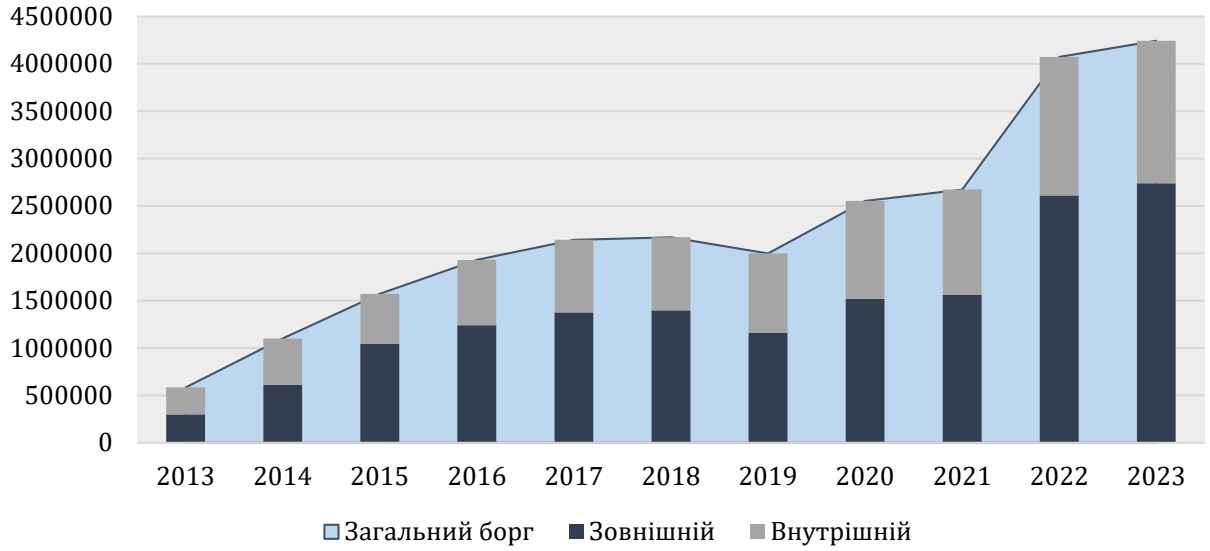

Рис. 1. **Динаміка державного боргу України з 2013 по 2023 рік, млн. грн. [1]**

Основні періоди росту державного боргу протягом останніх 10 років:

1) 2014-2018 роки, з початку політичної нестабільності та агресії росії на сході України та незаконної анексії Кримського півострову, можна було спостерігати серйозне скорочення ВВП, було залучене додаткове фінансування з боку МВФ, у 2015 році сталася девальвація гривні, державний борг у 2014 році зріс на 88.4% та ще протяг декількох років збільшувався з досить суттєвими темпами;

2) 2020-2021 роки, в період відновлення після шкоди завданої світовою пандемією, однак зростання було порівняно несуттєвим, завдяки попиту на агропродукцію України та правильній фіскальній політиці [5], у 2019 році загальний державний борг навіть знизився на майже 8%, але все ж таки зріс у наступному році на 27.7%;

3) 2022-2023 рік, час протистояння військовому вторгненню з боку росії.

Періоди росту державного боргу пов'язані з кризовими ситуаціями, коли виникає серйозна потреба у додаткових джерелах фінансування. Отримання додаткових фінансових ресурсів на ринках боргових інструментів має наслідки у виді зростання боргового навантаження, що є негативним фактором впливу на фінансову стійкість. Механізми вирішення цієї проблеми активно розробляються зараз, і не тільки Україною, уряд США розробляє план реструктуризації зовнішнього боргу України. Реструктуризація передбачає серйозну дипломатичну роботу, з метою досягнення домовленостей про часткове списання боргових зобов'язань або відстрочення виплат. Ця практика була застосована раніше для інших країн, що потребували допомоги [6].

Висновки. Фінансова допомога від партнерів допомогла Україні в 2022-2023 роках забезпечити більш стійке становище економіки, дала можливість надавати соціальні послуги населенню та загальмувала інфляцію. Використання кредитних інструментів хоч і є корисним, але створює деякі ризики, таких як збільшення боргового навантаження та ризик боргової кризи. Тому, вже зараз створюються плани майбутньої боротьби з негативними наслідками зростання державного боргу і робота в цьому напрямку є зараз, та буде пріоритетною після завершення війни.

Список використаних джерел:

1. Державний борг України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/.
2. Державний бюджет України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/.
3. Рятівне коло й побічні наслідки зовнішнього фінансування України «Економічна правда». URL: https://www.epravda.com.ua/columns/ 2023/01/30/696492/.
4. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає? Видання «Економічна правда». URL: https://www.epravda.com.ua/ publications/2022/10/25/692991/.
5. Війна і державний борг – що маємо і що буде. Видання «Вокс Кураїна» URL: https://vox ukraine.org/vijna-i-derzhavnyj-borg-shho-mayemo-i-shho-bude/.
6. Реструктуризація зовнішнього боргу: міжнародна практика та можливості для України. «Економічна правда». URL: https://www.epravda.com.ua/ columns/2022/06/20/688356/.

СЕКЦІЯ IV.
МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Рахман М.С.
кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Барановська К.В.
магістрант, кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Україна з 24 лютого 2022 р. опинилася в умовах жорсткої агресії російської федерації. Небезпека торкнулася всіх без винятку соціально-політичних та економічних сфер бізнесу, під загрозою опинилися мільйони громадян України. Зовнішньоекономічна діяльність яка була чи не єдиною ключовою ланкою валютних надходжень в країну опинилася під загрозою. Транспорт був і є основним засобом зв'язку між експортером і імпортером. Доцільно згадати слова Дональда Уотерса: «Без логістики ніякі матеріали не переміщаються, ніякі операції не виконуються, ніякі продукти не доставляються і ніякі споживачі не обслуговуються» [1].

Завданням логістичного забезпечення ЗЕД є: «керування комплексом господарської діяльності учасників ЗЕД, пов’язаної з регулярним (протягом тривалого періоду часу), систематичним, організованим (міжнародні контракти, угоди суб’єктів ЗЕД) виконанням процесів просторового та часового переміщування матеріальних і інших пов’язаних з ними логістичних потоків за умови перетину ними національних кордонів» [2].

Ефективність зовнішньо-економічної діяльності потребує застосування оптимальної логістичної системи управління експортно-імпортними операціями, оскільки витрати на обіг складають 15 – 30 % вартості готового продукту. Результат ефективної логістичної діяльності досягається завдяки виконанню «правил логістики» («5R» –7R») або «логістичного міксу». В основі будь-якого комплексу логістики як і в маркетингу покладено задоволення потреб споживача за Котлером Ф. виробляти те, що продається, а не продавати, те що виробляється.

«Логістика – це унікальна область діяльності, де ніколи не буває зупинок, нею займаються всюди у світі по 24 години на добу, ... щоб забезпечити отримання продуктів та послуг там і тоді, де і коли вони необхідні» [3]. В основі будь-якої логістичної системи лежить потік (матеріальний, інформаційний, фінансовий, сервісний тощо), які містять інформацію, проте напрямок та швидкість руху останнього з попередніми не співпадають (рис. 1) [4].

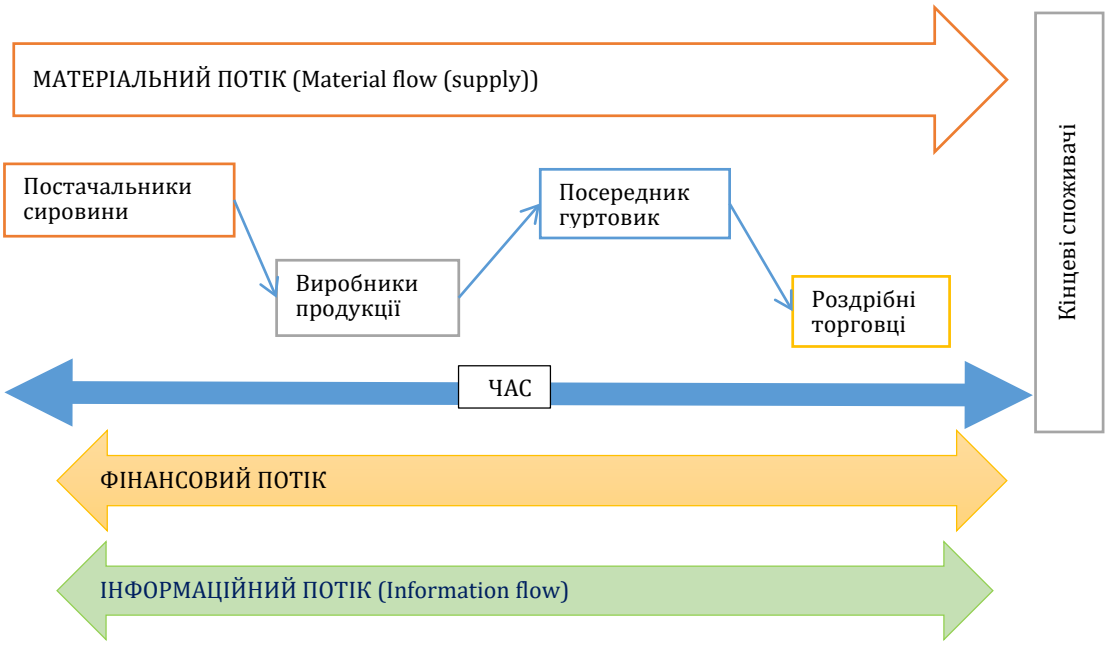

Рис. 1. **Інтеграція логістичних процесів логістичної системи**
(розроблено автором)

Сучасна логістика потребує складного набору рішень для глобального забезпечення матеріальних та організаційних процесів. Зниження до мінімуму витратного механізму усіх процесів можливий лише за умов впровадження в управлінні ланцюгами логістичної системи: інноваційних методів Logistics 4.0 (планування ресурсів підприємства (ERP), системи управління складами (WMS), системи управління транспортом (TMS), інтелектуальні транспортні системи (ITS)), бенчмаркетингу, краусорсінгу що дозволить скоординувати роботу всіх учасників логістичного процесу (рис. 2).

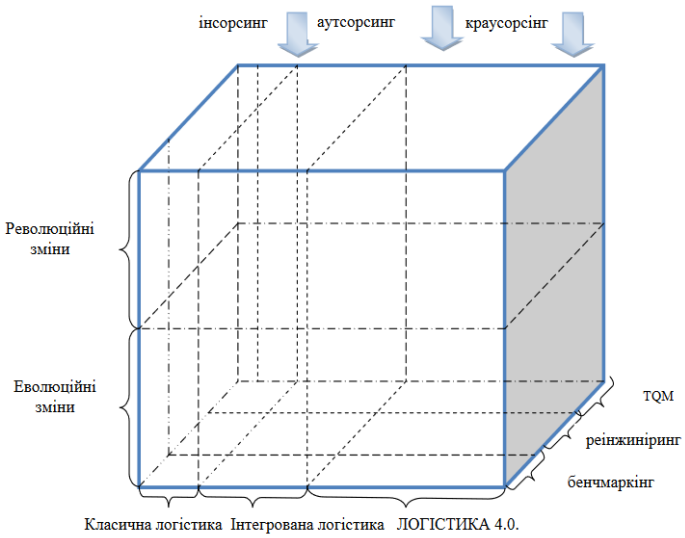

Рис. 2. **Тримірна модель інновацій в логістиці [5]**

Активізація зовнішньоекономічної діяльності є чинником відновлення та сталого розвитку країни. А наявність розвинутої логістики є запорукою досягнення цієї стратегічної мети. Згідно дослідженням Світового Банку щодо ефективності

логістики за 2022 рік за індексом LPI Україна посіла 79 місце серед 139 країн (погіршення індексів «Своєчасність» та «Стеження та трасування» проти показників 2018 р.) [6].

Експортний потенціал країни та зовнішньоекономічна діяльність як і життєзабезпечення країни внаслідок вторгнення російського агресора зазнали жорсткого удару. Своєчасне виконання зовнішньоекономічних контрактів опинилося під загрозою внаслідок окупації східних та південних районів, де було зосереджено виробничий, транспортний потенціал та логістичні потужності. Загальні втрати національної економіки на початок ІІ півріччя 2022 р. внаслідок воєнного стану склали 564–600 млрд дол. США. Загальна сума прямих задокументованих збитків від пошкодження об'єктів інфраструктури становить 103,9 млрд дол. США, або 3 трлн грн [7].

Повномасштабна війна призвела до розриву ланцюгів поставок, змінила структуру та напрямки потоку вантажів, змусила транспортну логістику переорієнтуватися з морських портів на більш маневрений автомобільний транспорт. Який доставляв вантажі до західних кордонів або до морських / річкових кордонів Європи. Транспортування експортних вантажів баржами здійснювалося з Дунайських портів (Ізмаїл, Рені, Кілія) до Румунії; імпортні вантажі з Південної Азії ввозилися через морські порти Польщі, долі перевозилися залізничним або автотранспортом до України.

У перший тиждень повномасштабної агресії було запущено систему «Шлях» що дозволило підвищити пропускну спроможність переходів через державний кордон. Отримання транспортного «безвізу» з Євросоюзом та створення е-Черги дозволило вантажівкам перетинати кордон в відкритих нових пропускних пунктах та скоротило очікування ними на митницях. Для водіїв стало можливим планувати рейс щоб не стояти в черзі по декілька діб. У довоєнний період автотранспорт перевозив 22,0 % експорту та 40,0% імпорту. Скасування спеціальних квотованих дозволів на вантажні перевезення по території Євросоюзу дозволило підвищити дані показники до 36,5 та 64,0%% відповідно. Потреби АПК в перевезеннях сприяє зросту попиту на 30-40%. Виконання внутрішніх рейсів українськими водіями зніме потребу в тристоронніх дозволах. Збільшення кількості вітчизняного автотранспорту на дорогах Європи сприятиме здешевленню європейської логістики [8].

Отже, логістика визначає конкурентну роль стабільності держави та підприємства. Визначальним чинником в управлінні логістичними процесами та ланцюгами поставок є: швидкість обробки великих за обсягом даних та отримання своєчасної інформації он-лайн для своєчасного реагування; потужності без присутності людини або віддаленого керування, оснащені штучним інтелектом; цифровізація та модернізація логістичних процесів: блокчейн, он-лайн сервіси; відстеження та трасування вантажів; підвищені вимоги до безпеки та екологічних характеристик транспортних потужностей й вантажів. Для відновлення й модернізації транспортної логістичної системи України та її інфраструктури в умовах воєнного стану необхідні інвестиції для усіх без винятку галузей транспорту.

Список використаних джерел:

1. Білоцерківський О.Б. Логістика : навч. посібник. Харків : НТУ "ХПІ", 2010. 152 с.
2. Міценко Н.Г., Міщук І.П. Сутність та проблеми функціонування системи міжнародної логістики в екстремальних умовах. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. № 68, 2022. С. 20–27.
3. Тюріна Н.М., Гой І.В., Бабій І.В. Логістика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 392 с.

4. Крикавський Є. В. Логістика для економістів. Львів: Львівська політехнік», 2004. 448 с.
5. Саєнсус М. А. Управління логістичними системами в умовах інноваційного розвитку : монографія. Харків : вид-во «Діса плюс», 2020. 220 с.
6. LPI_2023_report. Worldbank. URL: https://lpi.worldbank.org/sites/default/files/2023-04/LPI_2023_report.pdf.
7. Ляшенко В., Хаустова В., Трушкіна Н. Транскордонний транспортно-логістичний кластер як інструмент просторового розвитку України та Польщі: інституційні засади. Журнал європейської економіки (wunu.edu.ua). 2022. №4. Том 21. С512-531.
8. Кукуруза Г. Вантажні автомобілі «вивезли» логістику під час війни. Logist.FM URL: https://logist.fm/publications/vantazhni-avtomobili-vivezli-logistiku-pid-chas-viyni.

ПРОБЛЕМИ ЩО СТРИМУЮТЬ РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ

Іванова Регіна Андріївна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Сокол Поліна Миколаївна
канд. екон. наук кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Сучасний стан банківської сфери в Україні характеризується постійним зростанням кількості банківських установ на ринку, притоком значного зарубіжного капіталу до української банківської системи та, в результаті, зростанням конкурентної боротьби і зниженням ефективності банківської діяльності та системи управління. У ситуації активного розвитку роздрібного банківського сектору і зростаючої конкуренції у грошово-кредитній галузі, українські банки починають надавати значне значення своїм клієнтам, розуміючи, що їх майбутній успіх залежатиме від довготривалих і тісних партнерських стосунків з клієнтами, а також від рівня задоволення клієнтів послугами та загальною діяльністю банку, це все робиться шляхом розвитку банківського маркетингу.

Механізм банківського маркетингу описує комплекс факторів, який включає в себе макро- та мікрооточення комерційного банку. Він допомагає реалізувати стратегію пошуку різних методів задоволення потреб клієнтів та самого банку. [1. С. 53]. Варто розглянути потенційні проблеми реалізації механізму банківського маркетингу які загалом виникають у комерційних банках, серед них варто виокремити зовнішні та внутрішні. В таблиці 1 наведена їх порівняльна характеристика.

Таблиця 1

Загальний опис внутрішніх та зовнішніх проблем реалізації механізму банківського маркетингу

Зовнішні проблеми	Внутрішні проблеми
• Наглядові вимоги не є достатньо жорсткими. • Чинне законодавство має недоліки, а багато юридичних аспектів не регулюються. Податкова політика неефективна та нестабільна. • Важко залучати кредитні ресурси через високі відсоткові ставки. Існують ризики неплатоспроможності партнерів. • Немає відпрацьованої процедури банкрутства, санації та реструктуризації. • Різні сфери та галузі економіки є криміногенними. • Відсутні компетентні легітимні банківські структури, здатні до конструктивного діалогу з державними структурами в інтересах усього підприємницького корпусу. • Держава не активно допомагає підготовці кадрового потенціалу для бізнесу. • Низький купівельний попит на вітчизняну продукцію через ціновий диктат природних монополій та відсутність ефективної державної політики на його активізацію.	• Недостатність власних фінансових ресурсів та низький рівень банківського капіталу; • Значний обсяг кредитів, які не повертаються; • Надмірна концентрація зусиль на напрямках діяльності, які приносять негайний прибуток, та недостатня увага до кредитування реального сектору економіки; • Залежність банків від значних акціонерів, які є клієнтами та учасниками фінансово-промислових груп; • Низький професійний рівень та політизованість мислення вищого керівництва банків. • Відсутність персоналу з необхідними знаннями та навичками: Не всі банки мають спеціалістів з достатнім рівнем знань у галузі маркетингу, або їх кількість недостатня для виконання всіх необхідних завдань.

Продовження табл. 1

Загальний опис внутрішніх та зовнішніх проблем реалізації механізму банківського маркетингу

Зовнішні проблеми	Внутрішні проблеми
• Держава недостатньо враховує інтереси вітчизняного підприємництва у зовнішній політиці. • Пасивне ставлення держави до дезінтеграційних тенденцій у національних економіках і до руйнування єдиного економічного простору.	• Відсутність розвинутих маркетингових інструментів: банки не завжди використовують найсучасніші маркетингові інструменти. Часто компанії працюють зі застарілими інструментами, що не відповідають сучасним тенденціям розвитку банківського маркетингу.

дані сформовано з [1, с. 20–21]

Отже, механізм банківського маркетингу виступає як спосіб конструктивного взаємо діалогу між банківськими структурами і державою щодо розв'язання вказаних проблем. Без їх вирішення інші напрямки взаємодії будуть недієвими.

Тому, в контексті діяльності вітчизняних банків на кредитному ринку, де можуть виникнути ситуації, що не піддаються прогнозуванню за допомогою математичних моделей або економічної оцінки, механізм банківського маркетингу починає відігравати важливу роль. Активне використання маркетингових інструментів спрямоване на забезпечення своєчасності й повноти надання інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень.

На сьогоднішній день у практиці українських комерційних банків інструменти маркетингу не отримали відповідного значення. Це пояснюється тим, що їх роль ще не належним чином усвідомлена в реалізації банківських проектів. Зокрема, відмічається недостатня зацікавленість банків у маркетингу та маркетингових дослідженнях через недостатні знання та відсутність значущого стимулювання діяльності учасників ринку.

Для розробки ефективного механізму банківського маркетингу та його успішної реалізації необхідні спільні зусилля всіх працівників банку, які повинні бути координовані спеціалізованими підрозділами, такими як служби маркетингу. Великі банки, маючи відповідні фінансові ресурси, можуть собі дозволити підтримувати такі підрозділи і залучати до них кваліфікованих спеціалістів. Однак середні та малі банки, як правило, не мають можливості фінансувати такі підрозділи та привертати висококваліфікованих фахівців, а відповідно рівень впровадження нових технологій є занизьким.

Сьогодні цифровізація вимагає впровадження нових технологій та інноваційних рішень, щоб покращити банківські процеси та взаємодію з клієнтами. У контексті цифровізації, маркетингові зусилля можуть спрямовуватися на підтримку інтерактивної взаємодії з клієнтами через цифрові канали, які забезпечують швидке та зручне обслуговування.

За таких умов повномасштабна цифровізація традиційного банківського бізнесу є необхідною не тільки для збереження конкурентоспроможності на ринку, але й для запобігання занепаду цілої галузі. Успіх на цьому шляху залежить від виконання вимог фінансової інклюзії, тобто забезпечення широкого доступу та гнучкості банківських послуг. Тому, успішна реалізація ефективної цифрової трансформації в банківському секторі повинна базуватись на трьох основних аспектах, які є новими викликами для банків у цифрову епоху [2, с.164]:

1) зосередженість на потребах клієнтів;
2) відкритість до інновацій;
3) організаційна гнучкість.

Одним з викликів, які стоять перед цифровими банками, є їх готовність до інновацій, що проявляється у поєднанні маркетингу та ІТ, що в суті є основою цифровізації. Інновації у цьому контексті є ключовим фактором у розробці та наданні продуктів та послуг. Банківський ринок швидко змінюється, тому для підтримання успіху необхідно ефективно поєднувати нові технології з щоденною роботою підрозділів банку.

Сьогодні, клієнти будь-якого віку сприймають банківські мобільні додатки для смартфонів як стандарт на ринку, що свідчить про рівень впровадження цифрових технологій у банку. Немає сумнівів, що цифровізація банківської системи є необхідним майбутнім як для клієнтів, так і для самих банків. Установи, які не здійснюватимуть цифрову трансформацію найближчим часом, приречені на провал у конкурентній боротьбі на ринку. Це підтверджується глобальними тенденціями банківської цифровізації, на рисунку 1 можна побачити схему яка це відображує.

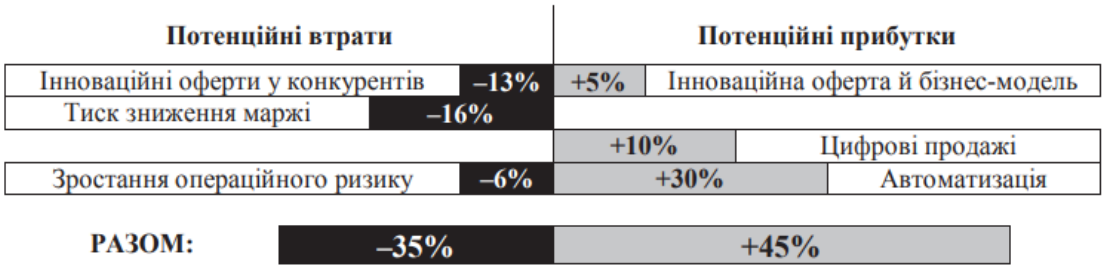

Рис. 1. **Вплив цифрової трансформації на рівень прибутку банку [3]**

Українська банківська система до сьогоднішнього дня відрізняється в основному традиційними підходами до комунікації та взаємовідносин з клієнтами, хоча провідні банки активно будують цифрову інфраструктуру для поширення своїх послуг. Також варто зазначити що в українській банківській практиці поширеним є вибіркове застосування маркетингових інструментів з метою ситуативного впливу на клієнтів та цільову аудиторію. Найбільш часто використовується комплекс оперативного маркетингу, особливо в частині цінової політики та реклами, тобто засобів прямого впливу на клієнтів.

Отож, впровадження механізму банківського маркетингу через спеціалізовані підрозділи дозволить банку зайняти стабільну позицію на фінансовому і грошово-кредитному ринках, а також забезпечить постійне зростання обсягів продажу банківських продуктів і послуг, що в свою чергу гарантуватиме фінансову стійкість банківської установи та збільшення прибутку.

Список використаних джерел:

1. Лютий І. О. Банківський маркетинг: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / І. О. Лютий, О. О. Солодка. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 776с.
2. Онищенко Ю.І. Банківська діяльність в умовах розвитку цифрових технологій. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. 2018. Т. 23. Вип. 8(73). С. 160-165.
3. McKinsey&Company (2016) Strategic choices for banks in the digital age. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/strategic-choices-for-banks-in-the-digital-age.

ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ ВИРОБНИЧИМ ПІДПРИЄМСТВОМ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Марусенко Поліна Ігорівна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Сокол Поліна Миколаївна
канд. екон. наук кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Ключовою складовою товарної політики будь-якого підприємства є товар. Чим більш повно товар відповідає потребам споживачів, тим більшого успіху досягає підприємство, тому рішення щодо товарного асортименту є ключовим чинником у боротьбі з конкурентами.

Будь-яке підприємство, що виробляє яку-небудь продукцію або надає послуги, має свій асортимент. У найбільш загальному розумінні термін «асортимент» визначається як набір товарів або послуг, які підприємство пропонує своїм клієнтам [1].

Для характеристики обсягу і структури товарного асортименту найчастіше пропонують визначати наступні параметри:

–широта – пропонована підприємством кількість асортиментних груп; показник широти дає можливість визначити стратегію виробника: спеціалізація чи диверсифікація;

–довжина (насиченість, складність) – загальна кількість товарних одиниць; показує ступінь чи густину заповнення марками товару усередині товарної лінії;

–глибина (повнота) – кількість різних варіантів кожного товару в асортиментній групі; вказує на можливості задоволення потреб споживачів кількох різних ринкових сегментів;

–гармонійність (узгодженість) – спорідненість товарних ліній з точки зору процесу виробництва, каналів розподілу, кінцевих споживачів і т. п.; є джерелом ефекту синергії, коли різні групи товарів приносять більше прибутку у певній сукупності, аніж порізно.

Важливим параметром також є стійкість та новизна, тобто швидкість, з якою підприємство замінює існуючі продукти новими [2].

Сучасні дослідження свідчать про те, що виробничі підприємства підкреслюють складність за рахунок різноманіття товарів як ключову проблему для планування виробництва та контролю [3].

Раніше вважалося, що для того, щоб виробниче підприємство було ефективним, воно може виробляти лише вузький асортимент продукції, а широкий асортимент зменшить можливу економію від ефекту масштабу. Проте, зростаючий попит на персоналізацію означає, що необхідно розробляти та виготовляти більше варіантів продукту, що ускладнює розробку продукту та виробничі операції. Крім того, сучасні споживачі змушують підприємства пропонувати індивідуальні продукти за цінами, подібними до стандартизованих продуктів масового виробництва.

Щоб пом'якшити негативні наслідки збільшення довжини товарного асортименту, багато підприємств використовують стратегію модульного розподілу продукту. Модульність продуктів дозволяє отримати більшу різноманітність продуктів за нижчих витрат порівняно з розробкою унікальних продуктів для різних сегментів споживачів, це дозволяє підприємству виробляти продукти, підлаштовані під вимоги споживача, за цінами масового виробництва, а також сприяє скороченню часу та витрат на розробку [4].

Формування асортименту виробничими, оптовими або роздрібними підприємствами має свої специфічні риси. В стратегічному плані асортиментна політика виробничого підприємства має гуртуватися на концепції життєвого циклу товару, тобто тому факті, що всі товари мають певний період ринкової стійкості, характеризуються обсягами продажів у часі.

При формуванні асортименту товарів підприємству доцільно дотримуватися стратегічного підходу. Найчастіше методи формування асортименту товарів поділяють на методи: виявлення споживчих переваг, економічного аналізу та портфельного аналізу. Найпоширенішими з них є ABC- та XYZ-аналіз, їх комбінування, побудова Матриці БКГ, матриці General Electric, метод «Дібба-Сімкіна», метод «Маркон» метод аналізу життєвого циклу товару та ін. Зокрема, ABC-аналіз дозволяє чітко виділити та класифікувати товари на основі їхньої важливості для підприємства.

Таблиця 1

ABC-аналіз за номенклатурою виробничого підприємства енергетичної галузі бізнесу технічних мастил

Позиція	Обсяг продажу,тис.т	Обсяг продажу, тис грн	Частка позиції з загального обсягу, %	Кумулята	Типологічна група ABC
Трансмісійні оливи	10,30	42626,20	47,44	47,44	A
Індустріальні оливи	6,00	26889,70	29,92	77,36	A
Моторні оливи	24,30	10332,10	11,50	88,86	B
Пластичні мастила	30,40	9908,50	11,03	99,88	C
Сервісні продукти	2,20	103,50	0,12	100,00	C
Всього	73,20	89860,00	100	-	-

дані сформовано з [5]

Діяльність вітчизняних виробничих підприємств характеризується наступними особливостями: оновлення виробничих потужностей відбувається повільно, відповідно продукція виробляється не у відповідності до попиту, а виходячи з наявності виробничих потужностей; висока облікова ставка НБУ та ставки кредитування комерційних банків, при чому наразі є відсутніми чинники покращення інвестиційного клімату; дуже часто при оновленні асортименту не передбачається впровадження значних інновацій. Звідси, постає тенденція до того, що виробничі підприємства широко застосовують стратегію розширення лінійки продуктів, тобто збільшення широти товарної лінійки шляхом введення нових найменувань товарів з метою збільшення або збереження частки ринку.

Тобто, для виробничого підприємства простіше і менш ризиковано збільшувати глибину асортименту, аніж розширювати його шляхом розробки нових товарних ліній. Варто зауважити, що багато українських підприємств досі формують асортимент інтуїтивно, не застосовуючи сучасні методики аналізу, які дозволяють формувати асортимент у відповідності до потреб ринку.

Список використаних джерел:

1. Çömez-Dolgan N., Dağ H., Fescioglu-Unver N., Şen A. Multi-plant manufacturing assortment planning in the presence of transshipments. European Journal of Operational Research. 2023.
2. Костромін А. Основні аспекти управління товарним асортиментом бізнес-організації. Економічні науки. 2021. № 1 (89). С. 163-166.
3. Kämpfer T., Lucht T., Schäfers P., Nyhuis P. Assessing product portfolios from a production logistics perspective. Conference on production systems and logistics. 2020. P. 466-473.
4. Persson M., Lantz B. Effects of customization and product modularization on financial performance. Journal of Engineering and Technology Management. 2022. № 65.
5. ABC-аналіз ТОВ "ЛУКОЙЛ ЛУБРІКАНТС УКРАЇНА" за товарною номенклатурою за 2021 рік.

СЕКЦІЯ V.
МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРАЦІВНИКІВ ВАТ «ВІННИЦЬКИЙ ОЖК»

Стадник Борис Миколайович
здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович
ORCID ID: 0000-0002-7691-8606
канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Система професійного розвитку працівників на підприємстві покликана вирішувати ряд актуальних завдань: розробляти стратегії і практики щодо формування кваліфікованого трудового колективу; своєчасно визначати потреби навчання працівників у контексті зміни умов праці та розвитку сучасних технологій; обирати економічно доцільні форми та методи професійного розвитку працівників; забезпечити фінансове підґрунтя професійного навчання. Це дозволить реалізувати інтегральний зв'язок між професійним розвитком працівників та соціально-економічним розвитком організації; забезпечить підприємству сталість і безперервність.

Водночас, процес професійного навчання є вартісним і складним процесом, що вимагає врахування значної кількості чинників (як зовнішніх, соціальних умов, так і внутрішніх, індивідуально-психологічних факторів), який вимагає від управлінського ядра значної кількості фінансових, ментальних, емоційних ресурсів і не одразу призводить до зростання соціально-економічних показників діяльності підприємства. Це призводить до намагання управлінців звузити фінансові й матеріальні витрати на процес професійного розвитку працівників, залишити його на стихійний вибір власне самих працівників, покладатися на плинний ринок праці.

З метою формулювання методичних рекомендацій щодо управління професійним розвитком працівників на основі проведеного SWOT-аналізу нами були проаналізовані сучасні методичні рекомендації, представлені у науковій літературі.

Зокрема, у роботі А.О. Левченко, визначено умову комплексності й безперервності досліджуваного процесу, реалізованого на засадах забезпечення єдності таких етапів: 1) визначення потреби у навчанні персоналу; 2) формування бюджету навчання; 3) визначення цілей та змісту навчання, формування навчальних програм; 4) вибір методів та форм навчання; 5) здійснення безпосередньо процесу навчання; 6) перевірка набутих персоналом професійних знань, умінь і навичок; 7) оцінка ефективності навчання [8].

На нашу думку, за результатами аналізу документів і практик роботи ВАТ «Вінницький ОЖК», основним фактором, на який варто звернути увагу у процесі управління персоналом є переорієнтувати політику підприємства на розвиток людського капіталу через побудову системи управління професійним розвитком працівників. Нами спроєктовано вектори змін у політиці підприємства, що характеризується впливом трьох основних векторів:

1) об'єктивні чинники – перегляд лінійними менеджерами підрозділів у співпраці з працівниками системи організації праці на підприємстві, уточнення фахових завдань, обов'язків і відповідальності працівників;

2) суб'єктивні чинники – вивчення особистого ставлення працівників до процесу побудови кар'єри та професійного навчання, їх рефлексії власних знань, умінь, компетентностей, інтересів, потреб; розробка системи мотивації працівників за досягнення результатів у професійному розвитку;

3) управлінські чинники – моніторинг рівня реалізації професійного розвитку працівників на підприємстві через урахування результатів аналізу якісних і кількісних показників роботи, оцінку ефективності праці та створення мотиваційного клімату до професійного зростання.

У Законі України «Про професійний розвиток працівників» [4] основними напрямами діяльності роботодавців у сфері професійного розвитку працівників визначено:

- розроблення поточних та перспективних планів професійного навчання працівників;
- визначення видів, форм і методів професійного навчання працівників;
- розроблення та виконання робочих навчальних планів і програм професійного навчання працівників;
- організація професійного навчання працівників;
- добір педагогічних кадрів та фахівців для проведення професійного навчання працівників безпосередньо у роботодавця;
- ведення первинного та статистичного обліку кількості працівників, зокрема тих, які пройшли професійне навчання;
- стимулювання професійного зростання працівників;
- забезпечення підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця або в закладах освіти, як правило, не рідше ніж один раз на п'ять років;
- визначення періодичності атестації працівників та організація її проведення;
- проведення аналізу результатів атестації підвищення професійного рівня працівників».

В Указі президента України «Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу» [10] охарактеризовано основні напрями державної політики розвитку трудового потенціалу, які у сфері розвитку освітньої бази передбачають такі освітні політики:

- забезпечення доступної та безоплатної повної загальної середньої освіти у державних та комунальних закладах освіти і надання можливостей отримання якісних знань в системі недержавних закладів освіти;
- сприяння професійному самовизначенню та ефективній адаптації молоді до умов ринкової економіки;
- формування ринку освітніх послуг;
- посилення орієнтації системи професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти на підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів відповідно до потреб перш за все регіональних ринків праці;

- створення умов для забезпечення доступності професійно-технічної та вищої освіти для всіх верств населення шляхом підготовки робітників і спеціалістів за державним замовленням;

- формування системи безперервного навчання шляхом впровадження ступеневої підготовки, забезпечення реалізації програм підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, створення умов для самоосвіти;

- удосконалення нормативно-правової бази для професійного навчання персоналу на підприємствах відповідно до їх планів соціального розвитку, надання цим підприємствам державної підтримки;

- інтеграції професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти України у міжнародну освітню систему.

Цілі розвитку тисячоліття у сфері забезпечення якості освіти охоплюють два основні напрями – забезпечення всеохоплюючої і якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Відповідно, започатковані у 2016-2019 роках реформи у сфері освіти були спрямовані на: створення сучасного, безпечного та інклюзивного освітнього середовища, забезпечення рівного доступу до якісної загальної середньої освіти (впровадження Нової української школи), яка відповідає принципам дитино центризму, педагогіки партнерства (вчителі вмотивовані та кваліфіковані), наскрізного процесу виховання, базується на цінностях компетентнісно орієнтованого навчання, передбачає реальну автономію закладів освіти та справедливе фінансування; у забезпечення доступності та реалізації права на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації для громадян України, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами, а також іноземців та осіб без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей; у здійснення суттєвих змін щодо управління та фінансування у сфері професійної (професійно-технічної) освіти; у переформування принципів фінансування закладів освіти – перевага у фінансуванні надається закладам освіти з підготовки студентів технічних, природничих та аграрних спеціальностей (адже саме від них залежить сталий технологічний розвиток країни); більше фінансування отримуватимуть ті заклади вищої освіти, які мають кращі результати своєї діяльності вищу зайнятість випускників, більше замовлень від бізнесу та міжнародних грантів, а також входять до міжнародних рейтингів); запроваджений регіональний коефіцієнт, який дає додаткове фінансування університетам, що знаходяться поза м. Києва.

Задля налагодження ефективної системи управління розвитком персоналу, також варто враховувати і психофізіологічні чинники, що передбачають знання особливих характеристик людського організму. Необхідність виявлення прихованих можливостей персоналу та резервів організму людини потребує менеджерів відповідної кваліфікації, які б могли управляти цими процесами. Використовуючи відповідні механізми впливу на фізичні та інтелектуальні резерви працівника, можна задіяти ті його природні можливості, які не проявляються у звичайній ситуації [3; 11].

Спроєктована нами система управління професійним розвитком працівників відповідає визначеним у законодавстві України напрямам і цілям діяльності підприємства.

У дослідженні С.К. Кучеренко і І.П. Кот [7] виділено ризики організації професійного розвитку на підприємстві, яких важливо уникнути при реалізації спроєктованої системи. Вивчивши представлені матеріали ми адаптували їх до

власного досвіду й сформулювали наступним чином:

1) Уникнення загальних тем навчання для збірних груп працівників. З одного боку, об'єднання працівників у великі групи дозволяє зменшити собівартість навчання, водночас, це формалізує процеси професійного розвитку через неможливість адаптувати стандартний набір інформаційних матеріалів до особливих потреб профільного підприємства й окремих підрозділів і посад. Відповідно, зі сторони лінійних менеджерів важливо вивчити професійні інтереси та потреби працівників і запропонувати відповідні теми для навчання.

2) Заміна професійного навчання розважальною та соціокультурною діяльністю. Діяльність із формування організаційної культури на підприємстві є важливою, але вона не замінює роботи з професійного розвитку працівників. Важливо розуміти різні цілі, й, відповідно, інструменти обох видів діяльності.

3) Уникнення орієнтації на кількісні показники діяльності з професійного розвитку. У процесі реалізації системи професійного розвитку вкрай важливими є якісні зміни у світогляді, ставленні, мотивації працівників; їх не можна замінити цифрами з кількості проведених тренінгів або витрачених на навчання годин.

4) Пошук і упровадження сучасних освітніх можливостей (діджіталізація освіти, використання інтернет-платформ неформальної освіти, увага до освітніх інтересів працівників).

5) Зв'язок професійного навчання з можливостями побудови кар'єри на підприємстві. В умовах відсутності перспектив професійного зростання працівники швидко емоційно вигорають і відзначають відсутність мотивації до додаткового професійного навчання. Тому вкрай важливо розуміти, яким чином організоване навчання дозволить на практиці покращити діяльність працівників і до яких результатів призведе [6; 7; 12].

Реалізація принципу комплексного підходу до розв'язання проблеми конкурентоспроможності персоналу підприємства означає, що у функціонуванні механізму підвищення конкурентоспроможності персоналу промислових підприємств передбачається взаємодія комплексу чинників. Трудова діяльність персоналу відбувається в умовах зовнішнього і внутрішнього впливів різноманітних чинників, що змінює ставлення працівників до праці, характер набуття переваг у розвитку робочої сили [1; 9]. Важливо зауважити, що на процес управління розвитком персоналу значний вплив здійснюють використовувані підприємством методи організації праці. Підвищення продуктивності праці персоналу вимагає збагачення змісту його діяльності через урізноманітнення виконуваних функцій, оскільки вузькоспеціалізовані повторювані операції викликають втому та втрату інтересу. Також впливають на управління розвитком персоналу і політико-правові чинники: нестабільна політична ситуація створює значні перешкоди для забезпечення сталого розвитку персоналу на підприємствах, зводячи стратегічну мету підприємства до виживання на ринку. Не спонукає до інвестування процесів розвитку персоналу вітчизняних підприємств і недосконала та постійно змінювана нормативно-правова база [2; 3; 5].

Упровадження означених рекомендацій і уникнення ризиків організації формального і декларованого навчання працівників дозволить підприємству досягнути ряд важливих ефектів. Очікується, що упровадження розроблених методичних рекомендацій у єдності з реалізацією на ВАТ «Вінницький ОЖК» системної політики професійного розвитку працівників дозволить досягнути значних соціально-економічних результатів (рис. 1).

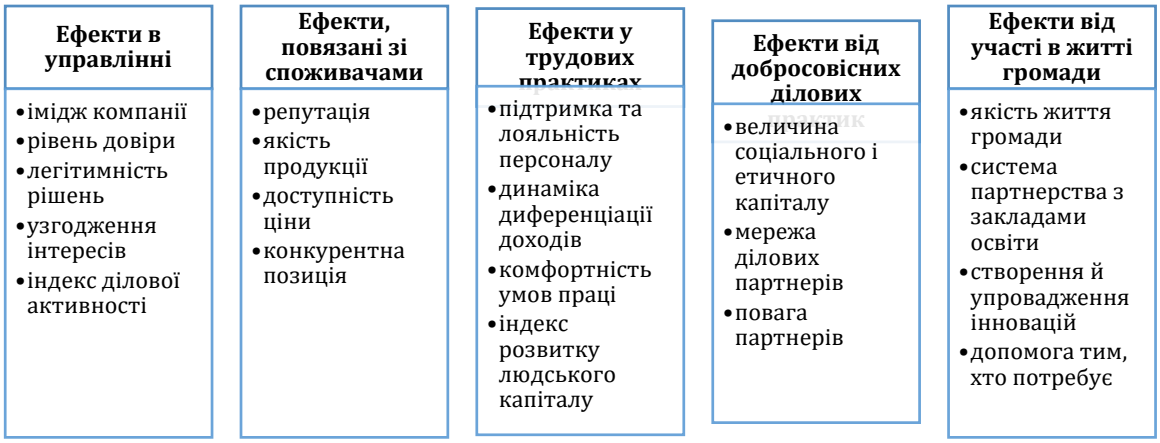

Рис. 1. **Вплив системи управління професійним розвитком працівників на соціально-економічні характеристики підприємства**

Таким чином, основними методичними рекомендаціями зі створення й реалізації системи управління професійним розвитком працівників ВАТ «Вінницький ОЖК» є:

1) забезпечити аналіз потреб працівників у підвищенні кваліфікації, професійному навчанні, побудові кар'єри, покращенні умов праці;

2) організувати професійне навчання за допомогою використання сучасних інтерактивних і діджіталізованих методів навчання;

3) забезпечити системний моніторинг і реагування лінійних менеджерів на освітні потреби та інтереси працівників;

4) при організації навчання враховувати систему об'єктивних і суб'єктивних чинників, що можуть опосередковано визначати результативність навчання, а також систему мотивації працівників;

5) створення партнерських стосунків із закладами освіти регіону для забезпечення підприємства підготовленими працівниками та вибудовування системи підготовки майбутніх кадрів відповідно до вимог підприємства.

Список використаних джерел:

1. Амеліна С.М., Кубіцький С.О. (2020). Корпоративна культура у системі управління персоналом. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». № 7 (39). С. 59-66.
2. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
3. Гугул О.Я. (2013). Теоретичні засади управління розвитком персоналу. Інноваційна економіка. № 6 (44). С. 194-198.
4. Закон України «Про професійний розвиток працівників. 12 січня 2012 р. № 4312-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17.
5. Кубіцький С.О. (2002). Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами. Науково-методичний збірник «Проблеми освіти». Київ: Вид-во НМЦ ВО, Вип. 27. С. 3-9.
6. Кубіцький С.О. (2010). Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах в схемах і таблицях: навчальний посібник. К.: НАКККіМ. 124 с.
7. Кучеренко С.К., Кот І.П. (2019). Сучасне управління професійним розвитком персоналу підприємства. Молодий вчений. № 11 (75). С. 521-525.
8. Левченко А.О. (2005). Методичні підходи до управління розвитком персоналу на підприємстві. К.: КНТУ. С. 156-157.

9. Смірнов О.О. (2007). Підвищення конкурентоспроможності персоналу промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». Київ. 24 с.
10. Указ Президента України «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року». Урядовий кур'єр. 1999. № 155-156.
11. Урсакій Ю.А., Кубіцький С.О. (2020). Роль лідера в мотивації персоналу. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, Вип. I-II (77-78). Економічні науки. С. 325-338.
12. Mykhniuk S.V., Kubitskyi S.O. (2021). The concept of pedagogical interaction in the context of professional training of future social workers. Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors : Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». P. 41-60.

ПРОТИЗАКОННІ ВКАЗІВКИ ТА ЕТИЧНИЙ ВИМІР ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ

Голобородько Тетяна Василівна
ORCID ID: 0000-0002-9289-8932
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку,
оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

У публічному управлінні та адміністрації по всьому світу зростає увага до етичних стандартів та регулювання службової поведінки публічних управлінців. Забезпечення високих етичних стандартів є необхідною умовою для ефективного державного управління, підвищення рівня довіри до держави та забезпечення соціальної ефективності. Отримання протизаконних та неетичних вказівок на публічній службі є серйозним викликом, що може погіршити якість управління та викликати негативні наслідки.

Етичний компонент – один з центральних у створенні нової моделі держслужби. Регулювання службової поведінки чиновників на морально-ціннісному рівні і жорсткий контроль за дотриманням ними високих етичних стандартів – необхідні умови для реального підвищення якості державного управління, соціальної ефективності держави в цілому і, в підсумку, підвищення по відношенню до нього рівня довіри. Значне збільшення уваги до проблематики адміністративної етики – один з провідних векторів реформування [2].

Проведений НАДС порівняльний аналіз результатів опитувань серед державних службовців місцевих органів виконавчої влади та державних службовців центральних органів виконавчої влади у 2019-2021 роках дає змогу прослідкувати тенденції і зміни в організаційній культурі на державній службі. На думку держслужбовців для зайняття їхніх поточних посад кандидат повинен мати високий рівень професійних знань та досвід роботи. Для переважної більшості опитаних у 2021 році важливим фактором також є особисті моральні якості та сповідування етичних принципів державної служби (у 2019 та 2020 роках це фактор не був включений до опитувальника) [1].

На думку багатьох українських та зарубіжних експертів, саме формування нової корпоративної культури та впровадження стандартів публічної етики сприятиме покращенню роботи органів місцевого самоврядування, забезпеченню більш повної підтримки дій влади з боку населення, становленню громадянського суспільства, більш ефективному здійсненню ринкових перетворень та реалізації стратегічного курсу європейської інтеграції України [4].

Разом з цим, опитування свідчить, що кожен восьмий державний службовець (13,1% за даними опитування 2021 року) отримував протизаконні та неетичні вказівки на державній службі. Найбільша частка серед тих, хто їх отримував це молоді державні службовці віком 30-34 років (15,5%). При цьому, 7,2% отримували їх протягом останнього року. Переважна більшість з числа тих, хто отримував протизаконні та неетичні вказівки зазначають, що це відбувалось один або кілька разів на рік (кілька разів на рік: 2019 рік – 43,1%, 2020 рік – 40,2%, 2021 рік – 37,4%; раз на рік та рідше: 2019 рік – 36,5%, 2020 рік – 39,5%, 2021 рік – 38,3%). Суттєвої різниці в частці тих, хто отримував протизаконні та неетичні вказівки на

державній службі та зокрема їх отримання протягом всіх років дослідження не прослідковується [1].

Загальними правилами етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування визначено, що керівники державних органів, органів місцевого самоврядування чи їх структурних підрозділів, мають сприяти створенню комфортної психологічної атмосфери в трудовому колективі та не допускати випадків мобінгу (цькування). Якщо державному службовцю чи посадовій особі місцевого самоврядування стало відомо про прояв будь-якої форми дискримінації, мобінгу (цькування), недоброчесності він (вона) повинен (повинна) негайно повідомити про це безпосереднього керівника, керівника вищого рівня (у разі необхідності) [3].

Для припинення розвитку негативних тенденцій за вказаними показниками доцільно реалізувати наступні заходи:

- розробити та провести навчання серед державних службовців щодо виявлення, ідентифікації та запобігання булінгу, мобінгу та харасменту на робочому місці;
- толерувати на державній службі принципи недискримінації та рівності;
- популяризувати інструменти, що стимулюють формування рівного доступу до державної служби та безбар’єрність;
- провести роз'яснювальну кампанію щодо формування безбар’єрності на робочому місці;
- запровадити методологію управління конфліктами в державному органі;
- провести роз’яснювальну кампанію серед державних службовців щодо запобігання наявності неетичних вказівок та необхідності сповідування принципів доброчесності під час виконання робочих завдань [1].

Також важливо впровадити ефективну систему контролю та відповідальності за порушення етичних принципів. Зловживання та протизаконні дії повинні мати належні наслідки для винних осіб. Забезпечення прозорості та незалежності механізмів розслідування може сприяти зниженню випадків отримання неетичних вказівок.

Узагалі, для розв'язання проблеми неетичних вказівок на публічній службі необхідно поєднати зусилля керівництва державних органів, органів контролю, спеціалістів з психології та етики, а також публічних службовців самої системи. Загальна свідомість про етичні стандарти та забезпечення дотримання цих стандартів можуть створити ефективну та етичну публічну службу.

Висновки. Аналіз результатів опитувань державних службовців підтверджує актуальність проблеми протизаконних вказівок та етичного виміру на державній службі. Зростання уваги до етичних стандартів та регулювання службової поведінки свідчить про необхідність впровадження нової корпоративної культури та стандартів публічної етики. Опитування показує, що значна кількість державних службовців отримувала протизаконні та неетичні вказівки, зокрема молоді працівники були більш вразливими. Рекомендації для запобігання таким ситуаціям включають навчання з ідентифікації та запобігання булінгу та мобінгу, популяризацію принципів недискримінації та рівності, роз'яснювальну кампанію щодо безбар'єрності на робочому місці та управління конфліктами, а також виховання доброчесності серед державних службовців. Ці заходи сприятимуть покращенню організаційної культури та зміцненню довіри до державної служби. Впровадження ефективної системи контролю, відповідальності та прозорості в розслідуванні зловживань та протизаконних дій сприятиме зниженню випадків отримання

неетичних вказівок на публічній службі.

Список використаних джерел:

1. Аналітична довідка за результатами опитування державних службовців щодо організаційної культури (2019-2021 рр.). НАДС. 2022. URL: https://cutt.ly/sPYM6vN.
2. Войтенко А. Б., Якобчук В. П., Пугачова Н. С. Професійна етика державного службовця в контексті ефективності публічного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_2_15.
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ НАДС від 05.08.2016 р. № 158. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text.
4. Щербак Н. В. Розвиток корпоративної культури та впровадження стандартів публічної етики як складовий елемент модернізації служби в органах місцевого самоврядування. Ефективність державного управління. 2014. Вип. 40. С. 449-458. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_40_58.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ

Заболотний Василь Петрович
студент 5 курсу магістрант факультету менеджмента та права
Вінницький національний аграрний університет, Україна

Анотація. *У статті наведено значення сільського господарства у експорті України. Проаналізовано втрати економіки України та сільського господарства України через війну. Охарактеризовано основні напрямки допомоги міжнародних донорів у сфері сільського господарства. Визначено основні тренди сільського господарства України на 2023 рік.*

Вступ. Україна – аграрно-промислова держава, яка є «житницею Європи». Основна частка експорту припадає саме на продукцію аграрного сектору. Війна у 2022 році має великий вплив на зміну пріоритетів України в експорті саме тому, ми вважаємо актуальним розглянути як військові дії вплинуть на аграрний сектор економіки України.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство вже декілька років є основною галуззю української економіки та забезпечує понад 40% виручки від експорту. На (рис. 1), показано структуру експорту України у 2020 році.

Разом із сільським господарством в Україні великий потенціал для розвитку мають суміжні галузі, а саме:

–машинобудування, зокрема – виробництво сільгосптехніки;
–капітальне будівництво;
–суднобудування;
–розбудова портів та логістичних систем;
–розробка та будівництво зрошувальних систем.

Через військові дії, які особливо активно проводяться у Східному та Південному регіонах України, необхідно враховувати тимчасову втрату посівних площ у цих регіонах, та подбати про розширення оброблювальних територій у західному регіоні країни, а також перебувати транспортно-логістичну систему із врахуванням можливості блокування водних шляхів експорту сільськогосподарської продукції, а саме розвивати залізницю.

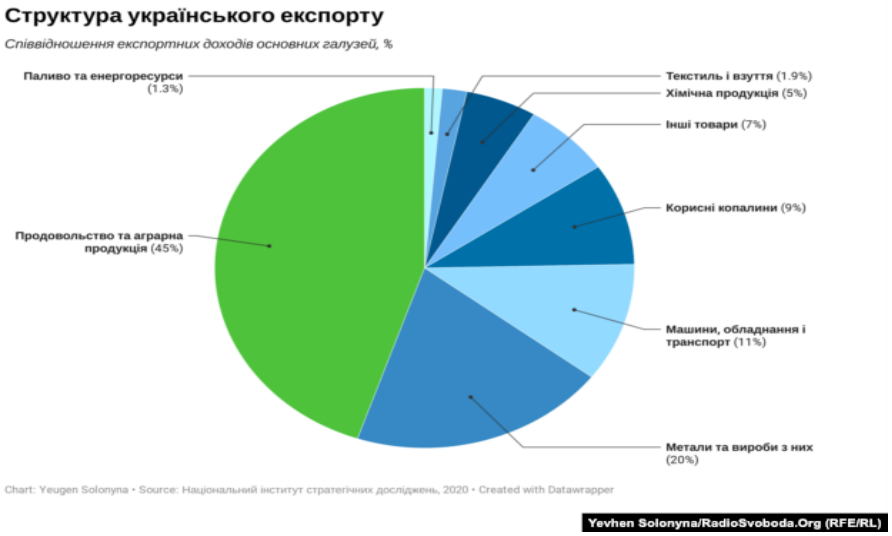

Рис. 1. **Структура експорту в Україні у 2020 році [3]**

Згідно з даними Державної митної служби України, за підсумками 2021 року Україна експортувала агропродовольства на суму $27,9 млрд, майже на 25 % перевищивши рекордний показник 2020 року у $22,4 млрд.

За підсумками календарного 2021 року зафіксовано найбільші в історії України обсяги експорту пшениці – 20071 тис. т, м'яса птиці – 459 тис. т, заморожених ягід та інших фруктів – 76 тис. т, макаронних виробів – 38 тис. т, зазначив експерт.

За оцінками науковців Інституту аграрної економіки, вирішальним для сумарного зростання експорту продукції АПК 2021 року стало збільшення обсягів поставок до Азії, Європейського Союзу та Африки, яке торік досягло свого найбільшого значення за період незалежності України. При цьому вартість поставок до СНД також збільшилася.

Пугачов зазначив, що у 2021 році Азія продовжила посилювати свої позиції основного імпортера вітчизняної агропродукції, в черговий раз поспіль закупивши рекордну кількість українських сільгосппродуктів. Вартісні обсяги вітчизняного експорту до країн цього регіону торік збільшилися до $13,7 млрд. Це на 26 % перевищило рекордний показник поставок до цього регіону у $10,9 млрд 2020 року.

Обсяги поставок аграрної продукції українського виробництва до країн – членів ЄС, включаючи Велику Британію, збільшилися на 12 % проти рекордного показника 2019 року у $7,5 млрд та склали торік 8,4 млрд дол. США. При цьому частка ЄС у вітчизняному експорті агропродовольства склала торік 30,1 %.

Обсяги поставок до країн Африки 2021 року також збільшилися: з $2,9 млрд у 2020 році до $3,7 млрд (+28 %). Це забезпечило регіону частку у 13,3 % від українського експорту сільгосппродукції.

Поставки вітчизняного агропродовольства до країн СНД збільшилися порівняно з 2020 роком на 8 % – до $1,4 млрд, забезпечивши регіону частку у 5,0 % в українському експорті агропродовольства [4].

У 2022 році, додаткові економічні втрати галузі від війни очікуються у розмірі близько 22 мільярдів доларів, а зниження доходів сільського господарства та суміжних секторів — від 10 до 30%. За підсумками 2021 року, частка агропромислового комплексу становила 10,6% національного ВВП. Проте оцінку наслідків бойових дій для аграрної галузі ускладнює нестача аналогії, коли у війну була б залучена країна з настільки масштабним та важливим для світового ринку сільськогосподарським сектором, як Україна.

Через три місяці після початку повномасштабної війни збитки в аграрному секторі України сягнули 4,3 мільярда доларів, що становить майже 15% капіталу держави. Найбільшу частину втрат фіксують через знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь та відсутність збору врожаю.

Нині чітко визначити суму збитків аграрного сектору внаслідок бойових дій неможливо через їх продовження. Однак непрямі втрати в сільському господарстві очікують у розмірі приблизно 23,3 мільярда доларів.

У 2022 році Україна отримала підтримку з боку міжнародних організацій. Цільова аудиторія міжнародних донорських організацій — сільські домогосподарства та фермери, яких справедливо вважають чинником боротьби з безробіттям та запорукою інклюзивного економічного зростання у сільській місцевості. Сектор дрібних фермерських господарств має вирішальне значення для місцевої зайнятості, це основний постачальник продуктів на локальному рівні.

Оцінку наслідків військових дій для аграрної галузі ускладнює відсутність порівнянних прецедентів. З часів Другої світової війни не було випадку, коли у війну була залучена країна з настільки масштабним та важливим для світового ринку

сільськогосподарським сектором, як Україна.

Найближчим до українських поточних реалій є конфлікт у Сирії, де втрати сільського господарства експерти ООН вважають найбільш коректним порівнянням. У 2011 році сільськогосподарський ВВП цієї країни був близьким до $49 млрд, або 20% від загального ВВП ($252 млрд).

У 2017 році ФАО оцінила загальну фінансову вартість збитків у сільськогосподарському секторі за період 2011–2016 років на рівні близько $16 млрд, що еквівалентно понад третині сирійського ВВП у 2016 році. Але масштаби сільського господарства Сирії й України та його значущість для світового ринку непорівнянні. За даними FAOSTAT, загальний обсяг експорту сирійської сільгосппродукції у 2010 році становив $2,55 млрд порівняно з $22 млрд, які генерувала зовнішня торгівля АПК для України у 2020 році [2].

Для України очікується допомога у сфері сільського господарства за такими напрямками:

–Фінансування програм з розмінування території. За оцінками Української асоціації саперів, нині близько 83 тисячі кв. км забруднено різними типами вибухових предметів.

До прикладу, за даними Продовольчої та сільськогосподарської організація ООН (ФАО), вартість розмінування в Хорватії становила близько 1,25 євро за 1 кв. км, вартість знищення однієї складованої протипіхотної міни — 0,56 євро. З огляду на ці витрати вартість заходів з розмінування в Україні лише вказаної площі перевищує 10 мільярдів доларів;

–Малим агровиробникам надано допомогу на загальну суму понад 1,5 мільярда гривень, яка фінансується з бюджетної підтримки ЄС.

–Безповоротну допомогу можуть отримати аграрії, які обробляють від одного до 120 га сільськогосподарських угідь або утримують від трьох до 100 корів. Проте та земельні ділянки, та корови мають бути зареєстрованими, оскільки це ключова умова отримання допомоги. Цю допомогу можуть отримати й особисті селянські господарства.

–ФАО після початку війни вона розробила план швидкого реагування та закликає спрямувати 115,4 мільйона доларів на підтримку майже мільйона жителів сільської місцевості шляхом надання сільськогосподарської допомоги та гарантування продовольчої безпеки для тих, хто найбільше постраждав унаслідок війни. У межах цієї програми ФАО вже надала допомогу для 80 тисяч осіб у 13 областях України, продовжує надавати багатоцільову грошову допомогу для покриття основних потреб понад 5 тисяч сімей у найбільш постраждалих регіонах на сході та півдні України.

Відповідно до прогнозів Інституту аграрної економіки, цьогорічне виробництво зернових та зернобобових культур може знизитися до 30% порівняно з 2021 роком. Імовірно, зменшиться виробництво пшениці на 34%, ячменю — на 45%, кукурудзи — на 2 %. Але це ніяк не вплине на задоволення внутрішньої потреби населення у продуктах зернових та зернобобових культур. До речі, виробництво гречки за рахунок пересівання та зміни структури посівів дасть змогу повністю забезпечили потреби населення та отримати певні залишки.

Щодо технічних та інших сільськогосподарських культур прогнозують скорочення виробництва до 30%, а соняшнику до 34% [1].

На (рис. 2), наведено основні мікротренди сільського господарства у 2022-2023 роках, розроблені на основі аналізу літератури та вимог сучасного сільського господарства. Джерело: складено автором на основі [2].

Зміна структури клину в бік високомаржинальних нішевих культур

- До війни на три основні експортноорієнтовані культури – пшеницю, кукурудзу та соняшник – припадало 57% урожаю України. Блокування портів виявило ризики сировинного великооб'ємного експорту та переваги виробництва нішевих високомаржинальних культур (нут, горох, ягоди, гірчиця, лікарські трави), для яких існує варіативність логістики. Найближчими роками ми побачимо зростання посівних площ під такими культурами, хоча лідерству «великої трійки» воно не загрожуватиме.

Дефіцит робочої сили та необхідність перекваліфікації

- За даними ФАО, понад 150 000 фермерів/працівників продовольчої системи безпосередньо постраждали від війни та/або були змушені мігрувати. Вимушене переміщення населення, призов чоловіків до ЗСУ призводить до нестачі робочої сили та збільшення робочого тягаря жінок. Дефіцит можна компенсувати посиленням технологічності сільського господарства, але в післявоєнний період такі інвестиції навряд чи будуть посильними. Підвищення кваліфікації та навчання персоналу в довгостроковій перспективі виявиться вигіднішим варіантом.

Бартерні схеми

- Дефіцит оборотних коштів, зростання курсу долара на тлі товарного надлишку через обмежений експорт створює сприятливе середовище для реалізації бартерних схем взаємозаліків. Це стосуватиметься як працівників АПК, які можуть отримувати частину зарплати товарними одиницями, так і власників паїв, з якими орендарі розплачуватимуться зібраним урожаєм.

Повернення до практики присадибних підсобних господарств для особистих потреб

- Популярна у 1990-ті практика городництва знову актуальна. Дедалі більше громадян згадують про наявність у них ділянки землі та беруться її обробляти, щоб виростити базові продукти. У сільській місцевості тренд на самозабезпечення може бути розширений утриманням свійської птиці та тварин, аж до ВРХ.

Зростання імпорту продуктів харчування

- Разом із окупованим Херсоном та обстрілами Харкова тимчасово випала з оперативної діяльності значна частина українського харчопрому. Окрім внутрішнього дефіциту, ще одна причина зростання імпорту – часто привабливіші ціни на нього, що в міру зниження купівельної спроможності населення стає важливим фактором.

Рис. 2. **Основні мікротренди у сільському господарстві України у 2022-2023рр.**

Висновки. До початку війни в Україні 24 лютого 2022 року, експорт сільськогосподарської продукції України становив 45% від всього експорту. Через війну скоротилася кількість територій, які можуть оброблятися українськими аграріями, змінилася логістика та скоротилася чисельність працівників сільського господарства. Для того, щоб зберегти потенціал України, міжнародні організації запропонували свою підтримку для дрібних фермерів, а також програми із розмінування територій. На мою думку, основними мікротрендами у сільському господарстві України у 2023 році стануть: зміна структури вирощування сільськогосподарських структур, підсилення технологічної складової сільського господарства через нестачу працівників, зростання дрібного фермерства, зростання імпорту продуктів харчування, державна політика щодо підтримки осібного сільського господарства для особистих потреб.

Список використаних джерел:

1. Громов О. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. - URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silske-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/
2. Кравченко В. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. - URL : https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-silske-gospodarstvo-ukrayini.
3. Солонина Є. Українське сільське господарство може «витягти з кризи» всю економіку – експерти. - URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-apk-can-support-all-economy/31070474.html.
4. Україна четвертий рік поспіль оновила історичний рекорд аграрного експорту – $30 млрд. - URL: https://agropolit.com/news/23079-ukrayina-chetvertiy-rik-pospil-onovila-istorichniy-rekord-agrarnogo-eksportu--30-mlrd.

СЕКЦІЯ VI.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Бобиляк Роман Герасимович
аспірант
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Адамів Марта Євгенівна
ORCID ID: 0000-0001-5506-0404
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
зовнішньоекономічної та митної діяльності
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Соціальний капітал є найціннішим ресурсом будь-якого підприємства, адже в умовах кризи саме кваліфікований та вмотивований персонал, який володіє необхідними компетентностями, здатен вирішити проблеми різного рівня складності та забезпечити успішний розвиток бізнес-структури. Водночас, вимоги до компетентностей працівників підприємств постійно змінюються під впливом факторів зовнішнього середовища. Важливим завданням керівної ланки організацій є постійне відстеження актуальних змін у вимогах до компетентностей працівників, що дасть змогу забезпечити успішний відбір кандидатів на вакантні посади, адекватне навчання персоналу підприємства та здобуття ним необхідних знань й умінь, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі тощо. Вказане завдання особливим чином актуалізується в посткризовий період, адже значна частка вітчизняних суб'єктів господарювання на сучасному етапі змагається з чималою кількістю різноаспектних проблем та прагне утримати прибуткову діяльність. Саме кваліфікований персонал повинен стати ключовим рушієм відродження українського бізнесу та його прогресивного розвитку на міжнародній арені.

Варто зазначити, що компетентність працівника – це не лише рівень його кваліфікації, який дає змогу виконувати поставлені завдання. Компетентність працівника повинна складатись з трьох ключових компонентів: знань, умінь та соціальних установок. При оцінюванні компетентностей працівників остання складова доволі часто залишається поза увагою, що може знижувати продуктивність роботи персоналу. Мова йде про так звані соціальні компетентності, завдяки яким працівник може ефективно взаємодіяти з іншими членами колективу в різних соціально-психологічних умовах праці [1].

На сьогодні досить відомим є поділ усіх компетентностей персоналу підприємств на дві групи: жорсткі та м'які компетентності. До групи жорстких компетентностей («hard skills») відносять професійні, технічні компетенції, які можна наочно продемонструвати, оцінити та перевірити (наприклад, мовні навички,

навички в обслуговуванні комп'ютера, керування автомобілем тощо). Тоді як, м'які компетентності («soft skills») – це універсальні соціально-психологічні якості, що не залежать від професії, але безпосередньо впливають на успішність людини (наприклад, комунікативні навички, вміння переконувати, здатність вирішувати конфлікти, вміння працювати в команді, адаптивність тощо) [1-2].

Згідно досліджень компанії LinkedIn на сучасному етапі глобальний дефіцит талантів сягнув свого максимуму за останні 16 років, адже 75 % роботодавців не можуть знайти працівника, який б володів необхідними жорсткими та м'якими компетентностями. З метою уникнення подальшого розриву у існуючих та затребуваних компетентностях лідери сучасних організацій повинні зосередитись на перекваліфікації та професійному розвитку членів їхніх команд відповідно до актуальних тенденцій ринку праці [2].

За даними досліджень компанії LinkedIn у 2023 р. найбільш затребувані компетентності на світовому ринку праці будуть пов'язані з такими сферами, як: менеджмент, адже ефективне управління є ключовою рушійною силою залучення персоналу, підвищення його продуктивності праці та утримання в організації; комунікування, важливість якого значною мірою інтенсифікувалась у віддалених умовах праці, за яких члени команди працюють асинхронно або спілкуються віртуально; обслуговування клієнтів, що формує їхню лояльність до підприємства і таким чином забезпечує стабільне зростання; лідерство як умова успішної діяльності організацій у динамічному середовищі функціонування; продаж у різних сферах діяльності підприємства, наприклад, у кадровій, фінансовій, збутовій сферах; управління проектами для забезпечення їхнього вчасного виконання згідно із встановленим бюджетом та прийнятими стандартами якості; дослідницькі навики як основа для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та формування продуманої стратегії у динамічному бізнес-середовищі; аналітичні здібності як підґрунтя для самостійного вирішення працівниками складних проблем та ухвалення обґрунтованих рішень; маркетинг як міжфункціональний навик фахівців зі збуту, кадрових питань чи управління проектами; командна робота задля спільного вирішення складних проблем та генерування інноваційних ідей [2].

Щодо м'яких компетентностей, то згідно досліджень компанії LinkedIn ключовими компетентностями у 2023 р. стануть навики у сфері комунікування, управління часом, критичного мислення, вирішення проблем та міжособистісного спілкування [2].

Список використаних джерел:

1. Joanna, Polakowska. (2022). Jakie kompetencje warto rozwijać. Poradnik pracownika. Uczelnie WSB Merito. Retrieved from https://www.merito.pl/blog/jakie-kompetencje-warto-rozwijac-poradnik-pracownika.
2. Jen, Dewar. (2023). The Most In-Demand Skills for 2023. Official site of LinkedIn. Retrieved from https://www.linkedin.com/business/talent/blog/talent-strategy/linkedin-most-in-demand-hard-and-soft-skills#management.

СЕКЦІЯ VII.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

MARKET RESEARCH OF THE GLOBAL HONEY MARKET

Yevchenko Daria Sergievna
Higher education student of the Faculty of International Trade and Law
State University of Trade and Economics, Ukraine

Scientific adviser: Slokva Marina Grigorievna
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of International Management
State University of Trade and Economics, Ukraine

Honey is a product that never loses its relevance, and the honey market is a very promising industry today. However, modern dynamic changes in our world can have a significant impact on the development of this market.

First of all, it is necessary to determine what has the greatest impact on the supply and demand in the honey market. In particular, the quantity and quality of honey harvested directly depends on favorable climatic conditions and harvesting technologies. However, when it comes to international relations and trade between countries, political and economic factors are also crucial, such as quality standards, sanitary norms, international trade conditions; production, transportation, support for domestic producers, etc. Moreover, current trends in the development of this market indicate a growing interest in honey among consumers in response to the COVID-19 pandemic. This, in turn, is due to the consumer and medicinal properties of honey [1].

The leading players in the honey market are China, which produces about 25% of the world's honey, as well as countries such as Turkey, Iran, Argentina, Ukraine, USA, russia, India, Mexico and Brazil, which together produce one third of the total. It is worth noting that global honey production declined significantly in 2017-2021. This indicates a reduction in supply on the global honey market [2].

Analyzing the data on honey exports, it can be seen that the largest honey producers, such as China, India, Ukraine, Argentina, Mexico, and Brazil, are also the largest exporters of honey in the world. Among the importing countries are some EU countries, as well as USA, Japan and Saudi Arabia, which together account for about 70% of total honey imports. Moreover, the United States, being a major honey producer, cannot meet domestic demand, which is why it is forced to import. The largest consumers of the product under study are China and the United States, countries with large populations. Despite the growing interest in such a product as honey, the global supply cannot fully satisfy the existing demand, so consumption is also declining [3].

Ukraine is a leading honey producer in the world, so it is important to identify the main partners that play a significant role in ensuring the sale of domestic honey abroad. Ukraine focuses on the factor of geographical proximity, as it generally exports to European countries and Turkey, with the exception of the United States. The volume of imports to Ukraine is quite small, so domestic demand is satisfied by domestic production [4].

To assess Ukraine's position on the world market, we analyzed the volumes of production, consumption, and foreign trade in honey (Fig. 1).

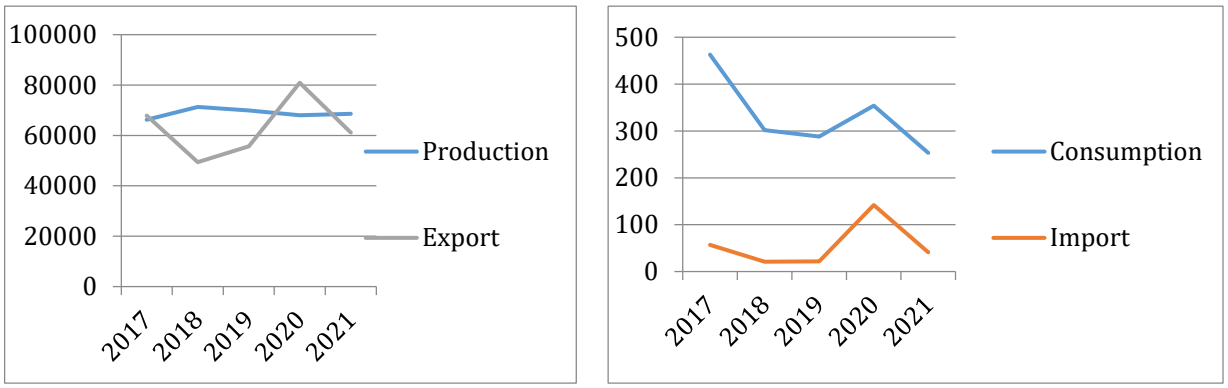

Fig. 1. **Dynamics of production, export, consumption and import of honey in Ukraine, tons**

Source: compiled by the author based on data from [4].

Thus, as of 2021, there was a slow growth in production and a decline in consumption, exports, and imports of honey in terms of volume.

In addition, Ukraine plays an important role in the global honey market, as its share in world production in 2017 was 3.53%, and as of 2021 it is 3.87%. As for Ukraine as an exporter, its share in world exports ranged from 7 to 11% in 2017-2021. According to these indicators, Ukraine is among the top 5 world leaders.

The analysis and research of the domestic honey market also revealed the following trend. Honey is a product that is produced both on an industrial scale and within households. Thus, it is impossible to fully assess the situation on the domestic market, as the process of accounting for trade volumes is complicated.

Ukrainian honey is in great demand among the countries of the European Union. However, the EU actively uses such protection tools as quotas and duties to protect its domestic market. Consequently, there was a situation when at the beginning of each year, these quotas were fully utilized by domestic exporters.

However, with the outbreak of a full-scale war on the territory of Ukraine, the EU temporarily abolished all tariffs and quotas on honey imports in order to support our country's economy [5]. However, despite this, honey producers and exporters face numerous challenges, such as the occupation, difficulties with harvesting, logistics, etc. The negative impact of these factors on the formation of supply in the domestic honey market is confirmed by the negative trend of a 5% reduction in exports in 2022 [6]. It can also be assumed that next year, the volume of honey production and exports may decline.

Summarizing the above, we can conclude that honey is a very popular product among consumers, and the development of the market for this product is critically important for Ukraine. However, the market under study is quite dependent on various external factors, which hinders its development.

References:

1. Zhuravleva A., Smentina N. The situation on the world honey market and prospects for Ukraine. Scientific Bulletin of Odesa National Economic University. 2019. С. 48-62. URL: http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2019/264/page.php?id=abstract/ukr/48-62.

2. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: https://www.fao.org/faostat/ru/#data (accessed on 10.05.2023).
3. Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/Index.aspx (accessed on 17.05.2023).
4. State Statistics Service of Ukraine. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (accessed on 28.04.2023).
5. EU-Ukraine deep and comprehensive free trade area. Trade - European Commission. URL: https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area (accessed on 13.05.2023).
6. #Grow Ukraine. export for U 2022. Ministry of Economy of Ukraine. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/export%20portfolio/GIU_2023_draft-3.pdf.

WHEAT MARKET: ANALYSIS OF DOMESTIC POSITIONS

Kirilyuk Darina Oleksandrivna
Higher education student of the Faculty of International Trade and Law
State University of Trade and Economics, Ukraine

Scientific supervisor: Slokva Marina Hryhorivna
Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department of International Management
State University of Trade and Economics, Ukraine

The agricultural market is a very important component of the economy, which acts as a stimulating factor for its development. One of the leading parts of this complex market is the wheat market, which is the object of special attention.

Today, wheat market research is a very actual topic, as this product is one of the most spread and important among the cereal crops. In addition, this market has a major impact on the economy and plays a key role in solving global social problems, as wheat is the main source of food for all the world's population.

Speaking about the wheat market in general, it is worth to say that it is becoming more and more important in many countries. Therefore, the continuous increase in production of wheat is highly relevant. In recent years, wheat production has been mostly growing. The main producers, which hold the major share and produce more than 50% of the world's wheat, are: China, India, and Russia. However, in 2021, Russia decreased its production in comparison to previous years, while India and Ukraine, on the other hand, increased their production. This increase in wheat production has a major impact on the growth of countries' export potential and the expansion of markets. Global exports are generally showing an increasing trend, especially in the last three years. So, in 2022, global wheat exports increased nearly 12%. So, there is a non-intensive growth of production in the world, which leads to an increase in exports.

Speaking about the structure of global exports, it is worth to note that in 2021, Russia, the USA and Australia held the main share, which together accounted for 42.7% of total exports. However, the first two countries showed a fall in exports in 2021, which was the result of a decrease in production. However, these changes did not prevent them to remain the leading players in the market and keep their positions. In 2022, there were changes in the structure of global exports, and the top three countries were Australia, the United States, and Canada.

Despite the fact that most countries grow wheat themselves, these volumes may be not enough, so they are dependent on imports. This is mostly demonstrated by the growth of global imports, which increased by 8% in 2022. For many years, the largest importers have been Indonesia, China, Turkey, Egypt, and Algeria. China is rapidly increasing its imports, so if this trend continues, it will take the number 1 position in this indicator in the future.

As for Ukraine, it is an important player in the global agricultural market and has a large cereal export potential. Wheat is the leading product in Ukraine's export structure, and therefore is a guarantee of food security for many countries. Until 2022, Ukraine mainly increased its exports, including to countries such as Egypt, Indonesia, and Turkey, due to a decrease in domestic demand, enough reserves, and higher productivity. This ensured the sustainability of Ukraine's position in global wheat exports, and in 2019-2021 it ranked fifth in this indicator.

In general, in 2017-2021, all the country's indicators were on the growth trend, which points to the active development of Ukraine's agricultural potential. In 2020, compared to

2019, Ukraine had a production decline, which led to a decrease in its exports and consumption in volume parameters. This was the result of a spring and summer drought, as well as a lack of snow in winter. Another reason for the decline in all indicators was the COVID-19 pandemic, which led to a decline in economic activity in Ukraine and globally. However, in 2021, the situation improved, as production increased by almost 33% compared to 2017, which led to an increase in Ukraine's share in global production (Table 1).

Table 1

Analysis of Ukraine's position in the global wheat market, mln tons

Indicator	Years					Base deviation	
	2017	2018	2019	2020	2021	Absolute	Relative, %
Production	26,2	24,7	28,4	24,9	32,2	6	22,9
Ukraine's share in world production	3,9	3,4	3,7	3,3	4,2	0,3	7,69
Consumption	8,9	8,3	8,4	6,8	12,8	3,9	44
Ukraine's share in world consumption	1,15	1,14	1,1	0,9	1,66	0,51	44,3
Exports	17,3	16,4	20	18,1	19,4	2,1	12,1
Ukraine's share in world exports	9	8,7	10,7	9,1	9,7	0,7	8,3
Imports	0,0038	0,004	0,0024	0,011	0,0177	0,0139	372,2
Ukraine's share in world imports	0,0019	0,0022	0,0013	0,0056	0,0088	0,0069	356,91

The data was generated from [1,2].

Unfortunately, since the beginning of the Russian aggression, the wheat market has stopped developing because of the occupation of certain regions of Ukraine, a decrease in planted areas and changes in logistics routes. As a result, the volumes and geography of wheat exports have changed significantly. However, already in July 2022, agreements were signed to unblock ports and resume exports of Ukrainian wheat across the Black Sea, which had been paused due to the war, allowing the world to reduce social pressure and provide other countries with more agricultural products from Ukraine. According to the results of 2022, the leading markets for domestic wheat were no longer only Asian countries. The top 5 countries importing wheat from Ukraine in 2022 were Turkey, Romania, Egypt, Spain, and Algeria [2]. The EU countries accounted for the majority of domestic wheat exports - 34.4%, due to the EU's removing restrictions on domestic imports due to the war [3]. In 2022, the total volume of wheat exports from Ukraine almost decreased by half, but our country's position in the global export ranking fell by only one point - to sixth place.

It is worth noting that on May 17, 2023, the grain agreement was continued for another 2 months, which will ensure uninterrupted food supplies to countries in need [4].

In summary, the domestic grain market plays a leading role in the national economy and in the international market. Ukraine's position on the global wheat market is quite strong, with high production and exports of the culture. The country's advantages include good climate and convenient location, and the availability of resources. However, the wheat market is highly competitive and in order to protect itself from competitors and remain among the top leaders, it is necessary to constantly improve the quality of grain and develop new technologies to reduce production costs.

So, summarizing all the above, we can conclude that wheat is an important food product with a very high consumer value, and the wheat market plays an essential role for the functioning of each country's economy, guaranteeing not only its food security, but sometimes also economic security.

References:

1. FAOSTAT. Home | Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: https://www.fao.org/faostat/ru/#data/QCL (accessed on 19.05.2023).
2. Trade Map - List of exporters for the selected product (Wheat and meslin). Trade Map - Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1|||||1001|||4|1|1|2|2|1|2|1|1|1 (accessed on 19.05.2023).
3. MINISTRY OF AGRARIAN POLICY AND FOOD OF UKRAINE. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/export%20portfolio/GIU_2023_draft-3.pdf (accessed on 20.05.2023).
4. The "grain deal" is extended. SOCIAL NEWS. URL: https://suspilne.media/418197-zernova-ugoda-prodovzena-na-120-dniv-kubrakov/ (accessed on 21.05.2023).

СЕКЦІЯ VIII.
ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВІКТИМБЛЕЙМІНГУ ТА БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Денисюк Мар'яна Михайлівна
ORCID ID: 0000-0002-7423-4753
аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Проблема насильства в школі існує в більшості цивілізованих країн. Шкільний булінг стає все більш поширеним та набуває різноманітних та нових форм проявів, які привертають увагу науковців багатьох галузей. Складність запобігання, насильницький характер, негативні наслідки у вигляді погіршення криміногенної ситуації та поширеності злочинності, які є результатом даного феномену становлять актуальність його вивчення в рамках кримінального права, віктиміології, кримінології. В окремих зарубіжних дослідженнях пов'язаних з насиллям у шкільному середовищі можна простежити взаємозв'язок віктимблеймінгу та булінгу, що зумовлює необхідність та актуальність окремо розглянути взаємодію даних явищ.

Проблему булінгу почали досліджувати зовсім недавно, у 60–70-х роках XX ст., коли суспільство замислилося над існуванням зв'язку між явищами девіантної та агресивної поведінки в соціумі та тим, як людина виховується, зростає та навчається протягом шкільних років, та почало усвідомлювати важливість вивчення причин та наслідків цього явища, щоб в результаті мати важелі впливу та контролю над ситуацією. Булінг можна вважати першим кроком до справжнього насильства та злочинної поведінки [1, с. 84].

Булінг лише в меншості випадків є фізичним насиллям, а більш розповсюдженим знущанням, яке відбувається між дітьми, є вербальне приниження та різного роду образи, а також виключення з референтної групи, неприйняття та ізоляція, розповсюдження неправдивих чуток та інша поведінка, яка тим чи іншим шляхом завдає шкоди потерпілому. Усі ці різноманітні дії приводять до приниження потерпілого та отримання кривдником задоволення від цього, і цикл насильства не обривається, а лише набирає обертів. Це ще раз доводить необхідність зовнішнього втручання в таке коло. Конфлікти та непорозуміння між учнями у школах виникають часто, і всі вони потребують уваги задля недопущення розгортання небажаних подій. Вражаючим фактом є той, що в процесі булінгу задіяні насправді практично всі учні школи, а не лише кривдники та потерпілі, що позначається відповідним чином на моделях поведінки всіх цих дітей. Тому і виникає гостра потреба оперативного реагування на перші ознаки булінгу та наростання непорозуміння між учнями [1, с. 85].

Маловідомим та недослідженим явищем в контексті учнівського булінгу є віктимблеймінг [2, с.101]. В учнівському середовищі віктимблеймінг є невід'ємним

супутником булінгу при навіюванні і нав'язуванні учневі певних моделей поведінки, є поширеним явищем і надходить від однолітків, педагогів, батьків і учнівського колективу. Існують різні кейси цього явища у школі, спільне в яких – перенесення вини на жертву-учня через його інакшість, невміння захистити себе, наближення до інших учнів-девіантів та ін. [2, с.103].

Віктимблеймінг (звинувачення жертви), як форма насильства, відома здавна, однак позиціонуватися як соціальна проблема він стала відносно недавно, що певною мірою пов'язано з ослабленням впливу релігії на суспільство, особливо західне, і поширенням феміністичних рухів, зорієнтованих на активний захист прав жінок (у тому числі жертв зґвалтування). За таких умов актуалізація наукових досліджень з проблеми віктимблеймінгу є закономірним наслідком змін у суспільному усвідомленні масштабів та наслідків насильства в усіх його формах –відкритих і латентних.

У реаліях сучасного світу виявлення природи віктимблеймінгу дозволяє збільшити рівень поінформованості суспільства про причини звинувачення жертви і сформувати більш усвідомлене ставлення до феномену віктимблеймінгу [3, с. 160].

Віктимблеймінг (Victimblaming (англ.) – «звинувачення жертви») – це акт знецінення, який має місце, коли жертва злочину несе відповідальність –цілковито або частково – за злочин, вчинений щодо неї (Ryan, 1976) [9]. Ця провина може проявлятися у вигляді негативної соціальної реакції з боку різних фахівців (юристів, медиків, соціальних працівників, психологів), ЗМІ, родичів, знайомих та інших. Окрім найпоширенішого варіанту терміна – «victimblaming» – у англомовній термінології використовують також дефініції «blamingthevictim», «blame thevictim», які вперше використовує В. Раян у своїй роботі «Звинувачуючи жертву» («Blamingthevictim») [3, с. 163].

Віктимблеймінг як форма насильства може набувати різних його проявів –як психологічного, так і фізичного, хоча зазвичай жертви злочинів зазнають саме психологічного тиску у вигляді принижень, образ, знецінення [3, с.164].

Термін «віктимблеймінг» корелює з іншими дефініціями насильства, які акцентують увагу на різних формах дискримінації людини, що сприяє її віктимізації і робить вразливою для суспільного осуду [3, с.165]. Боротьба з віктимблеймінгом як соціальною проблемою має бути елементом комплексного підходу до вирішення проблеми насильства в суспільстві [3, с.166].

Віктимблеймінг є феноменом, який, будучи сам по собі соціальною проблемою, у свою чергу, спричиняє появу цілого комплексу соціальних криз: віктимблеймінг руйнує атмосферу безпеки, сприяє нормалізації насильства в масовій свідомості та ускладнює процес надання соціально-психологічної допомоги його жертвам. Віктимблеймінг толерує повторюваність циклу насильства, коли насильство породжує насильство, руйнує віру в соціальну справедливість і невідворотність покарання за злочин, дискримінує соціальну допомогу нужденним як соціальну гарантію, поглиблює соціальну та психологічну виключеність жертв насильства [3, с.167].

Принагідно відзначимо, що віктимблеймінг за масштабом поділяють на індивідуальний, груповий і колективний рівні. З огляду на окреслену нами природу вікттмблеймінгу, варто наголосити, що благодатним ґрунтом для його виникнення є тоталітарні й авторитарні педагогічні взаємовідносини, адже для них притаманні чіткі моделі й рамки особистостей, вихід за які жертвами тлумачиться як проступок і карається колективними докорами. Демократизм Нової української школи та ліберальна педагогіка дають змогу уникнути суспільних докорів віктімблеймінгу під

час пошуку винуватців у конфліктах під час колективних бесід з вихованцями, вчителям – відійти від однобічного («всебічного і гармонійного») тлумачення кінцевої мети виховання, а усе це разом – подолати колективний та індивідуальний віктимблеймінг. Таким чином, педагогу залишиться лише працювати з віктимблеймінгом, який може походити від дитини-агресора чи окремого угрупування однолітків, але це вже дає підстави чітко обґрунтовувати їхню провину, обирати заходи впливу і покарання для винуватців. Кінцева мета – подолання психологічних наслідків віктимблеймінгу (пригнічення, хибне відчуття провини, звикання до ролі винуватого, приниження, об'єктивація, залежність від іншого / інших тощо) – будуть здебільшого подолані. Водночас, це потребує високого рівня самосвідомості вчителя та інших учнів [5, с. 164].

Методика подолання явища віктимблеймінгу полягає в уникненні об'єктивації жертви; відмові від камуфлювання ситуацій з булінгом та ретельному розслідуванні подібних випадків без перенесення відповідальності на жертву; чітко відпрацьованій системі санкцій для агресорів, що не давали б змогу залишатися непокараним, а отже і переносити вину на жертву; чітко відпрацьована концепція роботи над морально-психологічним станом учнівського середовища, в якому були б неможливі безпідставні колективні докори жертвам; превенція загалом конфліктних ситуацій на ґрунті «боротьби за справедливість» як такі, що є суто суб'єктивним розумінням життєвої ситуації [2, с.103].

Отже, сутність вищевикладеного дає змогу стверджувати про наявність двох соціальних проблем, які породжують та збільшують рівень насилля між учасниками освітнього процесу та руйнують безпечну атмосферу в шкільному середовищі. Віктимблеймінг та булінг, є тісно пов'язаними та взаємозалежними явищами, які можуть поширювати один одного, створюючи небезпеку для суспільства, призвести до зниження психічного та фізичного здоров'я дітей та підлітків. Виявлення даних явищ, профілактика та запобігання насильства в шкільному середовищі допоможе зменшити ймовірність виникнення віктимблеймінгу та булінгу.

Список використаних джерел:

1. Причини та наслідки явища булінгу / А. Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1–2 (13). – С. 84–93.
2. Лобода Д. О. Віктімблеймінг в учнівському середовищі: аналіз кейсів і методика подолання // Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика : зб. наук. пр. всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітнім Дням цивільної оборони та охорони праці. (Полтава, 28 квіт. 2022 р.) / під ред.: В. П. Титаренко, О. В. Кудря. Полтава : ПНПУ, 2022. С. 100-103.
3. Лещук Г.В. Віктимблеймінг як соціальна проблема. Науковий журнал Хортицької національної академії.№ 5 (2021).160-168 с.
4. RyanW. Blaming the Victim. Vintage Books, New York, 1976. 368 p.
5. Ведернікова А. О. Кримінологічна характеристика видів булінгу в закладах освіти. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. № 3. С. 159–166.

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ТЮНІНГУ

Пузирей Дмитро Володимирович
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Твердохліб Е.В.
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Низка чинників соціального, економічного та правового характеру обумовлює появу значної кількості нових правовідносин, не врегульованих чинним законодавством. Деякі з новостворених правовідносин викликають багато питань щодо їх правової природи та змісту. Таким прикладом неврегульованого в повній мірі законодавством правовідношення на сьогоднішній день є договір тюнінгу автомобіля.

Певний період часу тюнінг автомобіля як договірне правовідношення був передбачений Законом України «Про розвиток автомобільної промисловості України» від 18 березня 2004 року, в якому в п. «г» ст. 4 тюнінг трактувався як роботи, які покращують внутрішні та зовнішні показники автомобіля або мотоцикла. [1] Таким чином, договір тюнінгу автомобіля вперше був закріплений як різновид договору підряду, об'єктом якого є роботи, які покращують внутрішні та зовнішні показники автомобіля або мотоцикла. Вказаний Закон втратив чинність у 2009 році і з цього моменту єдиним нормативним актом, де в певній мірі регламентується тюнінг автомобіля, є Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету міністрів України від 10 жовтня 2001 року. [2] Але вказані Правила стосуються лише дозволів і заборон технічного характеру стосовно базових властивостей і вигляду автомобіля та реєстрації відповідних переобладнань. Щодо врегулювання договірних правовідносин тюнінгу автомобіля в поточний період сторони договору мають будувати їх відповідно до ст. 6 Цивільного кодексу України [3], керуючись положеннями Цивільного кодексу України про підряд та іншими цивільно-правовими актами, які розвивають положення Цивільного кодексу України.

Нормативна невизначеність договору тюнінгу автомобіля викликає дискусії і серед науковців, і в сфері практичного правозастосування. Але динаміка розвитку правовідносин щодо тюнінгу автомобіля зростає у зв'язку зі щорічним збільшенням користувачів автомобілів і їх бажанням адаптувати зовнішні та внутрішні показники автомобіля під власні самки та бажання. Тому вбачається важливим з'ясування правової природи договору тюнінгу автомобіля та його особливостей для уникнення непорозумінь між учасниками вказаного договірного правовідношення та належного визначення його змісту.

Як вже було зазначено, правовідносини, що виникають під час здійснення тюнінгу автомібіля, не врегульовані чинним вітчизняним законодавством в повній мірі, тому регулювання вказаних правовідносин відбувається, перш за все, на загальних засадах цивільного законодавства. потребує подальшого дослідження. Загальні засади цивільного законодавства, яким повинен відповідати будь який договір, безпосередньо визначені у ст. 3 Цивільного кодексу України:
1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених

Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність.[3]

У п.3 ч.1 ст. 3 Цивільного кодексу України однією із загальних засад цивільного законодавства визначено свободу. [3] Цей принцип полягає в наявності у суб'єктів цивільних правовідносин свободи щодо укладення договору, який буде задавольняти їх потреби та інтереси. Особи самостійно та за власною волею набувають права та обов'язки за договором. Принцип свободи договору поширюється на всіх учасників цивільних відносин.

Як передбачено ч. 3 ст. 6 Цивільного кодексу України, сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. Учасники цивільних правовідносин самостійно приймають рішення про укладення договору, обирають контрагента, визначають умови договору, крім випадків коли це не обмежується актами цивільного законодавства відповідно до абз.2 ч.3 ст. 6 Цивільного кодексу України. [3]

Виникненню та існуванню непоіменованих договірних правовідносин також сприяють положення, що закріплені у ст. 8 Цивільного кодексу України, про застосування аналогії права та аналогії закону. Відповідно до ч.1 ст.8 Цивільного кодексу України якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону). У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права) (ч. 2 ст. 8 ЦК України).[3] Зазначені норми є відправними для безпосереднього формування змісту договірних правовідносин щодо тюнінгу автомобіля як різновиду підрядних правовідносин.

Концептуальною основою договору тюнінгу автомобіля є положення про підряд, закріплені у главі 61 Цивільного кодексу України. Згідно з ч. 1 ст. 837 Цивільного кодексу України за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові (ч.2 ст.837 Цивільного кодексу України).[3] Зі змісту вказаної норми слідує що предметом договору є саме готовий результат роботи, який має бути переданий замовникові. Відповідно, предметом договору тюнінгу автомобіля є роботи, які змінили, а саме – покращіли або адаптували зовнішні або внутрішні показники автомобіля згідно з побажаннями замовника.

Враховуючи ту обставину, що чинне законодавство не містить чіткого визначення договору тюнінгу автомобіля і відсутнє нормативне визначення предмету цього договору, у сторін є простір для формулювання поняття та предмету договору тюнінгу автомобіля з урахуванням сучасних тенденцій розвитку розглядуваних правовідносин. З іншого боку, нормативна невизначеність може викликати непорозуміння та помилки під час укладання та виконання умов цього договору. В будь якому разі безумовно важливим є укладення договору у вигляді

документу, в якому закріплено досягнення згоди стосовно умов договору і визначаються права, обов'язки й відповідальність сторін.

Під час укладення договору тюнінгу автомобіля сторони мають бути освідченими щодо обмеження предмету договору, яке обумовлене вимогами про заборону низки переобладнань автомобіля. Перелік невідповідності вимогам стандартів, що стосуються безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища, а також правил технічної експлуатації вказані в п.п. 31.3 та 31.4 Правил дорожнього руху. [2]

Аналіз норм, закріплених у Цивільному кодексі України, що визначають загальне поняття договору підряду та його видів (побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на проектні та пошукові роботи тощо), дозволяє з'ясувати перелік обов'язкових ознак, притаманних цій групі договорів: 1) вказаний договір є договором про виконання робіт. Єдність роботи та її результату є основною рисою предмета договору підряду, яка дозволяє відмежувати цей договір від інших типів цивільно-правових договорів, зокрема від договору купівлі-продажу та договору на надання послуг[4]; 2) предметом договору є певні роботи, що полягають в обов'язку підрядника виконати узгоджену з замовником роботу і передати результат робіт у встановлений строк відповідно до умов договору; 3) сторонами договору є підрядник та замовник; 4) договір є двосторонньо взаємний договір, бо і на стороні замовника, і на стороні підрядника є права та обов'язки, причому праву однієї сторони кореспондує обов'язок іншої і, навпаки [5], 5) договір є відплатним; 6) виконання договору передбачається протягом певного строку або без зазначення чіткого строку, але у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи та звичаїв ділового обороту. [3]

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що при врегулюванні правовідносин з тюнінгу автомобіля сторони мають керуватися загальними положеннями чинного законодавства щодо договору підряду. Одночасно слід враховувати особливості предмету договору тюнінгу, які мають бути деталізовані в договорі, та обмеження робіт з переобладнання автомобіля, встановлені чинним законодавством і обумовлені вимогами безпеки. Саме тому виконавець замовлення має бути зобов'язаний давати висновки про відповідність тюнінгового автомобіля встановленим вимогам та нести відповідальність щодо відповідності технічного стану автомобіля, з яким були проведені тюнінгові роботи.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про розвиток автомобільної промисловості України» від 18.03.2004 р. № 1624-IV. Втратив чинність 1.09.2009 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1624-15#Text. (дата звернення : 20.05.2023 р.).
2. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001р. № 1306. Офіційний вісник України. 2001. № 41. Ст. 1852. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF (дата звернення : 20.05.2023 р.)
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення : 20.05.2023 р.).
4. Цивільне право Цкраїни. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.К.Кузнєцової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2018. 1076с. URL: ttps://pidru4niki.com/1234062549817/pravo/zagalni_polozhennya_pro_pidryad (дата звернення: 20.05.2023 р.).
5. Поняття та правова характеристика договору підряду. Сайт «Освіта.UA» URL: https://osvita.ua/vnz/reports/law/9637/ (дата звернення : 20.05.2023 р.).

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ГОТІВКОВИМ ТА БЕЗГОТІВКОВИМ ГРОШОВИМ ОБІГОМ

Павленко Анастасія Володимирівна
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Косяченко Ксенія Едуардівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Актуальність. Сучасний розвиток грошового обігу в світі набуває великого значення, оскільки вдало налаштована система грошового обігу, його контролю, банківської системи показує рівень економічного розвитку кожної країни. Дуже великої популярності в нашому сторіччі набуває безготівковий грошовий обіг, тому необхідно визначити його сутність та механізми дії. Важливим є взаємозв'язок між готівковим та безготівковим грошовим обігом, його нормативно-правове регулювання.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, слід зазначити, що в грошовому обігу країни існують готівкові та безготівкові гроші, які мають одну природу і одну сутність, які також у процесу свого руху можуть переходити із готівкової форми у безготівкову й навпаки. У таких умовах кількісні характеристики складових єдиного грошового обігу країни (готівкового та безготівкового) постійно змінюються, оскільки зменшення обсягу готівкового грошового обігу країни свідчить про збільшення безготівкового грошового обігу і навпаки.

Таким чином, сутність грошового обігу країни характеризується єдністю природи і сутності грошових коштів, що в ньому містяться, а також єдністю їх руху. У такій ситуації, як нам здається, правильніше буде розглядати грошовий обіг країни як єдине, що відповідає його сутності, а не в цілому.

Проаналізуємо визначення готівкового та безготівкового грошового обігу. Так І. М. Проць під готівковим грошовим обігом розуміє рух готівкових грошових коштів у господарському обігу країни у вигляді банкнот і монети, при проведенні розрахунків, здійснення перевезення, зберігання, перерахунку, інкасації. Безготівковий грошовий обіг, на його думку, це процес руху грошових коштів у вигляді запису на банківському рахунку, який не має матеріальної форми, в якому при проведенні розрахункової операції відбувається списання певної грошової суми з рахунку одного суб'єкта та зарахування на рахунок іншого [1, с. 218].

Вважаємо дані твердження вірними й цілком погоджуємось з ними. Доповнимо ці твердження визначенням готівкового та безготівкового розрахунків. На нашу думку готівковим розрахунком є оплата готівкою платником за наданні йому послуги, виконані роботи, придбані товари, натомість безготівковим розрахунком є оплата платником послуг, робіт, товарів зі свого банківського рахунку.

Перейдемо до аналізу нормативно-правового контролю грошового обігу в Україні.

Загальні засади контролю грошового обігу в Україні визначені в Основному Законі – Конституції України. Так, відповідно до ст. 92 Конституції України

закріплено, що виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків. За ст. 99 Конституції України вказано, що грошовою одиницею України є гривня. Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України. Також в ст. 100 Конституції України вказано, що Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням [2].

Грошовий обіг в Україні також регулюється Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про Платіжні послуги», «Про першочергові заходи щодо запобігання негативними наслідками фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» тощо [3-7].

Так, наприклад, в п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» надано визначення безготівкових розрахунків, якими є перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів. В ст. 3 вищезазначеного Закону визначено, що грошові кошти існують в Україні у готівковій та безготівковій формах. Також, ч. 28 ст. 38 Закону закріплено, що торговці зобов'язані забезпечувати можливість здійснення як готівкових розрахунків так і безготівкових розрахунків [5].

Існує певна залежність між рівнем розвитку безготівкового сектора платежів і рівень економічного розвитку в країні. Активно протидіє розвитку безготівкового бізнесу платежів низький рівень розвитку економіки, яка слоняється більше к системі готівкових розрахунків.

Легалізація доходів і витрат, прозорість грошових потоків вкрай невигідна для економіки низького рівня розвитку. Чим вищий рівень безготівкового розрахунку, тим вищий рівень економічного розвитку.

На думку В. Б. Бугаса та В. Є. Бойко готівка більше використовується при соціальних виплатах, виплатах заробітної плати, виплатах пенсій, стипендій та при купівлі товарів і послуг у роздрібній торгівлі, натомість безготівковий грошовий обіг здійснюється через перерахування тих самих видів виплат через рахунки у банках [8, с. 187].

В рамках єдиного грошового обігу існує тісний зв'язок і взаємозалежність між готівковою і безготівковою грошовою масою: збільшення готівкової грошової маси - зменшення безготівкової грошової маси і навпаки. Наприклад, якщо в Україні відбудеться глобальний перехід на пластикові картки з відповідним глобальним переходом на розрахунки з їх допомогою по всій організованій вантажній мережі, потреба в готівковому обігу значно зменшиться, але не зникне повністю. Це пояснюється, по-перше, існуванням неорганізованого ринку товарів і послуг на якому використовуються готівкові гроші, а по-друге тим, що люди завжди і в усіх країнах вважають за краще володіти певною кількістю цілком ліквідних грошей, активів, криптовалютою тощо.

Висновки. Таким чином, існує чіткий взаємозв'язок між готівковою та безготівковою формою грошового обігу. У процесі руху однієї форми вона може переходити в іншу, й навпаки. Людина може зберігати та витрачати грошові кошти в готівковій формі, в будь-який момент вона може покласти їх на власний банківський рахунок і ці кошти перейдуть у безготівкову форму, й навпаки людина може зберігати кошти у безготівковій формі та здійснювати будь-які операції з ними у безготівковій

формі, а в будь-який момент може зняти їх з рахунку, що переведе їх у готівкову форму. Найчастіше перехід від однієї форми в іншу зустрічається в господарській діяльності, коли підприємства між собою створюють такі умови, коли необхідно розрахуватися за договором у вигляді готівки, або навпаки у вигляді банківського перерахування на рахунок.

Також, слід зазначити, що готівкова та безготівкова форма грошових коштів має однакову цінність, але зберігаються вони в різному вигляді й використовується за трохи іншими правилами відповідно до чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Проць І. М. Грошова емісія і грошовий обіг: поняття та сутність. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Вип. 67. С. 215-219.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.05.2023).
3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Дата оновлення: 06.05.2023 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 29, ст. 238. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text (дата звернення: 12.05.2023).
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 28.04.2023 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст. 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text (дата звернення: 08.05.2023).
5. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. Дата оновлення: 01.04.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text (дата звернення: 08.05.2023).
6. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 31.10.2008 р. № 639-IV. Дата оновлення: 14.04.2012 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 14, ст. 181. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-17#Text (дата звернення: 08.05.2023).
7. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. Дата оновлення: 01.08.2022 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 28, ст. 205. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.05.2023).
8. Бойко В. Є., Бугас В. В. Грошовий обіг в Україні: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення. Економіка інноваційної діяльності підприємств. 2021. С. 185-187.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Гринь Олександр Олександрович
Здобувач
Західноукраїнський національний університет, Україна

Кравчук Мар'яна Юріївна
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права
Західноукраїнський національний університет, Україна

Сучасний етап розвитку держави характеризується активними процесами цифрових трансформацій у всіх сферах суспільства. Активне впровадження цифрових технологій обумовлене появою штучного інтелекту, інновацій, нових інформаційних ресурсів. Використання цифрових технологій стає все більш незамінним та ефективним як в діяльності органів державної влади, так і для пересічних громадян.

Відповідно до динаміки зростання суспільних потреб та стану захищеності держави зростає потреба у впровадженні цифрових технологій на державному та приватному рівнях. 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України прийняв Розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» [1], відповідно до якого основними завданнями Концепції визначено: формування та розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей в суспільстві, що сприятимуть розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії і людського капіталу; забезпечення правового регулювання з питань формування державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей громадян; розроблення комплексних змін до законодавства, що забезпечить визначення цифрової освіти, цифрових навичок та цифрових компетентностей у сферах суспільного життя; визначення системи та опису складових цифрової компетентності (рамки цифрової компетентності), а також вимог до рівня володіння цифровими навичками та цифровими компетентностями різних категорій працівників, зокрема в професійних стандартах; забезпечення координації дій на рівні органів виконавчої влади з питань розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей; створення індикаторів для моніторингу стану розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей; підвищення рівня обізнаності громадян щодо небезпек в Інтернеті [1]. Реалізація цих завдань є вкрай важливими для сектору національної безпеки.

Сучасні цифрові технології дозволяють відомствам силового блоку забезпечити пряму взаємодію з громадянами, поширювати новини із зони ведення активних воєнних дій, інформувати населення про можливі загрози. Огляд цифровізації показує ефективність в отриманні текстової, фото-, відеоінформації за максимально короткий термін, що суттєво розширює можливості суспільства.

Слід зауважити, що сьогодні не всі органи державної влади використовують новітні цифрові технології у своїй діяльності. Вони все ще перебувають на шляху їх освоєння.

Разом з тим, цифровізація сприяє виникненню нових викликів, пов'язаних нерівномірним розподілом цифрових благ, поляризацією ринку праці, кібербезпекою

тощо [2]. Необережне і некомпетентне використання цифрових технологій державними службовцями може призвести до ряду негативних чинників, створити загрози в системі національної безпеки держави. Так, наприклад, будь-яка особа за допомогою інтернет-мережі може зареєструвати власний профіль у різних соціальних мережах, де надалі розміщуватиме інформацію не тільки особистого характеру, а й хизуватиметься здобутками на роботі, вдало проведеними операціями, практикою вирішення важливих питань. Витік такої інформації часто пов'язаний із розповсюдженням службової інформації, державної таємниці. До того ж, вільний ринок технічних засобів цифрової електроніки, на жаль, надає доступ до величезних обсягів даних через сучасні мережі комунікації іноземним розвідкам та кримінальним структурам [3]. Відповідно спецслужби досить легко можуть отримати всю необхідну інформацію про діяльність державного органу чи посадової особи і потім перетворити її у фактор загрози національній безпеці.

Саме тому для подолання означених негативних наслідків мають діяти певні умови ефективного використання цифрових технологій, а зокрема йдеться про: 1) гарантії захисту персональних даних; 2) комп'ютерна грамотність населення та службовців, а також додержання ними етичних правил у цифровому полі; 3) законодавче врегулювання питань кібербезпеки та залучення кваліфікованих фахівців до роботи в інформаційному просторі.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-р#Text.
2. Не позитивами єдиними. Які небезпеки криються за цифровізацією. URL: https://razumkov.org.ua/statti/ne-pozytyvamy-iedynymy-yaki-nebezpeky-kryiutsia-za-tsyfrovizatsiieiu.
3. Цифровізація як нова реальність України. URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/.

ГРОМАДЯНСТВО ЄС: ПОРЯДОК НАБУТТЯ, СТАТУС, ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Статкевич Олена Богданівна
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Паращук Лілія Георгіївна
канд. юрид. наук, викладач кафедри цивільного права та процесу
Західноукраїнський національний університет, Україна

Інститут громадянства відіграє важливу роль у реалізації особою своїх прав. Прийнято розглядати дефініцію «громадянства» як усталений політико-правовий зв'язок між особою та державою, що виражається в сукупності взаємних прав, обов'язків і відповідальності [8, с. 13]. Інститут громадянства Європейського Союзу (далі – ЄС) дещо відрізняється від запропонованого твердження.

Інститут громадянства ЄС було запроваджено Маастрихтським договором 1992 р. Відповідно до положень ст. 2 Договору про Європейський Союз, воно запроваджене як засіб захисту прав та інтересів громадян держав-учасниць. Зміст інституту громадянства ЄС розкрито в Договорі про Європейське співтовариство, а саме частині другій (статті 17-21). Проте, в даному випадку, мова іде про політичні права, тоді як соціально-економічні права розкритті в положеннях по всьому договору [3, с.31].

Громадянство Союзу, така його офіційна назва, має додатковий характер по відношенню до національного громадянства, що зазначається в установчих документах ЄС. Так, відповідно до ст. 9 Договору про Європейський Союз (далі – ДЕС) та ст. 20 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЕС), громадянином Союзу є кожна особа, яка має громадянство держави-члена... Громадянство Союзу доповнює собою національне громадянство і не заміняє його. Враховуючи дані норми, громадянами Союзу визнаються всі особи, які мають громадянство будь-якої держави - членів ЄС. Отримання національного громадянства, наприклад, громадянства Франції чи іншої країни-члена ЄС, тягне за собою визнання особи громадянином Союзу. Натомість втрата такого національного громадянства означає втрату громадянства ЄС [2].

Підстави і порядок набуття та втрати громадянства залишаються в компетенції держав-учасниць, проте, як постановив Суд ЄС: "дана компетенція повинна здійснюватися при дотриманні права Співтовариства" (нині права ЄС), а будь-яке рішення влади держави-члена, що несе за собою втрату або позбавлення громадянства, має відповідати принципу пропорційності як одному із загальних принципів права ЄС [6; 4, с.121].

Набуття громадянства Союзу надає його власнику додаткові права – права громадянина ЄС. Ці права доповнюють собою ті, які вони мали раніше як громадяни держав-членів (права національного громадянина) і основоположні права людини. Такими додатковими правами, відповідно до ст. 2 "Заборона дискримінації і громадянство Союзу" ДФЕС, виступають: право вільно пересуватися і проживати на території держав-членів; право обирати і бути обраним до Європейського парламенту, а також на муніципальних виборах в державі-члені, де вони проживають, на тих же умовах, що і громадяни цієї держави; на території третьої країни, де не

представлена держава-член, громадянами якої вони є - право користуватися захистом з боку дипломатичних і консульських установ будь-якої держави-члена на тих же умовах, що і громадяни цієї держави (до прикладу, німецький громадянин, який опинився в скрутному положенні на території африканської країни, де відсутнє посольство чи консульство Німеччини, має право звертатися за допомогою в посольство або консульство будь-якої іншої держави-члена, а останнє зобов'язане надати йому таку допомогу) [2].

Перелік основних прав, пов'язаних з громадянством Союзу, не є вичерпним. Відповідно до ст. 25 ДФЕС, він може бути розширений на основі одноголосного рішення Ради ЄС, яке набирає чинності за умови схвалення Європейським парламентом і ратифікації державами-членами відповідно до конституційної процедури кожної з них [2].

Деякі науковці, зокрема Святун О. В., робили спроби здійснити класифікацію прав громадян Союзу. Так, відповідно до неї виділяють три основні групи прав за сферою і способом застосування: 1) політичні (електоральні) права, до яких належить активне і пасивне виборче право у виборах до Європейського парламенту та муніципальних органів влади в державі проживання; 2) міграційні (функціональні) права, що охоплюють право на вільне пересування та проживання в межах території держав-членів ЄС; 3) запобіжно-захисні права: право на дипломатичний консульський захист; право направляти петицію до Європейського парламенту; звертатися зі скаргою до Євроомбудсмена з питань неналежного управління в діяльності інститутів та органів Союзу; надсилати звернення до будь-якого інституту або органу Союзу на одній з офіційних мов Союзу та отримувати відповідь тією ж мовою; доступ до документів Європейського парламенту, Ради, Комісії [5, с.45].

Наведена вище кваліфікація, дає змогу структурувати обсяг прав для зручного використання, проте в науковому колі виникають й певні дискусії, адже вона не враховує нововведення, внесені Лісабонським договором, а також і те, що деякі перелічені вище права надаються не лише громадянам, а й іншим категоріям осіб (іноземцям, особам без громадянства, юридичним особам) що є важливим для розуміння правової природи громадянства ЄС.

Важливе місце у реалізації прав громадянами ЄС відіграють їх гарантії. Гарантії прав та свобод– це умови, засоби, заходи, спрямовані на забезпечення практичного їх здійснення, охорону й захист. У зв’язку із цим гарантії прийнято класифікувати на такі категорії, як політичні, економічні і юридичні. За джерелами гарантії діляться на міжнародно-правові й внутрішньодержавні. За способом впливу на ті, що забезпечують, що охороняють і захищають.

Політичні й економічні гарантії забезпечуються в Європейському Союзі волею й активними діями держав-членів, спрямованими на закріплення власне прав і свобод, а також процедури їхнього здійснення, охорони й захисту в міжнародних документах, імплементації цих положень у національне законодавство, економічні – участю цих держав у забезпеченні діяльності інститутів ЄС, покликаних гарантувати права й свободи. Юридичні гарантії більшою мірою є захищаючими й найбільш яскраво проявляються в діяльності таких інститутів як Європейський суд по правах людини і Європейська комісія прав людини [1, с.2].

Також потрібно зауважити, що головними цінностями ЄС виступають права людини, демократія та верховенство права. ЄС розглядає права людини як загальні й неподільні та активно захищає права людини у границях Союзу, і в усьому світі. Основним документом, що визначає права й свободи людини й громадянина в Європейському Союзі є Хартія основних прав (Charter of Fundamental Rights), яка була

офіційно проголошена на саміті в Ніцці 7 грудня 2000 р.

Хартія основних прав Союзу (далі - Хартія) становить ІІ частину конституційного договору. Хартія являє собою новий етап в інтеграції Європи. Преамбула хартії встановлює, що ЄС усвідомлює свою духовну й моральну спадщину, що ґрунтується на людській гідності, свободі, рівності. Основою Союзу є принцип демократії та верховенства права [7].

Висновок. Враховуючи вище наведене можна зробити висновок, що громадянство Союзу є додатковим привілеєм для громадян держав-учасниць. Воно має тісний зв'язок з національним громадянством, але не втрачає свого важливого практичного значення при реалізації прав громадян. Додаткові права громадянина Союзу розширюють можливості реалізації таких прав та покращують рівень життя, зокрема свободу переміщення (подорожі), право на проживання, роботу й навчання у всіх країнах-учасницях ЄС та рівні права на ринку робочої сили ЄС.

На сучасному етапі розвитку суспільства, інститут громадянства ЄС сприяє регулюванню найважливіших сфер суспільного життя на наднаціональному рівні, що забезпечує взаємозв'язок між громадянами та Союзом. Важливим моментом є й те, що Союз, опікується особами, які не мають громадянства держав-членів, але проживають на їх територіях держав-учасниць. Залишається необхідною гармонізація національних законодавств держав для гарантування приблизно однакового обсягу прав та обов'язків громадян ЄС.

Список використаних джерел:

1. Іванова А. В. Загальні гарантії прав та свобод людини у європейському союзі. Національний університет «Одеська юридична академія». 2017. С. 1-3.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення 27.05.2023)
3. Кулабухова А.В. Становлення інституту громадянства Європейського Союзу. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Випуск 1. Том 1. С. 31-34.
4. Макаров М. В. Основоположні принципи інституту громадянства: jus soli та jus sanguinis. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». Випуск 29. 2020. С. 120–125.
5. Святун О. В. Діалоги з прав людини як інструмент зовнішньої політики Європейського Союзу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2013. Вип. 2. С. 45-46.
6. Сорока С.В. Суд Європейського Союзу як вища судова інстанція ЄС. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції». URL: https://eugov.chmnu.edu.ua/ (дата звернення 27.05.2023)
7. Хартія основних прав Європейського Союзу. Урочиста прокламація. Хартія від 07.12.2000. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU00303 (дата звернення 27.05.2023).
8. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством. Проблеми законності. 2010. №107. С. 13–22.

ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Криворот Данило Сергійович
курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Хашев Вадим Георгійович
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Замах на кримінальне правопорушення, по праву, є однією з найскладніших, з погляду правозастосування, підстав для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та призначення покарання, з питань Загальної частини кримінального права

Замах на кримінальне правопорушення - це умисна дія або бездіяльність, що спрямована на вчинення кримінального правопорушення, якщо справа була не доведена до кінця за будь-якими не залежними обставинами. Слід розрізняти поняття кримінального правопорушення від поняття злочинність. Кримінальне правопорушення - це юридичне поняття, загальні ознаки якого визначено у нормах Загальної частини Кримінального кодексу. Злочинність – це історично мінливе, соціальне, кримінально-правове явище, що являє сукупність всіх вчинених кримінальних правопорушеннь у державі чи в окремому регіоні за певний період.

Замах на кримінальне правопорушення можна визначити як умисні дії (бездіяльність) особи, що безпосередньо спрямовані на вчинення кримінального правопорушення, якщо кримінальне правопорушення не було доведено до кінця за обставинами, які не залежать від волі цієї особи. Безпосередньо спрямованими на скоєння кримінального правопорушення вважатимуться такі дії, які становлять елемент об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. З такого формулювання прямо випливає, що замахом на кримінальне правопорушення є дія (бездіяльність), вчинена з прямим наміром, яка безпосередньо спрямована на вчинення кримінального правопорушення, з чого випливає, що воно не може мати місця при кримінальному правопорушенні, вчинення з необережності [1, с. 81].

Дії (бездіяльність) особи, спрямовані безпосередньо на вчинення кримінального правопорушення, ставлять за мету беззастережне вчинення кримінального правопорушення.

При замаху дії (бездіяльність) особи, спрямовані безпосередньо на вчинення кримінального правопорушення, з одного боку, входять до другої стадії здійснення злочинного наміру – до стадії вчинення кримінального правопорушення, з другого боку, в повному обсязі збігаються з нею і входять до складу самостійного виду незавершеного кримінального правопорушення – до складу замаху.

Замах на кримінальне правопорушення охоплює як дії (бездіяльність) особи, безпосередньо спрямовані на вчинення кримінального правопорушення, так й попередні дії (бездіяльність) цієї особи, створені задля створення умов для вчинення кримінального правопорушення. Так, якщо особа вже здійснила об'єктивну сторону того діяння, на вчинення якого спрямоване його злочинний намір, то попередні підготовчі дії будь-якої правової оцінці не підлягають, а входять до складу замаху [2, с. 191].

У загальному розумінні замахом на кримінальне правопорушення вважається будь-яка діяльність, спрямована на вчинення кримінального правопорушення, але

яка не завершена. Для чіткого і однозначного визначення поняття замаху на кримінальне правопорушення необхідно встановити його ознаки. Найпоширенішим поділом ознак є поділ їх на значущі та незначні.

На практиці доволі часто виникає питання розмежування понять «замаху на кримінальне правопорушення» та «підготовки до кримінального правопорушення». Загалом наука кримінального права пропонує принаймні три критерії для розмежування замаху на кримінального правопорушення та підготовки до кримінального правопорушення. Вчені першими визнають об'єктивний критерій розмежування спроби та підготовки. Відповідно до цього критерію, щоб відрізнити замах на кримінальне правопорушення від підготовки до нього, необхідно встановити, чи є вчинене діяння частиною об'єктивної сторони кримінального правопорушення, що готується, або кримінального правопорушення, що вчиняється. У випадку замаху об'єктивна сторона кримінального правопорушення є неповною: або наслідки не настали, або всі діяння не були вчинені, а при підготовці діяння, вчиненого винним, вони не містять обов'язкових ознак об'єктивна сторона кримінального правопорушення.

Діяння, вчинене, як замах на кримінальне правопорушення відбудеться лише за умови встановлення: дій; наміру; і недоведенням кримінального правопорушення остаточно по яким-небудь не залежним від обставин особи [3, с. 30].

Види замаху: закінчений, незакінчений та непридатний [2, с. 194].

Закінчений - дія вчиняється винною, з об'єктивної сторони особою, яка виконала дію, що тягне за собою настання наслідків; з суб'єктивної сторони – особа цілком усвідомлено виконало всі дії, з усвідомленням того, що наслідки настануть без застосування подальших зусиль, і бажає, настання наслідків, але приступний результат не настає через причини, які не залежать від його волі.

Незакінчений - це замах, у якому особа не здійснила ті дії, які задумала. Прикладне значення замаху на закінчений і незакінчений у тому, що при закінченому замаху добровільна відмова від доведення розпочатого кримінального правопорушення до кінця неможливе. А при незакінченому добровільна відмова можлива [3, с. 27].

Непридатний замах ділиться на замах за непридатними засобами та непридатним об'єктом. Замах з непридатними засобами - випадки, у яких винний використовує засоби, які можуть призвести до закінчення злочину і настання бажаного результату. А при замаху на непридатний об'єкт - це випадки, коли винний зазіхає на певний об'єкт, але його дії не завдають шкоди.

Замах на кримінальне правопорушення є проміжною стадією його вчинення, видом незакінченого кримінального правопорушення.

Об 'єктивні ознаки замаху на кримінальне правопорушення:

а) вчинення діяння (дії чи бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення кримінального правопорушення;

б) недоведення кримінального правопорушення до кінця;

Замах на кримінальне правопорушення має такі основні суб'єктивні ознаки:

1) діяння вчинюється з прямим умислом. Раніше Кримінальний Кодекс 1960 р. спеціально не передбачав, що при цьому має місце прямий умисел. Мова йшла про умисні дії без конкретизації виду умислу;

2) наявність у особи при вчиненні діяння мети - доведення кримінального правопорушення до кінця, тобто виконання в повному обсязі об'єктивної сторони задуманого кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною Кримінального Кодексу України [4, с. 165].

Таким чином, замах на кримінальне правопорушення є умисним виконанням суб'єктом об'єктивної сторони. Законодавець передбачає три види замахів на кримінальне правопорушення: закінченний, незакінченний та непридатний. Замах на кримінальне правопорушення є серйозним порушенням закону і порядку, і має бути караним відповідно до законодавства.

Список використаних джерел:

1. Огієнко, Аніта. "Спеціальні види замаху на кримінальне правопорушення." секція «юридичні науки». 2021. с. 81-83.
2. Прудников Я. В. Поняття та види засобів вчинення злочину. Проблеми законності. 2018. Вип. 142. с. 189–199.
3. Сухонос, В.В., Р. М. Білоконь. "Кримінальне право України. Особлива частина: підручник." 2020. 672 с.
4. Мороз, В. В. "Проблемні питання кваліфікації замаху на злочин." 2016. С. 165-167.

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВОЇ ТРАНСМІСІЇ В МЕЖАХ СПАДКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Павлишинець Марина Сергіївна
студент юридичного факультету
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

Алєксєєнко Ігор Григорович
зав. каф., професор цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

Цивільне право є комплексною галуззю права, що унормовує велику кількість приватноправових відносин. Одним зі специфічних об'єктів його регулювання є спадкові правовідносини, нерозривно пов'язані з переходом прав та обов'язків від померлого, що йменується спадкодавцем, до інших осіб – спадкоємців. Важливо знати, що спадкові правовідносини як об'єкт цивільно-правового регулювання характеризуються необхідністю настання конкретної сукупності юридичних фактів, що передують їх виникненню, складністю спадкування окремих майнових і немайнових прав померлого, тісним зв'язком із сімейними правовідносинами, наявністю великої кількості складних для інтерпретації термінів, одним із яких є «спадкова трансмісія». Адже на практиці можуть траплятися і ситуації, коли помирає особа, надалі відкривається спадщина, але спадкоємець, який мав би прийняти частку в цьому праві, також помирає, не встигши цього зробити.

Книга шоста Цивільного кодексу України має назву «Спадкове право» та присвячена правовому регулюванню спадкових правовідносин, що полягають у переході як прав, так і обов'язків від померлого спадкодавця до спадкоємців. У житті трапляються ситуації, коли помирає спадкодавець, у результаті чого відкривається спадщина, проте згодом настає смерть і спадкоємця, який повинен був її прийняти. Виникає питання: Буде вона розподілена між іншими його спадкоємцями, чи перейде у власність держави за їх відсутності? В цьому допоможе розібратись таке поняття, як «спадкова трансмісія». Згідно зі ст. 1276 ЦК, під спадковою трансмісією треба розуміти перехід права на прийняття спадщини від спадкоємця, який помер, за заповітом або за законом, і не встиг внаслідок своєї смерті реалізувати це право, до його спадкоємців.

Тут має місце так зване «подвійне спадкування»: після спадкодавця та після спадкоємця. До того ж зазвичай до другого спадкоємця відбувається перехід права на прийняття не всієї спадщини, а її частини (частки). Спадкова трансмісія не стосується тієї частини спадщини, на яку претендують інші спадкоємці, тому що спадкоємці померлого успадковують лише ту частку, яка б перейшла до нього. На думку І.В. Жилінкової, правила спадкової трансмісії базуються на юридичній фікції, адже закон виходить із того, що оскільки спадкоємець мав право прийняти спадщину, але не встиг цього зробити внаслідок смерті, то він нібито спадщину прийняв. Тому належна йому частка переходить до спадкоємців.

Одним із дискусійних у доктрині цивільного права є питання сутності спадкової трансмісії. З цього можна виділити кілька позицій, що протиставляються одна одній.

Так, одні дослідники кваліфікують *спадкову трансмісію як різновид спадкування за законом*. Обґрунтування цієї позиції полягає в тому, що порядок спадкування за спадковою трансмісією не може бути змінений волею трансмітента. До спадкоємців

трансмітента за заповітом право на прийняття спадщини переходить не тому, що воно їм заповідане, а тому, що закон включив їх до кола спадкоємців — трансміссарів.

Інші вчені відстоюють позицію щодо *самостійної підстави спадкування у разі застосування механізму трансмісії*. Вони вважають, що зміст правовідносин при спадковій трансмісії істотно відрізняється від змісту правовідносин при спадкуванні за заповітом або за законом. Об'єкт спадкового правонаступництва при спадковій трансмісії складається з першої та другої спадщини, які належать різним особам, та кожна має своє коло правонаступників. Об'єктом правонаступництва при спадкуванні за заповітом або за законом є спадщина, яка переходить до спадкоємців як єдине ціле, зважаючи на універсальне спадкове наступництво.

Механізм застосування спадкової трансмісії є особливим, а отже, непростим, оскільки потребує обов'язкової наявності послідовної сукупності певних умов для його реалізації. Більшість науковців мають однакову думку щодо їх переліку. Серед цих умов він перелічує такі: 1. Смерть спадкодавця. 2. Закликання до спадкування спадкоємця (трансмітента). Важливо, що не має значення, чи буде це спадкування за заповітом, чи за законом. 3. Смерть спадкоємця (трансмітента) після смерті спадкодавця, але до спливу строку на прийняття спадщини, тобто протягом шести місяців із дня, наступного після смерті спадкодавця. 4. Трансмітентом не було здійснено право на прийняття спадщини або відмови від її прийняття після смерті спадкодавця. 5. Трансмітент має спадкоємця (трансмісара), який закликається до спадкування після його смерті. 6. Трансмісар здійснює своє право на прийняття спадщини, що відкрилася після смерті першого спадкодавця, в установлені законом строки.

Можна акцентувати увагу на той момент, що як для прийняття основної спадщини, так і для прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії використовуються ті самі способи. Але суттєва відмінність у тому, що коли наявні дві форми спадщини, то щоб їх прийняти потрібні два окремі самостійні акти. Тому якщо подати заяву про прийняття спадкового майна самого трансмітента або фактично його прийняти, то це не вважатиметься, що особа одразу прийняла спадщину і в порядку спадкової трансмісії. Щодо прийняття цієї спадщини повинні бути вчинені самостійні дії: подано заяву або фактично прийнято спадщину першого спадкодавця. До того ж допускається самостійне подання заяви про прийняття кожної зі спадщин або одну заяву про прийняття обох спадщин.

Порядок оформлення спадщини в разі спадкової трансмісії звичайний: спадкоємці померлого спадкодавця подають заяву про прийняття спадщини до нотаріуса за місцем відкриття спадщини після спадкодавця, який помер першим. Важливо те, що свідоцтво про право на спадщину в порядку спадкової трансмісії видається за місцем відкриття спадщини після смерті першого спадкодавця.

Варто відзначити такі особливості прийняття спадщини за спадковою трансмісією:

1. прийняття спадщини може відбутися у строк, котрий не сплив на час смерті спадкодавця;

2. щодо решти спадкового майна, то це строк упродовж 6 місяців з такого моменту;

3. якщо був пропущений строк на те, аби прийняти спадщину в такому порядку, однак не пропущений строк на решту спадщини, то частка, котра підлягає трансмісії, має перейти до часток спадкоємців спадкодавця, що першим помер, або бути переданою до територіальної громади;

4. на таку частку можуть звернути власні вимоги і кредитори того спадкодавця,

котрий першим помер.

Цікава у юридичному сенсі ситуація відбувається й тоді, коли і перший, і останній померлі спадкодавці мають кредиторів, котрі звертають свої вимоги до їх частки. Тоді спочатку задовольняються вимоги першого зі спадкодавців, а вже тоді – другого.

Отже, спадкова трансмісія справді є специфічним порядком спадкування, адже має місце так зване «подвійне спадкування», характеризується досить значною сукупністю особливостей реалізації, має досить визначені законом часові рамки. Можна приєднатися до позиції тих науковців, які вважають, що, незважаючи на досить значну сукупність її особливостей, спадкова трансмісія не є окремим видом спадкування поряд зі спадкуванням за законом чи за заповітом. Також, гарною думкою є те, що під спадковою трансмісією варто розуміти особливий порядок здійснення права на спадкування, який може бути реалізований за наявності певних юридичних фактів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
2. О. Кухарєв Сутність спадкової трансмісії у спадковому праві України // Питання цивільного та трудового права // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (81) 2015.
3. Цивільний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.
4. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 томах К.2021.

ПОНЯТТЯ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ В ДОКТРИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Бондаренко Олександр Миколайович
курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Хашев Вадим Георгійович
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Варто акцентувати увагу, що поняттю криміналізації в доктрині кримінального права приділено достатньо уваги. В свою чергу, поняттю декриміналізації в теорії кримінального права вчені не приділяють достатньо уваги. Все це призводить до того що виникає потреба в визначенні досліджуваного поняття.

Так, в науці під декриміналізацією розуміють: «процес створення підстав для виокремлення суспільної небезпеки діяння, визнання безперспективності кримінально-правової боротьби з ним і скасування кримінальної відповідальності за нього; спосіб кримінально-правової політики, що забезпечує скасування». кримінальної відповідальності за раніше вчинені кримінальні правопорушення; виключення діяння зі списку осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, тобто скасування кримінальної відповідальності за його вчинення» [1, с. 17].

З іншого боку, за словами П. Фріса, декриміналізація — це процес визнання на державному рівні втрати суспільної небезпеки, спричиненої криміналізованим діянням, відсутності необхідності подальшої боротьби з ним за допомогою Кримінального Кодекс України. та виключення з чинного законодавства про кримінальну відповідальність норм, що встановлюють відповідальність за його вчинення» [2, с.27].

Отже, декриміналізація є процесом, протилежним криміналізації, тому розглянемо наступні три визначення цього терміну, які є найпопулярнішими.

Так, під декриміналізацією О. С. Олійник розуміє процес створення засад для усунення суспільної небезпеки діянь, визначення неефективності кримінально-правової боротьби з ними та скасування їх караності [3, с.59].

Дослідники також зазначають, що «декриміналізація – це скасування кримінальної відповідальності за певні діяння, які раніше визнавалися злочинними, у тому числі перекваліфікація цих діянь на менш тяжкі» [4, с. 91].

Аналізуючи перше визначення, ми виявили, що його автор помилково плутає процес визначення мотивів виключення суспільної небезпеки з декриміналізацією, оскільки такий процес може здійснювати суб’єкт розслідування, слідчий, суд. Правоохоронним органам також доручено розслідувати недоцільність притягнення до кримінальної відповідальності за такі дії відповідно до статті 47 Кримінального кодексу України. На нашу думку, думка авторів другого погляду є непереконливою [1, с. 51].

По-перше, оскільки пом'якшення кримінальної відповідальності пом'якшення кримінальної відповідальності не виключає кримінальної відповідальності. Нам більше імпонує декриміналізація третьої групи авторів [5, с. 72].

Водночас було б зайвим вважати, що декриміналізація – це перекваліфікація

злочинів у категорію менш тяжких, оскільки звільнення від кримінальної відповідальності поширюється і на ці злочини [6, с 72].

Які позитивні аспекти ми можемо запозичити з тих, що містяться в цих заявах про декриміналізацію? З першого визначення – насамперед, скасування кримінальних санкцій; з іншого – скасування кримінальної відповідальності за скоєне; з третього – виключення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння [7, с. 43].

Водночас вищезазначені позитивні риси у визначеннях не дають відповіді на питання, яким чином відбувається декриміналізація. Для цього необхідно визначити, коли воно перестає бути кримінальним правопорушенням, щоб нормативно-правовий акт визначив такий процес [2, с. 49].

Це свідчить про те, що декриміналізація є не що інше, як кінець кримінального права, яке регулює злочинність і злочинність. У яких випадках дія такого кримінального закону припиняється? Причиною декриміналізації в основному є:

«1) скасування (виключення) Верховною Радою України кримінального закону;

2) у зв'язку з втратою чинності зазначеного закону або у зв'язку зі зміною умов і обставин, за яких цей закон було прийнято» [3, с.41].

Отже, на основі проведеного дослідження було зроблено висновок, що декриміналізація – це скасування (виключення) кримінального законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність і покарання за конкретний злочин або втрату такого кримінального закону внаслідок його закінчення або внаслідок змін умов та обставин, за яких діє цей закон прийнятий. Декриміналізацію можна вважати протилежністю криміналізації – криміналізацію «зі знаком мінус». Саме таке розуміння декриміналізації на нашу думку є вірним.

Список використаних джерел:

1. Кузнецов В.В., Савченко А.В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних, семестрових та державних екзаменів : Навч. посіб. Вид. 2-ге доп. та перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
2. Фріс П. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. Вісник Асоціації кримінального права України. 2014. № 1 (2).
3. Олійник О. С. Принципи кримінального права: дис. … д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.08. Київ, 2020. 480 с.
4. Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 5. С. 94-99.
5. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 568 с.
6. Савченко А.В., Шуляк Ю.Л. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах). Навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2015. 312 с.
7. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.

РЕСТИТУЦІЙНІ НАСЛІДКИ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ В РАМКАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Павлишинець Марина Сергіївна
студент юридичного факультету
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

Алєксєєнко Ігор Григорович
завідувач кафедри, професор цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

Інститут недійсності правочину є важливим засобом забезпечення стабільності ринкових відносин. Визнання правочину недійсним пов'язане з анулюванням майнових наслідків його вчинення і встановленням наслідків, передбачених законом. Тому належне вирішення цього питання має велике значення не тільки для учасників таких правовідносин, а й для третіх осіб.

У юридичній літературі існують різні погляди на недійсність правочинів, а точніше кажучи - на правову природу цього явища. З певним ступенем умовності думки вчених, які аналізували природу недійсних правочинів, можна поділити на дві основні групи. Одні вважають, що недійсні правочини незалежно від їх пороку можна вважати правочинами (або, принаймні, їх особливим різновидом) – прихильники цієї концепції відзначали, що не тільки дійсні правочини спрямовуються на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, - кожну дію, яка має таку спрямованість, закон визнає правочином». Інші ж доводять зворотнє: недійсний правочин, на їхню думку, у жодному разі не можна віднести до категорії правочинів, а варто кваліфікувати як цивільне правопорушення.

Реституційні наслідки настають під час вчинення недійсного правочину та виконання його хоча б однією із сторін повністю або частково. Такі правові наслідки визначають юридичну долю переданого за недійсним правочином майна. Виконуючи такий правочин, сторони не набувають права власності на отримане майно, оскільки вони не мають правових підстав його передачі. Власником переданого майна залишається особа, яка передала майно за недійсним правочином іншій особі. Наприклад, виконаний сторонами договір купівлі-продажу будинку, який не був нотаріально посвідчений, не породжує в покупця право власності на нерухоме майно. Його власником продовжує залишатися продавець, який не може здійснювати належні йому повноваження власника у зв'язку з відсутністю в нього переданого за недійсним правочином майна (будинку). Водночас покупець, незаконно отримавши майно, стає його незаконним володільцем.

Тому у випадку виконання недійсного правочину на його сторони покладається обов'язок повернути один одному отримане на його виконання майно. Так, відповідно до ч. 1 ст. 216 ЦК України у разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні в натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає в користуванні майном, виконаній роботі, наданій послузі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Такий наслідок недійсності вчиненого правочину в науці цивільного права називається двосторонньою реституцією, оскільки передбачає поновлення в початковому становищі, яке існувало до передачі за таким правочином майна, обидві

сторони. Відповідно до наведеної норми, на сторони недійсного правочину покладається обов'язок повернути отримане майно в натурі. Компенсаційний характер двостороння реституція має лише у випадках, коли повернути в натурі майно, отримане на виконання недійсного правочину, неможливо. Задовольняючи позов про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним із підстав учинення його обмежено дієздатною особою за межами її цивільної дієздатності, суд у судовому засіданні встановив: ОСОБА_2 20.03.2008 року продав придбану в ОСОБА_1 за договором від 13.02.2008 року квартиру, ОСОБІ_3. Своєю чергою, ОСОБА_3 13.06.2008 року продав придбану в ОСОБА_2 квартиру ОСОБА_4. Вирішуючи питання щодо застосування наслідків недійсності правочину, суд урахував, що особи, які придбали квартиру після відчуження її ОСОБА_1 ОСОБА_2 є добросовісними набувачами, оскільки вони не знали і не могли знати, що особа, яка його відчужувала, не мала права на це. За таких обставин, суд дійшов висновку, що правомірним у цьому випадку буде застосування наслідків недійсності правочину, яке полягає у відшкодуванні вартості того, що одержано за договором за цінами, які існують на момент відшкодування. Обов'язок відшкодування вартості квартири суд поклав на відповідача ОСОБА_2, оскільки він, придбаваючи квартиру в особи, дієздатність якої обмежена, мав можливість отримати інформацію про продавця, проте не скористався такою можливістю, а тому, укладаючи договір купівлі-продажу квартири, він діяв свідомо.

Обов'язок відшкодувати вартість отриманого майна може бути покладений на сторони у випадках, якщо одержане полягає в користуванні майном, виконаній роботі або наданій послузі. Водночас компенсація вартості майна, що неможливо повернути в натурі, здійснюється відповідно до норм, що визначають наслідки недійсних правочинів, а не зобов'язання з деліктів. Це пов'язано з тим, що двостороння реституція наступає незалежно від вини, має відновлювальний характер і покликана забезпечити поновлення порушеного майнового становища особи, а деліктні зобов'язання наступають за наявності вини й покладають на винну особу негативні наслідки майнового та немайнового характеру.

Особливі умови застосування наслідків недійсних правочинів свідчать про специфічні можливості здійснення двосторонньої реституції. Якщо ч. 1 ст. 216 ЦК України обов'язок повернути отримане за недійсним правочином майно в натурі, а за неможливості такого повернення – відшкодувати його вартість покладає на сторони такого правочину, то особливі умови застосування реституції вказують на відхилення від цього загального правила. Наприклад, відповідно до ст. 221 ЦК України на дієздатну сторону покладається обов'язок повернути отримане від малолітньої особи майно не особі, яка була стороною за вчиненим недійсним правочином, а її батькам (усиновлювачам) або одному з них, з ким вона проживає, або опікуну. Водночас останні зобов'язані повернути все одержане малолітньою особою дієздатній стороні, а за неможливості повернути одержане в натурі – відшкодувати його вартість за цінами, які існують на момент відшкодування. Особливі правові наслідки недійсності правочинів вказують на нехарактерні правові наслідки в порівнянні з тими, що визначені як загальне правило (ч. 1, 2 ст. 216 ЦК України). Наприклад, особливі правові наслідки недійсності правочину, вчиненого малолітньою особою, полягають у покладенні на дієздатну сторону обов'язку відшкодувати збитки, завдані укладенням недійсного правочину, якщо в момент його вчинення вона знала або могла знати про вік другої сторони (ч. 4 ст. 221 ЦК України). Водночас закон не передбачає відшкодування батьками (усиновителями) або опікуном малолітньої особи збитків дієздатній стороні, що виникли у зв'язку із

вчиненням такого правочину. До особливих наслідків недійсних правочинів можна віднести односторонню реституцію.

На відміну від двосторонньої реституції одностороння реституція та її недопущення є формами цивільно-правової відповідальності. Одностороння реституція полягає у тому, що одна сторона правочину отримує виконане назад (за неможливості повернути отримане в натурі відшкодовується його вартість) і, як наслідок, поновлюється у попередньому становищі, а виконання, отримане від другого контрагента, або належне на відшкодування виконаного останньому не повертається і стягується за рішенням суду в дохід держави.

Отже, реституція як спосіб захисту цивільного права застосовується лише в разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним чи який визнано недійсним. У зв'язку з цим вимога про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, за правилами реституції може бути пред'явлена тільки стороні недійсного правочину. Реституцію розглядають в юридичній літературі й як спосіб захисту права власності. Виходячи зі змісту реституції в зобов'язально-правових відносинах захисту права власності, її метою є поновлення того майнового становища сторін, яке існувало до вчинення недійсного правочину. Ставлячи за мету поновлення майнового становища сторін, реституція покликана виконувати, насамперед, правовідновлювальну функцію. Вона є найбільш прийнятним засобом захисту права власності за недійсним правочином, який відповідає і приватноправовим засадам, і справедливості.

Список використаних джерел:

1. А.С. Бахаєва Юридична природа недійсності правочинів // Право і безпека. 2015 р.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
3. Цивільний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.
4. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 томах К.2021.

ЩОДО ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ – АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Кутєпов Максим Юрійович
канд. юрид. наук, науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінально-виконавчого права
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
ім. академіка В.В. Сташиса, Україна

Засуджені до позбавлення волі мають такі ж права на правову допомогу, як і всі інші люди. Незважаючи на те, що вони перебувають за ґратами, вони мають право на захист своїх прав та інтересів. Принцип «винний – покараний» не повинен забирати у них права на справедливий процес та належний рівень захисту.

Забезпечення прав засуджених до позбавлення волі на правову допомогу є важливою складовою правової системи, що забезпечує дотримання прав людини та захист їхніх інтересів. Засуджені мають право на правову допомогу в будь-якій стадії процесу, починаючи зі звернення до адвоката, а також на доступ до всіх необхідних документів та інформації про своє кримінальне провадження.

Важливо забезпечити, щоб правова допомога була доступною для всіх засуджених, незалежно від їхньої фінансової стабільності. Держава повинна забезпечити можливість безкоштовної правової допомоги для тих, хто не має достатньо коштів для найму адвоката.

Згідно зі статтею 59 Конституції України, кожен громадянин має право на отримання професійної правової допомоги, яку в певних випадках може бути надано безкоштовно відповідно до закону [2]. Це право гарантується для забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, які передбачені в Резолюціях № 1466 (2005) та № 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо виконання обов'язків та зобов'язань Україною.

Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань», який набрав чинності 16 лютого 2010 року, включив принцип поваги до прав і свобод людини до ст. 5 КВК України та доповнив ст. 7 положенням, що забороняє дискримінацію засуджених. Це свідчить про те, що процес виконання покарань має на меті забезпечення повних прав та свобод засуджених, і їх рівність з іншими громадянами. Крім того, ч. 1 ст. 7 КВК зобов'язує державу поважати та охороняти права, свободи та законні інтереси засуджених, забезпечувати умови для їх виправлення та ресоціалізації, а також забезпечувати їх соціальну та правову захищеність та безпеку. Для засуджених осіб право на правову допомогу є невід'ємним, що підтверджується ч. 2 ст. 8 та ч. 1 ст. 107 КВК [3].

У 2011 році було прийнято Закон України № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу», що запровадив інститут безкоштовної правової допомоги. Цей закон забезпечив реалізацію права на захист та покращив доступ до правосуддя, визначивши право на безоплатну правову допомогу та встановивши порядок її надання. Згідно зі статтею 1 цього Закону, безоплатна правова допомога – це правова допомога, яка забезпечується державою та надається повністю або частково за кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [5].

Безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії, яка має на меті інформування громадян про їх права та свободи, а також про порядок їх захисту

в разі порушення. Це також включає інформування про процедуру оскарження рішень органів влади та посадових осіб. Основна мета безоплатної первинної правової допомоги – допомогти громадянам зрозуміти свої права та здатність їх захистити у разі необхідності.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг, що полягають:

- у наданні правової інформації;
- у наданні консультацій і роз'яснень з правових питань;
- у складенні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- у наданні допомоги у забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Безкоштовна вторинна правова допомога – це одна з форм державної підтримки, що забезпечує рівні можливості доступу до правосуддя для всіх осіб. Ця програма включає різні види правової допомоги, які надаються безкоштовно, а саме:

- захист;
- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складення документів процесуального характеру [4].

Отримання правової допомоги засудженими може бути складною задачею, оскільки вони знаходяться під контролем установ виконання покарань, іноді в непростих умовах. Ось деякі актуальні проблеми, пов'язані з отриманням правової допомоги засудженими:

1. Обмеження доступу до адвокатів: Засуджені можуть бути обмежені у своєму доступі до адвокатів. Установи виконання покарань можуть обмежити контакт з зовнішнім світом, що може ускладнити засудженого у пошуку адвоката та спілкуванні з ним;
2. Фінансові обмеження: Засуджені можуть мати обмежені фінансові ресурси для найму адвоката або для інших витрат, пов'язаних з правовою допомогою;
3. Недоступність правової допомоги: У деяких країнах правова допомога для засуджених може бути недоступна або недостатньо фінансується державою. Це може призвести до того, що засуджені не отримають належної правової допомоги;
4. Несприятливе ставлення до засуджених: Засуджені можуть зіткнутися з негативним ставленням соціуму та виконавчої влади, що може ускладнити отримання правової допомоги;
5. Недостатній доступ до інформації: Засуджені можуть мати обмежений доступ до інформації про своє кримінальне провадження та правову систему в цілому. Це може ускладнити їхню спроможність захищати свої права [1].

Висновок. Отже, отримання правової допомоги засудженими до позбавлення волі є актуальною проблемою, яка вимагає належної уваги і вдосконалення механізмів надання правової допомоги. Забезпечення доступності правової допомоги, доступу до інформації, незалежності адвокатів, доступу до адвокатів та захисту прав засуджених – це лише кілька зі шляхів вдосконалення механізмів надання правової допомоги засудженим. Оскільки правова допомога є важливою складовою правосуддя, необхідно забезпечити належну доступність та якість правової допомоги для засуджених до позбавлення волі, щоб забезпечити їм рівність перед законом та захист їхніх прав.

Список використаних джерел:

1. Кармазіна К. Ю., Гончарук Ю. О. Надання безоплатної правової допомоги засудженим особам в Україні. Правова держава. 2018. С. 66–77.
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: https: // zakon. rada. gov. ua / laws / show / 1129–15#Text.
4. Правова допомога для засуджених. Офіційний сайт Мінюсту. URL: https: // minjust. gov. ua /m/pravova-dopomoga-dlya-zasudjenih.
5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: https: // zakon. rada. gov. ua / laws / show / 3460–17#Text.

СЕКЦІЯ IX.
ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ДЛЯ СПОРТУ ТА ТУРИЗМУ

Донець Каріне Костянтинівна
судовий експерт
Вінницький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, Україна

Процес глобалізації як механізм саморозвитку світового господарства виявив свій вплив насамперед у розвитку міжнародної торгівлі. Потреби зростання міжнародної торгівлі ще від часів Великих географічних відкриттів (XVI ст.) зумовлювали систематизацію торговельного різноманіття, а за умов промислової революції були обумовлені необхідністю безперешкодної співставності торговельних потоків.

Перші рекомендації з приводу уніфікації товарних номенклатур різних країн з метою узагальнення статистики у сфері міжнародної торгівлі були зроблені в рамках Міжнародного статистичного конгресу 1853 р. у м. Брюсселі. Але лише у 1913 р. за ініціативою Економічної ради Ліги Націй було створено першу товарну номенклатуру. Недостатня деталізація вказаної номенклатури призвела до її перегляду та створення у 1938 р. нової, що отримала назву Мінімального переліку товарів для статистики світової торгівлі [1].

Будь-яка класифікація є одним із методів пізнання. Вчені використовують поняття «класифікація» нерідко одночасно і в значенні процесу, і в значенні результату. Без неї неможливо вивчити різноманіття існуючих видів об'єктів пізнання, систематизувати їх. В науці теоретичній розробці проблеми класифікації об'єктів пізнання приділяється велика увага. У природознавстві, наприклад, існує науковий напрямок, який одержав назву класифікаційного руху. В його основу покладено спрямовуюча роль класифікації в будь-який доцільній діяльності людини, особливо науковій. Відповідно до цього руху, якість наукових досліджень в значній мірі визначається ефективністю використовуваних класифікацій, ступенем оволодіння знаннями з області теорії наукової класифікації [2].

Наукова класифікація є засобом для вирішення будь-яких запланованих наукових і практичних завдань. Розкриваючи логічний зміст поняття класифікації, Н. І. Кондаков писав: «Будь-яка класифікація переслідує конкретні цілі і будується з дотриманням логічних правил поділу обсягу поняття, а саме:

1) в одній і тій же класифікації необхідно застосовувати одну й ту саму підставу;

2) обсяг членів класифікації повинен дорівнювати обсягу класифікаційного класу (співмірність поділу);

3) члени класифікації повинні взаємно виключати один одного; це означає, що жоден з них не повинен входити в обсяг іншого класу;

4) підрозділ на підкласи має бути безперервним, тобто необхідно брати найближчий клас і не перескакувати в більш віддалений клас» [2].

Класифікація товарів за різними критеріями може застосовуватися на різних рівнях (макро-, мезо-, мікрорівні) та з різною метою. У сучасних ринкових умовах господарювання вона повинна відповідати таким вимогам: гарантувати повноту охоплення всіх видів товарів, що виробляються та перебувають у обігу; забезпечувати гнучкість класифікації, сутність якої полягає в тому, щоб у перелік товарів можна було за потреби включати нові найменування, не порушуючи загальної системи, враховувати можливі майбутні зміни у номенклатурі та асортименті товарів; сприяти усебічному дослідженню властивостей товарів; сприяти принципам кодування й утворенню короткого шифру товару [3].

Загалом, якщо аналізувати спеціальну літературу, можемо зазначити, що об'єкти дослідження поділяють за різними підставами, серед яких варто відзначити поділ за ієрархією та за процесуальним значенням. Певні групи криміналістів поділяють об'єкти (матеріали), що надходять для дослідження експерту, на три самостійні групи: основні об'єкти (вони ж речові докази); порівняльні матеріали (зразки для порівняльного дослідження); матеріали, що містять довідкові відомості.

Основне значення класифікації полягає в тому, що вона дає можливість оцінити раціональність асортименту окремих товарних груп, його відповідність споживчому попиту, планувати розвиток асортименту. Вона допомагає ретельно досліджувати, виявляти та узагальнювати споживчі властивості однорідних груп товарів, розробляти групові методи дослідження та оцінки рівня якості товарів.

Загалом класифікація товарів посідає особливе місце в науковій літературі. Як правило, товари, поділяють на дві групи: 1) товари, які використовуються на виробничі потреби (товари виробничого або промислового призначення); 2) товари, основною метою яких є задоволення певної особистої потреби споживачів (споживчі товари, товари широкого ужитку) [4, с. 17].

Класифікація асортименту спортивних товарів дуже різноманітна й представлена різними групами товарів, які за призначенням розподіляються на п’ять груп: товари для спортивних змагань, товари для гімнастики, легкої та важкої атлетики, товари для зимових видів спорту, товари для туризму, альпінізму й водного спорту, товари для спортивних ігор.

Товарознавча експертиза призначається з метою дослідження споживчих властивостей товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, а також показниками їх кількісних характеристик шляхом проведення дослідження та (або) на підставі інформації, що міститься на маркуванні товару або (та) їх супровідних документах [5].

До числа об’єктів товарознавчої експертизи належать: споживчі товари, обладнання та сировина. Об’єктами експертизи цього виду можуть бути й інші товари. Основними завданнями товарознавчої експертизи є: визначення вартості товарної продукції; визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; визначення характеристик об’єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності; визначення змін показників якості товарної продукції; установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника; визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил [6].

Одним із найважливіших етапів в проведенні товарознавчої експертизи є ідентифікація. Термін «ідентифікація» (від лат. – ототожнювати) визначається як

ототожнення, прирівнення, порівняння дечого з чимось. При ідентифікації товарів встановлюється збіжність досліджуваних товарів аналогам, які мають ту ж сукупність споживчих властивостей чи опису товарів на маркуванні, товаросупровідних та нормативних документах [7].

Під час експертизи органолептичних показників якості основні вимоги висуваються до якості виробничого виконання товарів для спорту та туризму й відповідності їх НД за конструкцією, зовнішнім виглядом, матеріалами виготовлення та розмірними характеристиками (масою, шириною, довжиною).

Проводячи експертизу якості виробничого виконання, слід насамперед звертати увагу на ретельність обробки поверхні та відсутність дефектів зовнішнього вигляду. Спортивні товари за конструкцією, зовнішнім виглядом і матеріалом, що використовувався повинні повністю відповідати НД, інакше це позначиться на спортивних результатах.

Експертні дослідження зовнішнього вигляду товарів для спорту та туризму встановлюють сучасність їх форм і пропорції, чіткість використаної колірної гами, виразність написів і позначень. Також перевіряється наявність в упакуванні кожного виробу інструкції з його використання, а для складних товарів – паспорту з гарантійним терміном використання.

Експертне оцінювання зовнішнього вигляду передбачає для:

– дерев'яних деталей, частин ітоварів для спорту та туризму встановлення відсутності в них тріщин, відколів, задирів та гострих кутів, а також дефектів сировини – гнилі, хробаків, сучків. Поверхня дерев'яних товарів для спорту та туризму повинна бути пофарбована або відполірована покриття лаком;

– металевих деталей, частин і товарів для спорту та туризму встановлення їх гладкості, якості відшліфовування, відсутності в них задирок, слідів корозії, а також надійність захищеності від корозії лаками, емалями або нікелюванням;

– алюмінієвих деталей, частин ітоварів для спорту та туризму встановлення відсутності в них вм'ятин, тріщин і гострих крайок;

– виробів для спорту та туризму з текстилю встановлення рівності їх зшиття, міцності стібків, відсутності в них перекосу деталей і зміщення фурнітури, пропуску стібків, обриву ниток [8].

Експертне оцінювання якості спортивного та туристського одягу і взуття проводиться аналогічно вимогам до якості побутового одягу та взуття. Найбільш важливою вимогою є відповідність виробів вимогам НД за розмірними показниками, бо відхилення маси, довжини та ширини може поставити спортсменів в нерівні умови аж до їх дискваліфікації, сприяти нераціональним фізичним навантаженням тощо.

Під час проведення експертизи споживних властивостей товарів для спорту та туризму визначаються: властивості функціонального призначення, ергономічні властивості, властивості надійності, естетичні властивості, властивості безпеки користування та зберігання.

Висновки. Єдиної класифікації споживчих властивостей для всіх спортивних товарів на сьогодні ще розроблено, проте для спортивного та туристського взуття й одягу може бути застосована класифікація та характеристика споживчих властивостей, розглянута в розділах взуттєвих товарів, швейних і трикотажних товарів.

Список використаних джерел:

1. Войтов Г (2013) Класифікація товарів як інструмент митно-тарифного регулювання: аспект визначення і котролю. Актуальні проблеми економіки. (9), 42-45.

2. Гоменський О. (2018) Єдиний підхід до проведення досліджень з групової ідентифікації обєктів, які є результатами інженерно-технічної діяльності людини (Рідл) сімейство експертиз Рідл. Криміналістика і судова експертиза.(63) С.110-124
3. Резнікова В. & Кравець І. (2019) Класифікація: господарсько-правовий аспект. Економіка та право. 2 (53), 25-46
4. Мардус Н.Ю. (2018) Формування класифікації товарів із позиції макроекономіки. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Т. 29, № 1. С. 16-20.
5. Методичний посібник для працівників органів досудового слідства з питань призначення та проведення судової експертизи / За загальною редакцією П. В. Коляди. Київ: УВПД ГШ МВС України, 2008. 278.
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 20.05.2023).
7. Коломієць Т.М.(2001) Експертиза товарів : підручник. Київ. : КНТЕУ, 274 с.
8. Дубініна, І. О. & Дудла, М. Р. & Мардар М (2017) Експертиза товарів: навчальний посібник. Електрон. дані. Харків: ХДУХТ, 685 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЖІНОК ДО СЛУЖБИ У ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Колесник Володимир Андрійович
Курсант навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Гаркуша Аліна Григорівна
Викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Як відомо, в Україні жінки не підлягають заклику на дійсну військову службу, за винятком випадку, коли вони надходять на військову службу у добровільному порядку – на основі укладання контракту. Однак у воєнний час жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави.

Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» встановлює різний підхід до військової служби жінок у мирний час та у воєнний час [1].

Відповідно до Закону України «Про військовий обов’язок і військову службу» взяттю на військовий облік військовозобов’язаних підлягають жінки, які:

1. Мають спеціальність та/або професію, визначену Міністерством оборони України;
2. Придатні до проходження військової служби за станом здоров’я;
3. Віком від 18 до 60 років [1].

Підготовка жінок до служби в армії та правоохоронних органах стала дедалі популярнішою в останні роки. Тим не менш, в умовах воєнного стану підготовка жінок до такої служби стає ще більш складною і вимагає спеціальних підходів.

Одна з основних вимог до жінок, які бажають служити у військових формуваннях та правоохоронних органах, - це фізична підготовка. Умови воєнного стану вимагають від службовців підвищеної фізичної готовності та витривалості. Тому, щоб успішно виконувати свої обов'язки в умовах воєнного конфлікту, жінки повинні пройти відповідні фізичні тестування та навчання.

Другим важливим аспектом підготовки жінок до служби в армії та правоохоронних органах є психологічна готовність.

Жінки повинні бути готові до стресових ситуацій та психологічних випробувань, які часто виникають в умовах воєнного стану. Для підготовки жінок до таких ситуацій, проводяться спеціальні курси психологічної підготовки.

Крім того, у підготовці жінок до служби в армії та правоохоронних органах в умовах воєнного стану велику увагу приділяють освіті та навчанню. Жінки повинні мати не тільки загальну освіту, але й спеціалізовану, щоб вони могли виконувати свої обов'язки на високому рівні та знали свої права та обов'язки.

Загалом, підготовка жінок до служби в армії та правоохоронних органах в умовах воєнного стану має багато особливостей [2].

Для того, щоб жінки могли успішно виконувати свої обов'язки, вони повинні мати не тільки відповідну фізичну та психологічну підготовку, але й мати знання та навички в різних галузях, що вимагається в умовах воєнного конфлікту.

Однією з особливостей підготовки жінок є створення спеціальних умов для їх тренування та навчання. Це може включати в себе створення окремих навчальних груп, де жінки можуть навчатися разом, спеціальні тренувальні заходи та змагання, які допомагають їм покращити свої фізичні та психологічні навички.

Також важливою складовою підготовки жінок є розвиток комунікативних навичок. Умови воєнного стану вимагають від службовців вміння швидко та ефективно спілкуватися з колегами, а також з місцевим населенням. Тому жінки повинні навчатися спілкуватися з людьми, розуміти їх потреби та проблеми, вміти діалогувати та розв'язувати конфлікти [3].

Загалом, підготовка жінок до служби в армії та правоохоронних органах в умовах воєнного стану має свої особливості та вимагає спеціальних підходів. Однак, з правильним навчанням та підготовкою, жінки можуть успішно виконувати свої обов'язки та стати невід'ємною частиною державного забезпечення безпеки в умовах воєнного конфлікту

Український соціум ще має переосмислити новий образ жінки як самодостатньої, активної і незалежної особистості, що є цілковито здатною до конкурентних стосунків із чоловіками. Зараз світова громадськість поступово починає відходити від стереотипу «армія – не жіноча справа», і Україна не є винятком.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII.
2. Петрова Л. О., О. Ю. Панфілов. "Гендерна рівність в армії: участь жінок у військових діях в Антитерористичній операції (операції Об’єднаних сил)." Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил 2 (64). 2020. с. 19-25.
3. Філяніна Л. А. "Армія vs жінки: питання гендерної рівності в деяких сучасних збройних силах світу." 2023.

РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Колесник Володимир Андрійович
Курсант навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Тимофєєв Володимир Павлович
Старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У сучасному світі, коли технології розвиваються зі швидкістю блискавки, використання технічних засобів навчання (далі – ТНЗ) стає необхідністю. Це особливо стосується дисципліни «вогнева підготовка», де знання і вміння стають вирішальними в умовах бойових дій. Використання ТЗН дозволяє спрощувати процес засвоєння матеріалу та здобування необхідних практичних навичок.

Однією з головних переваг ТЗН є можливість отримати різні типи інформації в режимі реального часу. Крім того, використання ТЗН дозволяє ефективніше контролювати процес навчання та робити підсумки щодо результативності учнів. Також важливою перевагою є можливість використовувати ТЗН для навчання на різних відстанях та у різних умовах, що особливо актуально для військових формувань.

На сьогоднішній день у рамках навчально-тренувального процесу з вогневої підготовки використовується низка технічних засобів та пристроїв, які спрямовані на візуалізацію окремих елементів освітнього процесу. Зокрема, якщо говорити про практичну складову навчального процесу, то такими засобами є електронні стрілецькі тренажери. Виходячи з принципу дії, тренажери можна поділити на:

1) тренажери та методики навчання, що використовують високотехнологічне обладнання з комп'ютерними та «променевими» технологіями (лазер, інфрачервоне випромінювання);

2) тренажери, обладнання яких ґрунтується на принципах пневматики та механіки;

3) комплекси тренажерів, які використовують як елементи високотехнологічного устаткування, засновані на принципах пневматики і механіки [1].

Зокрема, останнім часом пріоритетним напрямом розвитку ТЗН у контексті такої дисципліни як вогнева підготовка є комплекси тренажерів. До цього виду обладнання належать інтерактивні тири. Такі комплекси обладнані сенсорним екраном, куди за допомогою мультимедійного проектора проектується зображення мішеної установки або спеціально відзняте відео, що містять різні ситуації, що потребують зброї. При стрільбі в такому тирі "куля" потрапляє в сенсорну панель, за допомогою комп'ютера визначаються координати влучення, і результат виводиться на сенсорний екран у вигляді зображення.

Види озброєння, яке застосовується при стрільбы в інтерактивних тирах, можна розділити на дві категорії: тир, у якому використовується пейнтбольне, страйкбольне обладнання або звичайна пневматика калібру 4,5 мм (інтерактивний

тир «Захист вітчизни»); інтерактивний тир, у якому стрілянина ведеться зі штатної бойової зброї стандартними боєприпасами [2].

Якщо говорити про практику застосування подібних полігонних комплексів, то в рамках освітніх організацій системи МВС України ереважають інтерактивні тири, де використовують пейнтбольне, страйкбольне обладнання або звичайну пневматику.

Однак з огляду на всі очевидні переваги такого роду тренажерних комплексів, істотним недоліком є висока вартість їхньої апаратури та обладнання. Пропонуємо докладніше та виважено оцінити наслідки інтеграції у навчально-тренувальний процес тренажерного комплексу [2].

Отже, спочатку розглянемо переваги навчально-тренувальних комплексів, серед яких:

– можливість створення та моделювання різних ситуацій застосування зброї, найбільш наближених до реальних умов службової діяльності – з технологічної точки зору умови інтерактивного тиру дозволяють змінювати умови та порядок вправи стрільб залежно від прикладних завдань службової діяльності. Ця перевага є найбільш актуальною для організації освітнього процесу в умовах підготовки вогневих груп;

- можливість індивідуалізації умов вправ по стрільбі дозволяє виявити та усунути індивідуальні помилки при стрільбі;

- можливість негайної об'єктивної оцінки якості виконання прийомів стрілянини, своєчасна фіксація допущених помилок та їх усунення - цифровізація мішеней дозволяє визначати точні координати пробоїни, через що відпадає необхідність перевіряти мішені після закінчення вправи, що економить час і дозволяє відпрацювати якомога більше прийомів і вправ;

– продуктивне використання навчального часу за рахунок скорочення переїздів на полігони та стрільбища – суттєва перевага в умовах оптимізації навчального процесу [3].

Однак, незважаючи на технічну досконалість навчально-стрілецькі тренажери все ж таки мають ряд недоліків:

- висока вартість апаратури та обладнання, що досить серйозно перешкоджає широкому застосуванню та інтеграції у освітній процес [3];

- необхідність технічного та програмного супроводу та обслуговування - цей недолік є дуже суттєвим через те, що експлуатація стрілецьких тренажерних комплексів вимагає досить високого рівня технічних знань та навичок;

– відсутність інтерпретації результатів стрільб, незважаючи на те, що результати виконання вправи стрільб в умовах інтерактивного тиру є дуже точними, аналіз та оцінка даних результатів, пошук та вирішення проблеми в кожному конкретному випадку все ж таки вимагають участі людського інтелекту та досвіду навчання стрілецькій майстерності;

Аналіз переваг та недоліків тренажерних комплексів, що використовуються в рамках вогневої підготовки, дозволяє говорити про безперечну ефективність та корисність подібного виду ТЗН. Проте ефективність їх використання у навчально-тренувальному процесі буде досягнуто лише тоді, коли перелічені вище недоліки будуть компенсовані за рахунок грамотного та професійного професорсько-викладацького складу [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасні стрілецькі тренажерні комплекси є чудовим засобом актуалізації та оптимізації освітнього процесу, але тільки в тому випадку, якщо вони доповнені супроводом педагога, який дозволяє використовувати всі переваги ТЗН. Не можна сказати, що технічні засоби навчання

незабаром замінять педагога, навпаки впровадження та інтеграція в освітній процес нових технічних засобів та комплексів вимагають удосконалення педагогічної підготовки професорсько-викладацького складу.

Список використаних джерел:

1. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., доц. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52с.
2. Практикум з тактичної підготовки поліцейських / [А.О. Собакарь, О.Г. Комісаров, В.Я. Покайчук та ін.]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 158 с.
3. Методичні рекомендації щодо використання Інтерактивного мультимедійного лазерного тиру «Рубін-У» під час проведення сценарно-орієнтованих занять з дисциплін «Тактико-спеціальна підготовка» та «Вогнева підготовка»: / Покайчук В., Поливанюк В., Фурса В., Зубець О. Дніпро: ДДУВС, 2021. 64 с.

СЕКЦІЯ X.
БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ВПЛИВ РІЗНИХ ШТАМІВ СПІРУЛІНИ НА СТАН БІЛКОВОГО ОБМІНУ У ЩУРІВ

Павліченко Ольга Дмитрівна
старший викладач кафедра фізіології, здоров'я і
безпеки людини та природничої освіти
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Коломійчук Тетяна Вікторівна
старший викладач кафедра фізіології, здоров'я і
безпеки людини та природничої освіти
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Вступ. У даний час на тлі збільшених нервово-емоційних перевантажень, напруженої екологічної ситуації, змін харчування населення все частіше виникають симптоми адаптаційної недостатності. Однією з основних причин зниження адаптації є недостатня забезпеченність організму, насамперед біологічно активними речовинами. У зв'язку з цим особливу актуальність набуває пошук ефективних та безпечних адаптогенів. Серед речовин природного походження з такими властивостями привертає велику увагу мікроводорість спіруліна (*Spirulina platensis*), що має виключно високу харчову цінність [3]. Враховуючи потенційні можливості природних штамів спіруліни, в лабораторії селекційно-генетичним шляхом [2] були отримані нові штами *Spirulina platensis* – 27G та 198B з підвищеним вмістом сірковмісних амінокислот, а також фікобіліпротеїнів та каротиноїдів.

Мета роботи. Вивчити вплив спіруліни дикого типу (ДТ) та її мутантних штамів 198B та 27G на вміст загального білка та активність амінотрансфераз у гомогенаті печінки, нирок та мозку щурів.

Матеріали та методи. У експерименті використовували самців білих безпородних щурів вагою 100-140 г. Моделювання впливу аліментарного фактора на щурів здійснювалося з використанням сухого порошку спіруліни ДТ, 27G та 198B. Тварини розподілили на 4 групи по 9 особин у кожній: 1 група – інтактні тварини; 2-4 групи - тварини, які отримували з їжею біомасу одного зі штамів спіруліни: ДТ, 27G або 198B протягом чотирьох тижнів.

Нами обраний пероральний шлях введення біомаси спіруліни з кормом, так як він є найбільш фізіологічним для багатьох речовин. Введення досліджуваного сухого порошку здійснювали шляхом щоденного контрольованого індивідуального згодовування, змішуючи його з невеликою порцією їжі з розрахунку 50 мг на одну особину. Основу раціону тварин становила звичайна їжа, яка незбалансована спеціальним чином по поживних компонентах. Біомасу спіруліни тварини дослідних груп отримували протягом 4 тижнів. Вагу тварин контролювали шляхом щотижневого зважування. Через 28 днів тварин виводили з експерименту. При виконанні цього дослідження було дотримано всіх норм і правил виконання експериментальних робіт з використанням лабораторних тварин. З тканини печінки, нирок, мозку отримували гомогенат. Функціональний стан досліджуваних органів

оцінювали за змінами показників білкового обміну та ферментної активності. У гомогенатах печінки, нирок, мозку визначали загальний вміст білка за методом Лоурі [4], активність аспартатамінотрансферази та аланінамінотрансферази – за методом Рейтмана-Френкеля [1] за допомогою стандартизованих наборів. Статистична обробка проводилась програмою Microsoft Exel.

Результати та обговорення. Приріст маси тіла є важливим показником благополуччя фізіологічного стану у молодих тварин та дитинчат. Вплив різних штамів спіруліни як харчової добавки на приріст маси тварин відображено на рис. 1. При аналізі маси тіла встановлено, що до кінця експерименту маса тіла тварин усіх груп підвищувалася. При цьому маса тіла експериментальної груп тварин щодо показників інтактних тварин збільшилася достовірно. Досліджувані штами спіруліни призводили до збільшення приросту маси тварин порівняно з з інтактною группою наступним чином: ДП – на 79%, а штами 27G та 198B – на 113% та 129% відповідно (рис. 1).

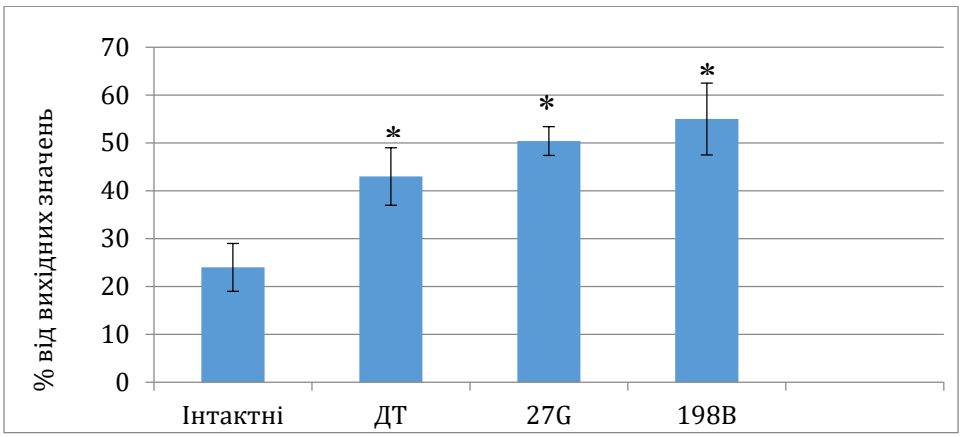

Рис. 1. **Приріст маси тварин за 28 днів експерименту**
*Примітка: *- статистично значущі відмінності показників у порівнянні з інтактними тваринами, p<0,05*

Враховуючи той факт, що харчові добавки різних штамів спіруліни становили близько 0,1% від маси основного корму, можна припустити, що прийом водорості сприяв кращому засвоєнню поживних речовин з основної їжі і більшою мірою сприяли цьому штами 198B та 27G. Аналогічні результати були отримані нами раніше під час годування тварин мутантними штамами за допомогою зонда на моделі хронічного стрессу.

Враховуючи найважливішу роль білків як будівельного матеріалу та каталізаторів біохімічних процесів для зростання та розвитку живих організмів, ми вивчили вміст білків в печінці, нирках та мозку щурів після чотирьох тижнів годування їх кормом з додаванням спіруліни (табл. 1).

Таблиця 1

Вміст білка (г/л) в органах та тканинах білих щурів після прийому біомаси різних штамів спіруліни протягом 28 днів

Групи тварин	Печінка	Нирки	Мозок
	M±m	M±m	M±m
Інтактні	66,1±5,1	84,0±5,8	27,9±1,0
ДТ	68,6±3,1	85,7±9,5	23,9±3,2
27G	113,3±8,2*	104,0±5,7*	27,6±4,4
198B	131,1±14,7*	108,1±18,2*	25,4±3,0

*Примітка: *– статистично значущі відмінності показників у порівнянні з групами «Інтактні» та «ДТ», p<0,05.*

У результаті проведеного біохімічного дослідження виявлено наступні зміни кількості загального білка в органах щурів. Так, прийом спіруліни штамів 198B та 27G приводив до достовірного підвищення вмісту білка в печінці відповідно у 2,0 та 1,7 раза, а у нирках – у 1,3 та 1,2 рази відповідно. Достовірної зміни вмісту білка в мозку штами 198B та 27G не викликали. Показники загального білка в печінці, нирках та мозку щурів групи «ДТ» суттєво не відрізнялися від інтактної групи.

Очевидно, що збільшення вмісту білка, яке спостерігалося в найбільш ферментативно-активних органах щурів під впливом прийому біомаси мутантних штамів 198B і 27G, свідчило про лімітування в них синтезу білка деякими амінокислотами до прийому спіруліни. Мутантні штами усували дефіцит лімітуючих амінокислот, сприяючи цим підвищеному синтезу білка. Найімовірніше, введення до раціону нових штамів спіруліни усувало дефіцит сірковмісних амінокислот, тому що в цих водоростях вони знаходяться в підвищених кількостях.

Достовірне збільшення активності амінотрансфераз спостерігали в печінці та нирках у групах тварин, які приймали біомасу мутантних штамів 27G і 198B, що свідчило про активацію реакцій трансамінування. Збільшення активності обох амінотрансфераз можна пояснити тим, що у відповідних органах відбувається посилений біосинтез ферментних білків. Ефект може бути пов'язаний із збільшенням вмісту вільних амінокислот субстрату для трансамінування, тобто бути справжньою індукцією, або – з накопиченням ферменту внаслідок його стабілізації.

Отримані результати вмісту загального білка в гомогенатах органів щурів свідчать про те, що незбалансоване харчування спеціальним чином по поживних компонентах впливає на білковий обмін, що знайшло відображення у вмісті білка в печінці та нирках тварин. Таким чином, збільшення рівня загального білка в печінці та нирках щурів в результаті прийому з кормом мутантних штамів спіруліни свідчило про стимулювання білково-синтетичних процесів.

Висновки. 1. Мутантні штами спіруліни 198B та 27G більшою мірою сприяли прискоренню росту та набору маси тіла білих щурів-підлітків, ніж вихідний батьківський ДТ. 2. Мутантні штами спіруліни збільшували вміст білка в печінці та нирках, ймовірно, стимулюючи білково-синтетичні процеси в цих органах.

Список використаних джерел:

1. Горячковский А. М. Клиническая биохимия в лабораторной диагностике: справочное пособие / А. М. Горячковский. – Одеса: Экология, 2005. – 607 с.
2. Каракіс С. Г. Селекція мутантних штамів Spirulina platensis з підвищенним вмістом метіоніну в біомасі / С. Г. Каракіс, О. Г. Драгоєва [та ін.] // Вісник Одеського національного університету. – 2005. – Т. 10, вип. 3. – С. 55-62.
3. Спирулина – пища 21 века / Под. ред. С. А. Кедика. – М.: Фарма Центр, 2010. –166 с.
4. Lowry O.H. Protein measurement with Folin phenol reagent / O. H. Lowry, N. J. Rosebrough, A. L. Farr // Biol. Chem. – 1951. – V.193, N 1.– P. 265-275.

СЕКЦІЯ XI.
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ВАРІЮЮЧІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСАД «ГРЕЧАНОГО ПИТАННЯ» СФЕР АГРОПОЛІТИКИ – ЇХ СТОРОНИ, РОЛЬ, ЧИННИКИ ТА АНАЛІТИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Богданець Владислав Олесандрович
здобувач вищої освіти агробіологічного факультету
Національний університет біотресурсів і природокористування України, Україна

Науковий керівник: Антал Тетяна Володимирівна
ORCID ID: 0000-0002-6225-9347
канд. с.-г. наук, доцент кафедри рослинництва
Національний університет біотресурсів і природокористування України, Україна

У 2022 році аграрії зазнали проблем з добривами та пальним, а також мали обмеження в експорті та зниження цін на зерно. Тому перед початком сезону 2023 вони відповідально підходять до вибору культур для посіву. З'являється питання, що саме можна сіяти? Кукурудза та соняшник, які є популярними культурами, все ще в тренді, але експортні можливості не зовсім ясні, а витрати на їх вирощування зростають.

У новому агросезоні головним пріоритетом для аграріїв є економія ресурсів та збільшення прибутку. З цією метою вони розглядають альтернативні культури, які можуть приносити їм прибуток. Серед них варто звернути увагу на гречку, яка є добре відомою культурою, проте не завжди вихваляється своєю привабливістю та популярністю серед українських фермерів [2].

Ситуація на ринку гречки в Україні досить очевидна та зрозуміла, враховуючи світові та європейські тенденції. Тому наразі та в майбутньому важливо розв'язати проблеми, пов'язані з організацією ринкових механізмів, нормативно-правовим забезпеченням, насінницьким та економічним напрямками, щоб стабілізувати виробництво цієї цінної культури. В попередні роки, ми досягли точки, коли гречка в Україні знаходиться на межі знищення, починаючи зі зниження якості насіннєвого матеріалу та закінчуючи недостатнім контролем якості на етапі переробки.

Можна створити нові сорти, які будуть стійкими до високих температур та засух у період вегетації, розробити сучасні технології для максимальної реалізації генетичного потенціалу цих сортів, впровадити ефективну систему захисту та фінансової підтримки вітчизняних виробників, підготувати висококваліфікованих фахівців, які зможуть змінити весь ринок гречки в Україні [1].

Всі ці завдання реальні для вітчизняних аграріїв, які мають достатній досвід, потенціал та можливості для їх розв'язання.

Основні аспекти продовольчої безпеки вирощування гречки в Україні:

• використання безпечних засобів захисту рослин від шкідників та хвороб;

• забезпечення вирощування гречки на якісних та добре оброблених ґрунтах без шкідливих домішок та забруднень;

• проведення якісного насіннєвого матеріалу з попереднім тестуванням на вміст шкідливих речовин та дотриманням вимог до сортового складу;

• контроль якості та безпеки вирощеної продукції на всіх етапах її вирощування та переробки.

Світовий ринок гречки досить обмежений. На п'ять основних країн, у яких культивують гречку, припадає понад 80% світового виробництва, а внутрішнє споживання становить 85—90% цього обсягу. Україна входить до цього списку із 5-6% сумарного виробництва. Показово, що останніми роками вітчизняні аграрії отримують урожайність цієї культури одну з найвищих у світі: торік і позаторік відповідно 12,7 і 13,3 центнера з гектара [3].

«В України є всі можливості в найближчій перспективі довести урожайність гречки до 1,4 т/га. Посівна площа становитиме 145 тис. га, а потреба в насінні - 12,5 тис. т.

Для виробництва базового та сертифікованого насіннєвого матеріалу необхідно відводити ще близько 10 тис. га. Тобто щоб повністю розв'язати гречане питання, в Україні під круп'яну культуру слід відводити не менш як 150—155 тис. га», — підрахували аналітики.

Продовольча безпека вирощування гречки в Україні полягає в забезпеченні населення якісними та безпечними продуктами харчування з цієї культури. Для цього потрібно дотримуватись належної агротехніки та використовувати екологічно чисті методи вирощування.

Загалом, ми розуміємо, що регулярний моніторинг продовольчої безпеки та аграрної політики у воєнний час здійснюється повсякчасно Центром досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр) спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України. Саме цей огляд має допомогти стейкхолдерам сектору та іншим зацікавленим сторонам у прийнятті політичних та бізнес-рішень.

Український ринок гречки залишається відкритим питанням, яке потребує уважної уваги не тільки з боку аграріїв, але й всіх інших зацікавлених сторін. Згідно з аналітиками, потрібно зосередитися на дбайливому плануванні та уникнути економічних порушень, щоб не стати причиною загострення проблем гречки на ринку і уникнути її занепаду.

Розуміємо, що продовольча безпека вирощування гречки в Україні передбачає використання безпечних технологій та засобів вирощування, дотримання вимог до якості насіннєвого матеріалу, а також якісний контроль на всіх етапах вирощування та переробки продукції [1].

Засада «гречаного питання» є важливим інструментом агрополітики, який дозволяє встановлювати мінімальні ціни на продовольчі продукти, забезпечуючи тим самим дохід фермерам і стабільність цін на продукти для споживачів. Варіюючі особливості цієї засади повинні враховувати різноманітні фактори, такі як змога до культивації даної культури, попит на продукти, наявність інфраструктури та рівень конкуренції на ринку. Зокрема, аналітика гречаного питання дозволяє забезпечувати ефективне управління аграрним сектором, забезпечуючи продовольчу безпеку

України.

Список використаних джерел:

1. Тригуб, О. В., Куценко, О. М., Ляшенко, В. В., & Ногін, В. В. (2022). Важливість вирощування гречки як унікальної й екологічно орієнтованої культури. Вісник Полтавської державної аграрної академії, (1), 69-76. https://doi.org/10.31210/visnyk2022.01.08.
2. Якою цього року буде ситуація з вирощуванням гречки й попитом на неї. Журнал Агроном. № 4 березень 2023 р.
3. Дмитришак М. Я., Мокрієнко В.А., Клімук Ю.С. Гречка (навчально-наукове видання). «КОМПРІНТ», 2021 р. – 127 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ СІВОЗМІН В УКРАЇНСЬКОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ

Брусков Валерій Васильович
Вчений агроном
Городенківське ОТГ Івано-Франківської області, Україна

Калинка Андрій Казимирович
канд. с.-г. наук, старший науковий співробітник
Буковинська державна с/г дослідна станція ІСГ КР НААН, Україна

В сьогоденні на землеробському фронті саме основним завданням є впровадження нових сівозмін, які зумовлені передусім усвідомленням того, що було би помилкою вважати, що сучасне землеробство має перейти на інновацію тільки однотипних коротко чи довго ротаційних сівозмін [4].

В зв'язку з цим, з розвитком ще українського тваринництва, легше урізноманітнити сівозміни завдяки використанню кормових та фуражних культур, а також зайнятих парів, що збільшує можливість керування інтенсивністю сівозмін, які мають бути динамічними, комбінованими і водночас науково обґрунтованими до кожного регіону України [1].

Так використовувані сівозміни повинні змінюватися одночасно зі змінами ринкового середовища, ґрунту, клімату й умов господарювання із створенням великої чисельності варіантів сівозмін, але їх обґрунтованість завжди потрібна до їхнього впровадження.

Отже на основі багаторічних досліджень вітчизняними вченими, які розробили та рекомендують українському виробництву науково обґрунтовані принципи побудови як типів, так і видів сівозмін різних ротацій (від 3-5 до 6 -10-пільних) [5-6]. В них приділено увагу сівозмінам з овочевими культурами і ґрунтозахисним сівозмінам, оптимізації структури посівних площ і систем сівозмін за допомогою так званого моделювання.

Таким чином вже розроблено, рекомендовано та впроваджено різноротаційні типи та види систем сівозмін із відповідною структурою посівних площ, різним набором, співвідношенням і розміщенням культур, що забезпечує виробництво високоякісної продукції (зерно, олія, цукросировина, корми) та зумовлює високу продуктивність ріллі.

Тому основним завданням агропромислового комплексу держави було, є і буде організація сталого зростання сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення населення України продовольством, створення необхідних резервів якісних продуктів, та в промисловості – сировиною.

А саме особливо впроваджувати колишні інтенсивні сівозміни, які вдосконалять структуру посівних площ, сприятимуть підвищенню родючості ґрунту і збільшать врожайність необхідних важливих культур в кожному регіоні України.

Так в цьому випадку сівозміни завжди були і в подальшому будуть найважливішою організаційно-територіальною основою сталого власного землеробства. Їх практичне освоєння свідчить про належний науковий порядок на землях аграрного виробництва в Україні[2 -3].

Звідси найбільш цікавим є те, що недотримання розроблених українськими вченими сівозмін, що в даний час стало майже постійним і повсюдним, порушення

елементарних вимог щодо чергування культур, нехтування біологією рослин і ґрунту завдає непоправної шкоди культурі та сталості землеробства, продуктивності землі.

На жаль українські аграрники забули про впровадження в виробництво так званих чистих парів, які дають відпочити землі та набратися сили на майбутні високі продуктивні врожаї в кожному регіоні держави.

Сівозміни мають класичну основу, де в одну сівозміну постійно включали видовий склад культур з різних родин, з різними біологічними властивостями і особливостями, з різною вимогою до екологічних та біологічних умов. Сучасна агротехнічна основа сівозмін з широким набором культур забезпечується за рахунок щорічної зміни різних рослин на полі.

Оскільки чим більший період між поверненням на те ж поле відповідної групи рослин і різкіша різниця між культурами, тим вищий екологічний і біологічний ефект всієї сівозміни, що є головним в кожному регіоні України.

В даний час практика передових виробників, дані наукових українських аграрних установ і ще живучих сортовипробувальних дільниць доказують, що вирощувати високі врожаї можна при розміщенні необхідних культур після добрих попередників, застосовуючи передові провірені продуктивні технології при освоєнні інтенсивної науково - обґрунтованої сівозміни.

Отже на основі таких розроблених сівозмін уже базується система удобрення, обробітку ґрунту, захисту рослин, покращується використання запасів вологи в ґрунті, опадів, поживних речовин, знижується негативний вплив ґрунтовтоми, оздоровлюється ґрунт, посіяні культури та навколишнє середовище.

Важливе виробниче значення для досягнення високих врожаїв має структура посівних площ, яка завжди має бути похідною сівозмін, а не навпаки. Вони повинні бути тісно пов’язані з виробничою діяльністю, природними та екологічними умовами, чим забезпечується збільшення гумусу в ґрунті з підвищенням його родючості і відповідно продуктивності та сталості землеробства.

Негативний вплив на відновлення родючості ґрунту здійснює висока його розораність (табл.1), що призводить до значної ерозії ґрунту.

Так створені сучасні системи землеробства ставлять собі за мету подолати ґрунтовтому – одну з головних причин зниження врожаю сільськогосподарських культур та його якості.

Найбільш істотні її причини: надмірний винос поживних речовин, нестача мікроелементів, порушення сольового балансу ґрунту, неконтрольоване і надмірне внесення мінеральних добрив та застосування пестицидів, порушення структури ґрунту, надмірний розвиток фітопатогенної мікрофлори та шкідників, засолення та зміна pH ґрунту.

За результатами проведених наукових досліджень вітчизняними науковцями та практичний досвід, доводять, що обґрунтований добір культур у сівозміні – необхідна умова підвищення родючості ґрунту та власної урожайності.

У зв’язку з тим, що живий рослинний організм перебуває в нерозривній єдності з навколишнім середовищем, його ріст і розвиток цілком залежить від умов цього середовища, а відповідно потрібні для життя рослин умови не сталі, вони часто змінюються. Їх зміну можуть викликати і самі рослини, виділяючи в зовнішнє середовище продукти обміну речовин.

Тому важливою умовою підвищення родючості ґрунту є внесення органічних добрив. Цьому питанню керівники та спеціалісти агропромислового комплексу постійно приділяли особливу увагу.

Таблиця 1

Розораність країн світу

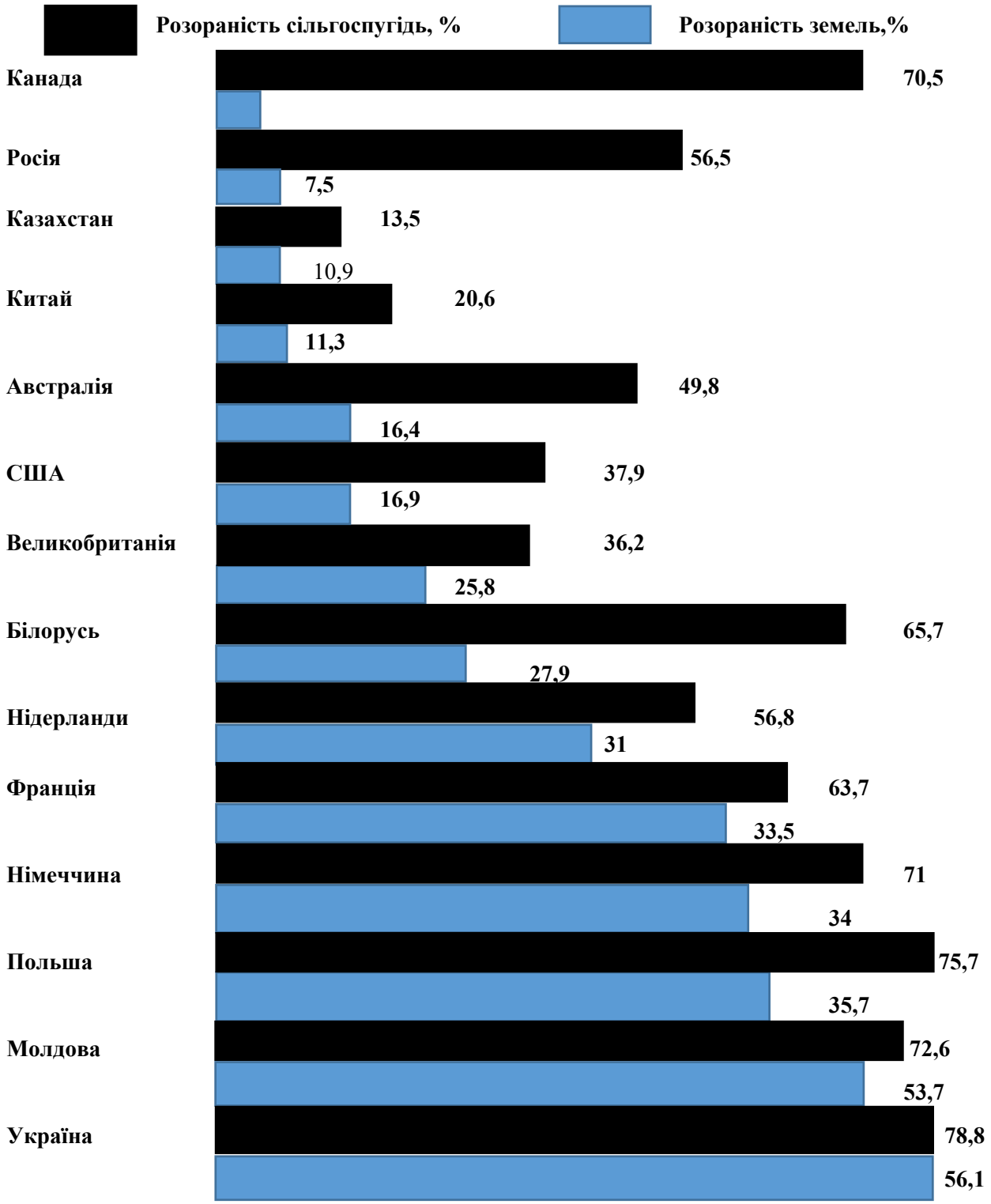

Цікавим є те, що наші інформаційні статистичні зведення за 1980-90-і роки підтверджують, що на полях колишніх господарств у великій кількості закладали так звані кагати торфу в суміші з відходами тваринництва, вміст яких через два-три роки перетворювався в підготовлені природою органічні добрива. В цей час їх в минулому вносили по 110 тонн на 1 га ріллі в сівозміні під цукровий буряк в кожному

господарстві вирощування даної культури.

Теж можна згадати, що щорічне внесення такої кількості органічних добрив сприяло значному збільшенню гумусу в ґрунті і відповідно підвищенню його родючості. На жаль, в даний час практично відсутнє та забуте колишнє виробництво органічних добрив і їх внесення в ґрунт, погіршує цей стан ще й недостатність (фактично відсутність) галузі тваринництва.

З відси, замість того, щоб забезпечити ґрунт органічною масою, посіявши так звані зелені добрива сидерати (культури, які поліпшують структуру ґрунту, збільшують кількість органіки), в нас після збирання врожаїв залишки рослин часто спалюють, наносячи шкоду мікрофлорі ґрунту, зменшуючи вміст гумусу і відповідно знижуючи родючість ґрунту.

В зоні регіону Покуття є більшість площ ріллі, що складають чорноземи з їх природною родючістю. Керівники та спеціалісти господарств, впроваджуючи і строго дотримуючись сівозмін та вносячи понад 100 тон на га під цукрові буряки в сівозмінах підготованих органічних добрив, цим значно збільшували кількість гумусу в ґрунті, що підвищувало його родючість і отримували високі врожаї усіх культур, які на той час вирощувались. Це сприяло економічному розвитку регіону та вирішенню соціальних питань.

З відси можна виділити, що землі на території важливого регіону Покуття (тепер Городенківське ОТГ), як і в нашій державі Україні – особливо дуже цінні. Так саме українські чорноземи відрізняються від інших ґрунтів високим рівнем потенційної родючості: великими запасами гумусу та поживних речовин є найсприятливішою для рослин структурою та водним режимом.

Динаміка внесення органічних добрив в Україні, тонни /

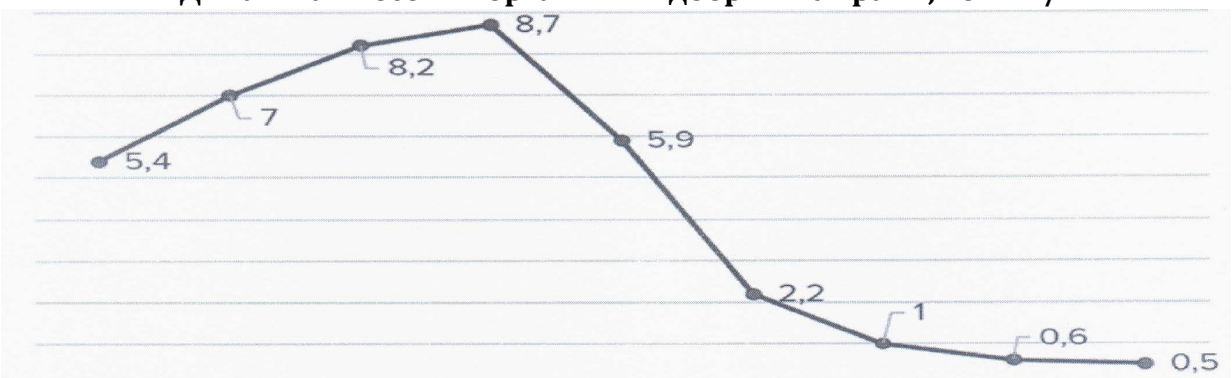

1971-1975 1976-1980 1981-1985 1986-1990 1991-1995 1996-2000 2001-2005 2006-2010 2011-2015

Аналізом доведено, що Україна займає 4 місце в світі за площею чорноземів

– 27, 8 млн./ га, після Росії 145,4 млн. га, США 55,1 млн. / га, і Китаю 38 млн./га. Це складає 46% загальної площі нашої країни. Чорнозем – це наш український годувальник. Невипадково 1м^3 воронезького чорнозему знаходиться в Парижі у Міжнародній палаті мір, як еталон родючості.

Цікавим є те, що особливо на даний час цінні землі створених громад, як засіб виробництва при науково обґрунтованому, екологічно-безпечному і бережливому їх використанні є джерелом постійного високого доходу їх власників, джерелом наповнення бюджету створених нових громад і держави.

З цього висловлюємо власну думку, що власникам землі необхідно тверезо, ґрунтовно, враховуючи досвід інших держав, подумати, чи варто наприклад

продавати земельний пай та використати в власних інтересах отриману певну суму грошей, а потім залишитись без джерела постійного пасивного доходу, чи залишити земельний пай у своїй приватній власності на постійно (довічно) і мати постійний, стабільний та високий щорічний дохід.

Отже для того, щоб власникам паїв краще зорієнтуватись щодо реалізації чи здачі в оренду земельних ділянок, наводимо ціну одного га с/г землі в різних державах світу, які опублікував Євростат (табл. 3).

Таблиця 3

Ціна одного га с/г землі в різних державах, тисяч євро

Роки	Країна											
	Гренландія	Болгарія	Франція	Угорщина	Іспанія	Данія	Італія	Польща	Ірландія	Чехія	Люксембург	Німеччина
2014	13,28	3,62	5,94	3,04	12,19	17,06	39,24	7,72	26,19	4,28	27,44	18,09
2015	12,63	3,89	6,00	3,36	12,57	18,9	40,15	9,22	24,54	4,77	27,79	19,61
2016	12,53	3,94	6,06	4,18	12,74	21,2	-	9,10	21,26	5,46	26,03	22,31

В наступному зведенні Євростату показано середній розмір плати за оренду землі (табл. 4). Не потрібно вестись на висновки доморощених та зайшлих так званих експертів, які розвелися в даний час, з їхнім примітивним обґрунтуванням продажу землі.

Якраз володіння землею і здача її в оренду з метою отримання постійного і стабільного доходу – економічно обґрунтовано.

Тому вважаємо, що земельні паї продавати не потрібно. Необхідно здавати їх в оренду за письмово укладеною нотаріально посвідченою угодою з чітким визначенням умов оренди та підстав її розірвання, що є головним на українському ринку реалізації землі.

Природна родючість ґрунту та природні умови різних регіонів України завжди забезпечать економічну ефективність вирощування власної сільськогосподарської продукції, прибутковий результат.

Такими чином навпаки, одна з найважливіших цілей сівозміни - забезпечити рослинам тієї чи іншої сільгоспкультури найкращі умови для росту та розвитку, а також створити відповідні умови для вирощування наступних. Введення в сівозміну культур, які різняться за строками сівби насіння та збирання врожаю, характером розвитку, різними способами догляду за ними, сприяє рівномірному розподілу та раціональному використанню впродовж року технічних засобів і робочої сили.

Таким чином теперішнім і майбутнім хліборобам необхідно наполегливо впроваджувати науково-обґрунтовані інтенсивні, економічно-ефективні сівозміни в землеробстві з метою забезпечення його сталого, продуктивного розвитку.

Таблиця 4

4.Середній розмір плати за оренду землі сільськогосподарського призначення в окремих країнах Євросоюзу та України, євро/га

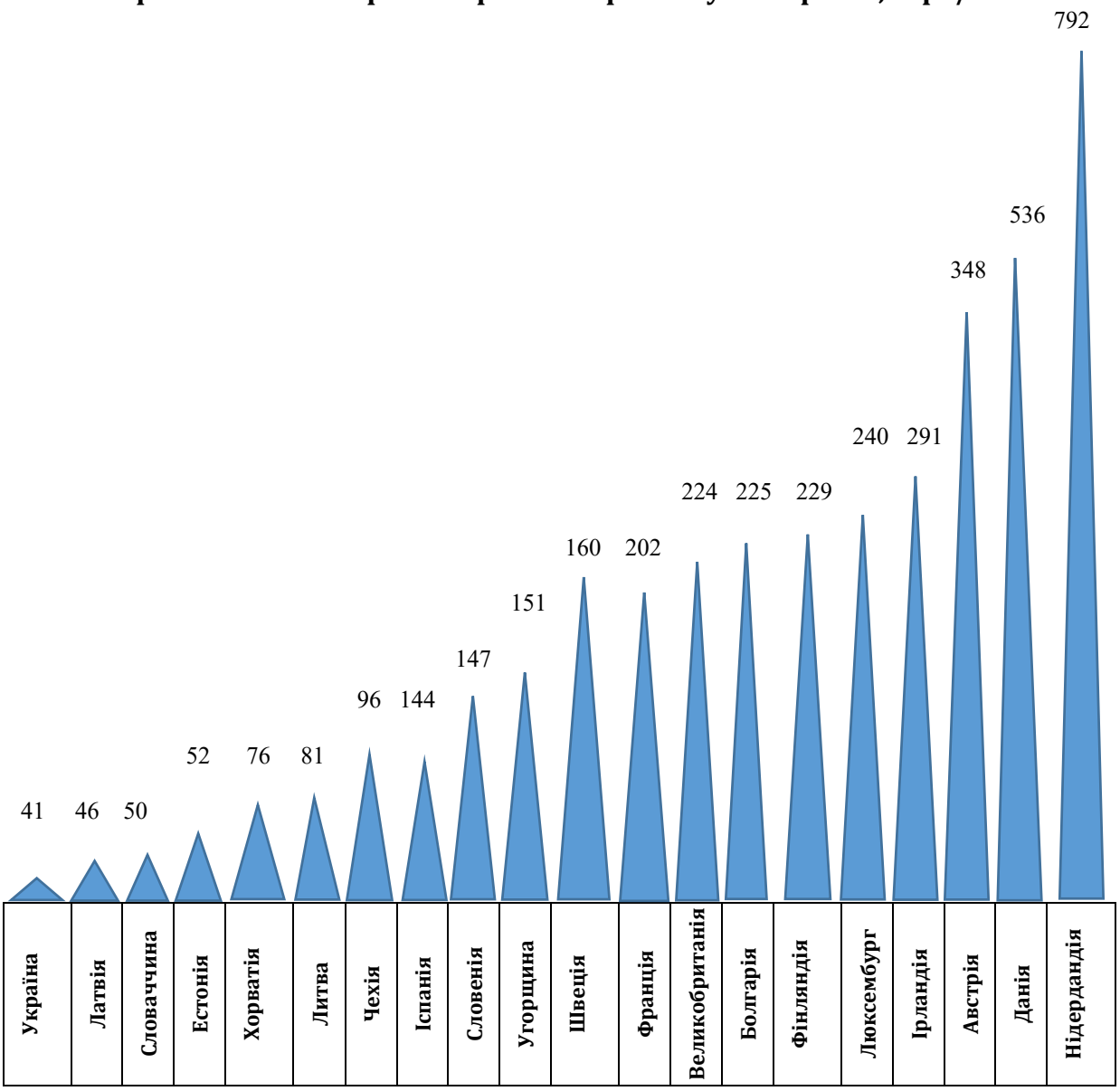

Список використаних джерел:

1. Бегей С. С. Марцінко Т. І. Вплив способів основного обробітку ґрунту та систем удобрення на енергетичну ефективність кормової сівозміни. [Електронний ресурс] / Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2016. Вип. 60. С. 8-14.
2. Григорів Я. "Сівозмін!" - вимагають наші поля. У пошуках оптимального чергування / Зерно. 2018. № 4. С. 104-110.
3. Літвінов Д. В. Формування водного режиму ґрунту в системі короткоротаційних сівозмін / Вісник аграрної науки. 2015. № 11. С. 13-18.
4. Бойко П. І., Літвінов Д. В., Цимбал Я. С., Кудря С. О.. Принципи розроблення систем різноротаційних сівозмін в Україні [Електронний ресурс] / Збірник наукових праць Національного наукового центру "Інститут землеробства НААН". 2018. Вип. 1. С. 3-14.
5. Стельмах О., Григорів Я, Максимів Т. Роль коротко ротаційної сівозміни в ланці сучасного землеробства [Електронний ресурс] / Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Агрономія.2015. № 19. С. 38-43.
6. Цвей Я. П., Іваніна В. В, Леньшин О. Г. Родючість чорнозему опідзоленого у коротко ротаційних зерно-бурякових сівозмінах / Вісник аграрної науки. – 2018. № 2. С. 12-16.

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕКОРАТИВНОГО РОЗСАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

Осьмачко Олена Миколаївна
канд. с.-г. наук, доцент, старший викладач кафедри
садово-паркового та лісового господарства
Сумський національний аграрний університет, Україна

Вступ. Декоративне розсадництво є важливою галуззю сільського господарства, яка сприяє створенню природних та естетичних ландшафтів, забезпечує вирощування декоративних рослин для садів, парків, скверів, територій громадського користування та приватних садиб [1].

Відновлення та створення лісів і ландшафтів у глобальних програмах потребує значної кількості якісних саджанців дерев та чагарників, які є основою для багатьох наземних екосистем і важливою інвестицією. Природна регенерація відновлює лише частину цього попиту, тому необхідно отримати значну кількість високякісного садивного матеріалу, що вирощується у різних розсадниках [2].

У нашій державі існує широка мережа розсадників різних рівнів, які розташовані у всіх лісорослинних зонах нашої країни. Також в нашій країні вирощуванням лісового та дикоративного садивного матеріалу займаються приватні підприємства.

Для збільшення потенціалу розсадництва в Україні необхідно збільшувати площі, використовувати сучасні технології, розширювати асортимент вирощуваних рослин і спеціалізувати розсадники для виробництва якісного садивного матеріалу [3].

Декоративне розсадництво в Україні є важливим сектором господарювання, який забезпечує робочі місця та сприяє економічному розвитку країни. Вирощування та продаж декоративних рослин є прибутковою галуззю, особливо з урахуванням зростання попиту на ландшафтне озеленення, садивний дизайн та благоустрій. Вони відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, покращенні якості повітря та екологічному стані міських та сільських територій.

Зі зростання інтересу до садівництва, садового дизайну та створення природних ландшафтів в Україні спричиняє збільшення попиту на декоративні рослини. Декоративні сади, парки та ландшафтні композиції є важливим елементом туристичного потенціалу країни [4].

Отже, декоративне розсадництво в Україні є дуже актуальним, вивчення цієї теми допоможе розробити стратегії розвитку галузі та залучити інвестиції.

Мета роботи. Описати поточний стан декоративного розсадництва в Україні, розглянути розмір ринку, виявити основні переваги українського розсадництва.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день декоративне розсадництво в Україні має широкий асортимент рослин для декорування садів, парків та інших ландшафних ділянок. Декоративні розсадники пропонують великий вибір квітів, дерев, кущів.

Україна має багатий асортимент місцевих декоративних рослин, таких як троянди, хрезантеми, лілії, жасміни, півонії, клематиси. Додатко можна знайти екзотичні рослини, які імпортувалися з інших країн: орхідеї, камелії, бамбук, агави [3].

На сьогоднішній день популярними тенденціями у декоративному розсадництві є створення екологічно чистих садів, використання чистих матеріалів, багаторічних рослин, введення сучасних технологій у поливі та освітленні рослин, зросла

популярність вертикального садівництва.

Результати моніторингу ринку декоративних рослин в Україні показав, що більшість українських підприємств займаються вирощуванням декоративних рослин, не мають чіткої спеціалізації і відповідно вирощують 100-200 різних сортів і форм рослин [1].

До 2021 року в Україні Київ і Київська область були лідерами у продажу декоративних рослин, що становило близько третини загального обсягу. Це можна пояснити наявністю значної кількості розсадників і вищими фінансовими можливостями місцевого населення. За цим показником міста мільйонери такі, як Донецьк, Харків та Дніпропетровськ відстають від столиці [2].

Розвиток економіки впливає на зростання ринкових обсягів в багатьох секторах, а також впливає на рівень споживання. Український ВВП демонстрував стабільні показники протягом певного часу, проте починаючи з третього кварталу 2019 року, зростання валового внутрішнього продукту почало сповільнюватися. Причина цього проблеми у внутрішньому виробництві, пізніше на цей фактор вплинула карантинна ситуація спровокована пандемією Covid-2019.

Споживачами на ринку декоративних рослин є комунальні господарства, будівельні компанії, лісове господарство. Згідно з Правилами утримань зелених насаджень рівень озеленення міських вулиць має бути не меншим 25%, а територій біля шкіл – 45-50%. У місті Києві територія зелених насаджень станом на 2019 рік складає 56,5 тис. га [5]. Загальна площа зелених насаджень усіх видів у межах територій міст та інших населених пунктів України на 01.01.2020 становить більше 403,4 тис. гектарів [2].

Українське розсадництво має певні переваги, які сприяють його популярності. Наша країна має велику площу сільськогосподарських угідь та природних ресурсів, що сприяє розвитку розсадництва. В свою чергу кліматичні умови, різноманітність ґрунтів і доступ до водних ресурсів сприяють вирощуванню різних видів рослин.

Розсадники нашої країни дотримуються високих стандартів якості і забезпечують вирощування здорових, життєздатних рослин. При цьому використовуючи якісні матеріали для підживлення рослин. Вони вирощують різноманітні види рослин: декоративні, фруктові, овочеві, ягідні та лікарські. Україна знаходиться в центральній частині Європи, що дає перевагу для експорту розсади, створює можливості для розширення ринку збуту і залучення іноземних інвестицій.

Висновки. Ознайомившись з науковою літературою стосовно розсадників України можна сказати, що він є досить перспективним і зростаючим сектором. Існує певна стабільність на ринку декоративної рослинної проукції, що сприяє його розвитку. Використання нових сортів, гібридів і методів вирощування допомагають підвищити якість і конкурентноспроможність української декоративної рослинної продукції. На сьогоднішній день важливо врахувати екологічні аспекти і забезпечувати сталий розвиток декоративного розсадництва шляхом впровадження екологічно чистих методів вирощування і управління відходами.

Перспективи подальших досліджень.

1.Подальший розвиток розсадництва в Україні передбачає розширення асортименту продукції з врахуванням попиту на нові сорти та тренди в ландшафтному дизайні.

2.Використання сучасних технологій і автоматизації підвищить ефективність виробництва.

3.Розвиток експортного потенціалу забезпечить нові ринки збуту та принесе додаткові прибутки галузі.

Список використаних джерел:

1. Косенко, Ю. І. Сучасний стан декоративного розсадництва України та перспективи його розвитку. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2017, 266, с 170-177.
2. Шепелюк М., Андреєва В., Кичилюк О. Сучасний стан деревного розсадництва на території Волинської області. Нотатки сучасної біології. 1 (1) 2021. С.54-62. doi.org/ 10.29038/NCBio.21.1.54-64
3. Маурер, В. М.; Косенко, Ю. І.; Бут, А. А. Декоративне розсадництво України: сучасний стан, проблеми та перспективи. РВЦ НУБіП України: Київ, 2016; 211 с.
4. Маурер В. М. Сучасний стан, проблеми та перспективи квітково-декоративного розсадництва в Україні. Науковий вісник Національного аграрного університету. 2006. Вип. 96. С. 263-269.
5. Маурер В. М. Сьогодення і майбутнє декоративного розсадництва України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип. 187, Ч. 3. С. 260-267.

СЕКЦІЯ XII.
ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА БОРОШНЯНИХ ВИРОБІВ ІЗ ПРІСНОГО ТІСТА

Мєшков Даниїл Олексійович
здобувач вищої освіти
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Брикова Тетяна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-8842-9028
канд. техн. наук, доцент **кафедри** харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Однією з вагомих причин погіршення стану здоров'я населення є порушення структури харчування та зниження його якості. Більшість українців споживає дешеві продукти з низькою біологічною цінністю, але великою енергомісткістю, що не задовольняє потреби організму, порушує нормальний фізичний і психічний стан, погіршує імунітет [1].

Для удосконалення технологічного процесу виробництва борошняних виробів із прісного тіста в рецептури вводять інгредієнти, які містять у значній кількості функціональні складові, а також біологічно активні чи функціональні харчові добавки. Це дозволяє створити такі страви та вироби більш збалансованими по співвідношенню основних харчових речовин у відповідності до фізіологічних норм [2].

В сучасних умовах актуальним стає оптимізація та розробка продуктів оздоровчого та профілактичного призначення із покращеними споживчими властивостями та додатково збагачених дефіцитними нутрієнтами. Серед широкого асортименту харчових продуктів борошняні вироби із прісного тіста користуються високим попитом серед населення. Проте відомо, що вони характеризуються низьким вмістом білків, харчових волокон, вітамінів та мінеральних речовин та високою калорійністю. Одним із способів оптимізації нутрієнтного складу борошняних виробів є використання в рецептурі рослинної сировини.

Нами розроблено технологію млинцевого напівфабрикату із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші. В дослідженнях в якості контролю обрано млинцевий напівфабрикат (№1081) [3].

Численні дослідження вітчизняних та закордонних науковців підтвердили, що олія зародків пшениці має високу харчову та біологічну цінність, адже в ній сконцентровано просто унікальний комплекс вітамінів, біологічно активних речовин, ліпідів, мінералів і незамінних амінокислот. Олія зародків пшениці стимулює обмінні процеси в організмі, позитивно впливає на серцево-судинну, шлунково-кишкову та нервову системи, знижує рівень холестерину в крові і печінці [4].

Шроти мають цінний хімічний склад, перш за все, вони містять значну кількість харчових волокон, білків, вітамінів, мінеральних речовин, вуглеводів. Шрот з насіння розторопші відносять до групи рослинних гепатопротекторів. В його складі є білок, клітковина, селен [5].

З метою визначення раціональної кількості рослинних інгредієнтів проведено серію досліджень із різним вмістом добавок. Органолептичну оцінку млинцевого напівфабрикату із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші визначали за п'ятибальною системою (табл. 1).

Таблиця 1

Органолептична оцінка млинцевого напівфабрикату із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші

Зразок	Показники					
	Зовнішній вигляд	Колір	Консистенція	Запах	Смак	Загальна оцінка
	Коефіцієнти вагомості					
	0,1	*0,1*	*0,2*	*0,3*	*0,3*	
Контроль	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Дослід 1 (1 г олії та 4 г шроту)	4,9	4,9	4,8	4,8	4,9	4,9
Дослід 2 (2 г олії та 6 г шроту)	4,8	4,9	4,8	4,8	4,9	4,8
Дослід 3 (3 г олії та 8 г шроту)	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
Дослід 4 (3 г олії та 10 г шроту)	4,6	4,8	4,6	4,7	4,7	4,6

[авторська розробка]

За органолептичними показниками встановлено, що раціональним є використання шроту розторопші у кількості 20 % від загальної маси пшеничного борошна та повної заміни соняшникової олії на олію зародків пшениці. При додаванні сировини у більшому співвідношенні, погіршується в першу чергу, зовнішній вигляд та консистенція страви, що є неприйнятним.

За результатами технологічних досліджень розроблено технологію млинцевого напівфабрикату із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші, яка наведена на рис. 1.

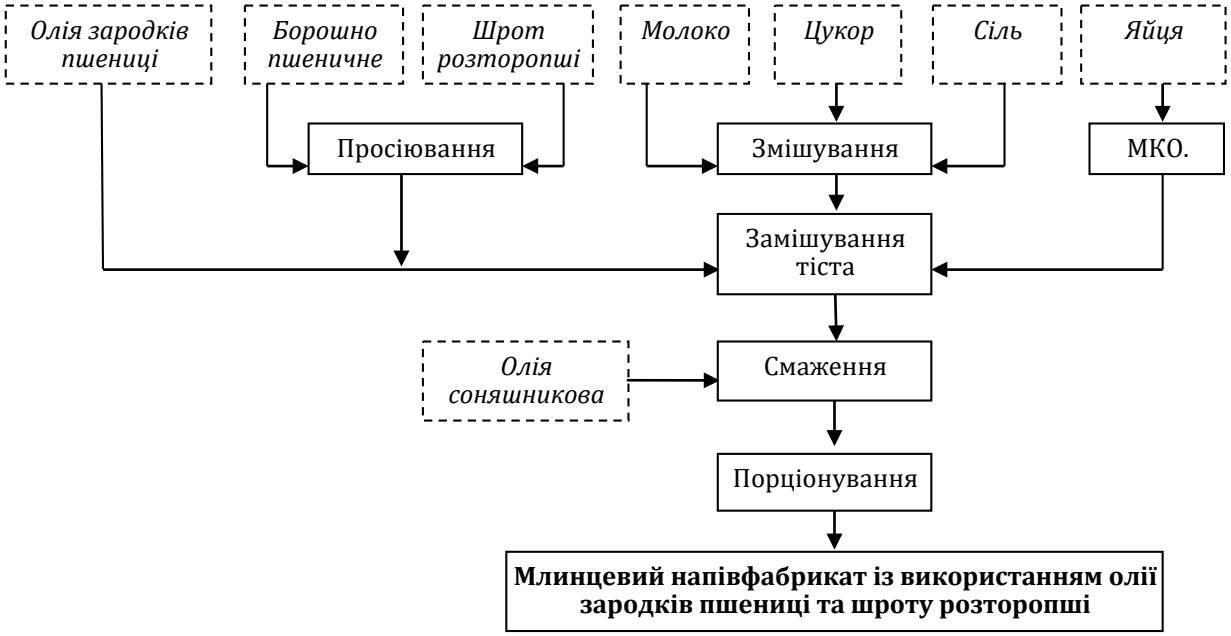

Рис. 1. **Технологія млинцевого напівфабрикату із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші**

Експериментальні дані свідчать про те, що введення в рецептуру олії зародків пшениці та шроту розторопші, зумовлює оптимізацію нутрієнтного складу розробленої страви.

Розроблений млинцевий напівфабрикат із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші містить підвищену (порівняно з традиційними рецептурами) кількість біологічно-активних речовин, які потрібні людині. У розроблених виробах збільшився вміст, %: білку – на 83, який впливає на розумову діяльність людини; кальцію – на 108,9, що відіграє важливу роль у розвитку кісток і зубів; фосфору – на 20, необхідного для обмінних процесів організму; заліза – на 19,6, приймає участь у формуванні червоних кров'яних тілець; фолієвої кислоти – на 88,6, яка сприяє синтезу білків, підтримує функціональний стан імунної системи; токоферолу – на 813,6, який бере участь в утворенні гемоглобіну та еритроцитів, у тканинному диханні, протидіє підвищеної згортання крові.

Висновки. Виконавши розрахунки і провівши дослідження хімічного складу та якісних показників борошняного виробу із прісного тіста з використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші: підібрано раціональну кількість рослинної сировини, розроблено технологію млинцевого напівфабрикату з покращеним нутрієнтним складом. У розроблених виробах збільшився вміст білків - на 83%, кальцію - на 108,9%, фосфору - на 20%, заліза - на 19,6%, фолієвої кислоти - на 88,6%, токоферолу - на 813,6%. Розроблений млинцевий напівфабрикат із використанням олії зародків пшениці та шроту розторопші може бути впроваджений у заклади ресторанного господарства як функціональний виріб з покращеною поживною цінністю.

Список використаних джерел:

1. 2/3 усіх хвороб в Україні є наслідком неправильного харчування [Електронний ресурс] // МОЗ України [сайт]: Київ, 2017. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20170530_a.html.
2. Харчові добавки та їх функціональна роль у технологічному процесі – URL: https://www.apk-inform.com/ru/bread/14167.
3. Збірник рецептур національних страв та кулінарних виробів: для підприємств громад. харчування всіх форм власності / О. В. Шалимінов, Т. П. Дятченко, Л. О. Кравченко та ін. – К.: АСК, 2007. – 848 с.
4. Олія пшеничних зародків – URL: https://florasecret.ua
5. Кравченко М. Ф. Використання шроту олійних культур у технології борошняних кондитерських виробів / М. Ф. Кравченко, Н. Ю. Ярошенко, В. С. Михайлик // Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі. – 2018. – Вип. 2. – С. 107-115.

УДОСКОНАЛЕНО ПРОЦЕС ПРИГОТУВАННЯ СОУСІВ ІЗ ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ СИРОВИНИ ПІДВИЩЕНОЇ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ

Пінтяк Василь Миколайович
здобувач вищої освіти
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Брикова Тетяна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-8842-9028
канд. техн. наук, доцент **кафедри** харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Особливою популярністю в Україні користуються соуси, які готують до м'ясних, круп'яних, овочевих та рибних страв. Добре приготовлені і правильно підібрані соуси урізноманітнюють смак і зовнішній вигляд їжі, роблять її більш соковитою, що полегшує засвоюваність. Вони доповнюють склад страв, підвищують їхню енергетичну цінність, оскільки до більшості з них входять вершкове масло, олія, сметана, борошно [1].

Однією із актуальних проблем в Україні є дефіцит йоду, що є загрозою не тільки для здоров'я окремої людини, а й генофонду нації. Сьогодні 1,5 млрд населення Землі проживає в умовах постійного йодного дефіциту, отримуючи замість потрібних 150-200 мкг йоду на добу лише 40-50 мкг. А все через те, що понад 90% йоду на земній кулі зосереджено в морях і океанах. Йододефіцит призводить до так званих йододефіцитних розладів [2].

Для профілактики йододефіциту людині достатньо щодня споживати продукти, збагачені йодом. Тому, актуальним є удосконалення технології соусів із плодово-ягідної сировини збагаченої йодовмісною сировиною.

Нестачу йоду в харчуванні людини можна уникнути при індивідуальному підході до проблеми, наприклад, за допомогою морепродуктів, які завжди містять йод – риба, краби, креветки, морські водорості.

Варто зазначити, що оброблені і висушені морські водорості унікальні, оскільки в їх складі присутня величезна кількість корисних речовин, а саме: вітаміни А, Е і С, які уповільнюють всі процеси старіння в організмі і вкрай важливі для імунної системи; вітамін D – з його допомогою в людському організмі повністю засвоюються фосфор і кальцій.; вітаміни B_1 і B_2 – стимулюють всі обмінні процеси; вітаміни B_6 і PP – відповідають за стан нігтів, волосся та шкіри; макро- і мікроелементи: Na (натрій), Ca (кальцій), K (калій), Cl (хлор), Mg (магній) і, звичайно ж, I (йод). Дані речовини відповідають за нормальну роботу серця, судин, щитовидної залози та інших органів і систем [3].

В роботі нами удосконалено процес приготування соусів із плодово-ягідної сировини підвищеної харчової цінності за рахунок збагачення їх вітамінами, макро- і мікроелементами, особливо йодом та селеном, що дасть можливість розширити асортимент соусів оздоровчо-лікувального призначення.

В рецептурі соусу «Апельсиновий» планується використовувати ламінарію –

морська водорость, особлива цінність і корисність якій надає присутність в хімічному складі йоду, причому в досить рідкісній формі – органічній. В ламінарії йод знаходиться в чистому вигляді, і не розпадається при термічній обробці, на відміну від йодованої солі, де він легко розчиняється у воді і при нагріванні зникає без залишку [4].

В технології соусу «Апельсиновий» для покращення харчової та біологічної цінності планується замінювати 15 % від вмісту бульйону на ламінарію. Розроблено рецептуру дослідного та контрольного зразків соусу «Апельсиновий» (табл. 1)

Таблиця 1

Рецептура контрольного та дослідного зразків соусу «Апельсиновий»

№ з/п	Найменування продукту	Контроль	Дослід
1	Бульйон	60	51
2	Ламінарія	-	9
3	Аррорута	2,4	2,4
4	Апельсин	18	18
5	Лимон	8,6	8,6
6	Оцет	4,8	4,8
7	Цукор	6	6
	Вихід	**100,0**	**100,0**

[авторська розробка]

Визначено органолептичні показники контрольного та дослідного зразків за 5-ти бальною шкалою (табл. 2).

Таблиця 2

Органолептична оцінка якості контрольного та дослідного зразків соусу «Апельсиновий»

Назва зразку	Оцінка за показниками якості					Загальна органолептична оцінка
	Зовнішній вигляд	Смак	Запах	Колір	Консистенція	
	Коефіцієнт вагомості					
	0,25	0,25	0,2	0,1	0,2	
Контроль	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Дослід	5,0	5,0	4,9	4,9	5,0	4,96

[авторська розробка]

За результатами органолептичної оцінки можна зробити висновок, що обраний вміст ламінарії не значно погіршують органолептичні показники якості, що дозволяє використовувати таку добавку у кількості 9 г.

Розроблено нову технологію соусу «Апельсиновий» з ламінарією (рис. 1), додавання якої на впливає на технологію розробленого соусу та процес його приготування.

Ламінарію в технології соусу «Апельсиновий» попередньо подрібнювали та додавали в кінці процесу приготування соусу, під час змішування з бланшированою цедрою апельсину та лимона.

Додавання ламінарії в технології соусу «Апельсиновий» дає можливість значно покращити вміст вітамінів, а також макро- і мікроелементів. За даними визначено, що додавання до складу соусу «Апельсиновий» ламінарії суттєво покращує його нутрієнтний склад, а саме: збільшується вміст вітамінів, мінеральних речовин: зокрема йоду – в 106,6 разів та селену – на 100%, що є важливим у раціоні дітей.

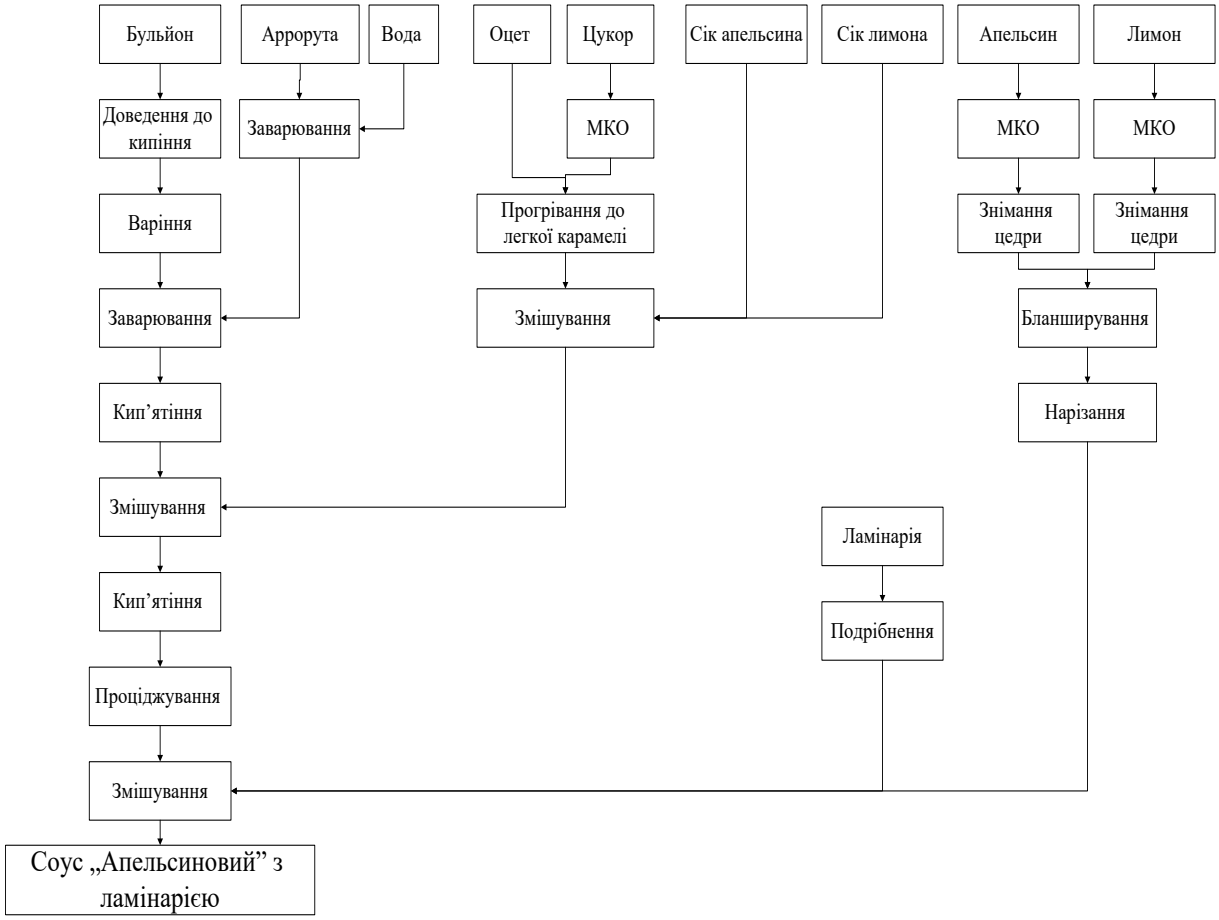

Рис. 1. **Технологічна схема приготування соусу «Апельсиновий» із ламінарією**

На основі проведених досліджень можемо зробити висновок, що використання ламінарії в технології соусу «Апельсиновий» дає можливість отримати соус із підвищеним вмістом вітамінів, мікроелементів, мікроелементів, особливо йоду та селену, що дає можливість використовувати даний виріб в лікувально-оздоровчому харчуванні, особливо людям, які відчувають нестачу йоду та селену в організмі.

Список використаних джерел:

1. Технологія приготування їжі з основами товарознавства продовольчих товарів : підручник для проф.-техн. навч. закл. / В. С. Доцяк – К. : Наш час, 2014 400 с.
2. Бібліографічний покажчик наукових праць співробітників ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України за 2001- 2018 рр.» : у 2-х ч. / за ред. акад. НАМН України А.М. Сердюка. К. : МВЦ «Медінформ», 2020. Ч. 2. С. 380-754.
3. Морські водорості. Харчова цінність і корисні властивості – URL: https://agrostory.com/ua/info-centre/knowledge-lab/morskie-vodorosli-pishchevaya-tsennost-i-poleznye-svoystva/.
4. Морські водорості, їх харчова цінність і корисні властивості – URL: https://www.bsmu.edu.ua/blog/morski-vodorosti-yih-harchova-czinnist-i-korysni-vlastyvosti/.

СЕКЦІЯ XIII.
ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНГІБІТОРІВ КОРОЗІЇ В УМОВАХ ВИСОКИХ ТЕМПЕРАТУР ГРАВІМЕТРИЧНИМ МЕТОДОМ

Кондрат Роман Михайлович
Д-р. техн. наук, професор, професор кафедри видобування нафти і газу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Псюк Мар'ян Орестович
асистент кафедри видобування нафти і газу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Корозія обладнання газових і газоконденсатних свердловин є одним з найбільш небезпечних і серйозних ускладнень під час їх експлуатації. Корозія – це процес руйнування металів, що відбувається в результаті їхньої взаємодії з агресивним корозійним середовищем. Корозія газопромислового обладнання пов'язана з наявністю в пластовому газі сірководню, вуглекислого газу, і з наявністю у газорідинному потоці кислот жирного ряду (щавелевої, масляної, мурашиної, пропіонової). Агресивні компоненти (сірководень, водні розчини неорганічних хлоридів, діоксид вуглецю, карбонові кислоти) присутні у газорідинному потоці, і в присутності води вступають з металами в хімічну реакцію і призводять до корозійного руйнування наземного і свердловинного обладнання. Корозійно-агресивні речовини, а також високі тиски і температури, зумовлюють виникнення і протікання корозійних процесів, що призводить до зменшення терміну експлуатації свердловин та іншого обладнання. Світові збитки від втрати металу внаслідок корозії надзвичайно великі, оцінюються міліардами доларів США на рік і є тенденція до постійного їх зростання. Збитки від корозії умовно поділяють на прямі і непрямі. Прямими збитками внаслідок корозії є втрата маси самого металу та збільшення собівартості інженерних рішень для запобігання втрати металу. До непрямих збитків відносять втрати від зупинок виробництв, вибухів, аварій на нафто- та газопроводах, пожеж, руйнування резервуарів та транспорних комунікацій, наземних і підземних споруд, причиною яких є корозія [1]. Для непрямих збитків від корозії є характерною більша масштабність, що ускладнює проведення їх економічних підрахунків.

Промисловий досвід і результати багатьох спостережень в США, Україні та інших країнах свідчать про те, що велика кількість досліджуваних газових і газоконденсатних свердловин в значній мірі піддаються внутрішньому корозійному руйнуванню. І в XX ст. (починаючи від 50 – 60 х років XX ст.), і в даний час проблема захисту газопромислового обладнання від корозії є складною і не вивченою повністю. Тому надзвичайно важливим є всебічний і комплексний, повний аналіз загальних причин цього небезпечного для газової промисловості ускладнення. Науково-технічний аспект цієї проблеми полягає в розробці ефективних засобів захисту металу і промислового обладнання від корозії з необхідністю визначення в кожному

індивідуальному і конкретному випадку їх технологічної та економічної доцільності.

Розрізняють хімічну та електрохімічну корозію. Під хімічною корозією розуміють процес взаємодії металу з корозійно-агресивними компонентами пластової продукції та експлуатаційними матеріалами і реагентами, які призводять до руйнування металу без виникнення в ньому електричного струму. Електрохімічна корозія пов'язана з процесами, які відбуваються на поверхні металу в присутності електроліту, і супроводжується протіканням в металі електричного струму.

За характером корозійного руйнування розрізняють суцільну корозію – рівномірну і нерівномірну, залежно від швидкості корозії на різних ділянках поверхні, і місцеву корозію – точкову, плямами (виразкову), щілинну (у фланцевих і різьбових з'єднаннях), корозійне розтріскування за рахунок одно-часної дії агресивного середовища і розтягуючих напруг. У випадку високих швидкостей руху газорідинного потоку і наявності в продукції свердовини механічних домішок корозія посилюється за рахунок ерозії (абразивного стирання) металічної поверхні і зриву з неї захисної плівки рідини.

В газових, газоконденсатних і нафтових свердловинах залежно від термо-баричних умов, способу експлуатації, властивостей рідин та інших причин зустрічаються різні види корозії. Наприклад, глибинне обладнання і насосно-компресорні труби в газових, нафтових і газоконденсатних свердловинах, піддаються дії точкової корозії, корозійної ерозії, корозії під напругою, в результаті якої в трубах з'являються тріщини, злами і корозія плямами.

Корозійна ерозія труб звичайно виникає в результаті хімічного впливу на метал рідин, що рухаються по трубах при високих швидкостях (в газоконденсатних свердловинах корозійна ерозія труб зумовлена CO_2 і органічними кислотами). Якщо на поверхні металу утворюється міцна плівка продуктів реакції, то тоді корозія може поступово мимовільно припинитися. Проте, рідина або газ, що рухаються по трубах, можуть руйнувати цю плівку, і корозія буде продовжуватися безперервно, і в результаті цього зменшується товщина стінки труби. Цьому типу корозії звичайно піддається не вся поверхня труб, а лише окремі ділянки, на яких утворюються поглиблення і нерівності.

Основними причинами корозійного руйнування труб і обладнання газових і газоконденсатних свердловин є:

- Електрохімічна корозія внаслідок дії агресивних компонентів газу, нафти і газового конденсату;
- Хімічна корозія, що викликана агресивними компонентами продукції свердловин;
- Біокорозія в результаті діяльності мікроорганізмів;
- Корозія під напругою;
- Воднева крихкість металу;
- Кавітаційна ерозія внаслідок ударної дії бульбашок і вихорів, посилена ерозією, що спричинена піском.

Узагальнення даних з вуглекислотної корозії на газоконденсатних родовищах свідчить про те, що при високій температурі та мінералізації пластової води корозія охоплює колону насосно-компресорних труб (НКТ) по всій її довжині (кородує вся колона труб). Зокрема, швидкість корозії гладкої частини труб становить 0,2 – 1 мм/рік, нижніх кінців труб і різьбових з'єднань – близько 4 мм/рік. У фонтанній арматурі найбільша корозія спостерігається у місцях різкої зміни напрямку руху газорідинного потоку (поворотах, виступах) і носить в основному виразковий характер. Швидкість корозії трійників, котушок, засувок становить 4 – 7 мм/рік, а

ущільнюючих кілець фонтанної арматури – 7 – 8 мм/рік. [2].

Для газових, газоконденсатних і нафтових свердловин є характерними високі парціальні тиски CO_2 і градієнт PCO_2 від вибою до гирла свердловини. Основним видом корозійних руйнувань свердловинного обладнання є локальна корозія внутрішньої поверхні НКТ і корозія зовнішньої поверхні корпусів УЕВН. Результатом таких корозійних руйнувань є необхідність проведення додаткових підземних ремонтів свердловин та необхідність заміни обладнання, що вийшло з ладу в результаті вуглекислотної корозії.

Корозія НКТ у 90 % випадків спостерігається на свердловинах, де є значні швидкості руху газорідинного потоку, а обводненість продукції свердловин перевищує 40 % об. (видобуток рідини – 40 $м^3$/добу). Проте вуглекислотна корозія в значних масштабах може спостерігатися навіть в тих свердловинах, де вміст води в продукції складає близько 1 % об. [3]. У загальному випадку корозію НКТ виявляють на будь-якій глибині свердловини, проте на багатьох родовищах, в тому числі на газоконденсатних і нафтових родовищах України, основні проблеми, як правило, виникають на глибині понад 400 – 600 м.

Тривалий досвід вивчення вуглекислотної корозії свідчить про те, що в будь-якій нафто- і газопромисловій системі, де є мінералізована водяна фаза, а парціальний тиск CO_2 перевищує 0,001 – 0,005 МПа, можливі серйозні корозійні руйнування протягом короткого часу. Тому в таких нафтогазо-промислових системах необхідно реалізовувати комплекс заходів, спрямованих на контроль і запобігання корозії.

В публікації [4] зроблено висновок про те, що вуглеводневі суміші, які характеризуються високим вмістом вищих вуглеводнів та кислотних компонентів, сприяють інтенсивній корозії. Продукти вуглекислотної корозії є стимуляторами корозійного процесу. При визначенні швидкостей корозії і прогнозі корозійних руйнувань необхідно враховувати не лише концентрацію CO_2 та низькомолекулярних карбонових кислот, але також і склад та вміст газового конденсату в продукції свердловини.

Найбільш інтенсивну корозію (за інших рівних умов) викликають високий вміст мінералізованої води в продукції свердловини, а також наявність сірководню, вуглекислого газу і кисню або комбінації цих газів. При наявності H_2S сталь піддається повсюдній корозії з утворенням сірчистого заліза. Сірчисте залізо не утворює захисну плівку, тому швидкість корозії з часом не знижується. Крім повсюдної рівномірної корозії, в результаті якої обладнання з часом потребує заміни, у присутності сірководню спостерігається місцева корозія, що виражається в розтріскуванні металу.

Таким чином, майже все обладнання підприємств нафтогазовидобувної промисловості зазнає інтенсивної корозії і вимагає спеціальних заходів захисту.

На практиці застосовують такі методи боротьби з корозією свердловинного і наземного обладнання :

1). Використання корозійно-стійких сталей і сплавів.

2). Застосування металічних і неметалічних покрить.

3). Застосування інгібіторів корозії.

4). Технологічні методи захисту газопромислового обладнання від корозії.

5). Катодний і протекторний захист.

Застосування інгібіторів корозії є одним з найбільш економічних і ефективних методів захисту металів та нафтогазопромислового обладнання від корозії, так як їх можна легко застосовувати при існуючій технології видобутку і підготовки газу

(нафти), вони не вимагають значних капіталовкладень і можуть бути використані на тій стадії розробки, коли продукція, що видобувається, з тих чи інших причин стає агресивною.

Ефективні концентрації інгібіторів, звичайно, невеликі і не повинні змінювати ні властивості середовища, ні його складу. Відмінною рисою інгібіторного методу захисту від корозії є можливість при невеликих капітальних затратах значно сповільнювати корозійне руйнування обладнання, навіть якщо воно перебувало в експлуатації тривалий час. З метою підвищення захисту від корозії та зменшення затрат на реагенти постійно проводяться дослідження із розробляння нових інгібіторів, які би характеризувались високою ефективністю при невисоких їх витратах (до 50 г/т).

Як правило, в лабораторних і промислових умовах ефективність дії інгібіторів корозії визначається одним з методів :

- гравіметричним – за втратою маси зразків-свідків;
- електрохімічним – за допомогою корозіметра і давачів, встановлених у трубопроводах;
- аналітичним – за зміною концентрації іонів заліза у водяній частині видобутої продукції, за кількістю розривів (загальною та питомою) трубопроводів через корозію, за станом поверхні захищених труб і терміном їх фактичного відпрацювання.

Кожний із зазначених методів має свої обмеження у застосуванні, які не завжди враховуються на практиці.

Гравіметричний метод дає можливість визначити середню швидкість рівномірної корозії зразків за період випробувань. У разі використання цього методу для оцінювання ефективності того чи іншого інгібітору часто не враховується те, що умови протікання корозійних процесів на поверхні металевого устаткування і на зразках, поміщених у середовище всередині обладнання (навіть у випадку виготовлення їх з одного і того самого матеріалу) не є ідентичними, насамперед через різний стан поверхні. Визначена гравіметричним методом швидкість корозії вуглеводневої сталі у фоні під час утворення на поверхні металу осадів солей може значно змінюватися при сталих зовнішніх умовах. Тому параметри, що характеризують ефективність дії інгібіторів (ступінь захисту від корозії $Z_{кор.}$, %; коефіцієнт гальмування (коефіцієнт інгібування) γ) визначаються із значною похибкою.

Електрохімічний метод передбачає за допомогою корозіметра вимірювання швидкості корозії. Цей метод може характеризувати зміну ступеня агресивності у різні періоди експлуатації за умови адекватності показів приладом характеру корозійних процесів. Ряд фірм вимірювання за допомогою корозіметра називають індексом точкової корозії. Вважають, що електро-хімічний метод являє собою відносний аналіз можливості виникнення локальної (точкової) корозії у водному корозійному середовищі.

Аналітичний метод дає найбільш достовірні результати для чистих металів і може використовуватися під час вимірювання швидкості корозії заліза і сталей. Він полягає в розрахунку швидкості корозії за вмістом іонів заліза в продуктах корозії, шо визначається за допомогою стандартних методів аналітичної хімії. Проте, один цей метод (без застосування інших методів) може призвести до помилкових висновків у випадку, якщо інгібітор, крім захисних властивостей, має ще й “миючу” здатність. Гравіметричний і аналітичний методи призначені для визначення швидкості загальної корозії.

Ефект проведеного інгібіторного захисту обладнання нафтових і газових

промислів проявляється не відразу, а лише після тривалого часу (приблизно один рік). Тому, оцінюючи ефективність інгібування системи за кількістю розривів, необхідно порівнювати дані не одного року, а двох останніх років.

В лабораторії з підвищення нафтогазоконденсатовіддачі і продуктивності нафтових і газових свердловин Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу проведені лабораторні дослідження з визначення (оцінки) ефективності інгібіторів корозії гравіметричним методом з мінералізованою водою (вміст NaCl 100 г/л) на зразках-свідках (сталь Р-110) при температурі 90 ^{0}С.

Швидкість корозії сталі в корозійному середовищі $V_к$ визначають за формулою [5]:

$$V_к = \frac{m_0 - m}{S \cdot \tau}, \qquad (1)$$

де: $V_к$ – це швидкість корозії сталі в корозійному середовищі, г/(м^2·год); m_0 *– це початкова маса зразка-свідка (до експозиції в корозійне середовище), г;* m *- маса зразка-свідка після проведення досліду і вилучення продуктів корозії (після експозиції в корозійне середовище), г;* S *– це робоча площа поверхні зразка-свідка, м^2;* τ *– це тривалість проведення досліду, год.*

Ступінь захисту від корозії (захисний ефект) $Z_{кор.}$ розраховується за формулою [5]:

$$Z_{кор.} = \frac{V_{к.1.} - V_{к.2}}{V_{к.1.}} \cdot 100, \qquad (2)$$

де: $Z_{кор.}$ *– ступінь захисту від корозії, %;* $V_{к.1}$ *– швидкість корозії в середовищі без інгібітору (контрольна швидкість корозії), г/(м^2·год);* $V_{к.2}$ *– швидкість корозії після введення інгібітору в середовище, г/(м^2·год).*

Після визначення швидкості корозії і ступеня захисту від корозії нами визначався також коефіцієнт гальмування (коефіцієнт інгібування) γ :

$$\gamma = \frac{V_{к.1}}{V_{к.2}}, \qquad (3)$$

де: γ *– це коефіцієнт гальмування (коефіцієнт інгібування), б/р.;* $V_{к.1}$ *– це швидкість корозії в середовищі без інгібітору (контрольна швидкість корозії), г/(м^2·год);* $V_{к.2}$ *– це швидкість корозії після введення інгібітору в середовище, г/(м^2·год).*

Коефіцієнт гальмування γ показує, у скільки разів під дією інгібітору зменшується швидкість корозії.

Між коефіцієнтом коефіцієнтом гальмування і ступенем захисту від корозії існує зв'язок, що відображається формулою [5]:

$$\gamma = \frac{100}{100 - Z_{кор.}} \qquad (4)$$

де: γ – це коефіцієнт гальмування, б/р.; $Z_{кор.}$ – ступінь захисту від корозії, %.

Як інгібітори корозії використано ТАЛ-3, карбозолін СД-3 (інгібітор на основі стеаринової кислоти, він являє собою 1-(2-аміноетил)-2-гептадецил-2-імідазолін)), Інко-К (ТУ У 24.5-34841217-002:2008), поверхнево-активна речовина сульфонол і Інко-СВ (ТУ У 20.5-37045115-002:2012) (згідно [6] цей інгібітор забезпечує досить високий ефект для газоконденсатних свердловин при температурах 40 – 70 ^{0}С).

Результати лабораторних досліджень з визначення ступеня захисту від корозії $Z_{кор.}$ та коефіцієнта гальмування γ для перерахованих вище інгібіторів корозії при концентрації 0,5 % мас. в мінералізованій воді на зразках-свідках із сталі Р-110 при температурі 90 ^{0}С і швидкості потоку в зоні розміщення зразків-свідків 6 – 7 м/с (табл. 1) свідчать про те, що найвищий ступінь захисту від корозії на зразках-свідках із сталі Р-110 є в карбозоліну СД-3 (94,36 %), а найнижчий – в сульфонолу (68,57 %), найвищим коефіцієнтом гальмування володіє карбозолін СД-3 (17,73), а найнижчий – в сульфонолу (3,18).

Таблиця 1

Результати лабораторних досліджень з визначення ступеня захисту від корозії $Z_{кор.}$ та коефіцієнта гальмування γ для інгібіторів при концентрації 0,5 % мас. в мінералізованій воді на зразках-свідках із сталі Р-110 при температурі 90 ^{0}С (вміст NaCl 100 г/л)

Інгібітор корозії	Ступінь захисту від корозії $Z_{кор.}$, %	Коефіцієнт гальмування γ, б/р.
ТАЛ-3	76,48	4,25
карбозолін СД-3	94,36	17,73
Інко-К	83,64	6,11
сульфонол	68,57	3,18
Інко-СВ	91,24	11,42

[авторська розробка]

Згідно наявного досвіду захисту газопромислового обладнання від корозії, вважається, що якщо за результатами лабораторних досліджень ступінь захисту $Z_{кор.}$ > 85 %, то в цьому випадку інгібітор корозії можна рекомендувати до промислових випробувань.

Висновки. Результати лабораторних досліджень з визначення ступеня захисту від корозії $Z_{кор.}$ та коефіцієнта гальмування γ для досліджених нами інгібіторів корозії при концентрації 0,5 % мас. в мінералізованій воді на зразках-свідках із сталі Р-110 при температурі 90 ^{0}С свідчать про те, що найвищий ступінь захисту від корозії на зразках-свідках із сталі Р-110 є в карбозоліну СД-3 (94,36 %) та Інко-СВ (91,24 %). Найвищий коефіцієнт гальмування є характерним для карбозоліну СД-3 (17,73) та Інко-СВ (11,42). Отже, інгібітори Інко-СВ і карбозолін СД-3 рекомендуються до промислових випробувань.

Список використаних джерел:

1. Романчук В. В. (2013) Антикорозійний захист нафтозаводського обладнання нітроген- та оксигенвмісними інгібіторами (автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук). Національний університет “Львівська політехніка”. – Львів, Україна.

2. Бойко В. С., Кондрат Р. М., Яремійчук Р. С. (1996). Довідник з нафтогазової справи. (За заг. ред. В.С.Бойка, Р.М.Кондрата, Р.С.Яремійчука). Київ: Львів. ISBN 5-335-01293-5.
3. Маркин А. Н., Низамов Р. Э. (2003). CO2-коррозия нефтепромыслового оборудования. Москва: ОАО "ВНИИОЭНГ". ISBN 5-88595-091-1.
4. Дмитренко В. І., Зезекало І. Г. (2011). Вплив газового конденсату на процеси корозійного руйнування підземного свердловинного обладнання. Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. (№ 2(39)), 130–132.
5. Маркин А. Н., Низамов Р. Э., Суховерхов С. В. (2011). Нефтепромысловая химия: практическое руководство. Владивосток: Дальнаука. ISBN 978-5-8044-1246-4.
6. Мельник А. П., Кривуля С. В., Лактіонов В. А., Дегтярьов Д. О. (2018). Дослідження захисних властивостей інгібіторів корозії у середовищах технологічного обладнання Яблунівського ВПГ. Нафтогазова галузь України. (6), 29-34.

СЕКЦІЯ XIV. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

СХЕМА НАВАНТАЖЕННЯ СИЛОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ З АКСІАЛЬНОЮ СТРУКТУРОЮ ПРИВОДУ КУЛЬКО-ГВИНТОВОГО ГІДРОПІДСИЛЮВАЧА

Апаракін Антон Русланович
ORCID ID: 0000-0002-5847-7739
канд. техн. наук, старший викладач кафедри
машинобудування мехатроніки і робототехніки
Центральноукраїнський національний технічний університет, Україна

Кулько-гвинтові гідропідсилювачі (КГГП) використовуються у рульовому управлінні автотранспортних засобів. Встановлюються, переважно, на вантажних автомобілях, комерційному транспорті, автобусах, тролейбусах з навантаженням на керовану вісь від 2000 Н до 8000 Н. Традиційна конструкція КГГП [1, 2] має відомі недоліки – найбільш навантаженими елементами агрегату являються опори кочення вихідного вала, що несуть основне навантаження від сил в рейковому зачепленні, та які, в свою чергу, укомплектовані елементами ущільнення для забезпечення герметичності [3]. Пружна деформація опор кочення при експлуатації може сприяти розгерметизації елементів ущільнення.

Робота проведена з метою виявлення шляхів підвищення несучої спроможності КГГП та, як наслідок, забезпечення герметичності ущільнень шляхом усунення впливу пульсуючого зазору на ущільнення цапф вихідного валу. Всі дослідження ґрунтувались на положеннях теорії опору матеріалів. Було проаналізовано систему взаємодії вихідного валу КГГП із опорами кочення, рульовою сошкою, рейковою передачею.

Розглядається варіант (рис. 1) розташування повздовжньої вісі сошки перпендикулярно відносно вісі рейкової передачі. Зубчастий вінець вихідного валу КГГП навантажується внутрішніми силами, які діють у рейковій передачі:

–тангенціальною складовою F_τ яка утворює крутний момент M_1;

–нормальною складовою F_N яка утворює згинальний момент M_2.

Одночасно з цим, на вихідний вал діє зовнішня сила F_C, від реакції сошки. При цьому виникають реакції опор R_1 та R_2, які розташовані на опорних цапфах.

Умови функціонування вихідного валу, при його навантаженні, описуються системою рівнянь, яка наведена нижче.

Рівняння рівноваги системи в площині ZOX:

$$\begin{matrix} \Sigma Z = 0 \\ \Sigma M_1 = 0 \end{matrix} \quad \begin{cases} R_1 + R_2 - F_{N1} - F_{N2} = 0 \\ F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - R_2 \cdot a_3 = 0 \end{cases}. \qquad (1)$$

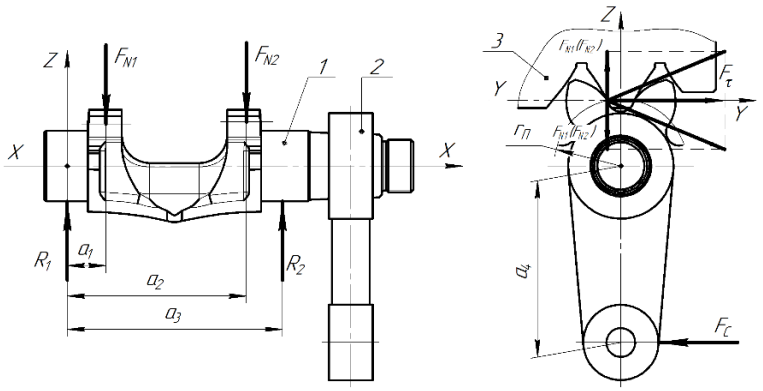

1 – вихідний вал; 2 – рульова сошка; 3 – рейка; X, Y, Z – вісі системи координат; F_{N1}, F_{N2} – нормальна складова сили, що діє у рейковій передачі; F_τ – тангенціальна складова сили, що діє у рейковій передачі; F_C – зовнішня сила, що діє на рульову сошку; a_1, a_2, a_3, a_4 – плече прикладення сил; r_n – радіус початкового кола зубчатого вінця вихідного валу; R_1, R_2 – реакції опор, які розташовані на опорних цапфах

Рис. 1. **Схема навантаження силових елементів КГГП**

Рівняння рівноваги системи в площині ZOY:

$$\Sigma M_2 = 0 \qquad F_\tau \cdot r_n - F_C \cdot a_4 = 0. \tag{2}$$

Для визначення двох невідомих реакцій опор R_1 та R_2, розглянемо систему рівнянь:

$$\begin{matrix} \Sigma Z = 0 \\ \Sigma M_1 = 0 \\ \Sigma M_2 = 0 \end{matrix} \quad \begin{cases} R_1 + R_2 - F_{N1} - F_{N2} = 0 \\ F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - R_2 \cdot a_3 = 0 \\ F_\tau \cdot r_n - F_C \cdot a_4 = 0 \end{cases}. \tag{3}$$

З рівняння *(3)* ΣZ отримаємо:

$$R_2 = F_{N1} + F_{N2} - R_1. \tag{4}$$

Підставляємо значення R_2 *(4)* в рівняння *(3)* ΣM_1:

$$F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - (F_{N1} + F_{N2} - R_1) \cdot a_3 = 0,$$

$$F_{N1} \cdot a_1 + F_{N2} \cdot a_2 - F_{N1} \cdot a_3 - F_{N2} \cdot a_3 + R_1 \cdot a_3 = 0,$$

а так як $F_{N1} = F_{N2}$, то отримаємо:

$$F_N \cdot a_1 + F_N \cdot a_2 - F_N \cdot a_3 - F_N \cdot a_3 + R_1 \cdot a_3 = 0,$$

$$F_N(a_1 + a_2 - 2a_3) + R_1 \cdot a_3 = 0,$$

звідки визначаємо R_1:

$$R_1 = \frac{F_N(a_1 + a_2 - 2a_3)}{a_3}, \tag{5}$$

$$R_2 = R_1 = \frac{F_N(a_1 + a_2 - 2a_3)}{a_3}. \tag{6}$$

Висновки. При схемі монтажу рульової сошки, що розглядається (рис. 1), реакції опор рівні по величині та значенню, визначаються з виразу *(6)*. Використання розглянутої схеми монтажу створює передумови для розробки, в подальшому, активної системи розвантаження опор кочення в точках реакцій опор R_1 та R_2. Така система може бути реалізована, наприклад, за рахунок використання елементів гідравліки, таким чином забезпечивши підвищення несучої спроможності,

зменшивши навантаження на елементи опор кочення вихідного валу та вплив цього навантаження на герметичність агрегату.

Список використаних джерел:

1. Гинцбург, Л.Л. (172) Гидравлические усилители рулевого управления автомобилей. Машиностроение.
2. Чайковский, И.П., & Саломатин, П.А. (1987). Рулевые управления автомобилей. Машиностроение.
3. Підгаєцький, М.М., Повєткін, С.М., Біляковський, Р.П. (2004). Рульовий механізм транспортного засобу з вмонтованим підсилювачем. Патент України на винахід. B62D 5/06. №68413; заявл. 13.08.2001; опубл. 16.08.2004, Бюл. №8.

СЕКЦІЯ XV.
ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СУПЕРКОНДЕНСАТОРІВ ДЛЯ ЕЛЕКТРОЖИВЛЕННЯ СИСТЕМ ЗВ'ЯЗКУ

Площик Анна Сергіївна
викладач кафедри зв'язку та інформаційних систем
Національна академія Державної прикордонної служби України, Україна

Системи зв'язку вимагають надійного та стабільного електроживлення для забезпечення безперебійного функціонування. Суперконденсатори відіграють важливу роль у покращенні ефективності електроживлення систем зв'язку.

Суперконденсатори мають ряд переваг перед звичайними акумуляторами, таких як більш висока швидкість заряджання та розрядки, більш тривалий термін служби та вища стійкість до екстремальних температур. Також вони можуть бути використані для зберігання енергії, отриманої з відновлюваних джерел, таких як сонячні батареї та вітряні турбіни.

Однак, суперконденсатори мають обмежену енергетичну щільність порівняно з акумуляторами, що обмежує їх застосування в певних областях, таких як електромобілі та портативні пристрої, які потребують великої ємності та компактності.

В цілому, суперконденсатори здобули значну популярність як ефективні пристрої для зберігання та видачі енергії в різних сферах, включаючи системи електроживлення. Їх швидкість заряду та розряду, довгий термін експлуатації і малі розміри роблять їх привабливим варіантом для оптимізації роботи систем електроживлення. У цій публікації розглянемо ефективність використання суперконденсаторів у системах електроживлення, вивчимо переваги та потенційні обмеження цих пристроїв.

В першу чергу визначимо переваги застосування суперконденсаторів в схемах електроживлення.

Як відомо, суперконденсатори є високоефективними пристроями для зберігання та видачі енергії в системах електроживлення. Їх використання у системах електроживлення дозволяє забезпечити швидку зарядку та розрядку, що дозволяє покращити ефективність енергетичного менеджменту і збільшити доступну потужність системи зв'язку. Швидка зарядка та розрядка суперконденсаторів дозволяє ефективно управляти енергією, особливо в ситуаціях, коли потрібно швидко підвищити рівень енергії або забезпечити високу потужність для передачі даних чи пікових навантажень. Крім того, швидка зарядка суперконденсаторів сприяє ефективному використанню енергії з різних джерел, включаючи відновлювальні джерела енергії, що покращує сталість та стійкість системи.

В цілому, використання суперконденсаторів у системах електроживлення дозволяє покращити продуктивність, надійність та ефективність комунікаційних систем.

Також, суперконденсатори мають велику кількість циклів заряду-розряду, що підвищує їх тривалість служби та робить їх економічно вигідними.

Важливим фактором є те, що використання суперконденсаторів у системах електроживлення сприяє зниженню впливу на довкілля, оскільки вони не містять шкідливих речовин і можуть бути відновлені.

Завдяки великій стабільності та надійності, суперконденсатори дозволяють підвищити безпеку та надійність систем електроживлення. Суперконденсатори є малогабаритними та легкими, що полегшує їх інтеграцію в різноманітні електронні пристрої та системи.

Проте, незважаючи на багато позитивних аспектів, застосування суперконденсаторів в системах електроживлення також має свої негативні сторони.

Обмежена енергетична щільність: У порівнянні з традиційними акумуляторами, суперконденсатори мають обмежену енергетичну щільність, тобто здатні зберігати менше енергії на одиницю об'єму або маси. Це означає, що для забезпечення великої потужності або тривалого часу роботи, може знадобитись більша кількість суперконденсаторів або поєднання з іншими джерелами енергії.

Також суперконденсатори мають обмежені робочі напруги. Це може обмежити їх застосування в системах, які вимагають високих напруг, наприклад, великих масштабів систем електроживлення.

В процесі зарядки та розрядки суперконденсаторів відбуваються втрати енергії через опір внутрішнього опору суперконденсаторів. Це може призвести до невеликого зменшення загальної ефективності системи та необхідності додаткових зусиль для компенсації цих втрат.

Варто сказати за вартість: суперконденсатори є відносно дорожчими в порівнянні з іншими технологіями енергозбереження, такими як акумулятори. Це може становити фінансову вимогу при впровадженні масштабних систем електроживлення, зокрема у великих мережах зв'язку.

Виробництво суперконденсаторів може мати екологічний вплив, оскільки вони містять рідкі і тверді електроліти, які можуть бути шкідливими для навколишнього середовища, особливо, в умовах неправильного утилізації.

Усі ці негативні аспекти потрібно розглядати і оцінювати при розробці та використанні суперконденсаторів у системах електроживлення, щоб досягти балансу між їх перевагами та обмеженнями.

Застосування суперконденсаторів для електроживлення систем зв'язку демонструє значну ефективність. Вони забезпечують надійне живлення, резервне живлення, знижують споживання електроенергії, підвищують тривалість служби та мають малі розміри. Використання суперконденсаторів допомагає покращити ефективність та стабільність систем зв'язку, що є важливим фактором для сучасних комунікаційних інфраструктур.

Використання суперконденсаторів у системах електроживлення є прогресивним рішенням, що сприяє покращенню стабільності, продуктивності та енергоефективності таких систем.

СЕКЦІЯ XVI.
ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

STUDY OF INDUCED CURRENTS IN THREE-PHASE CIRCUITS WITH ELECTROMAGNETIC CONNECTIONS

RESEARCH GROUP:

Shaiakhmetov Andrii
graduate of the faculty of Electric Power Engineering and Automatics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Lobodzynskyi Vadym
ORCID ID: 0000-0003-1167-824X
PhD, Associate Professor, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Chunyak Yuliya
ORCID ID: 0000-0002-4506-912X
Assistant Professor, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Petruchenko Oleg
ORCID ID: 0000-0002-4982-4217
Senior teacher, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Svyatnenko Vadym
ORCID ID: 0000-0002-0518-1045
Senior teacher, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

When developing a mathematical model for calculating currents and voltages in current-carrying cores and electromagnetic shields of three-phase cable lines of single-phase design with SPE insulation for normal and emergency modes of operation, it is necessary to take into account the methods of grounding cable shields. When grounding the cable shields on both sides, induction currents arise, which leads to the appearance of significant longitudinal currents accompanied by energy losses, in turn, this leads to a decrease in the carrying capacity of the cable line. The most effective way to limit longitudinal currents in screens is transposition, which reduces currents to tens of amperes. When increasing the length of the cable line in the transposition nodes, there is an increase in the effective value of the voltage, which may exceed the allowable electrical strength of the insulation, the reduction of which is achieved by increasing the number of screen transposition cycles [1–5].

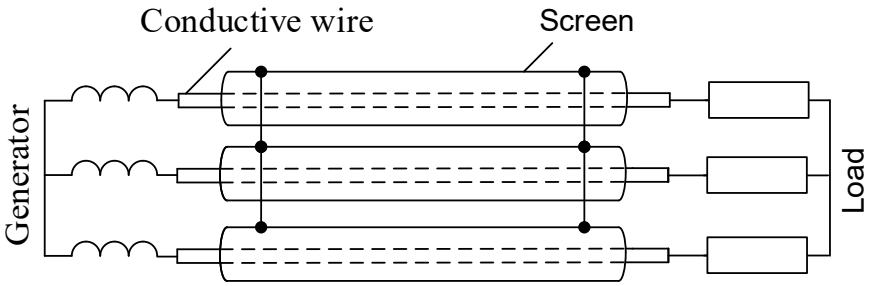

Fig. 1. **A three-phase system consisting of three single-core shielded cables**

Grounding of the cable shields is a very important aspect, without it the induced EMF voltage will be generated in its shields, leading to overvoltages in the insulation, reducing the reliability of its operation.

In the work, a single-phase cable with two-sided grounding of the screens can be represented by two interconnected circuits. Therefore, the current flowing in the wire due to the mutual induction between the wire and the screen induces a current in it. If no special measures are taken, the magnitude of the current flowing in the cable screen can be comparable to the current in the core.

We will conduct an analysis explaining the mechanism of current generation in shielded single-core cables. Based on the works, a three-phase system consisting of three single-core shielded cables is presented (Fig. 1).

Representing the screen as a conductor in the form of a closed circuit (Fig. 2), located at a distance r_{screen} from the core to the cable screen, at a distance h from the core to the neighboring cable.

The currents flowing in the core and in the screen can be represented as the currents of two conditional circuits shown in Fig. 3. The current of the I_{wire} core, flowing along the 5-6-7-8 circuit, creates an alternating magnetic field around the conductors. Due to the fact that the distance between points 5-6 is much greater than between points 5-8, we will consider only the magnetic field created by conductors 5-6 and 7-8. The magnetic induction vector B penetrates the circuit 1-2-3-4 and causes the current I_{screen} to flow in it.

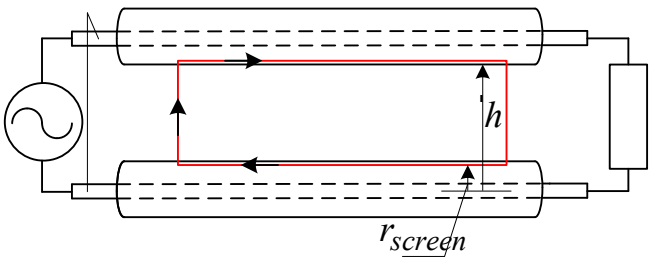

Fig. 2. **Schematic representation of the screen by the explorer**

Therefore, in three-phase systems containing single-core cables, longitudinal currents in the shields arise when the shields are connected to each other at the ends of the line, which leads to the induction of currents in the cable shields, comparable in magnitude to the core currents.

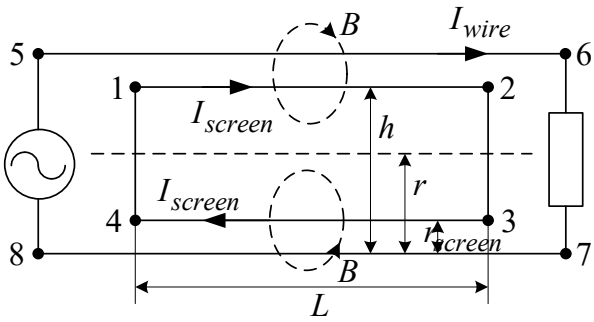

Fig. 3. **Equivalent scheme**

To reduce the currents in the screens in normal mode and with short circuits, it will be enough to use one full cycle of transposition. However, in some cases, when the permissible U_{screen} voltage is increased, it may be necessary to increase the number of nodes and complete transposition cycles. The number of transposition cycles is determined based on the calculation of the voltage on it and its comparison with the permissible voltage for the cable screen.

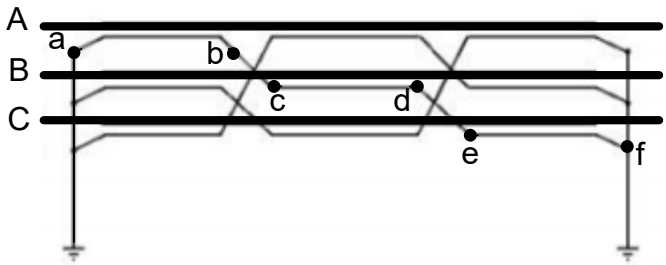

Fig. 4. **Cable shield grounding scheme with transposition of shields**

To reduce the values of longitudinal currents flowing through the screens of single-phase cables of a three-phase system, electromagnetic compensation is used using the transposition of the screens (Fig. 4), where the sum of the emfs indicated in the screens of the three sections of the transposition (contour a-b-c-d-e-f) is zero as a result of the shift of the emf by 120° (Fig. 5) and therefore the longitudinal currents in the normal mode do not flow through the screen.

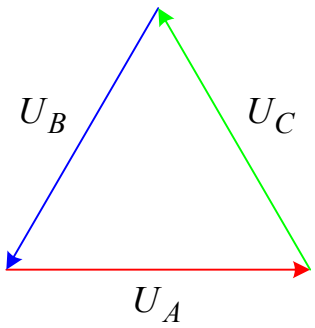

Fig. 5. **Vector diagram of the sum of emfs displayed in the screens of the three transposition sections**

In the case of phase asymmetry, the sum of EMF will not be zero, which will lead to the appearance of a current through the cable screen and cause additional heating of the insulation.

References:

1. Lobodzinskiy V. Transient Analysis in Three-Phase Cable Lines with the Transposition Phase Cables Conductive Screens During Short Circuit Fault. IEEE 3rd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON), 2021, pp. 413-416. DOI: 10.1109/UKRCON53503. 2021.9575468.
2. Lobodzinskiy V., Chybelis V., Petruchenko O., Illina O., Chunyak Yu., Babenko V. Features of transient research in three-phase high-voltage power transmission cable lines. International scientific journal "Grail of science", №6, 2021, pp. 135-148. DOI: 10.36074/grail-of-science.25.06.2021.025.
3. Лободзинський В.Ю., Бурик М.П., Спінул Л.Ю., Чибеліс В.І., Ілліна О.О. Ідентифікація несправностей системи заземлення екранів високовольтних кабелів на основі аналізу струмів короткого замикання. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 33 (72), №2, 2022. с. 29-33. DOI: 10.32838/2663-5941/2022.2/04.
4. Лободзинський В.Ю., Чибеліс В.І.. Аналіз перехідних процесів у трифазних електричних колах з розподіленими параметрами і міжфазними зв'язками на прикладі високовольтної кабельної лінії. Енергетика: економіка, технології, екологія. №3, 2021. с. 64-69. DOI: 10.20535/1813-5420.3.2021.251207.
5. Грудська В.П., Чибеліс В.І., Лободзинський В.Ю.. Дослідження автоматичного регуляторастабілізатора вихідної напруги автономного інвертора. Енергетика: економіка, технології, екологія. №4, 2020. с. 84-89. DOI: 10.20535/1813-5420.4.2020. 233600.

THE SMART GRID CONCEPT IN THE NATIONAL ENERGY NETWORK

RESEARCH GROUP:

Halushko Valeriia
graduate of the faculty of Electric Power Engineering and Automatics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Lobodzynskyi Vadym
ORCID ID: 0000-0003-1167-824X
PhD, Associate Professor, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Svyatnenko Vadym
ORCID ID: 0000-0002-0518-1045
Senior teacher, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Chunyak Yuliya
ORCID ID: 0000-0002-4506-912X
Assistant Professor, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Petruchenko Oleg
ORCID ID: 0000-0002-4982-4217
Senior teacher, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

The classic power grid infrastructure, from power generation to end users, includes multiple power devices to safely and efficiently transmit the power generated at the power plant to end users. Such power devices include generators, transformers, circuit breakers, transmission and distribution lines, utility meters, relays, and fuses. Therefore, each of these components has its own potential problems due to old technologies.

If any classic energy system is integrated with information and communication technology, then the electrical network turns into a smart network and a two-way connection between the generation of electricity and the central control system of energy production and consumption is ensured. A smart power system is a kind of complex technology that not only provides bidirectional communication but also has several different aspects such as availability, efficiency, accuracy, controllability, economy, flexibility, interoperability, maintainability, measurability, optimality, reliability, sustainability, stability, security and scalability. As shown in fig. 1, all these functions of a smart power system make the network sufficiently stable in case of any power failures, voltage drops, power losses, voltage and frequency fluctuations, overvoltages and current overloads. In addition, the smart grid system brings together producers, operators and consumers, as well as energy policy makers. While the classic electricity grid consists only of producers and operators at the national level, the smart grid includes the consumer as a producer of electricity. Because the consumer can also be a producer and sell the produced energy to the

grid. The energy produced by the consumer can be obtained directly from renewable energy sources or a battery system [1-4].

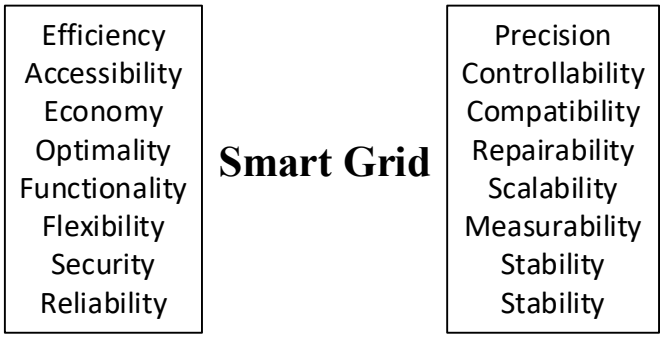

Рис. 1. **Requirements of a smart energy system**

Thus, all these types of activities, such as electricity production, bidirectional communication, integration of renewable energy sources and others, are the interests of state technical infrastructures to establish a balance between production and demand for electrical energy resources.

Blackouts or interruptions in the supply of electricity in the national power system affect millions of people in the country and cause numerous economic losses in terms of business and production, as well as low standards of living. In addition, worldwide transmission and distribution losses range from 5% to 20% depending on the power system infrastructure.

Accidents in the power grid are, unfortunately, a common occurrence for Ukrainian consumers. The average duration of scheduled outages for a client in 2019 in our country was 478 minutes. This is three times more than in the European Union. And the average duration of unscheduled shutdowns in our country was 683 minutes, which is 7 times more than in the EU. At the same time, technological losses of electricity for its transmission and distribution in Ukrainian networks amounted to almost 12% of the total supply, or more than 1.5 times higher than the average European level and more than twice the level of losses in developed countries. The implementation of smart networks will help to overcome these and other negative phenomena in the power industry.

Advantages of using Smart Grid. As explained earlier, the use of intelligent networks provides a number of management, monitoring, control, security tasks, as well as simplifies, accelerates and optimizes. Here are the recommendations and important questions for smart grids, summarized below:

- Ensuring better quality of electricity and quality of services;
- Support of distributed generation systems;
- Provision of flexible system design;
- Achieving simple operation and control;
- Management of self-recovery from power outages;
- Active participation of consumers in response to demand;
- Sustainable work against physical interventions and cyber attacks;
- Creation of new products, services and markets;
- Effective optimization of assets and operations;
- Allowing consumers to participate in system optimization;
- Providing additional information to end users on how to use the sources;
- Support for building a complete energy market;
- Permission for remote measurement of automation and electric meters;

• Ensuring better security and privacy;
• Reduction of management and maintenance costs;
• Ensuring the bidirectional flow of energy and communication through generation, transmission, distribution and end users;
• Increasing the efficiency of electricity transmission and reducing losses in networks;
• Provide an opportunity to use new techniques and methods, such as artificial intelligence, machine learning, deep learning, Internet of Things, blockchain, etc.;
• Making an easy plan for future developments;
• Optimum demand for energy;
• Increase in benefits and income;
• Achieving real-time monitoring;
• Provides a unique opportunity to connect various types of sources and energy storage.

Conclusions. The power grid infrastructures of many countries around the world are very old and create many problems, including short circuits, voltage and current fluctuations, losses, low efficiency, blackouts, and cannot provide the safe, reliable, clean and economical electricity that consumers need.

On the other hand, a smart energy system is an evolutionary process and cannot be created in one step. It provides many benefits for all stakeholders, such as financial firms, manufacturers, research organizations, consumers, utilities, environmental protection authorities, regulatory authorities, independent system operators.

Thus, the transformation of the classic network into an intelligent Smart Grid fills its own business areas and provides increased efficiency, reduced losses, flexible price for consumers, safe and stable electricity, as well as reliable and digital infrastructure.

References:

1. Lobodzinskiy V. Transient Analysis in Three-Phase Cable Lines with the Transposition Phase Cables Conductive Screens During Short Circuit Fault. IEEE 3rd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON), 2021, pp. 413-416. doi.org/10.1109/UKRCON53503.2021.9575468.
2. Lobodzinskiy V., Chybelis V., Petruchenko O., Illina O., Chunyak Yu., Babenko V. Features of transient research in three-phase high-voltage power transmission cable lines. International scientific journal "Grail of science", №6, 2021, pp. 135-148. doi.org/10.36074/grail-of-science.25.06.2021.025.
3. Лободзинський В.Ю., Бурик М.П., Петрученко О.В., Ілліна О.О.. Вплив системи Smart Grid на національну енергетичну мережу. Енергетика: економіка, технології, екологія. 2022. № 1. С. 57-64. doi.org/10.20535/1813-5420.1.2022.259182.
4. Lobodzinskiy V.Yu., Buryk M.P., Spinul L.Yu., Chybelis V.I., Illina O.A. Features of smart grid technologies introduction in the energy industry. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 33 (72), 4, 2022. с. 160-166. DOI doi.org/10.32838/2663-5941/2022.4/24.

THREE-PHASE CABLE LINE REPLACEMENT DIAGRAM AND ITS IMPLEMENTATION IN THE MATLAB/SIMULINK PROGRAM

RESEARCH GROUP:

Savichenko Polina
graduate of the faculty of Electric Power Engineering and Automatics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Lobodzynskyi Vadym
ORCID ID: 0000-0003-1167-824X
PhD, Associate Professor, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Petruchenko Oleg
ORCID ID: 0000-0002-4982-4217
Senior teacher, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Svyatnenko Vadym
ORCID ID: 0000-0002-0518-1045
Senior teacher, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Chunyak Yuliya
ORCID ID: 0000-0002-4506-912X
Assistant Professor, Department of theoretical electrical engineering
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Recently, the representation of any circuit in the form of a connection of n-pole elements ($n \geq 2$) has been widely used in the theory of linear circuits. With the advent of modern computing software and their widespread use for solving complex mathematical problems, topological methods of calculating complex electric circuits received new directions of development.

Analysis of an arbitrary electric circuit, which is based on its transformation into elements. Some part of the circle is chosen as a constituent element, the electrical connection of which with another part is made through n clamps. It is customary to call the selected part of the circle a multipole element or an n-pole, and the clamps are the poles of a given n-pole [1–5].

In the modern theory of multipoles, two most general classes of multipoles are distinguished: these are (p + 1)-poles, called multiterminal, and 2×n -poles, defined as a circle with n inputs (multiport).

Due to the practicality of determining the variables on pairs of clamps, the most acceptable in the theory of electric circuits is a 2×n-pole holder. However, in a number of cases, the use of (p + 1)-pole holder makes it easier to formulate theoretical and practical tasks. In particular, this applies to multipoles, which can be described by conductance matrices.

Element of the cable line fig. 1, it can be mathematically represented as a passive multipole, which is defined by the matrices of one of the pole variables u_n or i_n, which are included in the vector of primary variables, and the other in the vector of secondary variables.

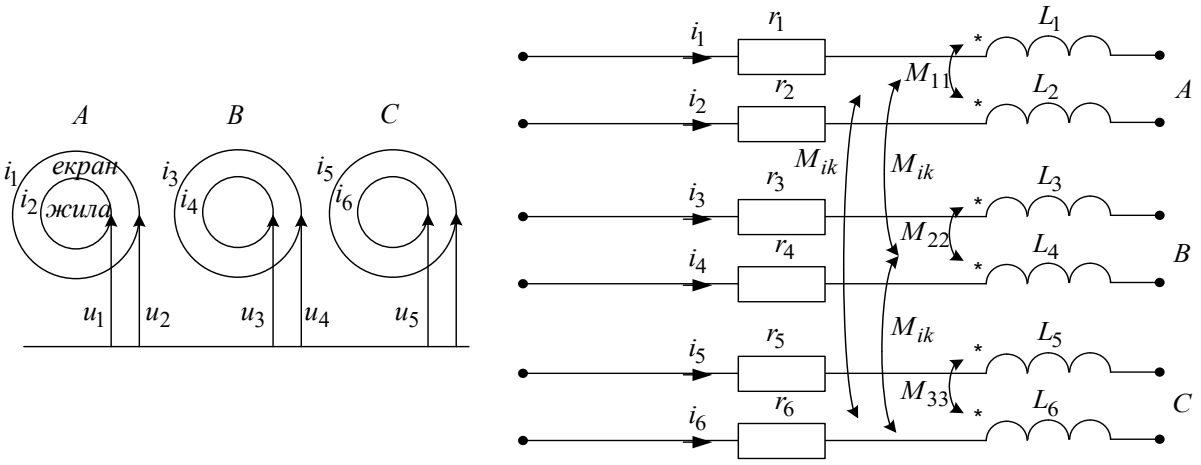

Рис. 1. **Cable line element with n=6 conductors**

The practical application of the approach involves the presentation of multipole elements by substitution schemes associated with the limitation on the size of the analyzed scheme, the number of independent circuit elements, as well as the problems of developing substitution schemes as a mathematical model of the system parameters element of a multipole. Reducing the size of the analyzed system while preserving the multipoles of the circuit is achieved by using circuit substitution schemes, which allows analyzing circuits with multipole elements with the aim of creating a unified approach to the analysis and design of electric circuits in the form of high-voltage cable power transmission lines and increasing the efficiency of their calculation using software computing tools.

References:

1. Lobodzinskiy V. Transient Analysis in Three-Phase Cable Lines with the Transposition Phase Cables Conductive Screens During Short Circuit Fault. IEEE 3rd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON), 2021, pp. 413-416. DOI: 10.1109/UKRCON53503. 2021.9575468.
2. Lobodzinskiy V., Chybelis V., Petruchenko O., Illina O., Chunyak Yu., Babenko V. Features of transient research in three-phase high-voltage power transmission cable lines. International scientific journal "Grail of science", №6, 2021, pp. 135-148. DOI: 10.36074/grail-of-science.25.06.2021.025.
3. Лободзинський В.Ю., Бурик М.П., Спінул Л.Ю., Чибеліс В.І., Ілліна О.О. Ідентифікація несправностей системи заземлення екранів високовольтних кабелів на основі аналізу струмів короткого замикання. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 33 (72), №2, 2022. с. 29-33. DOI: 10. 32838/2663-5941/2022.2/04.
4. Лободзинський В.Ю., Чибеліс В.І.. Аналіз перехідних процесів у трифазних електричних колах з розподіленими параметрами і міжфазними зв'язками на прикладі високовольтної кабельної лінії. Енергетика: економіка, технології, екологія. №3, 2021. с. 64-69. DOI: 10.20535/1813-5420.3.2021.251207.
5. Грудська В.П., Чибеліс В.І., Лободзинський В.Ю.. Дослідження автоматичного регуляторастабілізатора вихідної напруги автономного інвертора. Енергетика: економіка, технології, екологія. №4, 2020. с. 84-89. DOI: 10.20535/1813-5420.4.2020. 233600.

СЕКЦІЯ XVII.
КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ VUE.JS

Головачко Василь Васильович
Здобувач вищої освіти факультету математики та цифрових технологій
Спеціальності 124 «Системний аналіз»
Ужгородський національний університет, Україна

Як ми зазначили вище Vue є популярним фреймворком про що свідчить github фреймворку на якому нараховується більше 180 тисяч зірочок і продовжує залучати нових користувачів. Але чим зумовлена така популярність? Що він може запропонувати порівняно з іншими гігантами ринку? Давайте розглянемо, що робить Vue.js таким видатним фреймворком. [3]

1. Легкий при збірці

Фреймворк займає лише декілька кілобайт на жорсткому диску, установлюєте один файл і можна створювати проекти. Завдяки цьому, Vue моментально загружається у користувачів навіть зі слабим ПК. Таким чином це добре впливає на популярність розроблених продуктів.

2. Двостороння прив'язка даних

З попереднього розділу ми знаємо, що цю функцію Еван Ю запозичив з Angular. Це вид DOM-маніпуляції яка описує зв'язок між даними моделі та UI компонентами, які містять дані, що час від часу оновлюються. Зв'язані дані Vue реактивно оновлює як об'єкти DOM. Такий вид реактивності пришвидшує оновлення даних

3. Масштабування

Vue допомагає розробляти великі шаблони для багаторазового використання.

4. Рендеринг віртуальної моделі DOM

Коли користувач взаємодіє з сторінкою, об'єкти міняють свої значення і браузер має оновляти все DOM-дерево, щоб відобразити зміни на сторінці. Проблема полягає в тому, що це є не дуже оптимальним і швидким процесом. Тому для цього у Vue.js використовують віртуальну модель DOM, який копіює поточну структуру з сайту і застосовує його для визначення оновлень елементів без необхідності візуалізації всієї моделі, тим самим збільшуючи продуктивність застосунку, роблячи рендеринг доволі швидким.

5. Документація

Документація структурована і охоплює більшу частин тем, допомагаючи користувачу швидко розібратися у всьому, від установки і до таких процесів як масштабування застосунків або підключення TypeScript до проекту. В документації є розділ, де ви можете порівняти старі та нові версії Vue і навіть з іншими фреймворками. Ця функція може бути корисною для людей, які хочуть перейти на Vue.js. Зокрема з'являються дуже багато Youtube каналів на цю тематику і сама спільнота розробників з кожним роком збільшується.

6. Легкість у вивчені

Для того, щоб почати робити проекти на Vue, вам не потрібні глибокі знання в програмуванні або знання новітніх бібліотек таких, як TypeScript без якого уже не

обходиться розробка в інших технологіях. Vue потребує всього лиш основи HTML, CSS, та JavaScript, щоб почати працювати. Легкість – це завжди хороший аргумент для новачків, які будуть розширювати спільному розробників, тим самим збілюшуючи популярність екосистеми Vue.js [4].

Але як і в усього на цій землі, також є і мінуси цього фреймворку.

1. Складності з мобільними версіями

На телефонах зі старшою версією IOS в Safary виникали проблеми з сайтами розробленими на Vue. Користувачі скаржилися на відсутність деяких компонентів, довгого завантаження та навіть пустих сторінок.

2. Мала кількість плагінів

В той час, як в React ви можете знайти плагін на любий випадок життя, Vue не може похизуватися цим пунктом. Інколи бувають настільки спецефічні задачі, що розробнику доводиться змінювати фреймворк для її розв'язання.

3. Надмірна гнучкість

З одного боку, гнучкий код додає багато можливостей для програмістів по вирішенню задач. З іншого боку, гнучкість може призводити до виникнення нестандартних помилок в коді. Більшість затримок та помилок виникають саме через те, що декілька програмістів в одному проекті можуть писати хто як захоче і це ніяк не регулюється самим фреймворком.

4. Мала спільнота

Хоче Vue.js швидко розвивається і його ком'юніті зростає з кожним днем, на сьогоднішній день експертів з багаторічним стажем розробки є дуже мало. Щоб розроблялися великі проекти на даному застосунку потрібна підтримка від великих компаній, яку Vue отримує не в таких розмірах як конкуренти. Тому до цих пір, Vue використовують для SPA та користувацьких інтерфейсів.

Хай там як, більшість із цих недоліків зумовлені тим, що Vue існує не так давно, як інші аналоги які через все це уже пройшли.

РОЗРОБКА ІНТЕРНЕТ МАГАЗИНУ ДЛЯ ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Юрик Г.С.
студент спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія»
ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського», Україна

Науковий керівник: Божко Н.В.
викладач-методист, викладач вищої категорії
ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського», Україна

Вдалий Web-сайт - як і будь-який інший маркетинговий інструмент, заснований на принципі безпосереднього відгуку, перш за все він повинен заінтригувати відвідувача, а потім наштовхнути його на певні дії. Але багато хто ігнорує цю особливість головної сторінки, що в свою чергу приводить до того, що відвідувачі переглянувши нашвидкоруч сайт не затримуються надовго і покидають його. Такі Web-сайти практично ніколи не досягають передбачуваного рівня відвідуваності, не говорячи вже про продаж, хоча в їхньому арсеналі досить є багато цікавої інформації.

Перетворити простий Web-сайт на надійніший і ефективніший інструмент можливо зробивши всього декілька змін. День за днем на потенційних клієнтів обрушується величезний потік інформації і різних рекламних повідомлень, тому існує гранично жорстка конкуренція в плані завоювання їх уваги. Web-сайт, що здатний привернути увагу і викликати цікавість, спонукає клієнтів не тільки проглянути сторінки, що залишилися, і зробити покупки, але і знову відвідати його через деякий час, а також рекомендувати своїм друзям і знайомим.

Метою розробки є інтелектуальна інформаційна система автоматизованого управління інтернет-магазином з продажу комп'ютерної та цифрової техніки з модулем обробки статистики.

Цю систему використовуватиме адміністратор сайту і модератори – довірені особи адміністратора для продажу товару. Дана система являє собою спеціалізований веб-сайт з базою даних, що дає змогу, з одного боку, покупцям вибирати, замовляти й оплачувати товар, а з іншого боку – продавцям збирати й обробляти замовлення покупців у автоматизованому режимі.

Основне призначення інтернет-магазину – це продажі товару, а значить, отримання прибутку.

Сайт повинен представляти магазин в Інтернеті, підтримувати позитивний і сучасний імідж, знайомити відвідувачів з продукцією магазину.

Мета сайту – познайомити відвідувачів з підприємством, напрямками його діяльності та продукцією, надати інформацію про способи придбання продукції, а також автоматизація процесу обліку товарів та послуг, процесу продажу товарів; можливість зручного відображення звітної інформації по товарообігу; збір та пошук інформації за вказаний період часу; формування звітів з продажу та закупівлі товарів; зростання продуктивності виконання операцій працівниками.

Основні проблеми реалізації інтернет-магазину виникають на стику технологій Інтернету і традиційної комерційної діяльності. У звичайній торгівлі покупець звик до того, що можна оцінити товар візуально, визначити його якість і характеристики.

В електронній торгівлі він такої можливості позбавлений. Найчастіше візуальної інформації достатньо, але тут вступають в дію емоційні та психологічні фактори. Часто існують проблеми з доставкою товарів, особливо якщо їх ціна невелика.

Блок-схему інтернет-магазину зображено на рис. 1.

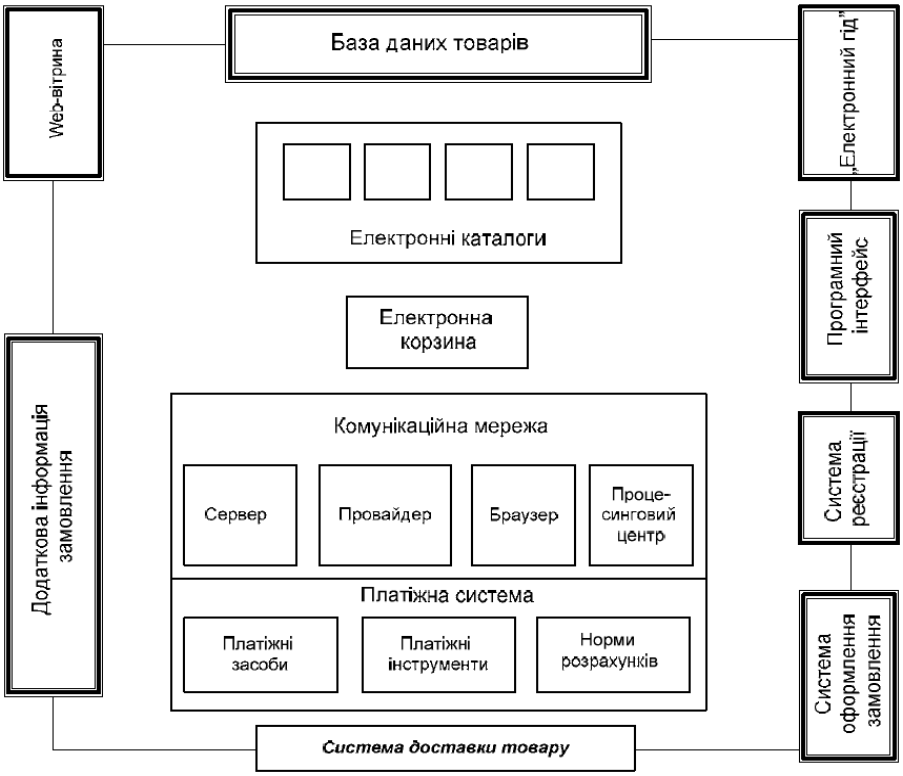

Рис. 1. **Блок – схема Інтернет-магазину**

На рисунку 2 зображено діаграма прецедентів для інформаційної системи інтернет – магазину.

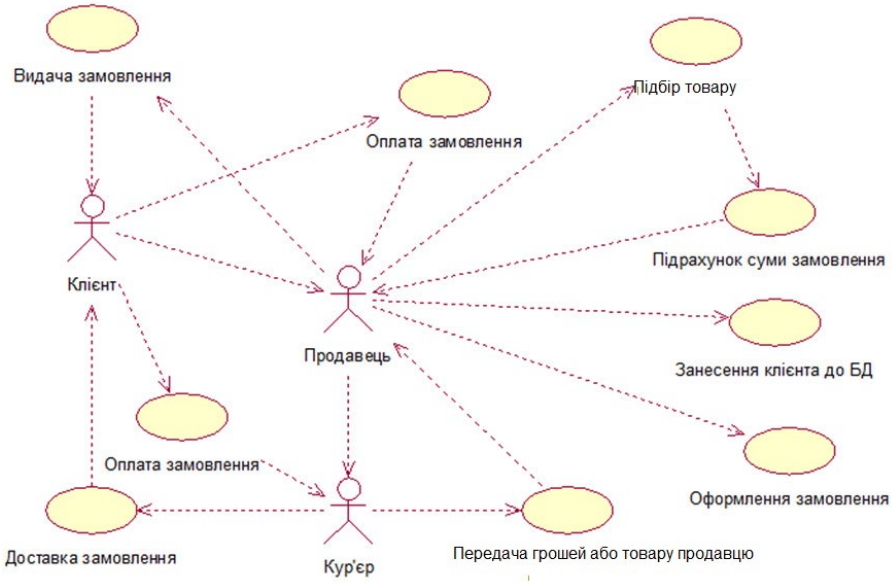

Рис. 2. **Діаграма прецедентів для інформаційної системи інтернет-магазину**

Структуру веб-сайта інтернет-магазину зображено на рис.

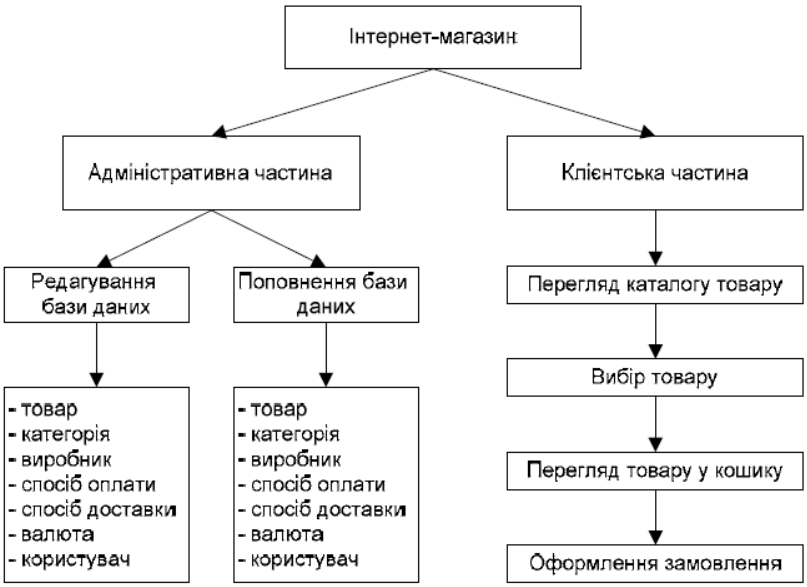

Рис. 3. **Структура веб-сайта інтернет-магазину**

Зі структури видно, що в інтернет-магазині пропонуються дві робочі частини: адміністративна та клієнтська.

Адміністративна частина дає змогу адміністратору інтернет-магазину (після входження в систему адміністрування) здійснювати редагування бази даних та внесення додаткових елементів (товарів) у базу даних.

Клієнтська частина доступна всім користувачам і відвідувачам інтернет-магазину. Дає змогу клієнтам здійснювати перегляд, пошук, вибір потрібного товару, який розміщений в різних групах.

Це значно полегшує роботу користувача під час пошуку певної інформації. Клієнт має змогу оформити замовлення товару, вибрати тип оплати та доставки товару.

Результатом дослідження є реалізація інтернет-магазину. Розроблено концепцію та дизайн веб-сайту інтернет-магазину. Проведена оцінка очікуваних ефектів від впровадження автоматизованої системи замовлень.

Список використаних джерел:

1. Документація бази даних mongoDb. – Режим доступу: https://www.mongodb.com/cloud.
2. Документація мови програмування typeScript. – Режим доступу: https://www.type scriptlang.org/.
3. Документація мови програмування javaScript. – Режим доступу: https://javascript.info/.

СЕКЦІЯ XVIII.
СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АНАЛІЗ АСОЦІАТИВНИХ ПРАВИЛ В CSV

Іщенко Михайло Дмитрович
здобувач вищої освіти факультету автоматики і комп'ютеризованих технологій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Ситніков Дмитро Едуардович
ORCID ID: 0000-0003-1240-7900
професор кафедри системотехніки, кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Різновидом пошуку асоціативних правил є задача знаходження узагальнених асоціативних залежностей у базі даних (БД), яку розв'язують або з використанням таксономії ознак, або шляхом об'єднання гілок дерева покриття [1 – 2].

Асоціативні правила використовуються для отримання відсотків купівельної активності набору товарів протягом певного періоду часу.

Для генерації асоціативних правил існує ряд алгоритмів, найбільш відомим з яких є алгоритм Apriori [3 – 4] та його модифікації (AprioriTid, AprioriHybrid та ін.). Використання алгоритму Apriori дозволяє отримати асоціативні правила більш ефективно, ніж при звичайному переборі значень. Таким чином, цей алгоритм можна використовувати у сфері бізнесу та маркетингу, науці, медицині, транспортній галузі, що неодмінно покращить життя людей.

Для аналізу асоціативних правил в CSV-файлах, спочатку необхідно підготувати дані. Дані повинні бути у форматі таблиці, де кожен рядок представляє собою запис, а кожен стовпець – поле даних. Поля даних повинні бути числовими або категоріальними, тобто представлені у вигляді рядків або символьних значень. Категоріальні дані можуть бути закодовані числами, де кожне число відповідає певному символьному значенню, а формат файлу CSV.

CSV або Comma Separated Values – це формат файлу, який використовується для збереження даних у вигляді таблиці. Для зручності необхідно нормалізувати структуру файлу, де кожен стовпець відповідав би продукту а кожен рядок id замовлення (рис. 1).

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	IdOrder	A(Milk)	B(Bread)	C(Eggs)	D(Juice)	E(Butter)	F(Coffee)	G(Cookies)
2	1	1	1	1	0	0	0	0
3	2	1	0	0	1	0	0	0
4	3	0	0	0	1	1	0	0
5	4	1	1	1	0	0	0	0
6	5	0	0	1	0	0	1	0
7	6	0	0	0	0	0	1	0
8	7	0	0	0	1	0	1	0
9	8	1	1	1	0	0	0	1
10	9	0	0	0	0	1	0	1
11	10	1	1	0	0	0	0	0

Рис. 1. **Нормалізовані значення файлу "output.csv"**

Після нормалізації структури можна проводити аналіз асоціацій в цих значеннях. Швидкість аналізу асоціативних правил в CSV-файлах може бути значно збільшена за допомогою алгоритму Apriori.

Цей алгоритм шукає зв'язки між елементами даних, які зустрічаються разом з заданою частотою. Наприклад, якщо продукт “milk” зустрічається в 50 % випадків разом з “bread”, то будемо вважати, що між цими елементами існує зв'язок.

Першим кроком є визначення мінімальної підтримки для усіх наборів елементів. Це значення визначає, яку частину даних повинні містити елементи. В нашому випадку визначимо мінімальне значення підтримки 20 %. Значення підтримки можна отримати за формулою *(1)*.

$$supp(X) = \frac{\text{Кількість транзакцій в які входить X}}{\text{Кількість всіх транзакцій}}, \quad (1)$$

Прорахувавши значення підтримки для усіх елементів (рис. 2) необхідно відсіяти значення, які не відповідають заданій умові.

ItemSet	Support	%	>=20%
{A}	5	50%	
{B}	4	40%	
{C}	4	40%	
{D}	3	30%	
{E}	2	20%	
{F}	3	30%	
{G}	2	20%	

Рис. 2. **Значення підтримки для одиничних елементів**

Після цього необхідно продовжити пошук підтримок поки їх значення може досягати більше заданого значення.

ItemSet	Support	%
{A,B}	4	40%
{A,C}	3	30%
{A,D}	1	10%
{A,E}	0	0%
{A,F}	0	0%
{A,G}	1	10%
{B,C}	3	30%
{B,D}	0	0%
{B,E}	0	0%
{B,F}	0	0%
{B,G}	1	10%
{C,D}	0	0%
{C,E}	0	0%
{C,F}	1	10%
{C,G}	1	10%
{D,E}	1	10%
{D,F}	1	10%
{D,G}	0	0%
{E,F}	0	0%
{E,G}	1	10%
{F,G}	0	0%

Рис. 3. **Значення підтримки для груп з двох елементів**

За допомогою анти-монотонної властивості можна значно зменшити кількість операцій. В роботі алгоритму Apriori є підтримка властивості антимонотонності, що дозволяє скоротити простір пошуку [5].

В рамках її властивостей виконується наступна нерівність (при розгляді множини товарів {A, B, C}) *(2)*:

$$supp(A \cup B \cup C) \leq supp(A \cup B) \leq supp(A) \qquad (2)$$

Переглянувши рисунок 3, можна побачити велику кількість груп елементів, значення підтримки яких менше вказаного, відповідно, включати ці множини у 3х елементні списки вже немає сенсу. Залишається тільки одна множина з 3 елементів, де значення підтримки буде вище вказаної межі (рис. 4).

ItemSet	Support	%
{A,B,C}	3	30%

Рис. 4. **Значення підтримки для групи з трьох елементів**

Після отримання усіх підтримок, які задовольняють умові, необхідно визначити міри достовірності для знайдених зв'язків. Міра достовірності показує, яка частина випадків, коли ліва частина правила зустрічається, також містить праву частину правила. Визначити достовірність можна за допомогою формули *(3)* [6]:

$$Confidence(X \rightarrow Y) = \frac{\text{Кількість транзакцій в які входить } X \text{ та } Y}{\text{Кільлькість транзакцій в які входить } X} \qquad (3)$$

Confidence			>70%
sup(1,2,3)/sup(1)	3/5	60%	
sup(1,2,3)/sup(2)	3/4	75%	
sup(1,2,3)/sup(3)	3/4	75%	

Рис. 5. **Значення достовірності**

Отже, після виконання всіх кроків алгоритму Apriori, було отримано список асоціативних правил, що задовольняють встановлені критерії мінімальної підтримки та міри достовірності (рис. 6).

Bread->{Milk, Eggs}	75%
Eggs->{Milk, Bread}	75%

Рис. 6. **Список асоціативних правил**

Аналіз асоціативних правил у CSV-файлах є корисним інструментом для отримання нових знань з навчальних, бізнес та наукових даних. Використання алгоритму Apriori дозволяє знаходити взаємозв'язки між елементами в даних та визначати, які з них є статистично значущими. Однак, при використанні аналізу асоціативних правил необхідно дотримуватися певних обмежень. Наприклад, важливо враховувати кількість елементів у даних, оскільки при занадто великій кількості елементів алгоритм може бути дуже часоємним та вимагати значних обчислювальних ресурсів. Також важливо встановлювати оптимальні значення

мінімальної підтримки та міри достовірності, щоб отримати збалансовані результати.

У практиці аналіз асоціативних правил використовуються в багатьох різних галузях, таких як маркетинг, бізнес, медицина, наука тощо. Він дозволяє виявляти зв'язки між елементами в даних та використовувати ці знання для покращення різних процесів.

Отже, аналіз асоціативних правил в CSV-файлах є корисним інструментом для виявлення зв'язків між елементами в даних. Використання алгоритму Apriori дозволяє знаходити значущі зв'язки та використовувати їх для прийняття рішень в різних галузях. Однак, при використанні цього інструменту необхідно враховувати обмеження та дотримуватися оптимальних значень мінімальної підтримки та міри достовірності.

Список використаних джерел:

1. Srikant, R. Mining generalized association rules / R. Srikant, R. Agrawal // Future Generation Computer Systems. – 1997. – Vol. 13, Issues 2–3. – P. 161-180.
2. Sitnikov, D. A method for generating aggregated association between discrete data features / E. Titova, D. Sitnikov, O. Ryabov, B. D'Cruz // WIT Transactions on Information and Communication Technologies. – 2005. – Vol. 35. – P. 25-34.
3. Agrawal, R. Fast algorithms for mining association rules / R. Agrawal, R.Srikant // Proceedings of the 20th VLDB Conference Santiago. – Chile, September 1994. – P. 487-499. 4.R.
4. Agrawal, R. Mining generalized association rules / R. Agrawal, R.Srikant // Proceedings of the 21th VLDB Conference Zurich. – Swizerland, September 1995. – P. 407-419.
5. Шубіна, Н.А. Розробка методів CRM на базі генерації асоціативних правил та їх використання в інформаційній системі продажу квітів / Н.А. Шубіна // ХНУРЕ – 2020. – 79 с.
6. Ситніков, Д. Е. Фільтрація результуючого набору асоціативних правил з точки зору оцінки цікавості / Д.Е. Ситніков, П.Е. Ситнікова, С.В. Тітов, О.В. Тітова // Системи обробки інформаці. – 2021. – 1 (164). – P. 83-88.

СЕКЦІЯ XIX.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ АЛГОРИТМІВ ВИЗНАЧЕННЯ КООРДИНАТ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ВИПРОМІНЮВАННЯ ЗВУКОВИХ ХВИЛЬ

Сідлецький Святослав Павлович
ORCID ID: 0009-0002-0195-0211
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Гладун Мар'ян Тарасович
здобувач вищої освіти спеціальності кібербезпека
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

В останні роки, визначення координат місцезнаходження джерел звуку стало актуальною проблемою у зв'язку з розвитком різноманітних технологій, які потребують вирішення таких завдань. Застосування різних алгоритмів для рішення цієї проблеми, як правило, залежить від типу інформації, яку можна отримати з відповідних джерел. Однак, нейромережеві системи стають все більш популярними в цій сфері, оскільки вони можуть покращити точність визначення координат місцезнаходження джерел звуку.

Нейромережеві системи можуть покращити точність та швидкість визначення координат місцезнаходження джерел звуку, оскільки вони можуть бути навчені розпізнавати складні зв'язки між вхідними даними та вихідними результатами. Для розв'язання цієї проблеми, дослідники використовують різні нейромережеві архітектури, такі як рекурентні нейронні мережі та згорткові нейронні мережі. Вони можуть бути ефективними у вирішенні проблеми визначення координат місцезнаходження джерел звуку за рахунок того, що вони можуть враховувати різноманітні фактори, такі як затримка приходу звуку на мікрофони, амплітуда сигналу, різниця в часі приходу звуку на різні мікрофони та інші.

Одним з прикладів нейромережевої системи для визначення координат місцезнаходження джерел звуку є система, запропонована у статті [1]. Вона використовує глибоку згорткову нейронну мережу для аналізу сигналів, отриманих від мікрофонів, та використовує техніку transfer learning для навчання моделі на великій кількості даних.

У даному контексті, використання відповідних метрик допомагає оцінити точність визначення координат місцезнаходження джерел звуку та забезпечити високу якість результатів досліджень [2]. Одним з прикладів метрик є mean square error (MSE), яка використовується для оцінки відповідності між реальними та отриманими результатами визначення координат місцезнаходження джерел звуку.

Отже, можна зробити висновок, що нейромережеві системи є потенційним рішенням для задачі визначення координат місцезнаходження джерел звуку, оскільки вони можуть забезпечити високу точність та швидкість роботи.

Використання відповідних метрик та технік навчання, таких як transfer learning, також можуть покращити результати роботи нейромережевих систем.

Проте, для успішного використання нейромережевих систем у визначенні координат місцезнаходження джерел звуку необхідно мати високоякісну вибірку даних для навчання та достатньо обчислювальних ресурсів для роботи системи. Крім того, дослідження у цій області ще тривають, тому потрібно досліджувати та розвивати нові методи та алгоритми для визначення координат місцезнаходження джерел звуку.

Зокрема, авторами, які займаються дослідженням у цій області, є J. Li та J. Xie, які запропонували систему визначення координат місцезнаходження джерел звуку за допомогою згорткових нейронних мереж та глибинного навчання [3]. Також, у своїх дослідженнях до даної теми працювали H. Okuno та його колеги, які досліджували використання різних метрик для визначення координат місцезнаходження джерел звуку [4].

Попередні дослідження у цій області показують, що використання нейромережевих систем може забезпечити високу точність та швидкість визначення координат місцезнаходження джерел звуку. Однак, необхідно продовжувати дослідження у цій області, розробляти нові методи та алгоритми, та вдосконалювати існуючі системи, щоб забезпечити ще більш точне та швидке визначення координат місцезнаходження джерел звуку.

Дослідження показують, що використання transfer learning може значно покращити результати роботи нейромережевої системи визначення координат місцезнаходження джерел звуку [5]. Також, інші техніки навчання, такі як reinforcement learning та active learning, можуть бути використані для покращення результатів роботи нейромережевої системи.

Нейромережеві системи можуть забезпечити значну точність та швидкість визначення координат місцезнаходження джерел звуку в реальному часі. Використання відповідних метрик та алгоритмів оптимізації може допомогти досягнути ще більшої точності та швидкості обробки даних. Зважаючи на широкий спектр застосування в галузях як акустики, так і безпеки, подальші дослідження в цьому напрямку є дуже актуальними та перспективними.

Список використаних джерел:

1. X. Liu, J. Wang, H. Tang, X. Zhu, "A Survey of Sound Source Localization Using Microphone Arrays," Sensors, vol. 16, no. 8, pp. 1186, 2016.
2. H. Okuno, K. Nakadai, H. G. Okuno, "Evaluation metrics for sound source localization algorithms," Proceedings of the 16th International Conference on Digital Signal Processing, pp. 8-13, 2009.
3. J. Li, J. Xie, "A Sound Source Localization Algorithm Based on Convolutional Neural Network," Proceedings of the 2017 IEEE International Conference on Information and Automation, pp. 2615-2619, 2017.
4. H. Okuno, K. Nakadai, H. G. Okuno, "Evaluation of sound source localization methods," Proceedings of the 2007 IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing, pp. IV-133-IV-136, 2007.).
5. Choi, J., Park, J., & Lee, S. (2017). Sound source localization using deep neural networks with microphone arrays. Journal of the Acoustical Society of America, 142(4), EL358-EL364.

АНАЛІЗ МОНІТОРИНГУ ТЕМПЕРАТУРИ ОСНОВНИХ ВУЗЛІВ ЕКСКАВАТОРА

Каплун Богдан Андрійович
здобувач вищої освіти механічного факультету
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Науковий керівник: Біньковська Анжела Борисівна
ORCID ID: 00000-0001-9788-4321
канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри автоматизації
та комп'ютерно-інтегрованих технологій
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Екскаватори відіграють важливу роль у виконанні земляних робіт. Вони є потужними і багатофункціональними машинами, спеціально призначеними для виконання різних завдань, пов'язаних із землерийними роботами.

Моніторинг температури основних вузлів екскаватора є важливим завданням для забезпечення безпечної і ефективної роботи машини.

Ось деякі основні вузли, температуру яких слід контролювати:

1. Двигун. Моніторинг температури двигуна екскаватора є критично важливим.

2. Гідравлічна система. Відстежування температури гідравлічної системи допоможе виявити можливі витоки, ушкодження або неполадки в гідравлічних компонентах.

3. Гусениці і підшипники. Моніторинг температури гусениць і підшипників допоможе виявити можливі проблеми з тертям, перегріванням або ушкодженнями.

Для моніторингу температури можна використати датчики температури, які встановлюються на відповідні вузли екскаватора. Ці датчики передаватимуть дані про температуру на приладову панель або систему моніторингу, де машиніст зможе спостерігати значення та реагувати будь-які аномалії. Важливо також регулярно перевіряти стан датчиків і їх правильну роботу, щоб бути упевненим в точності отримуваних даних.

Перевищення температури основних вузлів екскаватора може привести до декількох негативних наслідків:

1. Перегрівання двигуна. Підвищена температура може викликати його вихід з ладу або скоротити термін його служби.

2. Ушкодження компонентів. Перевищення температури може викликати ушкодження різних компонентів екскаватора, включаючи підшипники, ущільнення, шланги і трубопроводи. Це може привести до витоків олії, охолоджувальної рідини і інших проблем, що вимагають ремонту і заміни компонентів.

3. Зниження продуктивності. При підвищеній температурі багато компонент екскаватора можуть працювати менш ефективно. Наприклад, олії і мастила можуть втрачати свої властивості при високих температурах, що може привести до тертя і зносу. Це може понизити загальну продуктивність і ефективність екскаватора.

4. Зупинка роботи. Якщо перевищення температури занадто високе або не усунено, екскаватор може зупинитися із-за перегрівання двигуна або автоматичної системи безпеки. Це може викликати затримки в роботі і вимагати ремонту, щоб повернути екскаватор в робочий стан.

Для попередження оператора про граничні режими роботи машини або про

можливі проблеми служать світлові індикатори на приладовому щитку екскаватора.

Ось декілька типових індикаторів, які можуть бути присутніми на щитку екскаватора:

1. Індикатор перевантаження. Цей індикатор світиться або блимає, коли екскаватор переобтяжений або перевищує допустимі межі вантажопідйомності. Це попереджає оператора про потенційну небезпеку перевантаження і допомагає уникнути ушкодження машини або нещасного випадку.

2. Індикатор тиску олії. Цей індикатор вказує на рівень тиску олії в системі екскаватора. Якщо тиск олії занадто низький, індикатор може спалахнути або почати блимати, попереджаючи про операційні проблеми. Низький тиск олії може вказувати на витік, несправності або інші проблеми з системою мастила.

3. Індикатор перегрівання. Цей індикатор попереджає оператора про можливе перегрівання двигуна або інших компонентів екскаватора. Індикатор може спалахнути або блимати, сигналізуючи про необхідність вжити заходи для запобігання ушкодженню устаткування.

4. Індикатор низького рівня палива. Цей індикатор повідомляє оператора про те, що рівень палива у баку екскаватора досягає нижньої межі. Індикатор, що спалахнув або миготливий, вказує на необхідність заправки машини.

5. Індикатор несправності двигуна. Цей індикатор горить або блимає, коли виявляється несправність в роботі двигуна екскаватора.

Висновки. В цілому, перевищення температури основних вузлів екскаватора є серйозною проблемою, яку слід негайно вирішити, щоб уникнути подальших ушкоджень і простоїв в роботі. У будь-якому випадку, важливо стежити за температурним режимом роботи машин, оскільки надмірне нагрівання може привести до перегрівання і ушкодження компонентів.

Список використаних джерел:

1. Одноковшеві гусеничні гідравлічні важкі екскаватори. URL: https://alfateks.com.ua/katalog-texniki/xcmg-uk/odnokovshevi-gusenichni-gidravlichni-vazhki-ekskavatori/. (дата звернення 16.05.2023).
2. Які роботи виконує екскаватор: призначення, пристрій. URL: https://bf-logistic.com.ua/ua/a397847-kakie-raboty-vypolnyaet.html. (дата звернення 16.05.2023).
3. Як навчитися працювати на екскаваторі. URL: https://s-tehnika.com.ua/yak-navchitisya-pracyuvati-na-ekskavatori/. (дата звернення 16.05.2023).

КОНЦЕПЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗАДАЧАХ АВТОМАТИЗАЦІЇ CI/CD

Котвицький Сергій Вікторович
здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Саєнко Володимир Іванович
ORCID ID: 0000-0002-1596-9629
канд. техн. наук, доцент, професор кафедри інформаційних управляючих систем
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

У світі програмного забезпечення, що стрімко розвивається, ставляться високі вимоги до стабільності, безпеки та масштабованості програмних продуктів. Одним з ключових елементів, що сприяють успішній розробці та впровадженню програмних продуктів, є автоматизація процесів безперервної інтеграції, доставки та розгортання (CI/CD). Ці процеси стали не лише фундаментом для ефективної роботи команд розробників, але і ключовим елементом у сфері експлуатації програмного забезпечення, зокрема, в контексті хмарних інформаційних систем. Це полегшує моніторинг, управління та оптимізацію систем, підвищуючи їхню надійність та доступність сервісів.

Постійне покращення процесів є важливою частиною сучасних підходів до розробки програмного забезпечення. Особливо це стає актуальним у контексті DevOps, GitOps і Site Reliability Engineering (SRE), де основна ідея полягає у використанні автоматизації, щоб забезпечити безперервне та безпомилкове постачання програмного забезпечення [1].

Проте, попри величезний прогрес в автоматизації процесів CI/CD, повної досконалості все ще не було досягнуто. Так, їх використання може зустрічатися з проблемами, пов'язаними зі складністю налаштування, викликами щодо швидкості виявлення та вирішення помилок, а також з питаннями масштабування.

Для вирішення цих проблем, пропонуємо впроваджувати алгоритми машинного навчання (ML) у процеси CI/CD. Такий підхід сприятиме оптимізації цих процесів. В рамках даної задачі, рекомендуємо реалізацію прогнозування та автоматичного масштабування ресурсів, ідентифікації потенційних проблем (за допомогою аналізу повідомлень та логів) та автоматичного їх вирішення. Завдяки можливостям машинного навчання для виявлення та прогнозування потенційних загроз на ранніх стадіях розробки, команди розробників зможуть своєчасно усувати ці вразливості.

Також, щоб підвищити рівень безпеки програмних продуктів, пропонуємо застосовувати штучний інтелект (AI) в CI/CD у розробці системи аналізу коду. Автоматизація процесу тестування за допомогою AI допоможе прискорити цикл розробки та забезпечити високу якість програмного забезпечення.

Наступні кроки включають використання AI як інструменту для команди експлуатації з метою автоматизації контролю та оптимізації процесів, пов'язаних з використанням ресурсів інфраструктури.

Крім того, рекомендуємо розглянути впровадження методів AI/ML на всіх етапах процесу розробки, включаючи кодування, тестування, випуск продукту та його моніторинг. В цьому контексті, алгоритми машинного навчання виявляються

здатними генерувати тестові сценарії, аналізувати результати та виявляти проблеми. Використання цих алгоритмів може сприяти підвищенню ефективності роботи команди розробників, спрощуючи процес виявлення і виправлення помилок на ранніх стадіях розробки, а також удосконалити загальний процес виробництва програмного забезпечення.

Особливу увагу слід приділити розробці ефективних методів тренування алгоритмів машинного навчання для CI/CD, а також дослідженню способів забезпечення прозорості та контрольованості цих алгоритмів.

Отже, інтеграція AI-орієнтованих технологій в процеси CI/CD може допомогти в подоланні неповноти існуючих підходів і надати новий вектор розвитку автоматизації. Впровадження таких рішень може значно сприяти зростанню продуктивності команд розробників і підвищенню ефективності процесів експлуатації. Водночас, можна очікувати підвищення якості кінцевого програмного продукту, зменшення ризику виникнення проблем при розгортанні, а також більш ефективне використання ресурсів.

Перспективи включають стандартну інтеграцію AI/ML технологій у сфері розробки програмного забезпечення. Застосування AI не лише забезпечить більшу продуктивність команди та стабільність продукту, але й дозволить створювати більш комплексні та інноваційні продукти.

Список використаних джерел:

1. Kim, G., Humble, J., Debois, P., Willis, J., & Forsgren, N. (2021). The DevOps Handbook: How to Create World-Class Agility, Reliability, & Security in Technology Organizations (2nd ed.). IT Revolution Press.
2. Humble, J., & Farley, D. (2010). Continuous Delivery: Reliable Software Releases through Build, Test, and Deployment Automation. Pearson Education.

РОЗВИТОК В СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОГО БАЧЕННЯ ТА ВІДСТЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ

Нанівський Олег Ігорович
Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Комп'ютерне бачення та відстеження об'єктів зазнало значного розвитку та популярності в минулі роки. Комп'ютерний зір був одним з ключових елементів в революції в сферах робототехніки, доповненої реальності, систем безпеки, автономних авто та інших. Відстеження об'єктів як підтема комп'ютерного зору є важливим елементом ви виявленні, та динамічному моніторингу об'єкта. У цій статі висвітлюються останні розробки та застосування комп'ютерного бачення та відстеження об'єктів.

Огляд методів машинного бачення

Для рівномірності порівнювальних результатів візьмемо за основу дата сет TrackingNet. TrackingNet перший масштабний набір даних і еталон для відстеження об'єктів у дикій природі. Він надає близько тридцяти тисяч відео з більше ніж чотирнадцяти мільйонів анотацій. Цей дата сет особливо корисний для алгоритмів основаних на глибинному навчанні [1].

Модель MixViT-L досягає одних з найкращих показників точності в 86.1% серед передових моделей. Суть моделі полягає в використанні гнучких операторів уваги для одночасного виділення означ і цільової інтеграції інформації. Синхронна схема моделі дозволяє виділяти унікальні ознаки цілі та здійснювати комунікацію між ціллю та місцем пошуку. Результати моделі показують, що використання змішаних операторів уваги допомагає ефективно зменшувати зайві фактори на фоні, покращуючи здатність трекера розрізняти цілі. Онлайн шаблони доповнюють статичні шаблони, пристосовуючись до варіацій зовнішнього вигляду та сприяючи розрізненню цілі від фону [2].

SeqTrack-L384 використовує просту архітектуру кодування-розкодування. Кодер виділяє візуальні характеристики за допомогою двонаправленого трансформатора, а декодер генерує авторегресійно за допомогою причинного трансформатора послідовність значень обмежувальної рамки. Така парадигма послідовного навчання не тільки спрощує фреймворк відстеження, а й досягає точності в 85.5%, тим самим показуючи себе одним з найкращих моделей для відстеження [3].

UNINEXT-H це універсальна інстанційна модель сприйняття наступного покоління. Її перевагами є можливість гнучкого вияву різних типів об'єктів змінюючи лише вхідне значення, величезні дані з різних завдань та словників міток можна використовувати для спільного навчання загальних представлень на рівні екземплярів, що особливо корисно для завдань, у яких відсутні навчальні дані. Модель досягає значної точності в 85.4% [4].

Висновки. В результаті розглянуті моделі демонструють відмінну продуктивність в реальному житті. TrackingNet дата сет був використаний для демонстрації порівняння точності різних передових моделей. Модель MixViT-L досягає вражаючої точності в 86.1% завдяки використанню гнучких операторів уваги. Модель SeqTrack-L384 з своєю простою простою архітектурою досягає 85.5% точності використовуючи двонаправлених та причинних трансформаторів.

UNINEXT-H, як універсальна інстанційна модель досягає точності в 85.4% з гнучким виявом різних типів об'єктів. Ці моделі представляють значний розвиток в сфері відстеження об'єктів, та демонструють ефективність різних технік.

Список використаних джерел:

1. Matthias M¨uller, Adel Bibi, Silvio Giancola, Salman Alsubaihi, and Bernard Ghanem. (2018). TrackingNet: A Large-Scale Dataset and Benchmark for Object Tracking in the Wild. King Abdullah University of Science and Technology, Thuwal, KSA.
2. Yutao Cui, Cheng Jiang, Gangshan Wu, Limin Wang. (2023). MixFormer: End-to-End Tracking with Iterative Mixed Attention. IEEE.
3. Xin Chen, Houwen Peng, Dong Wang, Huchuan Lu, Han Hu. (2023). SeqTrack: Sequence to Sequence Learning for Visual Object Tracking. Dalian University of Technology Microsoft Research.
4. Bin Yan, Yi Jiang, Jiannan Wu, Dong Wang, Ping Luo, Zehuan Yuan, Huchuan Lu. (2023). Universal Instance Perception as Object Discovery and Retrieval. School of Information and Communication Engineering, Dalian University of Technology, China ByteDance The University of Hong Kong Peng Cheng Laboratory.

ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Кулик Юрій-Марко Романович
аспірант 1 курсу інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет "Львівська політехніка", Україна

Науковий керівник: Батюк Анатолій Євгенович
канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри автоматизованих систем управління
Національний університет "Львівська політехніка", Україна

Комп'ютерні технології відіграють важливу роль в сучасній науці, оскільки дозволяють швидко розвивати та впроваджувати новітні ідеї, відкривають нові можливості для проведення теоретичних та практичних досліджень, часто допомагають з проведенням практичних експериментів та, навіть, дозволяють створювати віртуальні середовища, симуляції, в яких можна одночасно проводити десятки, сотні дослідів за доволі короткі проміжки часу.

Однією з найбільш інноваційних комп'ютерних технологій, що набула значного застосування в наукових дослідженнях, є віртуальна реальність. Вона відкриває безліч можливостей для моделювання, візуалізації та взаємодії з об'єктами у віртуальному середовищі.

Віртуальна реальність (ВР) - це комп'ютерно-генероване імітаційне середовище, що відтворює реальний світ або створює абсолютно нове віртуальне оточення, в якому дослідники, піддослідні чи сторонні користувачі можуть взаємодіяти з об'єктами та отримувати реалістичні візуальні та звукові враження. Вона включає різноманітні технічні компоненти, які спільно працюють для створення імерсійного віртуального середовища такі, як [1]:

1. Шолом віртуальної реальності: застосовуються для відображення візуальної інформації з віртуального середовища, надягається на голову користувача і має вбудований дисплей, що розташований на відстані декількох сантиметрів від лиця користувача. Деякі моделі можуть мати вбудовані динамікт та мікрофони, гіроскопи та акселерометри для кращої взаємодії та покращення досвіду "занурення".

2. Системи відстеження руху: використовують датчики та камери для відстеження рухів людини у реальному часі. Вони реєструють рухи голови, рук та ніг, міняють положення віртуального аватару користувача.

3. Контролери та інтерфейси взаємодії: для керування та взаємодії з середовищем використовуються спеціальні контролери, тобто геймпади або навіть рукавиці, які відстежують рухи рук та пальців людини. Вони дозволяють користувачеві взаємодіяти з об'єктами та керувати параметрами віртуального середовища.

4. Обчислювальні пристрої: використання засобів віртуальної реальності вимагає потужних обчислювальних пристроїв, які здатні обробляти велику кількість даних у реальному часі. В чому, на щастя, можуть допомогти сучасні комп'ютери та ігрові консолі або, навіть, спеціальні пристрої, які містять потужні процесори та графічні прискорювачі та оптимізовані саме для використання в системах віртуальної реальності.

Дані технічні компоненти працюють у взаємодії, щоб створити імерсивне віртуальне оточення для користувача. Шоломи відображають реалістичні образи,

системи відстеження руху реєструють рухи користувача, а контролери дозволяють взаємодіяти з даним середовищем. Обчислювальні пристрої обробляють дані та генерують відповідні візуальні та звукові ефекти. Такий комплексний підхід забезпечує плавну та реалістичну взаємодію користувача з віртуальним середовищем.

Сама технологія та існуючі комплекси віртуальної реальності відіграє значну роль у сучасних наукових дослідженнях, дозволяючи вченим проводити експерименти та дослідження у контрольованих умовах, а також розширювати межі можливого. Вона забезпечує можливість симуляції та моделювання різних процесів і явищ. Це особливо корисно у фізиці, хімії, біології та інженерії, де деякі експерименти можуть бути небезпечними, дорогими або технічно складними у реалізації. Завдяки ВР дослідники можуть створювати віртуальні лабораторії та моделі, що дозволяють їм вивчати явища та проводити дослідження у більш доступних та контрольованих умовах. Наприклад, фізики можуть симулювати рух десятків тисяч частинок, біологи можуть моделювати еволюційні популяції, а інженери можуть випробувати віртуальні прототипи [2].

Також, вона надає вченим засіб візуалізації даних у новому імерсійному форматі, що дозволяє краще розуміти складні набори даних та виявляти залежності та закономірності. Наприклад, у галузі астрономії може допомогти візуалізувати великі обсяги космічних даних та досліджувати структуру Всесвіту у тривимірному просторі, а у молекулярній біології може бути використана для відтворення тривимірної структури молекул та вивчення їх взаємодій.

ВР дозволяє здійснювати дослідження та експерименти, які можуть бути складними або небезпечними в реальному світі, дозволяє створювати віртуальні середовища, в яких дослідники можуть безпечно та ефективно виконувати свої дослідження без обмежень, що розширює доступність таких наукових досліджень. Вона може надати нові можливості для колаборативних наукових праць, дослідники та піддослідні з різних країн та інституцій можуть спільно працювати в одному віртуальному середовищі, обмінюючись ідеями, даними та результатами. Що дозволить об'єднати експертів з різних галузей та прискорити розвиток наукових знань.

Отже, застосування даної технології може зменшити витрати часу та ресурсів, оскільки віртуальні експерименти та симуляції можуть замінити часозатратні фізичні експерименти, використання ВР у науці відкриває широкі перспективи для наукового розвитку, забезпечує збільшення доступності досліджень, контрольовані умови та повторюваність, візуалізацію даних та інтерактивність, а також економію часу та ресурсів. Все частіше вона стає незамінним інструментом у наукових дослідженнях, що сприяє розвитку знань та досягненню нових відкриттів.

Список використаних джерел:

1. Burdea G. C., Coiffet, P. Virtual reality technology. John Wiley & Sons. 2003. С. 16-70.
2. Manseur R. Virtual reality in science and engineering education. Proceedings Frontiers in Education, 35-та щорічна конференція. 2005.

СЕКЦІЯ XX.
ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЛЕНОГО МОВЛЕННЯ ДЖ. БАЙДЕНА *(НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ ДЖ. БАЙДЕНА 21.12.2022 Р.)*

Карпусенко Максим Вікторович
старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Україна

Карпусенко Наталія Вікторівна
канд. філол. наук, доцент кафедри романо-германської філології
ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Україна

Раніше ми показали, що стилістична забарвленість притаманна непідготовленному мовленню політиків під час передвиборчих дебатів [Карпусенко, Карпусенко 2018, 2019]. Вважаємо, що підготовлене мовлення політичних діячів також може бути експресивно забарвленим. Проаналізувавши промову Дж. Байдена від 21.12.2022 року, присвячену подіям російсько-української війни, ми виявили низку стилістичних засобів виразності.

Так, в межах одного речення було виявлено декілька стилістичних засобів виразності:

Communities across Europe have opened their hearts and their homes to help Ukrainians in need.

"Have opened their hearts and their homes" - цей метафоричний вислів підкреслює щедрість та співчуття європейських спільнот. Ця фраза також має паралельну структуру, що створює гармонію та ритм у висловлюванні. На увагу заслуговує також алітерація: повторення звуку "h" у словах "hearts" і "homes" додає приємний фонетичний ефект, сприяючи мелодійності речення. Тут присутня і персоніфікація: присвоюючи дію "відкривання" спільнотам, речення надає колективним сутностям ознаки живих істот, створюючи відчуття єдності та співчуття.

Розглянемо інший приклад:

And as I said when Putin rolled his tanks into Ukraine in February: American people are prepared to have us stand up to bullies, stand up for freedom. That's who we are as Americans. And that's exactly what we've done.

У цьому фрагменті можна говорити про вживання таких засобів виразності:

- **повторення** фрази "stand up" підкреслює визначеність та стійкість американського народу в протистоянні агресорам та боротьбі за свободу. Це надає акценту та підсилює повідомлення;
- **алітерація**: повторення звуку "s" у фразах "stand up to bullies" та "stand up for freedom" створює приємний фонетичний ефект і підсилює акцент на передаванні ідеї;
- **паралелізм**: фрази "stand up to bullies" та "stand up for freedom" виявляють паралельну структуру, створюючи ритмічне та збалансоване висловлення.
- **гіпербола**: вислів "when Putin rolled his tanks into Ukraine in February" містить

гіперболу для підкреслення ваги та ступеню агресії, наголошуючи на потребі в сильній реакції;

- **анафора**: повторення слів "That's who we are as Americans. And that's exactly what we've done." на початку послідовних речень надає акценту та створює переконливий ефект, підкреслюючи єдність та рішучість американського народу;
- **риторичне ствердження** "That's who we are as Americans" залучає читача та підкреслює ідентичність та цінності американського народу.

Наше дослідження підтверджує наявність стилістичних засобів виразності в підготовленому мовленні політичних діячів. В подальших студіях плануємо розглядати інші промови та дебати з метою подальшого вивчення цих засобів у англомовному політичному дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Карпусенко М.В., Карпусенко Н.В. Стилістичні особливості синтаксичних структур президентських дебатів (на матеріалі третіх дебатів Х. Клінтон та Д. Трампа) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – № 33 – том 2 – 2018. – С. 48–50.
2. Карпусенко М.В., Карпусенко Н.В. Лексичні засоби виразності як реалізація комунікативних стратегій у політичному дискурсі Сполучених Штатів Америки (на прикладі других дебатів Х. Клінтон та Д. Трампа) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – № 39 – том 2 – 2019. – С. 119–122.

СЕКЦІЯ XXI.
ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ДЕПУТАТИ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ОТГ РАДОМИШЛЬЩИНИ

Ясиненко Максим Геннадійович
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 052 Політологія, IV курс
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Рудницький С.В.
доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Польська діаспора Житомирщини є найбільшою в Україні. За даними останнього всеукраїнського перепису населення 2001 року на території нашої області проживало 49 046 поляків, що становить 3,5% від загальної кількості населення Житомирщини [1]. Зрозуміло, що ця етнонаціональна група повинна мати представництво в органах місцевого самоврядування, на локальному рівні, де вирішується багато питань повсякденного життя.

Війна, яка почалася у 2014 році, змінила потреби і інтереси польської діаспори України, у тому числі Житомирщини. Це актуалізувало проблему політичної репрезентації поляків нашого регіону на рівні окремих територіальних громад.

Вивченням проблеми політичної репрезентації польської громади загалом в Україні займалися С. Рудницький [2; 3], А. Бонусяк [4], О. Калакура [5], О. Красовська [6] та інші дослідники, але недослідженою залишається проблема представленості поляків або осіб польського походження в органах місцевого самоврядування на рівні окремих областей і районів. Тому метою даної розвідки є опис польської національної меншини в представницьких органах ОТГ Радомишльщини.

На виборах 2020 року на досліджуваній території були три об'єднані громади: Радомишльська, Потіївська і Вишевецька. В представницьких органах громад, утворених за результатами місцевих виборів в Радомишильській ОТГ є 4 депутати польського походження: Віталій Болеславович Галицький, Дмитро Володимирович Щипанський, Олег Вікторович Соболевський та Володимир Романович Тетерський. В Потіївській ОТГ є один депутат польського походження – Анатолій Казимирович Кобилянський. У Вишевецькій ОТГ немає жодного депутата польського походження.

Якщо говорити про органи місцевого самоврядування Радомишльської ОТГ, то Віталій Болеславович Галицький є сільським головою с. Кримок. Він народився 12.08.1961 року в селі, де зараз є старостою, має загальну середню освіту, багато років працював водієм місцевого рибгоспу. З 2019 року він – фізична особа-підприємець, основний вид діяльності якого – вантажний автомобільний транспорт [7].

Галицького нагороджено почесною грамотою Обласної державної адміністрації,

ювілейною медаллю Президента «25 років Незалежності України», іншими відзнаками. У 2016 році Віталія Болеславовича нагородили грамотою за третє місце в області за підсумками конкурсу серед сільських та селищних рад за кращий санітарний стан та благоустрій територій.

У 2017 році село приєднали до Радомишльської ОТГ, що спричинило позитивні зміни і відкрило перспективи розвитку населеного пункту [8]. 24.11.2020 року Галицького було обрано другий раз Кримоцьким старостою [9]. За час його головування відбулися численні позитивні зміни: тричі на рік проводяться поточні ремонти доріг, провели освітлення у всіх населених пунктах, упорядкували кладовища, встановивши бетонну огорожу.

Депутат міської ради Радомишильської ОТГ Дмитро Володимирович Щипанський, секретар комісії з питань адміністративної реформи та децентралізації влади народився 17 вересня 1977 р. в м. Радомишлі, у 1994 р. закінчив середню школу №2 [10]. Має вищу освіту, у 1999 р. закінчив Державну агроекологічну академію України по спеціальності ветеринарна медицина. У 1999 р. був на закордонній практиці у Великобританії, у 2000 р. – в Ірландії, у 2001-2003 рр. – в Данії. У 2012 р. ще раз закінчив Житомирський національний агроекологічний університет, цього разу за спеціальністю «Облік і аудит» [10].

Якщо говорити про громадсько – політичну діяльність, то у 2006-2011 рр. Щипанський був депутатом Радомишльської районної ради [10]. 13.01.2006 зареєстровано Радомишльську районну організацію партії Наталії Королевської «Україна-вперед», у який Щипанський виступив засновником і керівником [10]. У 2015 році зареєстровано громадську організацію «Радомишляни», з наявних даних можна зробити висновок про те, що Щипанський був також її засновником [11]. Станом на 2017 рік Щипанський згадується вже як безпартійний [12].

Олег Вікторович Соболевський, депутат польського походження міської ради Радомишльської ОТГ, навчався та закінчив Радомишльську ЗОШ № 4 в 1977 році. З 1977 р. по жовтень 1978 р. працював на Радомишльському машинобудівному заводі фрезерувальником та водієм. З 1978 р. по 1980 р. служив у лавах Збройних сил. В 1985 році закінчив з відзнакою Миколаївський педагогічний інститут за спеціальністю викладач фізичного виховання та допризовної підготовки [13].

З 1985 р. по 1995 р. працював в Радомишльському ПТУ-34,з 1995 р. по 1998 р. займав посаду комерційного директора АТЗТ «Червона рута», у 1998-1999 рр. був директором спортивно-оздоровчого клубу «Старт». З 1999 р. по 2003 р. Олег Соболевський працював начальником відділу з питань молоді та спорту райдержадміністрації, у 2004 році стає директором ПТУ-34 (сьогодні ДПТНЗ «Радмишльський професійний ліцей) [13].

У 2002-2015 рр. Соболевський – депутат Радомишльської міської ради. 25.10.2015 року його обрано на посаду Радомишльського міського голови, у кінці листопада 2020 року Соболевського Олега Вікторовича обрано заступником міського голови [13].

Володимир Романович Тетерський, депутат польського походження міської ради Радомишльської ОТГ, у 1986 році закінчив Чернігівське вище військове авіаційне училище льотчиків за спеціальністю льотчик-інженер, а у 1998 році – Університет внутрішніх справ за спеціальністю правознавство [14].

З 1986 по 1992 рр. Володимир Тетерський служив у Збройних Силах, з 1992 ро 2003 рр. проходив службу в Радомишльському районному відділенні УМВС України в Житомирській області, а з 2007 по 2014 рр. був на посаді начальника Радомишльського РВ УМВС України в Житомирській області [14].

З 2015 по 2017 рр. Володимир Тетерський працював на посаді голови Радомишльської районної державної адміністрації. У 2017 році за результатами місцевих виборів став Радомишльським міським головою. На цій посаді у 2018 році його було нагороджено орденом Данила Галицького. У 2020 році Володимир Тетерський вдруге висунув свою кандидатуру на місцевих виборах, і набрав найбільшу кількість голосів. Таким чином, Тетерський знову був обраний Радомишльським міським головою [14; 15].

Депутат польського походження Потіївського ОТГ Анатолій Казимирович Кобилянський народився 16.09.1955 року, має вищу освіту, проживає в селі Новосілка [16]. 26.01.1996 року заснував у селі Нова Буда Радомишльського району сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю ім. Чапаєва [17], у 2017 році він – виконавчий директор ТОВ Радомишль Агрополісся [18].

Професійні здобутки дозволили Анатолію Кобилянському підтримувати місцевий футбольний рух: з 2019 року він виступає спонсором «Метеору», найстарішого футбольного клубу в районі. Професійні здобутки і розголос, що виникає зі спонсорської і меценатської діяльності, обумовлюють успіхи Кобилянського у громадсько-політичній активності [19]. У 2019 році він безпартійний, входить до складу депутатського корпусу Потіївського ОТГ, а у 2020 році його призначають на посаду старости с. Нова Буда [18].

Отже, польська етнонаціональна група повинна мати представництво на локальному рівні. Війна змінилав структуру потреб і інтересів полонії України, у тому чяислі – на Житомирщині. Це актуалізує проблему політичної репрезентації поляків нашого регіону на рівні окремих територіальних громад.

На виборах 2020 року на досліджуваній території були три об'єднані громади: Радомишльська, Потіївська і Вишевецька. В представницьких органах громад, утворених за результатами місцевих виборів в Радомишильській ОТГ є 4 депутати польського походження: Віталій Болеславович Галицький, Дмитро Володимирович Щипанський, Олег Вікторович Соболевський та Володимир Романович Тетерський. В Потіївській ОТГ є один депутат польського походження – Анатолій Казимирович Кобилянський. У Вишевецькій ОТГ немає жодного депутата польського походження.

Віталій Болеславович Галицький є сільським головою с. Кримок. Він народився 1961 року в селі, де зараз є старостою, працював водієм місцевого рибгоспу. З 2019 року він – фізична особа-підприємець, основний вид діяльності якого – вантажний автомобільний транспорт. Галицького нагороджено почесною грамотою Обласної державної адміністрації, ювілейною медаллю Президента, грамотою за третє місце в області за підсумками конкурсу серед сільських та селищних рад за кращий санітарний стан та благоустрій територій.

Депутат міської ради Радомишильської ОТГ Дмитро Володимирович Щипанський, секретар комісії з питань адміністративної реформи та децентралізації влади народився у 1977 р. в м. Радомишль, у 1999 р. закінчив Державну агроекологічну академію України по спеціальності ветеринарна медицина. У 2012 р. ще раз закінчив Житомирський національний агроекологічний університет за спеціальністю «Облік і аудит». У 2006-2011 рр. Щипанський був депутатом Радомишльської районної ради. Він був засновником Радомишльської районної організації партії Наталії Королевської «Україна-вперед», засновником громадської організації «Радомишляни».

Олег Вікторович Соболевський, депутат польського походження міської ради Радомишльської ОТГ, працював на місцевому машинобудівному заводі. З 1978 р. по 1980 р. служив у лавах Збройних сил, в 1985 році закінчив Миколаївський

педагогічний інститут за спеціальністю викладач фізичного виховання та допризовної підготовки. Працював в Радомишльському ПТУ-34, займав посаду комерційного директора АТЗТ «Червона рута», був директором спортивно-оздоровчого клубу «Старт». З 1999 р. по 2003 р. Олег Соболевський працював начальником відділу з питань молоді та спорту райдержадміністрації, у 2002-2015 рр. він є депутатом Радомишльської міської ради. У 2015 році його обрано на посаду Радомишльського міського голови, а у 2020 році – заступником міського голови.

Володимир Романович Тетерський, депутат польського походження міської ради Радомишльської ОТГ, у 1986 році закінчив Чернігівське вище військове авіаційне училище льотчикі, а у 1998 році – Університет внутрішніх справ. З 1992 ро 2003 рр. він проходив службу в Радомишльському районному відділенні УМВС України в Житомирській області, з 2007 по 2014 рр. був на посаді начальника Радомишльського РВ УМВС України в Житомирській області. З 2015 по 2017 рр. Володимир Тетерський був головою Радомишльської районної державної адміністрації, у 2017 році за результатами місцевих виборів став Радомишльським міським головою.

Депутат польського походження Потіївського ОТГ Анатолій Казимирович Кобилянський народився 1955 року, має вищу освіту, проживає в селі Новосілка. У 1996 році заснував у селі Нова Буда Радомишльського району сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю ім. Чапаєва, у 2017 році він – виконавчий директор ТОВ Радомишль Агрополісся. Анатолій Кобилянський підтримувати місцевий футбольний рух: з 2019 року він виступає спонсором районного футбольного клубу «Метеор». Професійні здобутки і розголос, що виникає зі спонсорської і меценатської діяльності, обумовлюють успіхи Кобилянського у громадсько-політичній активності. У 2019 році він входить до складу депутатського корпусу Потіївського ОТГ, а у 2020 році його призначають на посаду старости с. Нова Буда.

Список використаних джерел:

1. Державний комітет статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 20.03.2021).
2. Рудницький С. Суспільно-політичні інтереси поляків незалежної України : монографія / С. В. Рудницький. Житомир: ФО-П Євенок О. О., 2014. – 622 с.
3. Рудницький С. Політичні партії України як репрезентанти інтересів національних громад // Політичні партії і вибори в Україні : матеріали міжнародного круглого столу за участю українських і польських науковців (Київ, 26 червня 2015 р.) / [наук. ред. І. О. Кресіна; упорядник В. П. Горбатенко]. К. : Вид-во «Логос», 2016. – с. 153-166 с.
4. Bonusiak A. Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2013. – 291 s.
5. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.
6. Krasowska H. Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie. – Warszawa, 2012. – 435 s.
7. Список ФОП України. Житомирська область. Радомишльський район. URL: https://work-info.com.ua/fop/zhytomyrska-oblast/ radomishlskij-rajon/ krimok-12216 (дата звернення 15.05.2022).
8. Відбувся схід села Кримок-Радомишль. Новини. URL : https:// radomyshl. com/news/5984-vdbuvsya-shd-sela-krimok.html (дата звернення 15.05.2022).
9. У Радомишльській міськраді депутати обрали голів. URL : http://radomyshl.info/novyny-mista/3363-u-radomishlskij-miskradi-deputati-obrali-goliv-postijnikh-komisij-ta-personalnij-

sklad-vikonavchogo-komitetu -radi-ta-silskikh-starost-personalnij-sklad (дата звернення 25.11.2020).
10. Полісся today. Інформаційний портал регіональних новин. URL: https://polissya.today/article/shchypanskyy- dmytro-volodymy ro vych-lyu dyna-yaka-zrobyla-sebe-sama (дата звернення 30.01.2021).
11. Опендатабот Радомишльська районна організація Партії Наталії Королевської «Україна-вперед», URL : https://opendatabot.ua/c/ 34247197 (дата звернення 29.11.2020).
12. Центральна виборча комісія, Офіційний веб - портал. Місцеві вибори України, 2015. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm106pt001f01=376pid100=18rej=0pid102=12780.html (дата звер нення 29.12.2020).
13. Соболевський Олег Вікторович. Радомишльська громада. Житомирська область. Житомирський район. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjz6JqH5JD3AhVJEncKHZhZCjYQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fradmr.gov.ua%2Fpershij-zastupnik-miskogo-golovi-11-18-00-03-01-2019%2F&usg=AOvVaw3PR7ldeEugjy00zECoV4BZ (дата звернення 03.01.2019).
14. Радомишльська громада. Житомирська область. Житомирський район. URL: https://radmr.gov.ua/golova-miskradi-13-35-33-23-11-2016/ (дата звернення 05.11.2021).
15. Історія успіху – 2019: Радомишльська об'єднана територіальна громада. URL: https://news.maanimo.com/uk /gromady/ istoriya-radomishlska-otg-27120 (дата звернення 07.03.2022).
16. Потіївка Радомишльського району URL https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjek82MhN73AhWLSvEDHa3OBT84ChAWegQIBhAB&url=http%3A%2F%2Fpotiivka-radomyshl.blogspot.com%2F2015%2F&usg=AOvVaw0Ly4Zq5n4AKwyJKWfd1G09u (дата звернення 14.05.2022).
17. Потіївська громада. Опендатабот. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwijseajkd73AhXqhP0HHbZRAPUQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fopendatabot.ua%2Fc%2F03744439&usg=AOvVaw1vLuNpsHHe2OZabXOrMg2j (дата звернення 14.05.2022).
18. Депутати Потіївська громада, Житомирська область. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiUjYrElN73AhW5hv0HHYpiCUkQFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fpotiivska-gromada.gov.ua%2Fdeputati-10-19-46-18-07-2018%2F&usg=AovVaw2YtB3JkqhwW_DyuSUv1oz8u (дата звернення 14.05.2022).
19. Метеор Нова Буда URL: https://amateur.footboom.com/amateur/zhytomyr-..oblast/1551441071--meteor-nova-buda-63-richnyi-hraiuchyi-prezydent-klubu-i-chempion-yevropy-u-skladi.html (дата звернення 14.05.2022).

КОНЦЕПЦІЯ «ДІАЛОГУ КУЛЬТУР» В. БІБЛЕРА: ХУДОЖНІЙ ВИТВІР ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАПОРУКА ПОРОЗУМІННЯ

Шморгун Олександра Олександрівна
канд. філос. наук, старший науковий співробітник
ЦГО НАНУ, Україна

Розглянемо оригінальну та новаторську для свого часу концепції «діалогу культур», запропоновану видатним філософом, культурологом істориком культури В.Біблером.

Насамперед, В.Біблер зазначає, що на межі XX-XXI століть назріла гостра необхідність переосмислення самого феномену, або, як він його називає феноменологічного образу культури. Так, філософ вважає, що XX століття характеризується відщепленням ідеї «культури» від ідеї «освіти» та ідеї «цивілізації» (посилаючись на О.Шпенглера, А.Тойнбі, К.Леві-Стросса, М.Бахтіна), устремлінням культури в центр нашого буття, вона перестає бути «надбудовою» або здобутком вищих, панівних класів, і стає ніби «осердям» повсякденності. З іншого боку, саме у XX столітті, на думку В.Біблера, стає можливим і навіть звичним становище, коли «культури Європи, Азії та Америки «юрмляться» в одній і тій же свідомості; їх ніяк не вдається розташувати по «висхідній» лінії («вище – нижче», «краще – гірше»)» [1, с. 32].

Витоки діалогізму культури В.Біблер вбачає в принципово іншій формі спадковості між явищами мистецтва та науковими відкриттями. На його думку, в історії мистецтва неможливий прогресизм, пов'язаний з так званим «зняттям» проблематики більш ранніх здобутків більш пізніми, які ніби включають в себе зроблене попередниками в узагальненому, знятому вигляді, або як частковий випадок більш повної наукової теорії. Сучасна культурна людина опановує ці здобутки у вигляді підручника, в якому матеріал подано максимально відсторонено, систематизовано та узагальнено. «Справді, який дивак буде вивчати механіку за працями Галілея чи Ньютона, математику за – «началами» Евкліда, навіть квантову механіку – за роботами Бора чи Гейзенберга (а не за сучасним тлумачними підручниками або – зробимо поступку – за самими останній науковими працями)», – задає риторичне запитання філософ [1, с. 33].

Історію ж мистецтва В.Біблер представляє як свого роду драматичну сцену, на якій зустрічаються та перехрещуються у взаємовпливах та конфліктах все нові і нові «персонажі», під яким філософ розуміє не митців, а явища мистецтва – художні твори. Більше того, драматизм цієї уявної сцени, на якій виступають твори мистецтва підсилюється ще й тим, що «діалог» між «персонажами» може (і повинен!) бути, так би мовити, оберненим в часі – «тут не тільки Шекспір неможливий (ну, звичайно ж) без Софокла чи Брехт – без Шекспіра, без внутрішньої переклички, відштовхування, переосмилення, але і – обов’язково – у зворотному напрямку: Софокл неможливий без Шекспіра; Софокл інакше і більш унікально, розуміється та інакше формується у сполученні з Шекспіром» [1, с. 33].

І нарешті, драматична сцена, на якій розгортається історія мистецтва обов’язково потребує іще однієї діючої особи, точніше, як визначає зазначає В.Біблер, «багатомісної множини» діючих осіб, – це глядач, слухач – реципієнт художнього твору. Таким чином ми підходимо до визначення культури, як своєрідного цілісного

художнього твору (у В.Біблера – рос. «произедения»). На нашу думку, у якості більш адекватного перекладу російського слова «произведение» в цьому контексті більш доречно вживати слово «витвір», як таке, що більшою мірою передає динаміку і пластику творчого процесу, а не його завершений результат, що ми і робитимемо надалі.

Це визначення середовища творення (витвору) не як базису чи підґрунтя (такі аналогії тут явно недоречні!), а, швидше, як пластичного «будівельного матеріалу» культури є ключовим в концепції В.Біблера. Саме цей процес творення культури як художнього твору і слід розуміти, за В.Біблером, як постійний діалог – поліфонію голосів її «персонажів», які одночасно є і його творцями, і реципієнтами. Саме це специфічне «спілкування» мовою художнього твору дозволяє наблизитись до своєрідної позачасовості існування культури, долаючи межу між сучасністю та поколіннями, що давно відійшли у вічність, а також обмеженість культури певними просторовими географічними рамками. Разом з тим, будь-яке подібне «спілкування» є актуалізацію «світу вперше…» (термін В.Біблера), тут і зараз, для нас, людей, що живуть на порозі XXI століття, і лише з цієї унікальної позиції, з усіма її «плюсами» і «мінусами» здатні вступати у діалог витвору культури.

В той же час, В.Біблер поширює вищеописані феномени нелінійної спадковості та постійного співіснування у режимі поліфонії поза рамками часу і простору не лише на явища мистецтва. Під таким самим кутом зору він пропонує розглядати філософію, моральність, і, зрештою, некласичну науку.

Так, прикладаючи діалогічний підхід до історії філософії, В.Біблер зазначає, що Арістотель існує і взаєморозвивається в одному діалогічному просторі з Платоном, Проклом, Фомою, Аквінським, Миколою Кузанським, Кантом, Гегелем, Гайдеггером, Бердяєвим. Але цей простір «не-Евклідів». Платон так само має нескінченні резерви все нових і нових аргументів, відповідей, запитань у суперечці з Аристотелем, Аристотель також може нескінченно відповідати на зауваження Платона, виходячи із власного філософського вчення, Кант нескінченно змістовний в бесідах з Платоном, Гегелем, Гуссерлем, Марксом. Щоправда, на думку філософа, такий підхід, не виключає можливості, а інколи навіть і необхідності часу від часу розташовувати філософські системи за висхідною лінією, але як наслідок ми отримаємо уже феномен цивілізації, цивілізаційний «зріз» культури Нового часу [1, с. 34-35].

Сучасну сферу моральності В.Біблер розглядає також як діалог характерних моральних колізій різних історичних епох. В Античності це боротьба між Роком і Характером, що втілюється в образі античного Героя, в середньовіччі – постійна моральна націленість життя у потойбіччя, яке тільки й задає ціннісний вимір всьому земному, трагічне новочасне «Бути чи не бути…» Гамлета, в якому людина вперше в історії бере на себе свідоме авторство творення власного життя, відповідальності за власну долю [1, с. 35]. Всі згадані перипетії, на думку В.Біблера, співіснують та взаємодоповнюються у моральній свідомості людини, що стоїть на порозі XXI століття.

Що ж до сучасної науки, то її наразі, за В.Біблером, є також всі підстави розглядати та осмислювати саме як феномен культури. «Принцип відповідності» ідея «граничного» переходу, співвідношення… парадокси теорії множин в математиці, взагалі парадокси обґрунтування начал математики – все це змушує стверджувати: наука також може і повинна бути зрозуміла як феномен кульутури, тобто… як взаємоперехід, одночасність, різноосмисленість різних наукових парадигм» [1, с. 35].

Отже, тепер уже феномени мистецтва, філософії, моральності та науки, які В.Біблер втілює, відповідно, у «персонажах» Поета, Філософа, Героя та Теоретика

співіснують у постійному діалозі у цілісному Органоні тієї чи іншої культури. Причому, кожен із «персонажів» існує і має осмислюватись в площині культури, що його породила і тільки в такій ролі, може вступати у плідний «діалог» з аналогічними «персонажами» іншої культури: «Платон сучасний Канту і може бути його Співбесідником (в культурі) лише тоді, коли Платон зрозумілий у своєму внутрішньому спілкуванні з Софоклом та Евклідом; Кант – у спілкування з Галілеєм та Достоєвським» [1, с.36].

«В такому кінцевому (чи початковому) рахунку діючими особами вияляються окремі культури, актуалізовані у відповідь на запитання іншої культури, такі, що живуть лише у запитаннях цієї іншої культури… Але здійснюється це спілкування (та взаємопородження) культур тільки в контексті теперішнього, тобто для нас, – в культурі кінця XX століття. Причому, вся дана культура (скажімо, античності) має бути зрозуміла, як єдиний витвір, створений та перестворюваний один (уявним) автором, адресований насущному та неможливому «читачу», в канун Століття XXI» [1, с.36] – підводить підсумок В.Біблер.

Однак, необхідним середовищем, яке робить можливим будь-яке спілкування як в межах однієї культури, так і між різними культурами продовжує залишатися середовище витвору культури. «Витвір – ось відповідь на питання: «Що означає бути в культурі, спілкуватися в культурі, самодетермінувати свою долю в напругах культури, породжувати в культурі світ вперше?» [1, с. 41]. І далі В.Біблер дає розгорнуте визначенні витвору в контексті своєї концепції діалогу культур. По-перше, на відміну від продукту споживання, що виробляється, для того, щоб бути знищеним або знаряддя праці, яке може працювати у будь-яких вправних руках, витвір – це відсторонене від людини і втілене в полотні, звуках, фарбах, камені, словах – власне буття людини як єдиної та неповторної особистості. По-друге, витвір завжди адресований і здійснюється кожен раз заново – у спілкуванні «автор – читач» у найширшому сенсі цих слів. По-третє, у спілкуванні «на основі» витвору, коли його учасники можуть знаходитись на нескінченній у часі та просторі відстані один від одного, світ ніби створюється вперше – «з площини, майже небуття речей, думок, почуттів, із площини полотна, хаосу фарб, ритму звуків, слів, викарбуваних на сторінках книги» [1, с. 41]. Витвір – це застигла і в той же час незавершена, готова породити щось нове, форма початку буття.

На наш погляд, концепція «діалогу культур» як спілкування в середовищі (насамперед художнього!) твору не лише не втратила своєї актуальності сьогодні, а й набула додаткових дуже важливих екзистенційно-світоглядних вимірів у зв'язку з домінуванням в середовищі нашої культури погляду на сучасне мистецтво інспірованого здебільшого філософією постмодерну.

Список використаних джерел:

1. Библер В. (1989). Культура. Диалог культур (Опыт определения). Вопросы философии(6).
2. Библер В. С. (1991). От наукоучения к логике культуры: два философских введения в XXI век. Москва: Издательство полиической литературы.

СЕКЦІЯ XXII.
ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Подолянчук Станіслав Вікторович
ORCID ID: 0000-0001-9088-3342
канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент кафедри образотворчого,
декоративного мистецтва, технологій і безпеки життєдіяльності
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна

Сучасне освітнє та наукове середовище характеризується великим потоком різноманітної інформації, яка потребує ґрунтовного опрацювання. Така інформація широко використовується в освітній та науковій діяльності. Враховуючи великий вплив науково-дослідної роботи як на змістовне наповнення навчальних дисциплін, так і на кваліфікацію викладачів, останнім часом доволі актуальним є питання наукової освіти [3].

Поняття «наукова освіта» є багатогранним, що перетворює його в об'єкт комплексного вивчення з різних позицій [4]. Саме тому формування у вчителів базових компетентностей наукової освіти є важливим завданням, вирішення якого в нових умовах цифрової трансформації освіти доцільно постійно уточнювати та розглядати як сукупність певних умінь, знань та діяльності [1]. У зв'язку з цим важливим стає питання актуалізації змісту наукової освіти з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку науки [2].

В цьому сенсі при підготовці майбутніх учителів особливо актуальним є питання академічної доброчесності, яке фактично має дві складові: ознайомлення з відповідними правилами і нормами та дотримання цих правил і норм у своїй практичній діяльності.

Ознайомлення з основними правилами і нормами академічної доброчесності слід здійснювати як під час вивчення наукознавчих дисциплін, зокрема дисципліни «Основи наукових досліджень», так і під час виконання різноманітних робіт та (або) завдань, які потребують чіткого дотримання цих норм (дипломні роботи, курсові роботи тощо).

Здобувачам вищої освіти слід чітко усвідомити, що відповідно до чинного законодавства академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [5].

Законодавчим документом визначено декілька видів порушення академічної доброчесності, одним з найрозповсюдженіших серед яких є академічний плагіат, тобто оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або

відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [5].

В практичному сенсі під плагіатом зазвичай розуміють умисні дії щодо незаконного привласнення авторства на чужий твір літератури, мистецтва або науки, що тягнуть за собою настання юридичної відповідальності. Це означає, що термін «плагіат» можна застосовувати лише щодо об'єктів авторського права. Стосовно ж інших об'єктів інтелектуальної власності цей термін використовувати не можна.

В освітньому та науковому середовищі академічний плагіат може мати декілька різноманітних форм прояву. Найбільш розповсюдженими серед таких форм є дослівне копіювання частини тексту чужої роботи без належного оформлення цитування; внесення незначних правок у скопійований матеріал (змінене формулювання речень, зміна порядку слів тощо); переписування з Інтернету різноманітних робіт, часто невстановленого походження; завантаження готових робіт (рефератів) з різноманітних сайтів; переклад чужих текстів з іноземної мови на українську без вказівки джерела.

В той же час слід пам'ятати, що загальновідомі факти, знання, положення, закони, концепції; новини, оприлюднені в засобах масової інформації; твори народної творчості; офіційні документи (закони, укази, постанови, державні стандарти тощо), які видані органами державної влади, плагіатом не вважаються.

Порушення академічної доброчесності може також мати інші прояви. Серед них – самоплагіат (оприлюднення власних раніше опублікованих результатів наукових досліджень як нових), фабрикація (вигадування неіснуючих фактів чи емпіричних даних), фальсифікація (свідома заміна отриманих даних з метою обґрунтування власних висновків, які не знайшли експериментального підтвердження).

Серйозною проблемою в академічному середовищі є така форма порушення академічної доброчесності як списування. Вона зазвичай має місце при виконанні різноманітних письмових робіт (письмових екзаменів, контрольних робіт тощо) і полягає у використанні сторонніх джерел інформації, крім дозволених (довідників, таблиць тощо). Слід зазначити, що ця проблема немає однозначного рішення. Серед варіантів подолання такої форми порушення академічної доброчесності – посилення контролю за процесом написання контрольних робіт чи складання екзаменів, застосування сучасних засобів обчислювальної техніки, використання індивідуальних завдань (задач), які не мають прямої відповіді в існуючій навчальній літературі.

Особливістю дотримання норм академічної доброчесності при підготовці майбутніх учителів є те, що такі питання не втрачають своє актуальності і пісня завершення навчання в закладі вищої освіти. Майбутні вчителі повинні виключити зі своєї практики такі негативні явища, як хабарництво (надання (отримання) учасником освітнього процесу неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі), необ'єктивне оцінювання (свідоме завищення або заниження оцінки), надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання необґрунтованої допомоги чи створення штучних перешкод.

Таким чином, ознайомлення з правилами і нормами академічної доброчесності, унеможливлення або принаймні мінімізації випадків їх порушення є важливою складової підготовки майбутніх учителів. При цьому не менш важливим є дотримання майбутніми працівниками освітянської галузі цих норм у своїй подальшій практичній діяльності. Все це загалом дозволить забезпечити високі морально-етичні стандарти на всіх етапах організації освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Гриневич Л. М., Морзе Н. В., Бойко М. А. Наукова освіта як основа формування інноваційно компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Том 77. №3. С. 1–26.
2. Подолянчук С. В. Актуалізація змісту наукової освіти під час підготовки майбутніх учителів. Інноваційні практики наукової освіти : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 773–779.
3. Подолянчук С. В. Моніторинг наукової діяльності як складова сучасних рейтингових систем. Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2022. С. 46–48.
4. Поліхун Н. І., Сліпухіна І. А., Чернецький І. С. Наукова освіта як інновація в системі освіти України. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 168. С. 186–189.
5. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року. Відомості Верховної Ради України, 2017, 38-39.

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ЯК СПРИЯТЛИВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Халявка-Васильєва Лідія Валеріївна
аспірант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна
ПНПУ імені В.Г. Короленка, Україна

Науковий керівник: Жданова-Неділько О.Г.
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічної
майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна
ПНПУ імені В.Г. Короленка, Україна

Швидка інтеграція України у міжнародну спільноту, стрімкий розвиток економічних, спортивних, агрономічних та інших зв’язків зумовлюють ретельніше звернути увагу на рівень опанування іноземної мови.

Великою проблемою для освітян є пасивність вихованців під час занять. Це обумовлено зацікавленістю студентів в соціальних мережах та комп’ютерних іграх. Тому беручи до уваги такий фактор, вирішення цієї задачі полягає в самій задачі – використання онлайн-платформ для вивчення іноземної мови.

Використання будь-якого онлайн-сервісу на занятті впродовж 10-15 хвилин забезпечить:

- активну участь студентів у процесі навчання;
- встановить зворотний зв'язок в системі «педагог – учень»;
- надасть можливість застосування набутих навичок і знань в реальному житті;
- сприяє самостійній творчій діяльності тих, хто навчається [3, С. 96].

Однією із платформ для вивчення лексики є Quizlet. З її допомогою можна організувати тестування, опитування, турнір або змагання між командами, отримати зворотній зв'язок і провести формуюче оцінювання використовуючи будь-який ґаджет приєднаний до мережі Інтернет. Платформу дистанційного навчання Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) просто не можливо не згадати, адже ця система австралійського розробника Мартіна Дугіамаса є однією з найпопулярніших у світі, використовується у більш ніж 100 країнах, а кількість її користувачів сягає більше 18 мільйонів осіб. На додачу до цього її можна вільно завантажити з мережі Інтернет. Платформа дозволяє створювати якісні дистанційні курси, її можливості аж ніяк не гірші за функціонал багатьох комерційних систем, до того ж її можна підлаштовувати під потреби певного навчального проекту та доповнювати новими сервісами. Moodle спроектовано з урахуванням досягнень сучасної педагогіки, а основний наголос робиться на взаємодії між студентами та широкому використанні обговорення. Інтерфейс програми простий, зручний та ефективний, дизайн має модульну структуру, яка легко модифікується, а мовні пакети, які можна підключати, дозволяють досягти повної локалізації (на сьогодні Moodle підтримує десятки мов, у тому числі й українську) [2, С. 100]. Основні можливості платформи для викладачів включають: облік студентів із можливістю їх персоналізації та розмежування прав на доступ до навчальних матеріалів, створення та проведення онлайн-курсів, ведення звітності та статистики з навчання, контроль та оцінка рівня знань, анкетування та створення опитувальних матеріалів, можливість інтеграції з іншими інформаційними системами [4]. Студенти мають

можливість редагувати свої облікові записи, додавати фотокартки та змінювати численні особисті дані, ознайомлюватися з нагадуваннями про події у курсі, завантажувати виконані завдання, переглядати результати проходження тестів та курсів, спілкуватися з викладачем через особисті повідомлення, форму та чат. Особливо зручною роботу робить доступність навчальних матеріалів (таких як тексти лекцій, завдання для самостійної роботи, додаткові матеріали у вигляді книжок тощо) та засобів для спілкування і тестування в режимі «24 на 7» [6].

Наступна платформа Classroom – нова розробка компанії Google, яка покликана полегшити роботу викладачів та зробити її ефективнішою. Він інтегрований з Google Docs, Drive, Gmail та є складовою спеціалізованого освітнього пакета Google Apps for Education разом з календарем, електронною поштою та іншими програмами [1]. За допомогою інтерактивного сервісу Classroom викладач зможе організувати комунікації зі студентами, швидко готувати завдання та проводити заняття. Під час розробки завдання викладач може: скористатися опцією спільного доступу до документа, або ж опцією автоматичного створення копії для кожного студента, побачити, хто закінчив виконання завдання, а хто – ні, забезпечити зворотний зв'язок та поставити запитання студентами в режимі реального часу як в класі, так і поза його межами. Не можна не відзначити, що Google Classroom має декілька важливих переваг серед інших подібних рішень, а саме: по-перше, це перевірені часом сервіси, які об'єднано в межах однієї програми, по-друге, велика користувацька аудиторія [1]. Студенти в інтерактивному режимі мають можливість ознайомитися із завданнями та матеріалами, які з'являються в папках на Google Drive, а також із зауваженнями у файлах тестових завдань. Безпосереднє спілкування, як з викладачем, так і з одногрупникам, – ще одна корисна функція Google Classroom [1]. Система навчання виправдала себе повністю під час організації дистанційного навчання в ПНПУ імені В. Г. Короленка впродовж 2019-2020 навчальних років.

Отже, кожна із вищезгаданих платформ забезпечує повний контакт викладача та студента, ігрова форма навчання (змагання, турніри) дозволяє розпалити інтерес до вивчання іноземної мови а також сприяє підвищенню рівня мотивації до вивчення англійської та німецької мов.

Список використаних джерел:

1. Гладир А.І. Системи дистанційного навчання – огляд програмних платформ. URL: http://www.kdu. edu.ua/statti/Tezi/Tezi_2012/43.pdf. (дата звернення: 08.05.2023).
2. Демида Б. Системи дистанційного навчання: огляд, аналіз, вибір Комп'ютерні науки та інформаційні технології. 2011. № 694. С. 98–107.
3. Кушнір А. С. Застосування онлайн-сервісів як запорука підвищення пізнавального інтересу до вивчення іноземних мов. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2019_1_17. (дата звернення: 08.05.2023).
4. Сисоєва С. О. Системи дистанційного навчання: порівняльний аналіз навчальних можливостей URL: http:// www.universum.kiev.ua/attachments/article/234/url.pdf. (дата звернення: 08.05.2023).
5. Романюк С. М. Дистанційне навчання іноземної мови: порівняльний аналіз сучасних платформ та онлайн-сервісів URL: https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2016/1/55.pdf (дата звернення: 08.05.2023).
6. Moodle URL: https://moodle.org/. (дата звернення: 08.05.2023).

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТА СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Ткаченко Майя Вікторівна
канд. пед. наук, доцент кафедри фізіології, здоров'я
і безпеки людини та природничої освіти
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Павліченко Ольга Дмитрівна
старший викладач кафедри фізіології, здоров'я
і безпеки людини та природничої освіти
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Надзвичайно стрімкі темпи оновлення інформації висувають перед освітою нові проблеми, пов'язані з необхідністю навчання протягом усього життя. Уміння вчитися впродовж життя визначається однією із ключових компетентностей сучасного студента, яка повинна розвиватись в процесі навчання засобами усіх предметів. Саме самостійна робота забезпечує включення студентів у самостійну пізнавальну діяльність, що сприяє розвитку цієї компетентності.

Значення самостійної роботи зростає в умовах воєнного стану, тому що засвоєння навчального матеріалу в режимі онлайн навчання значною мірою обумовлено здатністю студентів самоорганізовувати свою навчальну діяльність.

Теоретичні і методичні засади самостійної роботи студентів з позицій традиційного навчання розглядались у працях вітчизняних дослідників А. Алексюка, В. Буряка, О. Гурської, В. Козакова, С. Літвінчука, І. Шамко та інших. Окремі аспекти сучасного погляду на самостійну роботу висвітлено у дослідженнях останніх років. Розглянуто розвиток пізнавальної самостійності учнів засобами мобільних технологій [1], роль самостійної роботи та її специфіку під час дистанційного навчання [3], розвиток пізнавальної самостійності майбутніх учителів біології [4], шляхи підвищення ефективності самостійної роботи студентів [2].

Разом з тим, є багато дискусійних питань, зокрема щодо розуміння сутності самостійної роботи, її атрибутивних особливостей та видів, методики застосування самостійної роботи з комп'ютерною підтримкою тощо. Потребують подальших наукових розвідок питання сприйняття студентами інтегрованої інформації в електронному вигляді, розвиток умінь орієнтації в електронному інформаційному середовищі, організація самостійної роботи з використанням онлайн-ресурсів тощо.

Впровадження онлайн навчання актуалізує проблему трансформації традиційних підходів до самостійної роботи здобувачів вищої освіти, яка, наразі, ще не знайшла достатнього відображення у науковій літературі.

Мета роботи: розкрити особливості застосування різних видів самостійної роботи студентів в умовах онлайн навчання.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що поняття «самостійна робота» тлумачиться у педагогіці та методиці навчання біології неоднозначно. Різноманітність поглядів щодо сутності самостійної роботи пов'язано з її багатоаспектністю, а також із ототожненням з такими поняттями як «самостійність», «самостійна діяльність», «самостійна пізнавальна діяльність», «самостійне заняття», «самоосвіта».

Переважна більшість дослідників розглядають самостійну навчально-

пізнавальну роботу студентів як різноманітні види їх індивідуальної і колективної діяльності, яка здійснюється за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [5]. Згідно іншої точки зору, неправомірним є ототожнення самостійної роботи із самостійною діяльністю студентів з вивчення навчального матеріалу: її слід розглядати як особливу систему умов навчання, організованих викладачем. На нашу думку, вказані підходи не заперечують один одному, а акцентують увагу на функціях студента і викладача. З позиції функцій викладача самостійну роботу розглядають як засіб організації, управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, тобто як створення системи умов навчання, тоді як з позиції студента, самостійна робота є самостійною навчальною діяльністю, яка стимулюється системою оптимальних умов навчання.

Розглянемо особливості методичного керівництва самостійною роботою студентів в умовах онлайн навчання. Як зауважує С. Сітко, викладач має планувати свою роботу як своєрідний набір діяльностей: аудиторно з безпосередньою участю викладача і студентів (контактні години) та через опосередковану взаємодію викладача і студентів засобами онлайн-технологій (онлайн діяльність) [3]. Тому виникає необхідність створення електронних методичних комплексів з урахуванням специфіки онлайн навчання і широким залученням цифрових технологій.

У процесі викладання навчальних дисциплін, нами були створені відповідні електронні методичні комплекси, в яких окремо виділялись особливості організування самостійної роботи студентів. Методичні вказівки щодо самостійної роботи були деталізовані, містили чіткі вимоги до самостійних завдань і критеріїв їх оцінювання. Було також урізноманітнено форми представлення виконаних завдань. Зокрема, збільшено кількість завдань з використанням засобів візуалізації.

До завдань самостійної роботи, спрямованих на опрацювання теоретичного матеріалу студентами, було включено не тільки традиційні конспекти, але й складання інтелект-карт, концептуальних таблиць, стрічок часу. Для цього студенти попередньо знайомились з алгоритмом складання інтелект-карт (mind maps), стрічок часу (timeline), концептуальних таблиць.Так, під час вивчення навчального курсу «Вікова фізіологія» здобувачі готували стрічку часу щодо розвитку опорно-рухової системи, у якій містилась не тільки текстова інформація, але й фото, які відображали вікові зміни.

Відповіді студентів на практичних заняттях супроводжувались підготовленими ними мультимедійними презентаціями, які мали не тільки репродуктивний, але й творчий характер. Зокрема, під час вивчення навчального курсу «Методика навчання біології та основ здоров'я» було передбачено підготовку презентацій різних типів уроків, у тому числі нестандартних, а також розробку і презентацію проєкту «Біологічна освіта у школі майбутнього».

Важливим видом самостійної роботи є ознайомлення здобувачів вищої освіти з науковою та методичною літературою. З цією метою нами надана можливість студентам підготувати буктрейлери до літератури, яка запропонована для ознайомлення. Деякі студенти досить творчо виконували такі завдання, включаючи в електронні презентації не тільки текстовий матеріал з вдалим дизайном, але й фрагменти відео.

Для виявлення ставлення студентів до онлайн навчання і запропонованих видів самостійної роботи, було проведено анкетування студентів і групова бесіда з ними в режимі Zoom конференції. Було опитано 20 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти і 10 здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти біологічного факультету.

Більшість здобувачів позитивно ставиться до онлайн навчання, відмічаючи такі його переваги, як економія часу, зручний режим роботи (93%), можливість навчатись в України, проживаючи за кордоном (13%), зручний доступ до навчальних матеріалів на онлайн-платформі Google клас (73%). Магістри відмітили ще таку перевагу, як можливість поєднувати навчання з роботою.

Студенти вказали наступні недоліки онлайн навчання: багато часу потрібно проводити біля монітору комп'ютера, що стомлює зір (17%); велика кількість матеріалу, який потрібно вивчити (27%); відсутність живого спілкування (20%); неможливість безпосередньо виконувати практичні завдання (17%); важко самоорганізуватися для виконання навчальних завдань (10%); проблеми з Інтернет-зв'язком (13%).

Більшість студентів вважає найбільш ефективною самостійну роботу з лекційним матеріалом, який розміщується викладачем у Google класі (27%), а також підготовку презентацій з певної теми (27%). Відсоток студентів, які надають перевагу перегляду навчального відео складає 20%, самостійному пошуку інформації в Інтернеті з певної теми – 7%; складанню інтелект-карт, таблиць – 10%; написанню конспектів – 7%, підготовці буктрейлерів, стрічки часу – 10%.

У процесі бесіди зі студентами з'ясувалось, що усі магістри вважають, що онлайн навчання не знижує якості їхньої освіти. Разом з тим, вони зауважили, що студентам 1 і 2 курсів краще навчатись очно. Серед студентів 2 курсу 20% переконані, що успішне навчання можливе лише очно.

Отже, онлайн навчання активізує самостійну роботу студентів, що передбачає такі особливості її впровадження: створення електронних методичних комплексів, розміщення матеріалів лекцій та завдань для самостійної роботи на онлайн-платформі Google клас; формування чітких вимог до оцінювання самостійної роботи; урізноманітнення її видів за рахунок засобів візуалізації.

Список використаних джерел:

1. Грановська Т. Я., Олефіренко Н.В. Доцільність використання електронних завдань для формування пізнавальної самостійності учнів. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 198–202.
2. Нестеренко О.Б. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Педагогічні науки. 2017. №14 (36). С. 78–82.
3. Ситнік Т. Організація самостійної роботи студентів в умовах карантинних обмежень. Молодь і ринок. 2021. №2 (188). С. 43-48.
4. Цуруль О. А. Розвиток пізнавальної самостійності майбутніх учителів біології у процесі методичної підготовки у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2017. Вип. 75 (2). С. 196–202.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник 2-ге видання, доповнене. К.: "Академвидав". 2014. 456 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УЧАСТІ В РУСІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Монастирський В.М.
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри військової підготовки
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

З прийняттям Закону України «Про основи національного спротиву» в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації та окупації окремих областей України на сучасному етапі, для забезпечення обороноздатності держави, питання розвитку територіальної оборони, організації руху опору і відповідної підготовки громадян України до національного спротиву набули особливого значення.

Підготовка громадян України до національного спротиву – це сукупність заходів, які здійснюються державними органами та органами місцевого самоврядування, закладами освіти з метою формування патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України; військово-патріотичного виховання молоді; підготовки населення до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій тощо [1].

Основою підготовки громадян України до національного спротиву стає їхня загальновійськова підготовка, яка організовується за територіально-зональним принципом.

Підготовка здійснюється з громадянами України допризовного, призовного віку, які досягли 18-річного віку й не проходять військову службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях держави, які виявили бажання долучитися до національного спротиву, шляхом проведення періодичних навчальних зборів, занять, курсів тощо.

Складовою загальновійськової підготовки громадян України є допризовна підготовка, яка організовується Міністерством освіти і науки разом з Міноборони та включається до Державного стандарту профільної середньої освіти, що реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти в закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та інших закладах освіти, та проводиться за програмами, затвердженими відповідно до законодавства і погодженими з Міністерством оборони України [2].

Загалом вона проводиться шляхом викладання в закладах освіти предмету «Захист України» та здійснення заходів національно-патріотичного і військово-патріотичного спрямування тощо.

Однак, на нашу думку викладання цього предмета в зазначених закладах освіти з урахуванням реалій сьогодення недостатньо. Доцільно було б запровадити в освітній процес здобувачів вищої освіти навчальну дисципліну «Основи військової підготовки та тактичної медицини» як обов’язкову.

Метою курсу є: – підготовка здобувачів вищої освіти до національного спротиву та служби у Збройних Силах України, інших складових сил безпеки та сил оборони держави; формування у них первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно основ військової підготовки, цивільного захисту населення та домедичної допомоги; ознайомлення з місцем і роллю громадянина у зв’язку з виконанням свого обов’язку щодо збройного захисту, суверенітету і

територіальної цілісності України тощо.

Таким чином, перед науково-педагогічним складом закладів вищої освіти, актуальною стає *проблема створення педагогічних умов щодо* формування базових загальновійськових (початкових) знань, практичних умінь, навичок у здобувачів вищої освіти, готовності їх до військової служби (бойової) діяльності та до участі в русі національного спротиву в умовах воєнного стану.

Сьогодення потребує суб'єктної професійної позиції у забезпеченні якості системи військової освіти, впровадження нових педагогічних та інформаційних технологій, використання світових досягнень у підготовці громадян до участі в русі національного спротиву [3].

З огляду на вищевикладене конкретизуємо своє концептуальне бачення щодо обґрунтування та реалізації системи педагогічних умов, що забезпечують підготовку здобувачів вищої освіти до участі в русі національного спротиву.

Педагогічні умови – це такі обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості та забезпечується відповідними чинниками [4, с. 143].

У процесі визначення педагогічних умов нами враховувались такі чинники: рівень первинної загальновійськової підготовки громадян; систематична і безперервна мотивація опанування громадянами професійних знань, умінь і навичок, запровадження діяльнісного підходу у формуванні інтересу тих, хто навчається, до служби в Збройних Силах України та інших державних військових формуваннях; упровадження в освітній процес перспективних сучасних технологій навчання; спонукання громадян до саморозвитку, самовдосконалення і постійного самостійного оновлення знань, умінь та навичок; удосконалення форм і методів навчально-методичної роботи науково-педагогічного персоналу військового навчального підрозділу ЗВО.

Отже, визначені чинники дали підстави стверджувати, що ефективність загальновійськової підготовки здобувачів вищої освіти до участі в русі національного спротиву має бути забезпечена сукупністю **таких педагогічних умов:**

- розгляд військової підготовки як складової державної системи професійної освіти громадян України щодо забезпечення Збройних Сил, інших державних військових формувань необхідною кількістю військовонавчених громадян до участі в русі національного спротиву, виконання військового обов'язку в запасі, проходження військової служби осіб за контрактом або у військовому резерві та ін.

- проектування моделі військової підготовки громадян України у військовому навчальному підрозділі (кафедрі військової підготовки) ЗВО;

- використання в освітньому процесі сучасних технологій навчання, які є основою оптимізації військової підготовки здобувачів вищої освіти тощо.

В основу нашої моделі для практичного здійснення удосконалення системи військової підготовки тих, хто навчається у ЗВО покладено: ефективний освітній процес з військової підготовки громадян як її цільовий орієнтир; ціннісно-мотиваційний компонент; відповідні педагогічні умови, способи та засоби оволодіння військовими знаннями, вміннями й навичками та ін.

Військова підготовка здобувачами вищої освіти у нашому дослідженні основується на таких принципах:

• *професійна спрямованість* – відповідність цілей і змісту навчання переліку конкретних завдань, визначених в Концепції підготовки ЗС України, навчальних програмах, планах та інструкціях, з наданням пріоритету практичній підготовці, яка

ґрунтується з урахуванням досвіду ведення ООС (надання відсічі збройній агресії з боку Російської Федерації проти України); змін у формах і способах ведення операцій (бойових дій); прийнятих на озброєння нових зразків зброї та техніки; підготовки військових фахівців провідних країн світу за стандартами НАТО;

• *науковість* – обґрунтованість процесу військової підготовки та його змісту з позицій останніх досягнень військової науки і техніки;

• *систематичність і послідовність* – розподіл змісту підготовки за періодами навчання, тісний взаємозв'язок та наступність підготовки, відповідність вимогам стандартів військової освіти;

• *комплексність* – системне використання різних форм і методів навчання для формування у громадян визначених компетентностей (фахових здібностей) за стандартами військової підготовки;

• *доступність* – відповідність навчання його змісту, форм і методів рівню навченості громадян, що створює передумови для ефективного навчання;

• *максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій* – навчати того, що необхідно знати та вміти для якісного виконання завдань за призначенням;

• *наочність* – врахування у процесі підготовки особливостей пізнавальної діяльності громадян; індивідуальний підхід; розвиток їх спроможностей творчо мислити і працювати самостійно.

Застосування нових педагогічних технологій у нашій моделі передбачає:

- перехід від педагогічного традиціоналізму до нових форм і методів навчання, орієнтованих на формування творчої особистості військового фахівця, який вміє поєднувати в різних варіантах теоретичні знання, наукові здобутки з вирішенням питань, які виникають у військовій справі;

- забезпечення наскрізної комп'ютеризації навчального процесу, створення комп'ютерних (інформаційних) систем його підтримки;

- розробку інтерактивних систем навчально-методичного забезпечення навчальних дисципліни тощо.

На нашу думку, до основних педагогічних технологій оптимізації освітнього процесу підготовки здобувачів вищої освіти до національного спротиву та військової служби під час війни у ЗВО слід віднести:

• технологію проблемно-ситуативного навчання;

• технологію інтерактивного ігрового навчання;

• технологію інформаційного (комп'ютерного, мультимедійного, тренажерного) навчання;

• технології віртуальної і доповненої реальності;

• технологію формування критичного мислення;

• тренінгові технології в екстремальних видах діяльності тощо.

Серед інноваційних технічних засобів навчання слід виокремити:

• спеціалізовані багатофункціональні комп'ютерні класи з відповідним програмним забезпеченням, що дозволяє проводити як теоретичні так і практичні заняття з тактичної (тактико-спеціальної), вогневої підготовки та водіння автомобілів та бойової техніки;

• мультимедійні тири, які обладнані стрілецькою зброєю, мають відповідне програмне забезпечення та дозволяють проводити початкове навчання громадян з набуття практичних навичок поводження зі зброєю, а також організовувати навчальні стрільби без використання бойової зброї;

• тренажери з використанням віртуальної (доповненої) реальності (VR/AR), що

дозволяють прищепити навички ведення бойових дій у різних умовах і відпрацьовувати командну взаємодію в ситуаціях, які складно змоделювати в реальних умовах;

• пейнтбольне (страйкбольне) обладнання та бойові симулятори та ін.

У пропоновану нами систему військової підготовки здобувачів вищої освіти покладено практичні методи навчання, а саме: словесно-наочний, тренувальний, ситуативно-пізнавальний, пошуковий та творчий.

Їх сутність полягає:

• *словесно-наочного* – у систематичному та послідовному доведенні викладачем навчального матеріалу, показу (демонстрації) предметів (дій), що вивчаються для отримання тими, хто навчається, нових знань та формування відповідної уяви тощо;

• *тренувального (репродуктивного)* – у виконанні комплексних дій, у відповідності з визначеним алгоритмом (завчасно встановленим порядком), для формування необхідних умінь та навичок з метою забезпечення якісного злагодження військових підрозділів;

• *ситуативно-пізнавального* – у проведенні розгляду та обговоренні реальних (імовірних) бойових дій (їх тактичних епізодів), ознайомленні з досвідом управління підрозділами (силами) у воєнних конфліктах та розвитку навичок інформаційно-аналітичної діяльності;

• *пошукового (евристичного)* – у самостійному пошуку тими, хто навчається, інформації (оптимального варіанту дій) для здобування додатково необхідних знань;

• *творчого (дослідницького)* – у самостійному пошуку шляхів розв'язання проблемної ситуації (виконання поставленого завдання) для здобування глибоких та всебічних знань з використанням творчих та нестандартних підходів та ін.

Отже, зазначені нами педагогічні умови щодо військової підготовки здобувачів вищої освіти до участі в русі національного спротиву та їх готовності до служби в Збройних Силах України та інших державних військових формуваннях суттєво підвищать ефективність формування професійної (військової) спрямованості в освітньому процесі громадян, наочно продемонструють переваги традиційного навчання, дозволять керівнику занять використовувати новітні технології, форми та методи навчання, підвищать інтерес до професійної (загальновійськової) підготовки, дозволять значно скоротити терміни підготовки, оптимізувати витрати за рахунок економії боєприпасів, пально-мастильних та інших витратних засобів тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України " Про основи національного спротиву " // Відомості Верховної Ради. – 2021. – № 41, ст.339.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2000 р. № 1770 "Про затвердження положень про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей" (Офіційний вісник України, 2000 р., № 49, ст. 2121).
3. Про затвердження Концепції трансформації системи військової освіти / Постанова КМ України від 30.12.2022р. № 1490.
4. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад. С. Гончаренко, та. ін; за ред. Н. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.

РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ ВИВЧЕНІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТІМИ ЛІКАРЯМИ

Козлова Лілія Борисівна
кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Черкаська медична академія, Україна

Сучасні зміни в соціально-економічному житті України поставили на один з перших щаблів проблему модернізації системи вищої освіти нашої держави.

Модернізація системи вищої освіти України ставить за мету професійну підготовку високоосвічених, успішних, затребуваних фахівців, які прагнуть до саморозвитку і самоосвіти. Застосування традиційних прийомів та методів навчання, які мають на меті засвоєння і відтворення матеріалу не завжди сприяють залученню здобувачів освіти до свідомого та якісного навчального процесу.

З метою покращення якості знать майбутніх спеціалістів, в педагогічній науці відбуваються пошуки варіативних методик, інноваційних технологій, які б сприяли становленню та розвитку сучасного фахівця, який відповідає вимогам України в сучасних реаліях.

На думку О. Полінок, викладачі вищої школи дедалі частіше вдаються до використання інтерактивних лекцій, практикують проведення семінарів та практичних занять на засадах евристичного генерування ідей, зокрема цьому сприяє запровадження методів “коло ідей”, “асоціації”, “мозковий штурм”, “ажурна пилка” тощо. Завдяки використанню інтерактивної технології та методів співпраці між учасниками освітнього процесу активізація творчого мислення, інтуїції та уяви здобувачів освіти [3, с. 127].

Серед інтерактивних методів навчання ключове місце займає робота в малих групах. Вона представляє собою методику, яка використовується для забезпечення обміну набутим досвідом. При об’єднанні здобувачів освіти у малі групи відбувається фокусування уваги на дослідженні актуальних наукових проблем, застосування отриманих знань, вирішення практичних завдань, вдосконалення професійних навичок. Завдяки проведенні роботи в малих групах створюється інтерактивна атмосфера на занятті, що сприяє обдумуванню здобувачами освіти певних питань, оцінювання своїх знань, практику нових професійних навичок, застосування методів у комфортних умовах. Перевага роботи в малих групах полягає у додатковій можливості для спілкування здобувачів освіти з викладачем та один з одним. При постановці чіткої мети відбувається створення продуткивного та ефективного середовища для навчання. Застосування методу роботи в малих групах сприяє активізації кожного здобувача освіти в обговоренні важливих теоретичних питань та виконанні практичних завдань, стимулювання його до діяльності.

Методи, які належать до інтерактивної технології автори поділяють на чотири групи: фронтальні, методи колективно-групового навчання, ситуативного навчання та методи дискусійного характеру. Як зазначає К. Гавриленко до найбільш поширених у використанні належать такі інтерактивні методи, як робота в малих групах, мозковий штурм, коло ідей, мікрофон, займи позицію, пресс-метод, акваріум, рольові та ділові ігри тощо [1, с. 32].

Застосовуючи метод роботи в малих групах, викладач повинен усвідомлювати, що його роль, на відміну від традиційного навчання, змінюється, оскільки йому

доведеться не транслювати нові знання, а скеровувати студентів, моделюючи їхню діяльність у ході виконання визначених завдань, а також надаючи педагогічну допомогу та підтримку. Викладач перетворює навчання у предмет спільної відповідальності учасників групи, залучаючи всіх до плідної діяльності, однак викладач може втручатися в дискусію для її правильного спрямування та слідкує за реалізацією завдань, поставлених перед кожним учасником, та його успіхами. Як зазначає М. Паласюк, для роботи в малих групах залучають шість та менше студентів, оскільки така форма організації освітнього процесу створює найбільш оптимальніші умови для постійної мовленнєвої взаємодії всіх здобувачів освіти [2, с. 271]

Особливість роботи в малих групах для підготовки майбутніх лікарів, зокрема для підготовки предметів гуманітарного циклу, полягає у тому, що вище зазначений метод, сприяє розвитку у майбутніх медичних працівників клінічного мислення, застосування когнітивних навичок та знань на практиці, готовності самостійно розмірковувати.

Запровадження інтерактивного методу роботи в малих групах сприяє професійній підготовці майбутніх лікарів до необхідної комунікативної взаємодії з колегами та пацієнтами, оскільки сама технологія роботи здобувачів освіти у малих групах базується на принципах позитивної взаємозалежності, рівної частки участі кожного, соціальної взаємодії та особистої звітності.

Отже соціальна взаємодія майбутніх фахівців зі сфери охорони здоров'я позитивно впливає на створення психологічного клімату в академічній групі загалом, а кожен здобувач освіти має змогу отримати нову якісну соціальну роль, що уможливлює процес перетворення суперників в єдину команду. У учасників групи з'являється відчуття атмосфери взаємного прийняття і відкритого визнання власних досягнень, що сприяє впевненості у собі і своєму особистому і професійному зростанні.

Список використаних джерел:

1. Гавриленко К. В. Інтерактивні методи навчання як ефективний інструмент у покращенні професійної підготовки майбутніх медиків. Вісник Черкаського університету. 2016. Вип. № 18. С. 31–35.
2. Паласюк М. І. Методика роботи у малих групах як форма інтерактивної взаємодії при вивченні німецької мови. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/161261602.pdf.
3. Полінок О. В. Застосування інтерактивних методів навчання на заняттях із синтаксису складного речення. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/19667806.pdf.

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ 1917-1991 РР.

Загородня Алла Анатоліївна
ORCID ID: 0000-0003-2418-1670
доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Соціально-антропологічний підхід в українській філософії освіти 1917-1991 рр. дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. В свою чергу, саме філософські знання дають педагогічній антропології загальні уявлення про людину, її природу і місце в світі і водночас є базисом педагогічних поглядів на сутність, цілі і завдання педагогіки. Значний внесок в обґрунтування цього питання зробив І. Зязюн (1938-2014 рр.), який, інтерпретуючи місце соціально-антропологічних ідей в контексті української філософії освіти, відводив значне місце людині, її місцю в світі та структурі освітнього процесу, зокрема. Отже, актуальність зрушених дослідником соціально-антропологічних питань, що ґрунтуються на філософії освіти, змушує звернутись до його наукової спадщини.

Педагогічна антропологія трактує філософсько-педагогічні ідеї в контексті педагогіки, вивчаючи різні освітні концепції з точки зору людської природи, місця людини у світі в цілому, а особливо в освітніх структурах. Використовуючи різноманітні філософсько-антропологічні ідеї, вона дає педагогіці відповідь на запитання: хто така людина - мета чи засіб, об’єкт чи суб’єкт педагогічних відносин у процесі навчання? Водночас її можна розуміти й оцінювати як особистість (самоціль), істоту, яка реалізує себе в різноманітному, вільному й творчому спілкуванні з іншими, або як автоматичну, автономну й безособову особистість [1; 2; 3; 4].

В цьому контексті є цікавою типологізація концепцій освіти крізь призму філософсько- антропологічного принципу за І. Зязюном. Об'єктна парадигма акцентує увагу на цілеспрямованому впливі на учня в умовах більш чи менш строго керованої педагогічної системи. Натомість суб'єктна парадигма акцентує увагу, на основи вільного саморозвитку особистості, її самокерівництві. В контексті світоглядних поглядів І. Зязюна, відкрита модель людини та освіти, заснована не тільки на новій суб’єктній (гуманітарній) парадигмі, але й на підґрунті попередніх систем, заснованих на об’єктній парадигмі, що поєднує інтереси людей та індивідів загалом з їх унікальними духовними параметрами. Таким чином, самонавчання та саморозвиток об’єднуються в тісному тандемі взаємозв’язку, адже вони постають вихідним продуктом учіння особистості людини і виступають я кості рівня пізнавальної активності.

На думку І. Зязюна [5], суб'єктивний підхід розглядає людину як повністю або переважно автономну істоту, сутність якої виводиться з самої людини, із суб'єктивного «Я». Кожна з окреслених освітніх парадигм має право на науковий аналіз в силу факту свого існування, однак також має і свої обмеження, оскільки відображає певну однобічність бачення та сприйняття людини, її цілісності як об’єкта і предмета освітнього процесу.

З позицій наукових поглядів І. Зязюна [6], соціально-антропологічні ідеї закладені в педагогічній науці та відображаються в розумінні багатогранності

особистості людини та сприйнятті її крізь призму суб'єктивного і об'єктивного, інтелектуального і емоційно-почуттєвого, раціонально-почуттєвого і ірраціонального, тілесного і духовного, природного і соціального.

Самонавчання та саморозвиток об'єднуються в тісному тандемі взаємозв'язку, адже вони постають вихідним продуктом учіння особистості людини і виступають я кості рівня пізнавальної активності, що розглядається як готовність особистості виходити за окреслені межі освітніх програм передбачених для проходження учнями в закладах освіти.

Заслуговує на увагу, виокремлена дослідником думка про те, що відкрита модель людини та освіти, заснована не тільки на новій суб'єктній (гуманітарній) парадигмі, але й на підґрунті попередніх систем, заснованих на об'єктній парадигмі, що поєднує інтереси людей та індивідів загалом з їх унікальними духовними параметрами. Так, філософсько-антропологічні засади педагогіки щодо трансформації освітнього простору, беруть початок з об'єктної і суб'єктної парадигм, яка витікає з об'єктно-суб'єктної природи людини.

Під таким освітнім простором розуміється створене педагогікою об'єктивне і суб'єктивне середовище, спочатку підпорядковане дитині як унікальній і самобутній особистості, що включає діалектично взаємопов'язаний процес її інтеграції, адаптації та індивідуалізації. Реальність, створена проекціями, характеризується не стільки запереченням і відкиданням попереднього педагогічного досвіду, скільки напрямком конвергенції та злиття у відкритих освітніх моделях різних педагогічних та антропологічних традицій, покликаних забезпечити кожній дитині комфортне входження в постійну природні основи розширеного та складного інтелектуального світу. Для координації її життєдіяльності та забезпечення повноцінного розвитку навчання орієнтація дитини на зовнішній світ і світ внутрішній повинні співіснувати [8; 9].

І. Зязюн зазначав [7], що у такий спосіб соціально-антропологічна модель освіти має на меті забезпечити успішність її навчання та можливість формування та розвитку унікальних особистостей, здатних до діалогу, розуміння інших людей та інших культур, активно створюючи та перетворюючи зовнішнє середовище. і внутрішнього світу, з почуттям відповідальності за наслідки вчинків.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що у соціально-антропологічній перспективі І. Зязюна, цілі і завдання освіти, її зміст, методи, засоби і форми повинні бути органічно включені в загальний педагогічний соціально-антропологічний простір, підґрунтям якого є різні концепції до визначення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти. Евристична цінність парадигмальної концептуалізації та систематизації освітніх концепцій на філософії соціально-антропологічних засад полягає в тому, що вона дає уявлення про ту чи іншу освітню модель з точки зору її фундаментальних засад, якою завжди є дитина в освітньому просторі.

Так, подальші звернення до філософського осмислення соціально-антропологічних засад освіти і виховання є перспективними в плані подальшої дослідницької проблематики.

Список використаних джерел:

1. Загородня А. А. (2022). Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. Наука і техніка сьогодні. (11 (11). 95-106. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-95-106. Вилучено з: http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2662.

2. Загородня А. А. (2022). Соціально-антропологічні виміри у філософських рефлексіях освіти і виховання другої половини XIX століття. The 13th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development», (June 15-17, 2022). BoScience Publisher, Chicago, USA. 489-491. Вилучено з: https://sci-conf.com.ua/xiii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-15-17-iyunya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/.
3. Загородня А. А. (2022). Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в осмисленні М. Коцюбинського. Наукові інновації та передові технології. (Серія «Педагогіка»). К.: Вид. група «Наукові перспективи». (8(10)). 56-66. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-56-66 Вилучено з: http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/2189.
4. Загородня А. А., Середіна І. А. (2022). Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в науковому осмисленні феноменологів. Наукові записки Малої академії наук України. (2(24)). 37-43. https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-05.
5. Зязюн І. А. (2012). Немає педагогіки без педагога… Рідна школа: щоміс. наук.- пед. журн. / М-во освіти і науки України. Київ: Рідна школа. (4-5). 19-23.
6. Зязюн І. А. (2008). Філософія педагогічної антропології. Професійна освіта: педагогіка і психологія (Польсько-український українсько-польський щорічник). (10). 51–59.
7. Зязюн І.А. (2000). Концептуальні засади теорії освіти в Україні. Педагогіка і психологія професійної освіти. (1). 11–24.
8. Мозговий В. Л. (2019). Культурологічний аспект педагогічної антропології. ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв». 107-109.
9. Ничкало Н. Г. (2017). Прогностичність наукової спадщини академіка Івана Зязюна. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього: зб. матер. І Міжнар. науково-практ. конф. (30-31 березня 2017 р., м. Київ) / ред. колегія: В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало ; укл. Н. В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 13-20. (339).

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗПР

Шостак Ольга Олександрівна
ORCID ID: 0000-0002-9858-7940
канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки
і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Антонюк Анастасія Сергіївна
здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Розвиток зв'язного, насамперед монологічного, мовлення – одне з ключових завдань у процесі навчання дітей рідної мови. Саме монологічне мовлення забезпечує виконання головної функції мови – комунікативної. Навчання монологічному висловлюванню сприяє засвоєнню граматики, збагаченню словника. У монологічному мовленні реалізується взаємозв'язок розумового і мовного розвитку дитини. Загалом, зв'язне мовлення репрезентує рівень оволодіння дитиною рідною мовою.

Монологічне мовлення – це розгорнутий вид мови, що стимулюється внутрішніми мотивами, його зміст і мовні засоби обирає безпосередньо той, хто говорить. До основних видів монологічних висловлювань належать: розповідь, опис, переказ та міркування. Розвиток монологічного мовлення передбачає формування вмінь слухати і розуміти зв'язні тексти.

Дієвим засобом розвитку монологічного мовлення вважають художню літературу. Її тексти демонструють кращі зразки української літературної мови, розширюють уявлення про навколишній світ, збагачують емоційний досвід, розвивають уяву. Необхідно ознайомлювати дітей із художніми творами різних жанрів. Оповідання та казки розкривають лаконізм і точність слова; поезії – її ритмічність і образність тощо. Художня література виховує в дітей гуманні почуття – здатність проявляти доброту, заперечувати несправедливість. На прикладі художніх текстів дитина вчиться застосовувати граматичні навички та вміння в діалогічному і монологічному висловлюваннях, використовувати засоби художньої виразності мови.

Відтак книга і читання відіграють важливу роль у становленні особистості молодшого школяра. Означена проблема особливо актуальна для учнів початкових класів із ЗПР.

Внаслідок порушень пізнавальної діяльності у дітей із ЗПР простежується недорозвиток зв'язного мовлення: недостатня сформованість діалогічного мовлення, що є основою для монологічного мовлення. І. Марченко акцентує увагу на доволі пізньому формуванні монологічного мовлення в молодших школярів із ЗПР порівняно з їхніми однолітками з нормотиповим розвитком. Зокрема, на це впливає недорозвиток формуючої функції мовлення, незрілість операцій програмування і граматичного структурування [2, с. 199]. Монологічне мовлення учнів початкових класів із ЗПР зазвичай ситуативне, зі спрощеними граматичними конструкціями та бідним словниковим запасом.

Рівень зв'язного мовлення молодших школярів із ЗПР пов'язаний зі складністю завдань, які пропонують їм до виконання. Вчені стверджують, що перекази казок та оповідань – найдоступніша форма мовленнєвої діяльності для вказаної категорії дітей. Проте лише незначна їх кількість за допомогою дорослих може досягти рівня дітей із нормотиповим розвитком. Більшості молодших школярів із ЗПР важко переказувати тексти. Вони зменшують їх обсяг, порушують логічні зв'язки між частинами, вдаються до численних повторів і пауз [1, с. 22–23]. Тому потрібно вдало підбирати твори для переказу, щоб діти відчували якнайменше труднощів.

Таким чином, під час формування монологічного мовлення в учнів початкових класів із ЗПР варто використовувати твори художньої літератури. Передусім це варто враховувати в процесі формування навичок переказу, що становлять базу для наступного вдосконалення монологічного висловлювання.

Список використаних джерел:

1. Лоза В. В. (2021) Розвиток мовлення учнів із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного класу. Вилучено з: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/12233/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B7%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%B3.pdf.
2. Марченко І. С. (2000) Проблема формування зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку. Наукові записки: Зб. статей НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ: НПУ, 2000. Ч. 1. С. 198–205.

СЕКЦІЯ XXIII.
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

TEMPORAL LOGIC AS A TOOL FOR MODELING TIME PROCESSES

Kseniia Dorofieieva
students of higher education of the faculty of "Computer engineering and management"
National technical university "Kharkiv National University of Radioelectronics", Ukraine

Yana Martynenko
students of higher education of the faculty of "Computer engineering and management"
National technical university "Kharkiv National University of Radioelectronics", Ukraine

Illia Tkachuk
students of higher education of the faculty of "Computer engineering and management"
National technical university "Kharkiv National University of Radioelectronics", Ukraine

Research supervisor: Halyna Starikova
Associate Professor of the Department of Philosophy, PhD in Philosophy
National technical university "Kharkiv National University of Radioelectronics", Ukraine

The term "temporal logic" is widely used to describe various approaches to reasoning about time and temporal information, as well as their formal representation in logical structures. It is also used in a narrow sense to refer to a specific type of modal logic approach that was introduced around the 1960s.

Applications of temporal logic include its use as a formalism for clarifying philosophical questions about time, as a framework within which to define temporal expressions in natural language, as a language for encoding temporal knowledge in artificial intelligence, and as a tool for specifying, formally analyzing, and verifying the execution of computer programs and systems.

Discussions about temporality and reasoning about time go back to ancient times, and examples can even be found in the Bible. Zeno's famous paradox of the flying arrow deals with the nature of time and opens up the corresponding concept of change. The paradox raises the doubt that motion exists, and it is that if motion exists, then the arrow in flight is at some point in time at a certain point in space. However, at any given time, the arrow must occupy a specific position in space, so it cannot move. On the other hand, if the arrow is always in the same place, it cannot move at all. The most famous and most cited example is the scenario of a naval battle discussed by Aristotle in his work On Interpretation. He argued that such statements do not have the necessary truth at the moment because they cannot be proved or disproved using the available information. Aristotle pointed out that the truth of such statements depends on future events that have not yet occurred, so they may be true or false. However, he accepted the possibility of predicting future events based on available information and observations, and such predictions can be useful for decision-making.

There are two main types of formal time models: *instant-based* and *interval-based*

models.

In *instant-based* models, the primitive temporal entities are moments of time, namely, instants of time. The main relationship between them (besides equality) is time priority. Thus, a time stream is represented by a non-empty set of time moments T with a binary relation $\prec$ priority on it: $T = \langle T, \prec \rangle$. For example, if time $A \prec B$, then time A comes before time B.

There are some basic properties that can be naturally imposed on instantaneous time flows. It is usually required that the temporal precedence relation be a strict partial order, i.e., it must be non-reflexive, transitive, and asymmetric. This means that no moment of time can precede itself, it cannot precede any other moment that precedes it, and it cannot be mutually preceded by another moment of time.

One of the fundamental distinctions in the field of instantaneous time models is between linear models and inverse-linear models. Linear models are depicted as a line, while inverse-linear models have a tree-like representation, supporting the view that the past is fixed (and therefore linear), while the future can be open (branching into several possible futures). The tree representation of temporal order can be used, for example, in the case of alternative possibilities that arise when making decisions in complex situations.

Another important distinction between discrete, dense, and continuous moments is that in the forward discrete and backward discrete models, each moment that has a successor and an antecedent always has a corresponding immediate successor of the immediate and antecedent, respectively.

Many, but not all, of the possible properties based on the instantaneous time model $T = \langle T, \prec \rangle$ can be expressed in first-order sentences as follows, where $\preceq$ is the abbreviation for $x \prec y \vee x = y$:

- reflexivity: $\forall x\, (x \prec x)$;
- transitivity: $\forall x\, \forall y\, \forall z\, (x \prec y \wedge y \prec z \rightarrow x \prec z)$;
- asymmetry: $\forall x\, \forall y\, \neg\, (x \prec y \wedge y \prec x)$;
- antisymmetry: $\forall x\, \forall y\, (x \prec y \wedge y \prec x \rightarrow x = y)$;
- linearity: $\forall x\, \forall y\, (x = y \vee x \prec y \vee y \prec x)$;
- straightness: $\forall x\, \forall y\, \forall z\, (z \prec x \wedge z \prec y \rightarrow (x = y \vee x \prec y \vee y \prec x))$;
- inverse linearity: $\forall x\, \forall y\, \forall z\, (x \prec z \wedge y \prec z \rightarrow (x = y \vee x \prec \mathrm{y} \vee y \prec x))$;
- beginning: $\exists x\, \neg\, \exists y\, (y \prec x)$;
- end: $\exists x\, \neg\, \exists y\, (x \prec y)$;
- no beginning: $\forall x\, \exists y\, (y \prec x)$;
- no end (unboundedness) :$\forall x\, \exists y\, (x \prec y)$;
- density: $\forall x\, \forall y\, (x \prec y \rightarrow \exists z\, (x \prec z \wedge z \prec y))$;
- forward discretization: $\forall x\, \forall y\, (x \prec y \rightarrow \exists z\, (x \prec z \wedge z \preceq y \wedge \neg\, \exists u\, (x \prec u \wedge u \prec z))))$;
- inverse discreteness: $\forall x\, \forall y\, (y \prec x \rightarrow \exists z\, (z \prec x \wedge y \preceq z \wedge \neg\, \exists u\, (z \prec u \wedge u \prec x))))$.

Key examples of properties of instantaneous time models that cannot be expressed in first-order sentences but require a second-order language with quantified sets are continuity, ordering, and the finite interval property. Continuity requires that there are no gaps in the time order.

An example is the ordered set of real numbers, while a counterexample is the ordering of rational numbers: consider, for example, the set of all rational numbers whose square is less than two. The positive integers are well-ordered and have the finite interval property, the negative integers are not well-ordered but still have the finite interval property, and the positive rational or real numbers are neither well-ordered nor do they have the finite interval property.

Instant-based models are often not suitable for reasoning about events with durations,

which are better modeled if the underlying time ontology uses time intervals, i.e. periods, rather than moments, as primitive entities.

Interval-based models usually assume linear time. Nevertheless, they are richer than instantaneous models because there are many more possible relationships between time intervals than between moments. An interval time model may, for example, contain the relation of temporal priority $\prec$, inclusion $\sqsubseteq$, and overlap O over a set of time intervals T: $T = \langle T, \prec, \sqsubseteq, \mathrm{O} \rangle$.

Some natural properties of such interval relations and models include:

- reflexivity $\sqsubseteq$: $\forall x\ (x \sqsubseteq x)$;
- antisymmetry $\sqsubseteq$: $\forall x\ \forall y\ (x \sqsubseteq y \wedge y \sqsubseteq x \rightarrow x = y)$;
- atomicity $\sqsubseteq$: $\forall x\ \exists y\ (y \sqsubseteq x \wedge \forall z\ (z \sqsubseteq y \rightarrow z = y))$;
- descending monotonicity: $\forall x\ \forall y\ \forall z\ (x \prec y \wedge z \sqsubseteq x \rightarrow z \prec y)$;
- symmetry: $\forall x\ \forall y\ (x\ \mathrm{O}\ y \rightarrow y\ \mathrm{O}\ x)$;
- overlapping intervals intersect in a subinterval: $\forall x\ \forall y\ (x\ \mathrm{O}\ y \rightarrow \exists z\ (z \sqsubseteq x \wedge z \sqsubseteq y \wedge \forall u\ (u \sqsubseteq x \wedge u \sqsubseteq y \rightarrow u \sqsubseteq z)))$;
- monotonicity $\sqsubseteq$: $\forall x\ \forall y\ \forall z\ (x \sqsubseteq y \wedge x\ \mathrm{O}\ z \rightarrow z \sqsubseteq y \vee z\ \mathrm{O}\ y)$.

The choice between moments and intervals as the main objects of temporal ontology has long been a philosophical topic that has been actively discussed since the time of Zeno and Aristotle. Technically, the two types of temporal ontologies are closely related and reducible to each other: on the one hand, time intervals can be defined by pairs of time points (beginning and end), and on the other hand, a time point can be interpreted as a degenerate interval, i.e., as a point-interval whose beginning and end coincide.

Either way, both approaches help in modeling time processes. Instantaneous time models model a moment in time. They allow you to solve problems related to logical sequences of events and dependencies between them. Interval time models model periods of time. They allow you to solve problems related to time intervals, such as changes in state over time, the duration of events, and dependencies between them. These models are typically used in systems where it is important to analyze and predict the duration of events, such as decision-making systems and so on.

Thus, both types of formal time models are important for solving various problems related to time processes. The use of instantaneous and interval models allows you to effectively model and analyze various types of time processes in terms of logic and mathematics, which provides more accurate and predictive analysis.

References:

1. Allen, J.F., and G. Ferguson, (1994) Actions and Events in Interval Temporal Logic, Journal of Logic and Computation, 4(5): 531–579. Extracted from: https://www.cs.rochester.edu/u/james/Papers/AllenFerguson-events-actions.pdf.
2. R. Bäuerle, U. Egli, and A. von Stechow, (1979) Events, Instants and Temporal Reference, Semantics from Different Points of View, 376–417. Extracted from: https://brill.com/display/book/edcoll/9789004252882/B9789004252882_005.xml.
3. Röper, P., (1980) Intervals and Tenses, Journal of Philosophical Logic, 9: 451–469. Extracted from: https://www.jstor.org/stable/30226213.

ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ДОРОСЛИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Бойко Світлана Тихонівна
науковий співробітник лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Навчання дорослих людей в сучасному світі має велике значення і відіграє важливу роль у соціальному, економічному та особистісному розвитку.

Якщо у 1970–1980-х рр. освіта дорослих була орієнтована на надання непривілейованим верствам населення можливості зміни свого статусу за рахунок підвищення освітнього рівня, то на початку 2000-х рр. освіта протягом життя розглядалася переважно як засіб адаптації трудових ресурсів до швидких технологічних змін. Сьогодні в концепції безперервної освіти посилюються мотиви особистісного зростання. Опитування, проведене серед громадян країн ЄС, засвідчило, що 70% опитуваних людей виявили бажання вчитися. При цьому 80% вважають, що освіта має покращити їхнє професійне життя, а 72% – і особисте [7].

«Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу» (Лісабон, березень 2000 р.) заклав фундамент для «навчання протягом життя» (або ж «безперервного навчання») як невід'ємного права кожного громадянина Європи [6].

Ключовими аспектами, що пояснюють значення навчання дорослих, є:

• Професійний розвиток. Навчання дає змогу дорослим людям покращити свої професійні навички, оновити знання і відповідати вимогам ринку праці, що постійно змінюється. Розвиток нових навичок і компетенцій сприяє отриманню більш високої кваліфікації і забезпеченню кар'єрного зростання.

• Адаптація до змін. У сучасному світі зміни в технологіях, ринку праці та соціокультурному середовищі відбуваються швидко. Навчання допомагає дорослим здобувачам освіти адаптуватися до цих змін і розуміти нові вимоги та можливості. Воно сприяє гнучкості, відкритості до навчання та розвитку нових навичок, що дає змогу ефективно функціонувати в мінливому середовищі. Зокрема, внаслідок окупації Криму та військових дій Російської Федерації на Сході України, починаючи із 2014 року, та широкомасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року мільйони українських громадян опинились в інших регіонах України або за кордоном, і багато хто з них потребує зміни роду занять, перекваліфікації, аби знайти роботу на новому місці. Також дуже часто демобілізовані військові не можуть з різних причин повернутися до колишньої професії. Тому набуття нових навичок і знань для цих категорій набуває особливого значення.

• Особистісний розвиток. Навчання має вплив не лише на професійний розвиток, але й на особистісне зростання. Воно допомагає розширити кругозір, розвинути критичне мислення, здобути нові знання і відкрити для себе нові ідеї та перспективи. Навчання дорослих також сприяє самореалізації, самовдосконаленню та задоволенню від освоєння нових галузей знань.

• Соціальна включеність. Навчання дорослих здобувачів освіти є інструментом соціальної інклюзії, який допомагає людям розширити свої можливості та вплив на суспільство. Незалежно від соціального статусу, віку, расової або етнічної належності,

навчання дорослих надає рівні можливості для отримання освіти і розвитку. Воно сприяє підвищенню культурного рівня суспільства, розширенню громадського діалогу та підвищенню якості життя.

• Навчання впродовж життя. Навчання дорослих в сучасному світі більше не обмежується формальною освітою, а стає довгим життєвим процесом, де люди навчаються протягом усього свого життя. Навчання дорослих сприяє активності у похилому віці, здоровому розумовому функціонуванню і підтримці когнітивної гнучкості.

Проте навчання дорослих здобувачів освіти може супроводжуватися психологічними розладами адаптації – психологічними проблемами, які виникають у дорослих людей під час процесу навчання і пов'язані з їхньою здатністю адаптуватися до нових умов, вимог і викликів, які ставить перед ними навчання.

Ці розлади можуть мати різноманітні причини, прояви і стани:

• Втрата мотивації. Деякі дорослі студенти можуть втратити мотивацію до навчання через різні причини, як-от незадоволеність навчальною програмою, недостатню підтримку або неналежне розуміння значущості навчання для свого життя. Вони можуть почувати себе відчуженими від академічного середовища або мають страх перед невдачами. Підтримка мотивації та стимулювання успіху є важливими аспектами адаптації дорослих до навчання.

• Технологічні виклики. Сучасне навчання все більше використовує технології, і для дорослих, які мають недостатній досвід з використання комп'ютерів або інших цифрових інструментів, це може бути викликом. Здобуття навичок використання технологій стає необхідним, адже вони є важливими для успіху в сучасному світі.

• Стрес і депресія можуть бути викликами, пов'язаними з адаптацією до навчання у дорослих. Повернення до навчання після тривалої перерви або виконання навчальних вимог на високому рівні може призводити до підвищеного рівня стресу і психологічного навантаження. Дорослі можуть почуватися неуспішними, відчувати перевантаження і невпевненість у своїх здібностях. Депресія може бути спричинена почуттям втоми, невпевненості у собі, почуттям втрати і неефективності. Стрес і депресія можуть негативно впливати на академічні результати, мотивацію та загальний добробут дорослих здобувачів освіти.

• Проблеми зі здоров'ям. Адаптація до навчання може бути ускладнена, якщо дорослий здобувач освіти має проблеми з фізичним здоров'ям, як-от хронічні захворювання, фізичні обмеження або проблеми зі сном. Ці проблеми можуть впливати на їхню здатність зосередитися, засвоювати нову інформацію або виконувати навчальні завдання.

• Соматичні розлади. Ці розлади включають фізичні симптоми, які можуть бути пов'язані зі стресом і нездатністю адаптуватися до навчання. Наприклад, це можуть бути шлунково-кишкові проблеми, головні болі, безсоння тощо.

• Вегетативні розлади. Вегетативні розлади пов'язані з порушеннями автономної нервової системи, які можуть включати панічні атаки, фобії, недостатність адаптації до нових обставин і умов.

• Розлади сну. Проблеми зі сном, як-от безсоння, неспокійний сон, нічні кошмари або сонливість протягом дня, можуть суттєво впливати на адаптацію до навчання. Недостатній або порушений сон може призводити до зниження когнітивних функцій, погіршення пам'яті та зосередженості.

• Розлади їжі. Розлади їжі, такі як анорексія, булімія або компульсивне переїдання, можуть виникати внаслідок стресу та нездатності адаптуватися до навчання. Ці розлади можуть впливати на фізичне та психічне здоров'я студентів і

негативно впливати на їхню академічну продуктивність.

• Розлади самооцінки. Розлади самооцінки, як-от низька самооцінка, перфекціонізм або комплекси, можуть перешкоджати ефективній адаптації до навчання. Ці розлади можуть впливати на мотивацію студентів, їхню віру у власні можливості та схильність до відчуття невдачі.

У розумінні розладів адаптації важливу роль відіграє психологічна діагностика. Психологічна діагностика передбачає використання різних методів та інструментів для збору і оцінки психологічних даних про людину. Це може включати спостереження, стандартизовані тести, анкети, інтерв'ю та інші психологічні інструменти.

У випадку розладів адаптації психологічна діагностика дає змогу оцінити психологічний стан особи, виявити наявність симптомів розладу адаптації та визначити його тип і важкість. Це допомагає психологу або лікарю-психіатру зрозуміти, які конкретні проблеми переживає особа, і розробити ефективні стратегії та підходи для лікування та підтримки.

Психологічна діагностика також може допомогти встановити причини розладу адаптації, наприклад, виявити попередні стресори, травматичні події, негативні життєві досвіди або психологічні фактори, які сприяли розвитку проблем. Це важливий крок у розумінні особливостей і потреб особи, а також в плануванні індивідуальної терапії або психологічної підтримки.

Психологічна діагностика також допомагає у виборі найбільш ефективних психологічних інтервенцій і терапевтичних підходів для кожної конкретної особи. Завдяки їй можна виявити особливості і потреби особи, оцінити її ресурси та здібності, а також встановити план дій для покращення її адаптації.

Крім того, психологічна діагностика дає змогу відстежувати прогрес під час терапевтичного процесу та оцінювати ефективність застосованих інтервенцій. Це допомагає психологу адаптувати терапію до потреб та змін особи, а також визначити, коли необхідно внести корективи в підходи та стратегії лікування.

Важливо розуміти, що психологічні розлади адаптації до навчання є індивідуальними і можуть виявлятися по-різному у кожної людини. Деякі люди можуть відчувати незначні труднощі, які можуть бути легко подолані, тоді як інші можуть потребувати більшої підтримки та інтервенцій.

Для діагностики психологічних розладів адаптації до навчання у дорослих здобувачів освіти використовуються різні методи, зокрема анкетування та інтерв'ювання. Зокрема:

• Стандартизовані анкети. Стандартизовані анкети, як-от опитувальники або шкали оцінки, розроблені спеціально для виявлення психологічних розладів адаптації до навчання. Ці анкети містять запитання, які оцінюють різні аспекти психологічного стану, зокрема рівень тривоги, депресії, стресу, самооцінки тощо. Вони можуть мати стандартизовані варіанти відповідей, які допомагають оцінити індивідуальні показники та порівняти їх з нормативними даними.

• Клінічні інтерв'ю. Клінічні інтерв'ю є одним з основних методів діагностики психологічних розладів адаптації до навчання. Під час інтерв'ю психолог або клінічний психолог ставить запитання стосовно симптомів, емоційного стану, мотивації, взаємодії з навчанням та інших факторів, що впливають на адаптацію до навчання. Цей метод дає змогу отримати більш детальну інформацію про особистість та досвід дорослого студента, що допомагає зрозуміти проблеми та потреби.

• Самозвіти. Самозвіти, або домашнє завдання, можуть використовуватися як додатковий метод для збору інформації про психологічний стан та адаптацію до

навчання. Це можуть бути щоденники або журнали, у яких дорослі здобувачі освіти записують, у яких ситуаціях виникають психологічні труднощі, які фактори впливають на навчальний процес, які емоції переживають під час навчання тощо. Ці записи можуть допомогти виявити тенденції, зрозуміти зміни в емоційному стані та психологічному благополуччі, а також визначити причини та наслідки розладів адаптації до навчання.

• Контекстуальне спостереження. Під час спостереження в навчальному середовищі або інших контекстах можна отримати важливу інформацію про поведінку, взаємодію з оточенням та вплив навчання на психологічний стан. Спостереження може бути корисним для виявлення проблем, які можуть бути менш очевидними під час інтерв'ю або заповнення анкет.

Ці методи діагностики психологічних розладів адаптації до навчання використовуються в комбінації з метою отримання повної та ретельної оцінки психологічного стану дорослих здобувачів освіти. Комбіноване використання анкетування, інтерв'ювання, самозвітів та спостережень допомагає зрозуміти проблеми, потреби та визначити оптимальні стратегії підтримки та втручання для поліпшення адаптації дорослих студентів до навчання.

Також для діагностики психологічних розладів адаптації до навчання у дорослих використовуються різноманітні психологічні тести та шкали. Зокрема:

• Шкала стресу. Шкали стресу, такі як Перцепція стресу (Perceived Stress Scale) або Шкала подій життя (Life Events Scale), вимірюють сприйняття та рівень стресу, з яким стикається дорослий студент. Ці шкали допомагають визначити, наскільки стресова ситуація може впливати на адаптацію до навчання.

• Шкала тривоги та депресії. Шкали, такі як Шкала тривоги та депресії Голдберга (Goldberg Anxiety and Depression Scale) або Госпітальна шкала тривожності та депресії (Hospital Anxiety and Depression Scale), вимірюють рівень тривоги та депресії, які можуть впливати на адаптацію до навчання. Вони дають змогу оцінити наявність та важкість симптомів тривоги та депресії у дорослого здобувача освіти.

• Шкала самооцінки. Шкали самооцінки, як-от Шкала самооцінки Розенберга (Rosenberg Self-Esteem Scale) або Шкала самоприйняття (Self-Acceptance Scale), оцінюють рівень самооцінки та позитивне ставлення до себе. Ці шкали допомагають виявити недостатню самооцінку, що може впливати на адаптацію до навчання та успішність студента.

• Шкала соціальної підтримки. Шкали соціальної підтримки, як-от Шкала соціальної підтримки Дюка (Duke Social Support Index) або Шкала сприйняття соціальної підтримки (Perceived Social Support Scale), вимірюють рівень рівень підтримки, яку людина отримує від свого соціального оточення – родини, друзів, колег та інших близьких людей.

• Методика дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонд (СПА) для уточнення показника рівня психологічної адаптації до навчання.

• Тести особистості. Тести особистості, наприклад, Міннесотський багатовимірний особистісний опитувальник (Minnesota Multiphasic Personality Inventory – MMPI) або 16-факторний опитувальник Кеттелла (16PF), можуть також використовуватися для виявлення психологічних розладів адаптації до навчання. Ці тести дають широкий огляд особистісних характеристик та допомагають ідентифікувати можливі проблеми, що впливають на адаптацію [1; 2; 3; 4; 5].

Важливо пам'ятати, що для використання цих тестів та шкал потрібна спеціальна підготовка та компетентність у їх інтерпретації. Кваліфікований психолог

або психотерапевт може використовувати ці інструменти для проведення комплексної оцінки психологічного стану та діагностики розладів адаптації до навчання у дорослих.

Важливими інструментами для діагностики психологічних розладів адаптації до навчання є спостереження та клінічний аналіз. Основними принципами цих методів є безпосереднє спостереження поведінки та взаємодії дорослого студента з навколишнім середовищем, а також аналіз зібраних даних з орієнтацією на психологічні теорії та концепції.

• Спостереження. Спостереження відбувається в навчальному середовищі або інших контекстах, де можна спостерігати дорослого здобувача освіти в дії. Спостереження дає змогу отримати об'єктивну інформацію про його поведінку, взаємодію з оточенням та реакцію на навчальну діяльність. Важливо відзначити, як здобувач освіти взаємодіє з однокурсниками, викладачами, які емоції він виражає та які проблемні ситуації виникають. Спостереження може бути проведене безпосередньо спостерігачем або за допомогою відеозапису.

• Клінічний аналіз. Клінічний аналіз полягає в систематичному зборі та аналізі різних типів даних, таких як історія життя, анамнез, самозвіти, листування тощо. Використовуючи клінічний аналіз, психолог аналізує інформацію, що надходить від здобувача освіти, щоб зрозуміти його досвід, переживання, проблеми та ресурси. Крім того, клінічний аналіз дає змогу ідентифікувати патологічні ознаки, симптоми розладів адаптації та з'ясувати фактори, що впливають на навчання та адаптацію дорослого здобувача освіти.

Клінічний аналіз включає оцінку таких факторів: 1) анамнез та історія життя – вивчення біографічних даних, родинного та соціокультурного контексту, попереднього навчання та роботи може допомогти зрозуміти вплив минулих досвідів на адаптацію до навчання; 2) самозвіти та інтерв'ю – бесіди зі здобувачем освіти дають змогу отримати більш детальну інформацію про його внутрішні переживання, емоційний стан, ставлення до навчання, структуру думок та вплив зовнішніх факторів на його адаптацію; 3) психологічні тести та шкали – раніше згадані психологічні тести та шкали можуть бути використані для отримання кількісних даних щодо рівня стресу, тривоги, депресії, самооцінки та інших аспектів, що впливають на адаптацію до навчання; 4) взаємодія зі здобувачем освіти – психолог спостерігає за поведінкою та взаємодіє з ним під час консультацій та сесій, щоб сприйняти його комунікативні навички, стиль мислення, реакції на питання та інші фактори, що вказують на розлади адаптації.

Використання спостереження та клінічного аналізу дає змогу отримати глибоке розуміння психологічних розладів адаптації до навчання у дорослих. Ці методи доповнюються іншими інструментами, як-от анкетування, і допомагають психологу розробити індивідуалізований план підтримки та адаптацію студента до навчання. За допомогою спостережень і клінічного аналізу психолог може виявити ключові проблемні сфери, з'ясувати їхні причини та визначити підходящі стратегії підтримки та інтервенцій.

Висновки. У сучасному світі, де знання швидко виходять з ужитку і змінюються, навчання дорослих виявляється необхідним для успішної кар'єри, особистісного розвитку та соціальної адаптації. Воно стимулює інновації, покращує якість життя та сприяє сталому розвитку суспільства в цілому.

Адаптація до навчання у дорослих здобувачів освіти може бути пов'язана із психологічними розладами адаптації – психологічними проблемами, які виникають у дорослих людей під час процесу навчання і пов'язані з їхньою здатністю адаптуватися

до нових умов, вимог і викликів, які ставить перед ними навчання.

Психологічні розлади адаптації до навчання є складними проблемами, які вимагають уваги та підтримки для досягнення успіху в навчанні та забезпечення психологічного благополуччя. Для подолання цих розладів і поліпшення адаптації до навчання можуть бути застосовані різні підходи.

Ключову роль у розумінні розладів адаптації відіграє психологічна діагностика, даючи змогу отримати об'єктивну інформацію про стан особи, її психологічні потреби, ризики та можливості. Вона допомагає визначити, які аспекти життя потребують підтримки та втручання, щоб поліпшити адаптацію особи до нових умов.

Список використаних джерел:

1. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : методичний посібник / Агаєв Н. А., Кокун О. М. та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/107163/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%9F%D0%A1_16.pdf.
2. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
3. Критерії діагностики і лікування психічних розладів та розладів поведінки у дорослих : клінічний посібник. Харків : Арсіс, 2001. 303 с.
4. Неурова А. Б, Капінус О. С., Грицевич Т. Л. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості : навч.-метод. посіб. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.
5. Розлади адаптації: діагностика, лікування, реабілітація: методичні рекомендації / уклад.: Волошин П. В., Марута Н. О., Шестопалова Л. Ф. та ін. Харків, 2009. 32 с.
6. A Memorandum on Lifelong Learning. (2000). URL: http://www.znanie.org/docs/memorandum.html.
7. Towards an institutional strategy for Lifelong Learning in Higher Professional Education / Published by the FLLLEX consortium May 2012. URL: www.aqu.cat/doc/doc_16974883_1.pdf.

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ МЕТОД КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ РОЗЛАД СПЕКТРУ АУТИЗМУ

Єременко Наталія Вікторівна
Магістрант
Міжрегіональна академія управління персоналом, Україна

Анотація. *У статті розглянуто важливість читання казок дітям з РАС з точки зору розвитку мовлення, емоційного інтелекту, а також навичок комунікації та соціалізації. Запропоновані дієві способи подолати патологічне уникання вимог та первинний спротив новій діяльності, навчити дитину слухати казки, розуміти текст та опрацьовувати нову інформацію з метою подальшого покращення навичок соціалізації та комунікації дитини з аутизмом.*

З кожним роком все більшої популярності серед психологічних інструментів набирає метод казкотерапії. Казкотерапія, як метод універсальний, що дозволяє здійснювати терапію та діагностику одночасно, і може бути успішно застосований у роботі як з дітьми, так і з дорослими, є незамінним методом в роботі психолога. Особливо актуальним є застосування методу казкотерапії при роботі з дітьми, адже що може бути більш природнім, ніж дитина, яка захоплено слухає казку, поринаючи у світ казкових персонажів усім своїм єством?

Найперші казки знайомлять дитину з основними моделями соціального устрою, передають культурні особливості, а також закладають базові уявлення про добро та зло і межі дозволеного в поведінці.

Успішність казкотерапії полягає в тому, що казка звертається до підсвідомості через метафори та символи, тим самим створюючи міцний фундамент життєвих цінностей у закодованому вигляді. При чому процес сприйняття відбувається поза контролем свідомої частини психіки, тим самим психолог у своїй роботі не стикається зі спротивом та уникаючою поведінкою клієнта.

Але чи буде метод казкотерапії так само ефективним, якщо застосовувати його в роботі з дітьми, що мають розлад спектру аутизму? Чи взагалі можлива робота через казку з дітьми у спектрі? Адже діти з аутизмом, як правило, мають складнощі з розумінням мовлення, метафор та символів, невербальних сигналів та з розвитком уяви і фантазії загалом.

З іншої сторони, якщо підсвідомість дітей з розладами аутистичного спектру (надалі в тексті – РАС) працює за тими ж правилами, що і в нейротипових дітей (а так має бути), то казкові історії мають чинити такий само ефективний вплив на сприйняття дитини з аутизмом.

І якщо це дійсно так, то казкотерапія може стати одним з найпотужніших способів соціалізації дітей в спектрі, адже в казках ми знаходимо безліч типових соціальних ситуацій та безмежну кількість шаблонів поведінки, релевантних тим чи іншим обставинам.

У сучасній науковій літературі практично немає досліджень на тему казкотерапії, як методу роботи з дітьми в спектрі аутизму, адже довгий час єдиним ефективним методом корекційної роботи у цій царині вважався прикладний аналіз поведінки. Проте зараз ми спостерігаємо стрімкий розвиток інших способів

втручання при аутизмі, деякі з яких вже довели свою ефективність. Серед недирективних методів на увагу заслуговує ігрова методика Floortime або Денверська модель раннього втручання.

Останніми науковими дослідженнями в царині розвитку мозку було виявлено, що діти, яким систематично читають казки на ніч, мають краще розвинену мережу нейронів усного мовлення, яка відповідає не тільки за здатність власне говорити, але і за розуміння текстів та вміння формулювати складні думки [1, ст. 150].

Тож для початку з'ясуємо, чи взагалі дітям з РАС читають казки, адже діти в спектрі часто не проявляють зацікавлення у читанні взагалі, а в ряді випадків – чинять активний спротив намаганням батьків познайомити дитину з книжкою.

Отже, мною було проведено опитування серед батьків, що мають дитину (або дітей) з РАС щодо того, чи читають вони казки своїм дітям. Усього в опитуванні взяли участь 300 респондентів і їхні відповіді розподілилися наступним чином (рис. 1): 45% (134 голоси) відповіли «Ні, не читаю. Дитина не сприймає історії на слух», 39% (115 голосів) обрали варіант «Так, читаю. Дитині подобається), 11% (34 голоси) пристали на відповідь «Не читаю, але дитина дивиться сюжетні мультфільми», решта зазначили, що жодна із запропонованих відповідей не підходить.

Рис. 1. **Результати опитування серед батьків дітей з РАС**

Деякі батьки, які обрали останній варіант відповіді, зазначали, що їхня дитина з РАС не любить саме формат читання, але добре сприймає вільний переказ історії своїми словами. У той же час, батьки, які обрали варіант «Ні, не читаю», вказували, що дитина не сприймає ні читання, ні розповіді, ні розглядання малюнків у книжці, реагує агресивно на будь-які намагання читати книгу або відтворити усну розповідь.

Таким чином, можемо бачити, що досить велика кількість батьків уникає читання казок своїм дітям у спектрі, зустрівшись зі спротивом дитини такій діяльності.

Наразі не можна достеменно пояснити таку типову реакцію на читання дітей з РАС. Можливо, причиною тому є погане розуміння усного мовлення або проблеми із візуалізацією почутого, що перетворює процес читання на так званий білий шум без змісту та суті, проте навчити дитину слухати і сприймати казкові історії – цілком посильне завдання.

Зважаючи, що приблизно стільки ж дітей з РАС залюбки слухають казки або ж успішно сприймають їх через аудіо-візуальні канали (як у випадку з мультфільмами), доречно припустити, що метод казкотерапії може бути успішно застосований для

психологічної корекції та соціалізації дітей у спектрі аутизму.

Як уже зазначалося вище, систематичне читання казок дітям сприяє кращому розвитку мовленнєвих центрів мозку, що саме по собі вже важливо для дітей з РАС. Такий варіант розвивальних занять може бути успішно застосований батьками, як важливий додаток до професійної роботи спеціалістів: логопедів, дефектологів та нейропсихологів, оскільки не потребує ні наявності спеціальних знань, ні додаткового обладнання. Достатньо мати цікаву книгу, що підходить дитині за віком та рівнем розвитку, трохи часу і терпіння та вміння читати.

Зупинимося детальніше на кожному з вказаних компонентів.

По-перше, обирати книгу для дитини з РАС слід, виходячи з реального рівня розвитку дитини (особливо, рівня розуміння мовлення), а не біологічного віку та рекомендацій на обкладинці книги. Так, може скластися ситуація, коли чотирирічній дитині буде актуально читати про Колобка, а не більш складну за сюжетом історію про Білосніжку. Цей фактор є особливо важливим, якщо робота над читанням казок дитині розпочинається тільки зараз, тобто дитина пропустила етап читання найпростіших історій з простими персонажами та примітивними сюжетами. Тож, принцип руху від простого до складного залишається актуальним і в цьому разі – розвиваємо вміння слухати і розуміти казки поступово, проходячи всі ті етапи, які були пропущені раніше.

Також слід звернути увагу на якість видання. Як правило, діти з РАС потребують певного вау-ефекту для того, аби зацікавитися чимось поза їхнім внутрішнім світом. Тому книга має бути яскравою, привабливою, з чіткими та зрозумілими малюнками. Добре, якщо в ній будуть рухливі елементи або гаманці-схованки. За умови, що дитина не схильна рвати усе, до чого дотягнеться, книжки-панорами можуть забезпечити той самий первинний ефект здивування та зацікавлення. В іншому випадку слід надати перевагу міцним картонним виданням.

Найважливіший елемент казки – текст – має бути зрозумілим, складатися з чітких коротких речень та простих, знайомих дитині слів. Шрифт має бути досить великим, а на кожній сторінці тексту має бути мінімальна кількість. Малюнки мають відповідати тексту на цій же сторінці і бути пізнаваними (тобто, ведмежа на ілюстрації має бути схожим на ведмедя, а не собаку чи якусь іншу абстрактну тварину).

По-друге, не слід поспішати. Під час роботи з дитиною, що чинить активний спротив читанню, найімовірніше, спочатку ви зустрінетеся з ігноруванням, вокалізаціями або навіть агресією зі сторони дитини. На цьому етапі допоможе створення рутини, до якої так прагнуть діти з аутизмом. Якщо читати у той самий час кожного дня, без жодних виключень, рано чи пізно дитина звикне, що читання – частина її щоденного розкладу і буде реагувати на читання більш спокійно.

На початку дорослий може читати казку, навіть, якщо здається, що дитина не слухає та повністю занурена у свої справи. Це не так. Насправді, дитині з РАС дуже важко сприймати інформацію, перебуваючи при цьому у нерухомому стані. Набагато ефективніше не обмежувати дитину в рухах, тим самим надаючи їй можливість знайомитися з новою для неї діяльністю на безпечній відстані, у зручний та комфортний дитині спосіб, без зайвого примусу.

Не слід поспішати і з заміною книги на нову. Рутина – це не тільки той самий час, але і знайома книга, раніше вже почуті слова, відомі персонажі та передбачуваний фінал історії. Для дитини з аутизмом надзвичайно важливо перебувати у середовищі, де все відоме і зрозуміле заздалегідь. Можливо, саме у невідомих сюжетах, незнайомих словах та новій для дитини діяльності і криється причина активного

спротиву дітей з РАС намаганням дорослих прочитати або розказати їм казку.

Тож, обравши книгу зі зрозумілим і простим сюжетом, невеликою кількістю персонажів та малим за обсягом текстом, слід прочитати її дитини кілька разів. Добре зарекомендував себе варіант читання однієї і тієї ж книги протягом місяця у той самий час за графіком. Таким чином, дитина звикає, що настав момент читання і демонструє все менше спротиву. Крім того, приблизно через 25-30 днів від початку читання книги, навіть діти з поганим розумінням усного мовлення, починають демонструвати розуміння прочитаного тексту та проявляють зацікавленість книгою і малюнками в ній.

Побачивши явні ознаки такого зацікавлення, можна переходити до опрацювання тексту казки. Кількість завдань, що можна виконати за один раз, а також їх складність слід обирати, орієнтуючись на можливості конкретної дитини.

Для мовленнєвої дитини, доречно пропонувати під час читання закінчувати речення час від часу. Також можна задавати найпростіші питання до малюнків у книзі. Наприклад, «Хто це намальований?», «Як звуть цю дівчинку?», «З чого Ніф-Ніф побудував цей будиночок?» тощо. Питання мають бути максимально простими, зрозумілими та передбачати підказку до відповіді на малюнку.

Для немовленнєвих дітей доцільним буде такий формат питань: «Покажи на малюнку Червону Шапочку», «Покажи ведмежатка», «Покажи вовка» тощо.

Поступово питання до малюнків слід ускладнити, додавши завдання на розвиток уваги, концентрації та посидючості. Пропонуємо дитині порахувати кількість повторюваних елементів на ілюстрації (наприклад, кількість квітів або метеликів на полянці, вікон у будинку або зображених людей. Якщо дитина не вміє рахувати, пропонуємо просто показати усіх, кого дитина зможе знайти), відшукати певний дрібний елемент на малюнку або показати найменшу деталь із намальованих однотипних речей тощо.

Сигналом, що дитина зрозуміла текст та сюжет казки, буде момент, коли вона почне відповідати на питання своїми словами, а не відтворювати почуті слова під час читання книги. Отже, можна переходити до нової книги.

Проте, варто мати на увазі, що з початком читання нової книги, скоріше за все, доведеться знову пройти всі попередні етапи: від активного спротиву та ігнорування до звикання та уважного слухання.

І, нарешті, третій компонент успішного читання казок дітям з РАС – це вміння дорослого читати. Читати книгу дитині з аутизмом слід за певними правилами. По-перше, читання має бути повільним. Дорослий має читати поволі і чітко, проговорюючи кожне слово так, щоб було ясно чути кінець першого слова і початок наступного. Особливо це правило актуальне, якщо дитина має вади мовленнєвого розвитку і важко сприймає інформацію на слух. Поступово, через певну кількість повторів читання можна прискорювати, дійшовши до свого звичного темпу. Орієнтуючись на рівень розвитку конкретної дитини, можна варіювати темп читання вже добре знайомої казки від дуже повільного до досить швидкого.

По-друге, читання має бути емоційним. Оскільки діти з РАС досить часто мають складнощі із розпізнаванням емоцій (як своїх, так і чужих), можна допускати театральні перебільшення, демонструючи почуття персонажів або їх реакції на події, що з ними відбуваються. Також бажано долучати адекватні невербальні сигнали для наочного показу емоцій. Наприклад, дорослий може продемонструвати «переляк» відповідним виразом обличчя або жестом (закрити очі руками). Невербальні сигнали доцільно пояснити словами: «Поросятко злякалося».

Ще один цікавий і дуже корисний прийом – наочна демонстрація щойно

прочитаного. Наприклад, читаючи фразу «злякалася дівчинка» пропонуємо дитині показати, як дівчинка злякалася (імітуємо відповідний вираз обличчя, закриваємо руками очі); після фрази «подув сильний вітер» дуємо з дитиною щосили, роздуваючи щоки, демонструючи силу вітру. У кожній казці знайдеться достатньо фраз, які можна негайно відтворити без додаткових засобів: «постукав вовк у двері», «вовк хропить у ліжку», «застрибав зайчик», «облизнулася лисичка», «схватився дід за голову» тощо.

Такі живі демонстрації мають подвійну користь. По-перше, це створює певний емоційний фон до читання. Як правило, діти залюбки відтворюють такі коротенькі дії і їм це дуже подобається. А будь-який практичний досвід, що супроводжується емоціями, краще запам'ятовується та сприяє подальшому розвитку уяви, широти світосприйняття та зацікавлень.

По-друге, більшість таких дій-демонстрацій фактично являють собою елементи артикуляційної гімнастики, без якої не обходиться жодне корекційне заняття з розвитку мовлення.

Ще один чудовий варіант роботи з казкою – це відтворення окремих сценок або сюжетів повністю за допомогою іграшок. Ляльковий театр, пальчикові іграшки, фетрові елементи, планшет на липучках – усе, що дитина зможе взяти в руки та пов'язати у своїй уяві з казковими подіями або персонажами – незамінний атрибут казкотерапії, який важко переоцінити. Маючи в руках певний матеріальний предмет, дитина за допомогою власної уяви може наділити цю річ голосом, емоціями, суперсилою тощо і тим самим проявити частину свого внутрішнього світу назовні, надати своїм прихованим емоціям зовнішньої форми, відчути полегшення. Це працює, навіть якщо дитина не усвідомлює, що транслює власні почуття, а не іграшкові.

Таким чином, систематичне читання казок дітям з РАС – це комплексне корекційне заняття, що включає в себе і розвиток мовлення, і розвиток уяви та фантазії, і розширення словникового запасу (як активного, так і пасивного), і, нарешті, розвиток емоційного інтелекту.

Крім того, спільне читання, яке супроводжується приємним емоційним досвідом, створює відносини близькості та довіри між дитиною і дорослим. Спільна увага – це те, над чим треба працювати особливо наполегливо, коли мова йде про дитину у спектрі аутизму, адже небажання включати когось у свій внутрішній світ – одна з особливостей РАС. Тож читання казок – просто чудовий спосіб створити умови для розвитку спільної уваги та спільного емоційного досвіду.

Але це ще не все, на що здатна казка у контексті абілітації дитини з аутизмом. Через казку ми також можемо досить ефективно працювати над соціалізацією та розвитком навичок комунікації дитини.

Усі діти мають своїх улюблених казкових героїв. У будь-якому дитячому колективі можна побачити прихильників тієї або іншої казкової історії за відповідними іграшками, принтами на одязі або аксесуарами. Під час вільної гри або на перервах у школі розмови між дітьми так чи інакше заходять і про їхніх казкових кумирів. Діти комунікують один з одним через розповіді про своїх улюблених персонажів. Вони вчяться доносити свою думку до співрозмовника, слухати, порівнювати, сперечатися, знаходити сильні та слабкі сторони для своїх аргументів тощо. Усе це відбувається на доступному дітям рівні та матеріалі, адже казкові сюжети та персонажі промовляють до дітей доступною мовою та демонструють дітям зрозумілі соціальні ситуації.

У такій ситуації, дитина, яка не знайома із казками, що знають усі інші діти в колективі, опиняється поза контекстом спілкування. Зважаючи, що дитині з РАС за

замовчуванням важко зрозуміти принцип взаємодії між людьми під час соціальних транзакцій, незнання предмету обговорення навіть у загальних рисах, створює додаткові перепони на шляху до успішної комунікації.

Більше того, велика кількість розвивальних завдань для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку створені за мотивами загальновідомих казок. Таким чином, не розуміючи контексту завдання, дитина з РАС стикається зі складнощами, що невідомі її нейротиповим одноліткам. Безумовно, це може негативно відобразитися на успішності виконання дитиною запропонованого завдання та запустити ланцюг неуспішності як для сприйняття самою дитиною, так і педагога, що з нею працює.

Тому вкрай важливо знайомити дитину з аутизмом із загальновідомими та популярними серед її однолітків казковими історіями та персонажами.

Таким чином, маючи своїх улюблених персонажів, дитині буде значно легше знайти спільну мову з дітьми, що мають такі ж уподобання. Дорослому ж, у свою чергу, буде значно легше створити цікаві розвивальні завдання для дитини з РАС, які вона буде із задоволенням виконувати та розвивати свої навички.

Підводячи підсумки, можна з упевненістю сказати, що казкотерапія може бути успішно застосована і в роботі з дітьми, що мають розлад спектру аутизму.

Незважаючи на певні перепони у реалізації терапії через казку, такі як складнощі із розумінням зверненого мовлення, розвитком уяви та фантазії, патологічним униканням вимог та нової діяльності у дітей з РАС, корекційна робота методом казкотерапії усе ж таки може бути успішно виконана за умови певної модифікації та адаптації до особливостей сприйняття дітей з аутизмом.

З огляду на те, що тема казкотерапії у роботі з дітьми, що мають розлад спектру аутизму, наразі не має широкого висвітлення, вважаю доцільним проведення подальших досліджень у вказаному напрямку. Зокрема, уявляється перспективним напрямок створення авторських корекційних, терапевтичних та пізнавальних казок на основі спецінтересів дітей з аутизмом та особливостей їх світосприйняття.

Список використаних джерел:

1. Деан Станіслас. Як ми вчимося. Чому мозок навчається краще, ніж машина. Поки що… / пер. з англ. Юлія Костюк. – К.: Лабораторія, 2021. – 288 с.
2. Bettelheim B. The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales. New York: Knopf, 1976.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В СИТУАЦІЇ ВІЙНИ

Царенко Людмила Григорівна
старший науковий співробітник лабораторії
психодіагностики та науково-психологічної інформації
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Поняття адаптації (від пізньолат. adaptatio – пристосування) бере свій початок із біології для позначення пристосування будови і функцій організмів до умов існування або звикання до них (процес і результат цього процесу) [6]. Для людської спільноти важливим складником адаптації є взаємодія особистості або соціальної групи із соціальним середовищем, в ході якого узгоджуються вимоги й очікування його учасників; узгодження самооцінок і домагань суб'єкта з його можливостями і з реальністю соціального середовища.

У зв'язку з повномасштабною війною перед більшістю українців постало завдання якнайшвидше адаптуватися до нових дискомфортних (а часто й загрозливих для життя) умов. Частині українців вдалося адаптуватися до нової ситуації, але поряд із цим невпинно зростає кількість тих, кому все важче пристосовуватися до вимог сьогодення.

Ситуація [4] як психологічна одиниця аналізу потреб і діяльності людини, є інтегральною характеристикою відповідності: 1) можливостей (професійної підготовки, особистісної готовності і психічного здоров'я) щодо 2) характеру завдань і проблем, що їх має вирішувати людина в 3) конкретному середовищі – у природно-кліматичних, часових, соціально-політичних, групових умовах.

Розглянемо особливості середовища в ситуації війни. Пристосування до зовнішнього і внутрішнього середовища, як і прагнення до гомеостазу – динамічної рівноваги, є неодмінною характеристикою будь-якого живого організму. Життя можливе тільки в середовищі, тож організм тут весь час зустрічається з чимось новим, а на це потрібно якось реагувати. Засвоювати чи відкидати нове, як сприятливе чи несприятливе для підтримання життєдіяльності можна в двох режимах – пасивного пристосування та/або творчої адаптації. У знайомій ситуації домінує пасивне пристосування, людина багато дій здійснює автоматично, без усвідомлюваного вибору. Якщо ситуація змінюється, необхідно прийняти рішення: що корисне, а що некорисне, і робити вибір, що залишити, а від чого відмовлятися. І тут необхідно переходити в режим творчої адаптації.

Почнемо із середовища. У ситуації війни зростає кількість травмівних подій, що характеризується раптовістю, руйнівною силою, інтенсивністю; часто пов'язані з фактом або загрозою смерті, серйозного тілесного ушкодження чи сексуального насильства; несуть абсолютно нову інформацію, яку необхідно інтегрувати в попередній життєвий досвід. Це – незвичайна подія, яка здатна спричинити важкий психологічний стрес, що супроводжується почуттям жаху, страху та безпорадності [4].

Психотравмівні події (або такі, що можуть стати психотравмівними для певних категорій осіб) є гострими ситуаціями високої інтенсивності і характеризуються такими ознаками [там же]:

- наявність невідкладної енергозатратної потреби (у ситуації війни домінують, насамперед, потреба безпеки – власної, близьких людей: родини, друзів, побратимів та країни і потреба адаптуватися до нових умов життєдіяльності);
- сильна фрустрація у випадку неможливості задовольнити потреби;
- негативні емоції високої інтенсивності;

• мобілізація для нових спроб реалізації потреб.

Війна – це екстремальна гостра ситуація високої інтенсивності [1], тобто така, що виходить за межі звичайного, «нормального людського досвіду». Для окремих груп ця ситуація є гіперекстремальною – внутрішні навантаження, які вона викликає, часто перевищують людські можливості, руйнують звичну поведінку і дії, можуть спричиняти небезпечні наслідки. Гіперекстремальними можна вважати несподівану втрату близької людини, полон, тортури, насильство (особливо, якщо є загроза життю чи цілісності), присутність при загибелі чи травмуванні людей або тварин тощо.

Екстремальні й надзвичайні ситуації є вкрай важкими для тих, хто їх переживає, оскільки пов'язані з великими енергетичними навантаженнями на людину через вплив різних чинників: небезпеки, несподіваності, невизначеності, новизни; високої інтелектуальної або/і психофізичної складності; необхідності поєднувати кілька видів діяльності й виконувати декілька завдань; негативного групового впливу; несприятливих природно-кліматичних і часових впливів; смислових розбіжностей або девальвації колишніх базових смислів і цінностей тощо. Проте травмівними для психіки важкі ситуації можуть і не стати. Це залежить від особистісної готовності, рівня професійної підготовки та психічного здоров'я людини. А гіперекстремальні ситуації завжди супроводжуються руйнуванням психічного здоров'я, є травмівними для кожного, хто їх переживає.

Травмівна подія, що переживається на фоні дистресу, фрустрації, конфлікту чи кризи з більшою ймовірністю призведе до розладу адаптації, ніж у випадку комфортної ситуації. Проте в ситуації війни навіть проживання у комфортній ситуації, що потребує мінімальних енергетичних витрат, у якій задовольняються актуальні потреби (наприклад, переселенці за кордоном у хороших житлових умовах, з медичним забезпеченням і виплатами) процес адаптації, як правило, нелегкий. Не лише важкі й гіперекстремальні, а й комфортні та повсякденно-побутові ситуації в умовах війни стають стресовими, супроводжуються фрустраціями, конфліктами, кризами:

- стрес (англ. stress – напруження) [4] – захисна реакція організму спрямована на захист від впливу психічних чинників, що викликають сильні емоції. Стресовою можна вважати будь-яку ситуацію, що вимагає більшої або меншої функціональної перебудови організму, відповідної адаптації;

- фрустрація (лат. frustratio – обман, марне очікування, розлад) [3] – стан, спричинений великою вмотивованістю для досягнення мети та задоволення потреб і перепоною, що перешкоджає досягнення бажаного. Перешкодами на шляху до мети під час війни можуть виявитися зовнішні та внутрішні чинники: біологічні (хвороба, старіння), психологічні (страх, інтелектуальна недостатність, відсутність певних навичок), матеріальні (гроші, відсутність необхідних речей), соціокультурні (норми, правила, заборони, наприклад, погане знання мови, заборона надовго виїжджати з місця перебування для тимчасово переміщених осіб, що перебувають за кордоном, розлука з родиною) тощо;

- конфлікт (лат. conflictus – сутичка) – особливо гострий, такий, що виходить за межі правил і норм, спосіб розв'язання суперечностей в інтересах, цілях, поглядах. Зазвичай супроводжується негативними емоціями.

Ситуації фрустрації, конфлікту можуть стати сильними потрясіннями, кризами. Кризові ситуації можуть розвиватися на фоні дистресу, що переживається як горе, нещастя, виснаження сил і супроводжується порушенням адаптації, контролю, перешкоджає самоактуалізації особистості. Якщо це потрясіння, то в людини є шанс

повернутися до колишнього рівня життя (наприклад, у ситуації безробіття). А власне криза – ситуація безповоротно перекреслює життєві задуми, залишаючи єдиним виходом модифікацію особистості та сенсу її життя.

В умовах війни багато хто зазнає фізичного і психічного травмування, що призводить до посттравматичних стресових та супутніх розладів (депресія, генералізований тривожний розлад, розлад соціальної тривоги, вживання психоактивних речовин тощо, актуалізує неопрацьовані набуті впродовж життя психотравми, зокрема, ранні. Як пережиті психотравмівні події, так і наявність будь-якого коморбідного розладу, спричиненого цими подіями ускладнюють процес адаптування до нових умов. У свою чергу розлади адаптації можуть стати причиною появи та загострення перебігу інших розладів.

У ситуації війни навіть за умови відсутності важких гострих ситуацій високої інтенсивності для більшості населення характерні хронічні ситуації низької інтенсивності. Вони частково нагадують гострі, проте емоції в них приглушені, потреби і конфлікти усвідомлюються слабко, а страждання здебільшого приносять фізіологічні симптоми або особистісна дезадаптація внаслідок комунікативних ускладнень. Якщо в гострій ситуації високої інтенсивності є надія на вирішення (що додає сили), то в хронічній ситуації надія швидко зникає, людина почуває себе безпомічною.

Психічні ресурси під час війни виснажуються пропорційно зростанню втоми, фізичному та психічному травмуванню; й обернено пропорційно стосовно рівня психічного здоров'я, сприятливому життєвому досвіду. А також наявності психологічної підтримки, професійної підготовленості й готовності до виконання завдань завдяки сформованості базових психофізичних якостей, вмінню довільно входити в оптимальний стан і відновлюватися (для представників силових структур).

Можливості для адаптації в конкретному середовищі, з одного боку, визначаються, а з іншого – визначають рівень психічного здоров'я. Очевидно, що здатність до адаптації й особливості психічного здоров'я взаємопов'язані. ВООЗ визначає психічне здоров'я як «…стан добробуту, в якому людина здатна реалізувати свій потенціал, долати щоденні стреси, ефективно й плідно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти».

Ресурс психічного здоров'я людини може бути: оптимальним (психічний добробут); середнім (помірний стрес); низьким (вразливість та сильний стрес); аномальним (психічне нездоров'я, хвороба, порушення особистісної цілісності), що супроводжується погіршенням добробуту.

Адаптація як здатність творчо пристосовуватися до середовища відповідає оптимальному рівню психічного здоров'я. Це:

1). Стан, коли людина як особистість пристосовується до існування в суспільстві відповідно до вимог цього суспільства й у відповідності з власними потребами, мотивами й інтересами [6], може опрацьовувати нову або модифіковану інформацію та відповідну психологічну, фізіологічну або поведінкову реакцію, що дає змогу ефективно функціонувати або досягти цілей в умовах, що постійно змінюються. У ситуації війни постійно доводиться мати справу з нелегкою для опрацювання інформацією, яка буде раз по раз виринати і в ситуації миру. Тому постійний стан психічного добробуту і здатність до творчої адаптації під час (і після) перебування у важких ситуаціях практично неможливі.

Для інших трьох рівнів психічного здоров'я – від помірного стресу до погіршення добробуту – характерна «дезадаптація» (у найширшому розумінні), яка розглядається як будь-яке порушення адаптації, пристосування організму до умов

зовнішнього або внутрішнього середовища, що постійно змінюються; як стан динамічної невідповідності між живим організмом і зовнішнім середовищем, що призводить до порушення фізіологічного функціонування, зміни форм поведінки, розвитку патологічних процесів.

2. Якщо говорити про адаптацію як процес пристосування організму до мінливих умов зовнішнього чи внутрішнього середовища, то тут неминучі ситуативні порушення адаптації (порушення гомеостазу) – стан невідповідності між потребами організму і зовнішніми умовами його функціонування, що спричиняє порушення фізіологічного функціонування, зміни форм поведінки. Безумовно, у цьому випадку людина буде відчувати стрес. Якщо такі зміни охоплюють одну сферу і ведуть до розвитку індивіда, то, на нашу думку йдеться про порушення в процесі адаптації, на межі між помірним стресом і психічним здоров'ям. Коли людина переходить від помірного стану до спокою і навпаки.

Якщо ж такі порушення тривають довго, захоплюють більшість і адаптуватися не вдається, то йдеться про тривалі помірні порушення адаптації (maladjustment) – як нижчу за оптимальну здатність справлятися з біологічними, економічними, емоційними, інтелектуальними завданнями чи соціальним функціонуванням у певному середовищі, культурі чи сукупності обставин [7]. У цьому випадку порушення ще не досягають рівня розладу адаптації, але вже погіршується ефективність стосунків, зменшується здатність долати труднощі й протидіяти стресам, успішно функціонувати в різних сферах, а також індивід переживає емоційні порушення мінорного характеру.

3. Розлади адаптації (вразливість та сильний стрес) характеризуються станом суб'єктивного дистресу й емоційних порушень, що веде до дезорганізації функціональних систем організму, зазвичай, перешкоджає соціальному функціонуванню і продуктивності. Такі розлади виникають у період адаптації до значної зміни в житті або внаслідок стресових життєвих подій чи ситуацій (зокрема в екстремальних, надзвичайних ситуаціях, у випадку наявності або можливості серйозної фізичної хвороби) для пристосування до яких в людини не вистачає ні зовнішніх, ні внутрішніх ресурсів (сформованих навичок, готових механізмів подолання (копінг-стратегій), стресостійкості, резильєнтності тощо).

Непатологічні розлади адаптації часто проявляються як початкові етапи синдрому вигорання, коли окрім психологічного дискомфорту періодично з'являються порушення сну, емоційна лабільність, астенічні прояви, тривога, погіршення пам'яті й уваги, вегетативні дисфункції. Зазвичай на цьому етапі соціальне функціонування і продуктивність суттєво не порушені і люди не звертаються за медичною і психологічною допомогою

4). Розлади адаптації можуть бути непатологічними (maladaptation), але такими, що супроводжуються станом сильного стресу (помаранчева зона), та розлади адаптації (за МКХ-10), що ведуть до суттєвого погіршення добробуту, дезадаптації, коли порушується здатність пристосовуватися до умов навколишнього середовища (природного і соціального), до певної форми діяльності або ж є повна нездатність [5].

І ще одною, чи не найважливішою передумовою успішної адаптації до ситуації війни, є наявність постійної соціальної підтримки, тобто позитивний вплив соціального середовища. Середовище впливає на індивіда або на групу, які вибірково сприймають і опрацьовують ці впливи відповідно зі своєю внутрішньою природою, а особистість або група активно творчо впливає на середовище. Звідси – адаптивна й одночасно така, що адаптує – активність особистості або групи. Такий механізм адаптації, складаючись у процесі соціалізації особистості, стає основою її поведінки і

діяльності.

Соціальна підтримка як передумова успішної адаптації до ситуації війни спостерігалася в процесі навчання нейропсихотерапевтичному методу брейнспотінг (140 психологів системи МВС). Складниками навчання, що давали можливість реалізувати соціальну підтримку, були індивідуальна психотерапія і супервізія.

Результати проведеної впродовж навчання діагностики (скринінг «Збір травматичного матеріалу», спостереження за станом учасників навчання, а також аналіз їхніх протоколів роботи із постраждалими від повномасштабної війни) дають можливість зробити такі висновки:

- у перші три місяці війни люди намагалися адаптуватися до нової ситуації, тож ситуативні порушення адаптації були у всіх;
- у цей період домінували порушення адаптації з переважанням таких психоемоційних станів як занепокоєння, злість, агресія, дратівливість, напруження, страхи, тривожність, конфліктність, рухове збудження, метушливість, безсоння (55% учасників саме так характеризували свій стан);
- у 15% учасників були гострі стресові розлади;
- у 30% учасників розлади адаптації відповідали критеріям змішаного тривожного і депресивного розладу, проте з недостатньою виразністю для діагностики більш специфічних тривожних або депресивних розладів;
- упродовж зазначеного часу вдалося відновитися й адаптуватися до ситуації усім учасникам за винятком осіб із гострими стресовими розладами (робота з ними продовжується);
- у 10 % спостерігається посттравматичне зростання.

Тобто в цей час учасники навчання перебували переважно в стані мобілізації. Тривога і страх спонукали їх до дії. Фізіологічно це проявлялося: прискореним серцебиттям і диханням, часто зростанням артеріального тиску, постійним напруженням м’язів, порушенням сну. Проте завдяки наявності сприятливого підтримувального середовища (навчальної групи) більшості вдалося адаптуватися і декому вийти на рівень посттравматичного зростання.

У серпні-листопаді характер переживання повномасштабної війни суттєво змінився:

а) у 10% учасників висока ймовірність появи у найближчому часі посттравматичних стресових розладів (згідно скринінгу «Збір травматичного матеріалу»);

б) розлади адаптації в інших учасників (30%) характеризуються іншими станами; домінують сум, спустошеність, пригнічення, втома, виснаження, апатія, вигорання, тобто включилася адаптивна фізіологічна реакція іммобілізації (людина завмирає, відключається, відчуває себе безпомічною, самотньою, неспроможною щось змінити. Такий стан може супроводжуватися хронічною втомою, порушенням травлення, низьким артеріальним тиском, діабетом другого типу, збільшенням ваги);

в) у 60% учасників порушень адаптації не діагностувалося (тобто їм удалося адаптуватися до повномасштабної війни).

Щоб запобігти розладам адаптації, необхідно створювати відповідні умови для функціонування системи соціального й емоційного контакту та формування механізмів творчого пристосування, що й було реалізовано у процесі навчання брейнспотінгу, зокрема у вигляді стратегій, що сприяють подоланню розладів адаптації, відновленню і посттравматичному зростанню [2]:

1) створення і підтримування в процесі навчання нових зв’язків у межах професійної спільноти, атмосфери взаємопідтримки, співпереживання і співчуття;

2) погляд на ситуацію війни як можливість позитивних змін (зокрема у професійній діяльності);

3) об'єднання для вирішення спільних цілей (в нашому випадку освоїти метод, що відповідає викликам сьогодення);

4) самопізнання, розуміння і прийняття своїх реакцій, станів, потреб;

5) довіра до своїх здібностей, механізмів саморегуляціїі, до спроможності вирішувати проблеми, піклуватися про себе;

6) підтримка проявів позитивних змін.

Список використаних джерел:

1. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. О. В. Тимченка. Київ: Тов. «Август Трейд», 2007. 502 с.
2. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання : монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.
3. Кризова психологія : підручник / за заг. ред. О. В. Тимченка. Харків: НУЦСЗУ, 2010. 401 с.
4. Царенко Л. Г. (2018). Типи травмівних ситуацій. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
5. Шльонська О. О. (2013). Розгляд поняття «адаптація» з погляду системного підходу. Актуальні проблеми психології. Том ІІІ. : Консультативна психологія і психотерапія : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 9. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України; Видавець Лисенко М. М.
6. Psychology Dictionary and Glossary for students. URL: https://www.itseducation.asia/psychology/.
7. Psychology Dictionary: the only Free Online Psychology Dictionary. URL: https://psychologydictionary.org.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У РОДИНІ

Регула Леся Валентинівна
студентка гр. ЗПЛ-22-1м-hm кафедри 053 Психологія
Відкритий міжнародний університет "Україна",
Хмельницький інститут соціальних технологій, Україна

Анотація: *в статті додаються низка цінних порад психологів для військовослужбовців та їх сімей.*
Ключові слова: *сімейні стосунки,соціально-психологічна підтримка, психологічний стан військовослужбовця, психоедукація.*

ВСТУП

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації кожна українська сім"я в тій чи іншій мірі відчула на собі жахіття війни. Найбільше страждає психіка військовослужбовців, які щодня дивляться в очі смерті. Повернути їх психологічно у сім"ю вкрай важко. Еріх Марія Ремарк про війну говорив так: "Судити про те, що таке війна, могли б по-справжньому тільки мертві: тільки вони одні дізналися все до кінця". Учасники бойових дій мають: небезпеку для життя, здоров'я (обстріли, атаки); поранення; бачили смерть інших, розстріли; бачили мертві тіла або частини тіл; були в полоні, зазнавали тортур, знущання; вбивали (ранили) інших; втрачали близьких людей. Аби зцілитися після пережитих подій та повернутися до спокійного, мирного життя, бійці мають впоратися із власними емоційними переживаннями і, разом з тим, подолати тривожне сприйняття світу, почати йому довіряти і не очікувати на небезпеку в майбутньому.

Метою даної статті є донесення до читачів актуальності проблем адаптації військовослужбовців та шляхи їх вирішення.

Люди, які пережили психологічну травму, повинні у повному обсязі отримати інформацію, про те, що з ними відбувається. Бо без цього розуміння не буде зцілення. Першим кроком до цього має бути розуміння саме у сім"ї, що боєць змінився. Кожному члену сім'ї важливо розуміти причини поведінки учасника бойових дій для того, щоб допомогти йому впоратися з його внутрішніми проблемами. І важливу роль у цьому відіграє так звана психоедукація.

Психоедукація – це просвіта, пояснення і донесення до людей необхідної інформації про психічне здоров'я. У контексті травми психоедукація повинна інформувати про природу травми, як вона впливає на мозок, на когнітивну, фізичну, емоційну, духовну та соціальну сферу.

У історичному контексті на травматичний стрес саме у військовослужбовців звернув увагу лікар Д. Мендос ще в середині XIX ст. за часів громадянської війни в Сполучених Штатах Америки. Він досліджував поняття, яке у 1871 році отримало назву "серце солдата", і описувало психічні порушення серед учасників бойових дій. Він звернув увагу на те, у фізично здорових солдатів спостерігається прискорене серцебиття, підвищена пітливість, мігрені, зниження гостроти зору. Під час другої світової війни психологічні наслідки воєнних дій у ветеранів знову стали об'єктом багатьох досліджень. Американський психіатр і психоаналітик А. Кардінер чи не

вперше систематизував ці дослідження, у 1941 році давши їм назву "хронічний невроз війни". Він виявив, що у ветеранів виявляються такі психічні реакції, як дратівливість під час спілкування, постійне очікування загрози від зовнішнього світу, агресія, зниження рівня фізичної активності, депресивний стан, кошмари. Що ці реакції виникають ще на фронті, і мають хронічний характер. В результаті досліджень він прийшов до висновку, що реакції на травму мають полярний характер-гіперактивність межує разом із онімінням, апатією.

Якщо проаналізувати наукові твердження та емпіричні дослідження сімей військовослужбовця, то можна виділити основні проблеми, які мають вплив на психологічний стан бійця під час виконання бойових завдань. Варто зазначити, що дослідження проводили як на військовослужбовцях, які беруть пряму участь в бойових діях, так і на тих, хто досвіду бою не мав, але виконував бойові завдання. Виявилося, що на обидві групи досліджуваних негативні стосунки у сім"ї мають сильніший вплив, ніж умови перебування. (Міжособистісні конфлікти, неналежні гігієнічні умови, постійні фізичні і емоційні навантаження, незадоволення потреб...). Причому, стресори у сім"ї не відходять на задній план.

Величезний досвід у цьому мають Сполучені Штати Америки. Після воєнних дій у Іраку і Афганістані процес реабілітації і терапії фокусується на всій сім»ї. Згідно цього підходу, концентрація на одному об»єкті родини не принесе загальноочікуваного результату. Тому терапія зосереджується на сім»ї, як єдиному цілому – вивчається поведінка кожного члена сім»ї, на адаптації кожного після повернення військовослужбовця з війни, на нових труднощах, які виникають, задля зцілення усіх. Ефект такої терапії є взаємооберненим - зцілюється військовий, а з ним і вся сім»я. Тому що у родині немає незалежних елементів – один впливає на іншого, і навпаки.

Тривале перебування військовослужбовця у відрядженні, або постійні ротації негативно впливають на сімейні відносини, позаяк вдома члени сім"ї також перебувають у постійному стресі через тривогу за життя та здоров"я бійця. До того ж, кожна ротація - це адаптація до нових стилів поведінки, адже змінюється не лише той, хто перебуває на фронті. Але і той, хто чекає.

Нормальні, довірливі стосунки у сім"ї - надважливий фактор психічного здоров"я військового. Якщо аналізувати зміни всередині родини, то зрозуміло, що мобілізація, підписання контракту, або добровільне рішення солдата йти на війну є величезним стресом для родини. Відбувається певний психологічний супротив у сім»ї, адже на такі умови ніхто не погоджувався і їх ніхто не обирав. Родина вчиться жити по-новому, поки тато(мати) на фронті. Тобто:

- навіть якщо військовослужбовець перебуває на ротації вдома - його робочий графік ненормований (виїзди, бойові навчання, службові наряди);
- доводиться функціонувати без одного члена сім»ї- до прикладу, дружина змушена брати на себе весь тягар домашніх турбот., при цьому ходити на роботу,доглядати себе і дітей;
- кожен член сім»ї відчуває дистрес, бо військовий може не повернутися із зони бойових дій.

Члени сім'ї повинні знати, що такі емоційні або ж психологічні проблеми не є ознакою слабкості і не свідчать про психічне захворювання. Важливо пояснювати військовому, що психологічні травми вражають навіть найхоробріших, і що намагання вирішити свої проблеми є ознакою сильного духу і моральної зрілості.

Можна виділити декілька порад для військовослужбовців та їх сімей:

1. Перестаньте оцінювати те, що відбувається;

2. Плануйте та обговорюйте Ваші спільні із сім"єю дії;

3. Визначте першочергові потреби. Якщо у військовослужбовця є поранення, зосередьтеся на реабілітаційних та медичних заходах, думка «заживе саме» може не спрацювати;

4. Відновлюйте здорові соціальні зв'язки;

5. Допоможіть Вашому військовому висловити свої почуття словами, не сперечайтеся і не перебивайте його. Повторіть те, що Ви почули, щоб впевнитися, що зрозуміли правильно, та ставте додаткові запитання, якщо Вам потрібно знати більше;

6. Дайте бійцю зрозуміти, що Ви зацікавлені почути про його почуття;

7. Поважайте думки та дії один одного, при потребі йдіть на компроміси;

8. Зосереджуйте увагу на тому, у чому ваші думки сходяться, що, на думку вас обох, може спрацювати у вирішенні проблеми. Обов'язково узгоджуйте разом ті рішення, які ви приймаєте;

9. Якщо є проблема зі сном, перший час краще спати окремо;

10. Залишати відкритими двері кімнати зі світлом в коридорі, це допоможе орієнтуватися швидше.

Висновки

Проаналізувавши вплив сімейних проблем на психологічний стан військовослужбовців, виявлено: – серед факторів, що впливають на психологічний стан військовослужбовців, сімейні фактори досить потужні. Варто бути готовим до того, що сім"я може зіштовхнутися із скептицизмом, недовірою, небажанням визнавати власні проблеми. Розуміння того, як потрібно себе поводити поруч у сім"ї військовослужбовця дає змогу уникнути більшості конфліктних ситуацій.

Варто знати, що існують невидимі рани війни, але їх усі можна зцілити.

Список використаних джерел:

1. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : автореф. канд. психол. наук : 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / В. О. Лесков. - Хмельницький, 2008. – 22 с.
2. Стасюк В. В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів : підручник для слухачів та студентів вищих навчальних закладів / В. В. Стсюк. – К. : НАОУ, 2006. – 570 с.
3. Дідик Н. Ф. Соціально-психологічна підтримка членів родин військовослужбовців як чинник впливу на морально-психологічний стан бійця під час виконання завдань у зоні АТО / Наталія Федорівна Дідик // Український психологічний журнал : зб. наук. праць. – 2018. – № 1 (7). – С. 41–56.

СЕКЦІЯ XXIV.
МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

INFLUENCE OF ARTERIAL HYPERTENSION AND ANTIHYPERTENSIVE THERAPY ON THE COURSE OF COVID-19

Yelizaveta Tsan
ORCID ID: 0000-0002-3989-4596
Applicants for higher education at the Medical Faculty
Luhansk State Medical University,Ukraine

Oleksandr Saveliev
ORCID ID: 0000-0002-8132-6269
Applicants for higher education at the Medical Faculty
Luhansk State Medical University,Ukraine

A new coronavirus infection (COVID-19) caused by β - coronavirus SARS-CoV-2, which leads to the development of acute respiratory distress syndrome. The fact that the virus uses angiotensin-converting enzyme 2 as a target cell entry receptor, which also has been found to be highly prevalent among COVID-19 patients with a history of hypertension and other cardiovascular diseases.

In the conditions of a pandemic of coronavirus infection, first of all, it is necessary to pay attention to patients with arterial hypertension, taking into account the high prevalence of this disease, as well as the fact that the components of the renin - angiotensin - aldosterone system (RAAS) are interested in the penetration of a new virus into the body.

The prevalence of hypertension among patients with COVID-19 infection, according to various studies, varies from 9 to 35% [1]. Among patients who received treatment in hospital conditions, arterial hypertension is observed much more often, compared to the group of patients who receive treatment in outpatient conditions [2]. Research data published to date reflect a high probability of a fatal outcome in COVID-19 in patients with a history of hypertension, compared to patients with an uncomplicated somatic status of this disease [3].

It was established that the SARS-CoV-2 coronavirus enters the cells of the human body by binding the protein S, located on the surface of the virus, to the extracellular domain of the membrane form of angiotensin-converting enzyme type 2 (ACE2), while its affinity exceeds that of the SARS virus CoV [4, 5]. ACE2 is produced in epithelial cells of the lungs, intestines, kidneys and endothelium, in muscle cells, which determines the nature of the lesion during the infectious process [6].

In the renin - angiotensin - aldosterone system (RAAS), ACE2 is to some extent an antagonist of ACE and ensures the conversion of angiotensin II to angiotensin 1–7, through which cardioprotective effects and vasodilation are realized (it also converts angiotensin I to angiotensin 1–9) [7].

In a small number of experimental works and clinical observations, data about increasing expression and activity of ACE2 (especially in the kidneys and heart) were

obtained with the use of angiotensin II type 1 receptor blockers (ARBs) and ACE inhibitors (ACEI), while differences were observed when using specific drugs [8]. It has been shown that the expression of ACE2 is significantly increased in people with type 2 diabetes who take RAAS blockers - ACE inhibitors or ARBs. However, the increase in ACE2 expression increases with the use of glucose-lowering drugs (thiazolidinediones) and ibuprofen (the latter is also associated with a worse prognosis in SARS-CoV-2 infection, according to some previous reports), but there is very little data on this [8].

These data gave rise to the hypothesis that antihypertensive treatment with RAAS blockers, which lead to an increase in ACE2 expression, can facilitate the penetration of the virus into the cell and contribute to a more severe course of the infectious process [9, 10]. The authors of this hypothesis propose the use of calcium antagonists as an alternative, but do not specify [11] what tactics should be followed (replacement of RAAS blockers in all patients taking drugs of this class during the pandemic; therapy changes only when symptoms of coronavirus infection or other strategies).

The suggestion of a potentially adverse effect of RAAS blockers in COVID-19, in turn, has sparked heated debate in the cardiology community. On March 18, 2020, G. Kuster and co-authors published a contrary opinion, which refutes the higher risk of an adverse outcome against the background of taking RAAS blockers in patients with coronavirus infection [12]. In favor of this point of view, supported by other experts [12], the results of experimental studies showed that components of the RAAS play an important role in the severity of lung damage, and higher activation of the RAAS in patients with CVD underlies the severe course of coronavirus pneumonia and the development of adverse events consequences. At the same time, the coronavirus, by binding to the membrane form of ACE2 and inactivating it, thereby reduces the conversion of angiotensin II (angiotensin 1-7) and leads to an increase in its concentration. From this point of view, the use of ARBs can have a protective effect in viral lung damage both by inhibiting the synthesis of angiotensin II and by increasing the expression of ACE2 and contribute to the reduction of lung fibrosis [13-18].

The rates of death among patients receiving and not receiving RAAS blockers were 36.8% and 25.6%, respectively, reflecting primarily higher CVD events among individuals who receiving ACEIs / ARBs.

As if in response to the debate that unfolded and to confirm the potential benefit of RAAS blockers in patients with coronavirus infection, the results of a retrospective analysis were published, in which data were selected from patients who were in one of the Chinese hospitals with a diagnosis of COVID-19 and hypertension (a total of included 42 patients out of 417 hospitalized). Among them, 17 (40%) received ACE inhibitors or ARBs. The number of severe cases of COVID-19 (23.5% vs. 48%, respectively) and deaths (0 vs. 2%) were significantly lower in the group of patients treated with ACE inhibitors or ARBs compared with those not treated with RAAS blockers. A change in the inflammatory response and a lower peak viral load during hospitalization were also noted in individuals treated with RAAS blockers [19].

These data, although preliminary, provide indirect confirmation of the possible beneficial effect of RAAS blockers during the course of coronavirus infection in people with arterial hypertension.

Currently available data do not allow us to clearly judge the role of RAAS and its blockers in the development of complications and consequences of coronavirus infection. At the same time, RAAS blockers are vitally important, which determine the prognosis of patients with hypertension, CHF, coronary heart disease, who have undergone MI, for individuals with diabetes, and stopping the treatment of these diseases can have extremely

adverse consequences, including increased mortality [20-23].

Patients receiving long-term ACE inhibitors or ARBs should be considered "as a risk group that requires more careful monitoring of the condition" and a careful history should be taken of taking drugs of this class in persons with suspected or confirmed SARS-CoV-2 infection [13].

It remains an open question whether antihypertensive therapy with RAAS blockers should be started during the pandemic in previously untreated patients with newly diagnosed hypertension. Further research (experimental and clinical — observational and controlled with evaluation of results and taking into account possible influencing factors, confounders) is necessary, which will allow us to get answers to questions about the role of the RAAS and its blockade in the development of lesions in SARS-CoV-2 infection.

References:

1. Böger B, Fachi M, Vilhena R, Cobre A, Tonin F, Pontarolo R. Systematic review with meta-analysis of the accuracy of diagnostic tests for COVID-19. Am J Infect Control. 2021;49(1):21-29. https://doi.org/10.1016/j.ajic.2020.07.011.
2. Bozkurt B, Kovacs R, Harrington B. Joint HFSA/ACC/AHA Statement Addresses Concerns Re: Using RAAS Antagonists in COVID19. J Card Fail. 2020;26(5):370. https://doi.org/10.1016/j.cardfail.2020.04.013.
3. Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Zhang, L., Fan, G., Xu, J., Gu, X., Cheng, Z., Yu, T., Xia, J., Wei, Y., Wu, W., Xie, X., Yin, W., Li, H., Liu, M., Xiao, Y., … Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. Lancet (London, England), 395(10223), 497–506. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30183-5.
4. Batlle, D., Wysocki, J., & Satchell, K. (2020). Soluble angiotensin-converting enzyme 2: a potential approach for coronavirus infection therapy?. Clinical science (London, England : 1979), 134(5), 543–545. https://doi.org/10.1042/CS20200163.
5. Xu, X., Chen, P., Wang, J., Feng, J., Zhou, H., Li, X., Zhong, W., & Hao, P. (2020). Evolution of the novel coronavirus from the ongoing Wuhan outbreak and modeling of its spike protein for risk of human transmission. Science China. Life sciences, 63(3), 457–460. https://doi.org/10.1007/s11427-020-1637-5.
6. Gallagher, P. E., Ferrario, C. M., & Tallant, E. A. (2008). Regulation of ACE2 in cardiac myocytes and fibroblasts. American journal of physiology. Heart and circulatory physiology, 295(6), H2373–H2379. https://doi.org/10.1152/ajpheart.00426.2008.
7. Mendoza-Torres, E., Oyarzún, A., Mondaca-Ruff, D., Azocar, A., Castro, P. F., Jalil, J. E., Chiong, M., Lavandero, S., & Ocaranza, M. P. (2015). ACE2 and vasoactive peptides: novel players in cardiovascular/renal remodeling and hypertension. Therapeutic advances in cardiovascular disease, 9(4), 217–237. https://doi.org/10.1177/1753944715597623.
8. Ferrario, C. M., Jessup, J., Chappell, M. C., Averill, D. B., Brosnihan, K. B., Tallant, E. A., Diz, D. I., & Gallagher, P. E. (2005). Effect of angiotensin-converting enzyme inhibition and angiotensin II receptor blockers on cardiac angiotensin-converting enzyme 2. Circulation, 111(20), 2605–2610. https://doi.org/10.1161/CIRCULATIONAHA.104.510461.
9. Sommerstein R, Gräni C. Rapid response: re: preventing a covid-19 pandemic: ACE inhibitors as a potential risk factor for fatal Covid-1. BMJ 2020. https://www.bmj.com/content/368/bmj.m810/rr-2.
10. Fang, L., Karakiulakis, G., & Roth, M. (2020). Are patients with hypertension and diabetes mellitus at increased risk for COVID-19 infection?. The Lancet. Respiratory medicine, 8(4), e21. https://doi.org/10.1016/S2213-2600(20)30116-8.
11. Kuster, G. M., Pfister, O., Burkard, T., Zhou, Q., Twerenbold, R., Haaf, P., Widmer, A. F., & Osswald, S. (2020). SARS-CoV2: should inhibitors of the renin-angiotensin system be withdrawn in patients with COVID-19?. European heart journal, 41(19), 1801–1803. https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehaa235.
12. Sparks, M. A., South, A., Welling, P., Luther, J. M., Cohen, J., Byrd, J. B., Burrell, L. M., Batlle, D., Tomlinson, L., Bhalla, V., Rheault, M. N., Soler, M. J., Swaminathan, S., & Hiremath, S. (2020). Sound Science before Quick Judgement Regarding RAS Blockade in COVID-19. Clinical journal of

the American Society of Nephrology: CJASN, 15(5), 714–716. https://doi.org/10.2215/CJN.03530320.
13. Danser, A., Epstein, M., & Batlle, D. (2020). Renin-Angiotensin System Blockers and the COVID-19 Pandemic: At Present There Is No Evidence to Abandon Renin-Angiotensin System Blockers. Hypertension (Dallas, Tex.: 1979), 75(6), 1382–1385. https://doi.org/10.1161/HYPERTENSIONAHA.120.15082.
14. Imai, Y., Kuba, K., & Penninger, J. M. (2008). The discovery of angiotensin-converting enzyme 2 and its role in acute lung injury in mice. Experimental physiology, 93(5), 543–548. https://doi.org/10.1113/expphysiol.2007.040048.
15. Imai, Y., Kuba, K., Rao, S., Huan, Y., Guo, F., Guan, B., Yang, P., Sarao, R., Wada, T., Leong-Poi, H., Crackower, M. A., Fukamizu, A., Hui, C. C., Hein, L., Uhlig, S., Slutsky, A. S., Jiang, C., & Penninger, J. M. (2005). Angiotensin-converting enzyme 2 protects from severe acute lung failure. Nature, 436(7047), 112–116. https://doi.org/10.1038/nature03712.
16. Sparks, M. A., South, A., Welling, P., Luther, J. M., Cohen, J., Byrd, J. B., Burrell, L. M., Batlle, D., Tomlinson, L., Bhalla, V., Rheault, M. N., Soler, M. J., Swaminathan, S., & Hiremath, S. (2020). Sound Science before Quick Judgement Regarding RAS Blockade in COVID-19. Clinical journal of the American Society of Nephrology: CJASN, 15(5), 714–716. https://doi.org/10.2215/CJN.03530320.
17. Zou, Z., Yan, Y., Shu, Y., Gao, R., Sun, Y., Li, X., Ju, X., Liang, Z., Liu, Q., Zhao, Y., Guo, F., Bai, T., Han, Z., Zhu, J., Zhou, H., Huang, F., Li, C., Lu, H., Li, N., Li, D., … Jiang, C. (2014). Angiotensin-converting enzyme 2 protects from lethal avian influenza A H5N1 infections. Nature communications, 5, 3594. https://doi.org/10.1038/ncomms4594.
18. Gurwitz D. (2020). Angiotensin receptor blockers as tentative SARS-CoV-2 therapeutics. Drug development research, 81(5), 537–540. https://doi.org/10.1002/ddr.21656.
19. Wang, L., He, W., Yu, X., Hu, D., Bao, M., Liu, H., Zhou, J., & Jiang, H. (2020). Coronavirus disease 2019 in elderly patients: Characteristics and prognostic factors based on 4-week follow-up. The Journal of infection, 80(6), 639–645. https://doi.org/10.1016/j.jinf.2020.03.019.
20. Mach, F., Baigent, C., Catapano, A. L., Koskinas, K. C., Casula, M., Badimon, L., Chapman, M. J., De Backer, G. G., Delgado, V., Ference, B. A., Graham, I. M., Halliday, A., Landmesser, U., Mihaylova, B., Pedersen, T. R., Riccardi, G., Richter, D. J., Sabatine, M. S., Taskinen, M. R., Tokgozoglu, L., … ESC Scientific Document Group (2020). 2019 ESC/EAS Guidelines for the management of dyslipidaemias: lipid modification to reduce cardiovascular risk. European heart journal, 41(1), 111–188. https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehz455.
21. Cosentino, F., Grant, P. J., Aboyans, V., Bailey, C. J., Ceriello, A., Delgado, V., Federici, M., Filippatos, G., Grobbee, D. E., Hansen, T. B., Huikuri, H. V., Johansson, I., Jüni, P., Lettino, M., Marx, N., Mellbin, L. G., Östgren, C. J., Rocca, B., Roffi, M., Sattar, N., … ESC Scientific Document Group (2020). 2019 ESC Guidelines on diabetes, pre-diabetes, and cardiovascular diseases developed in collaboration with the EASD. European heart journal, 41(2), 255–323. https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehz486.
22. Knuuti, J., Wijns, W., Saraste, A., Capodanno, D., Barbato, E., Funck-Brentano, C., Prescott, E., Storey, R. F., Deaton, C., Cuisset, T., Agewall, S., Dickstein, K., Edvardsen, T., Escaned, J., Gersh, B. J., Svitil, P., Gilard, M., Hasdai, D., Hatala, R., Mahfoud, F., … ESC Scientific Document Group (2020). 2019 ESC Guidelines for the diagnosis and management of chronic coronary syndromes. European heart journal, 41(3), 407–477. https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehz425.
23. Williams, B., Mancia, G., Spiering, W., Agabiti Rosei, E., Azizi, M., Burnier, M., Clement, D. L., Coca, A., de Simone, G., Dominiczak, A., Kahan, T., Mahfoud, F., Redon, J., Ruilope, L., Zanchetti, A., Kerins, M., Kjeldsen, S. E., Kreutz, R., Laurent, S., Lip, G., … Authors/Task Force Members: (2018). 2018 ESC/ESH Guidelines for the management of arterial hypertension: The Task Force for the management of arterial hypertension of the European Society of Cardiology and the European Society of Hypertension: The Task Force for the management of arterial hypertension of the European Society of Cardiology and the European Society of Hypertension. Journal of hypertension, 36(10), 1953–2041. https://doi.org/10.1097/HJH.0000000000001940.

ВПЛИВ ПОЛІНОЗУ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ

Сарапулова Сніжана Михайлівна
студентка
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Кузнєцова Мілена Олександрівна
канд. мед. наук, асистент кафедри загальної та
клінічної патофізіології ім. Д.О. Альперна
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність: щорічно велика кількість людей хворіє на поліноз - сезонну алергію, яку спричиняє пилок вітрозапилювальних рослин. Для того, щоб полегшити перебіг симптомів цього захворювання, необхідно розуміти, який тип алергічної реакції лежить в основі даного захворювання та які зміни в органах та системах зумовлює.

Метою дослідження було визначення впливу полінозу на якість життя пацієнтів.

Методи дослідження: до дослідження було залучено 38 осіб віком від 18 до 25 років. Було проведено анонімне опитування щодо визначення впливу полінозу на якість життя респондентів.

Обговорення результатів. Опитування показало, що 22 (57,9%) з 38 респондентів хворіли на поліноз. У 52,2% випадків прояв симптомів спостерігався у травні-червні – період цвітіння фруктових дерев та різних чагарників, 47,8% - у червні-липні – період цвітіння лугових рослин і злаків, 47,8% - у серпні-жовтні – період росту бур'янових рослин і поширення цвілевих грибів. Респонденти відмітили наступні симптоми перебігу у них даного захворювання: 21 (95,45%) - виділення з носу, 19 (86,36%) - закладеність носа, 18 (81,81%) - свербіж слизової носа, 19 (86,36%) - свербіння очей, 16 (72,7%) - почервоніння очей, 17 (77,27%) - сльозотечу. На напади чхання поскаржились 20 (90,90%) осіб, на сухий кашель - 7 (31,81%), на шкірні висипи - 2 (9,09%), на ускладнення дихання - 8 (36,36%).

Поліноз відноситься до реакцій гіперчутливості I типу - анафілактичні, алергічні реакції негайного типу, які відбуваються за участі гуморального імунітету і відмінною особливістю яких є наявність екзогенного вільного антигена та фіксованого антитіла. [1]

Алергічні реакції розвиваються у декілька етапів:

1. Імунологічна або стадія сенсибілізації.
2. Стадія біохімічних реакцій (біохімічна).
3. Стадія структурних та функціональних змін (патофізіологічна). [1]

Розвиток зазначеної вище симптоматики, пов’язаний із реалізацією імунної відповіді, відбувається наступним чином:

При потраплянні у повітроносні шляхи алергену-пилку вперше, до нього прямує макрофаг, який фагоцитує та здійснює лізис антигену, за винятком однієї його частинки - епітопу — антигенної детермінанти, яка необхідна для подальшого розвитку імунологічної реакції. В той самий час, активується ДНК макрофага і утворюється MHC-II молекула, головна функція якої репрезентувати антиген Т-хелперу (CD4(+) - лімфоциту). MHC-II молекула з антигеном прямують до мембрани макрофага і опиняються на її зовнішній поверхні, де вони з’єднуються відповідно із CD4 та TCR-рецепторами Т-хелпера. Щоб вберегти клітини від пошкоджень утворюється ще один зв’язок - між адгезивними білками макрофага і лімфоцита. Одночасно макрофаг вивільнює цитокін IL-1, який діє на специфічні рецептори

лімфоцита. [2] [3] І стимулює появу внутрішньоклітинних імпульсів, що запускають синтез ІЛ-2, фактора росту лімфоцитів та утворення відповідних рецепторів. Це призводить до активації мітозу лімфоцита і утворення великої кількості моноклональних клітин. [2] [3]

Далі відбувається взаємодія Т-хелперів із В-лімфоцитами. Т-хелпери дистанційно активують В-лімфоцити: ІЛ-4 активує мітотичний поділ В-лімфоцита, а під дією ІЛ-5 моноклональні лімфоцити перетворюються на плазматичні клітини. Останні продукують GA [1] [4]. Імуноглобуліни одразу фіксуються на мембрані тучної клітини, які локалізуються у слизовій оболонці дихальних шляхів. Сенсибілізація завершена. [1]

Наступна стадія виникає, якщо антиген потрапив до вже сенсибілізованого організму. На біохімічній стадії відбувається взаємодія антитіла з антигеном, внаслідок чого тучна клітина дегранулюється і виділяються медіатори запалення: первинні - одразу синтезовані в тучній клітині (гістамін, серотонін, фактор хемотаксису еозинофілів, фактор хемотаксису нейтрофілів) та вторинні (фактор некрозу пухлин, Іл1, Іл3, Іл4, Іл5, Іл6). [4]

Наявність клінічних ознак алергії, що виникають на патофізіологічній стадії, пов'язана саме з впливом медіаторів, зокрема гістаміну.

Так, відомо, що гістамін викликає вазодилятацію, а це збільшує проникність мембрани, що зумовлює набряк, та спричиняє спазмогенний ефект (скорочення та спазм гладких міоцитів) - пацієнт відчуває задишку через звуження просвіту бронхів та набряк, відбувається бронхоспазм. Серотонін та вторинні медіатори запалення стимулюють додатково секрецію залоз. На мембрані тучної клітини активізується метаболізм арахідонової кислоти, що веде до утворення простагландинів та лейкотрієнів. [1][5]

Одночасно із активацією синтезу біологічно активних речовин вмикаються механізми і системи їх дезактивації. Таким чином, результат цієї стадії залежить від балансу їх утворення та дезактивації [1]. Якщо надлишкові БАР спричинюють наступну стадію алергічних реакцій - патофізіологічну, то кінцевим результатом буде алергія. При повному знищенні збудника захворювання системі інактивації вдається уповільнити біологічно активні речовини і запобігти пошкодженню власних тканин організму- утвориться специфічний імунітет. [1]

Висновки. Поліноз достатньо поширене алергічне захворювання, що відноситься до реакцій анафілактичного типу. Це захворювання має широкий спектр проявів, що негативно впливають на якість життя пацієнтів [3]. Крім того, воно може супроводжуватись різними патологічними станами небезпечними для життя, яких можна запобігти, якщо своєчасно допомогти пацієнту, знаючи механізм розвитку даного алергічного захворювання.

Список використаних джерел:

1. Горбань, В.О. (2008). Алергія. У Патофізіологія (2-ге вид., Т. 1, с. 155–184). Київ: Медицина.
2. Атаман О. В (2018). Імунологічна реактивність. У Патофізіологія. Загальна патологія. (3-тє вид., Т. 1 с. 209–224). Нова Книга.
3. Animated biology With arpan. (2023, 4 січня). Type 1 Hypersensitivity | Allergy | USMLE-Step1 revision playlist | Immunology [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=vdoq5YB3xms.
4. Атопічна алергія. (б.д.). empendium.com. https://empendium.com/ua/manual/chapter/B72.VIII.A.2.
5. Ніколаєва О. В., Шевченко О. М., Павлова О. О. (2016). Алергія : Методичні вказівки з дисципліни "Патологічна фізіологія" для студентів-бакалаврів (спеціальність "Сестринська справа"). Харків, ХНМУ. Взято з http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/13723.

ЗАПАЛЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЕТІОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИНИКНЕННЯ ДЕПРЕСІЇ

Тафічук Тамара Федорівна
студентка 3 курсу, медичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Грига Василь Іванович
Ph.D., доцент кафедри біохімії та фармакології, медичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Вступ. Депресія - це комплексний психічний розлад, який є проявом взаємодії психологічних, соціальних та біологічних чинників, і часто призводить до серйозних негативних наслідків. Встановлено, що запальні процеси відіграють вагому роль у патофізіології депресії. Порушення регуляції як вродженої, так і набутої імунної відповіді впливають на виникнення у пацієнтів депресії, знижують терапевтичний ефект антидепресантів, тим самим перешкоджають сприятливому прогнозу. Імунна система впливає на виникнення нерегульованих запальних реакцій у пацієнтів з депресією. Запалення, ймовірно, є критичним модифікатором захворювання, сприяючи сприйнятливості до депресії. Контроль запалення може забезпечити загальну терапевтичну користь, незалежно від того, чи є воно вторинним у зв'язку з ранньою життєвою травмою, більш гострою реакцією на стрес, змінами мікробіому, генетичним діатезом або комбінацією цих та інших факторів.

Мета роботи. Дослідити та проаналізувати вплив запальної реакції на виникнення депресії.

Матеріали та методи дослідження. Використано бібліосемантичний метод. Проведено контент-аналіз сучасної наукової літератури на платформах Scopus, PubMed, Google Scholar відносно питань дослідження впливу запалення на виникнення депресії.

Результати. Розлади настрою є найпоширенішими серед важких психічних захворювань. Епізоди великої депресії трапляються як при однополярній депресії, так і при біполярному розладі. Пацієнти з депресією демонструють зміни в різноманітних критичних функціях, включаючи сон, апетит, психомоторну активність, пізнання та, звичайно, настрій [1].

Запалення або запальна реакція є результатом активації імунної системи, яка часто проявляється як локалізована реакція внаслідок подразнення, травми або інфекції; супроводжуються відчуттям тепла, почервонінням, набряком і болем, іноді лихоманкою. Багато типів імунних клітин і механізмів існують для підтримки гомеостазу, але порушення регуляції їх дій часто сприяє захворюванням, причому зростає кількість доказів того, що це відбувається при психічних розладах, включаючи депресію [2].

Мозок має спеціалізовані імунні клітини, які називаються мікроглією, які складають 5–10% усіх клітин мозку та забезпечують підтримку гомеостазу ЦНС і забезпечують швидку відповідь на пошкодження або інфекцію. Нещодавні відкриття показали, що мікроглія важлива для синаптичної модуляції (наприклад, скорочення синапсів і нейрогенезу) і активується при багатьох нейродегенеративних і нейропсихіатричних захворюваннях, сприяючи нейрозапаленню, ти виникненню психічних розладів [3].

Цитокіни - це невеликі білки, які впливають на функції та взаємодію клітин і мають протизапальну дію. У мозку цитокіни, що виробляються мікроглією, є вирішальними позитивними модуляторами функцій ЦНС, таких як підтримка нейропластичності [4]. Однак надмірна або тривала активність запальних цитокінів порушує численні функції нейронів, включаючи порушення передачі сигналів нейромедіаторів, порушення синтезу, зворотного захоплення та вивільнення нейромедіаторів. Це, у свою чергу, впливає на функціонування нейроланцюгів, у тому числі пов'язаних із настроєм і когнітивними функціями [5].

Вегетативна нервова система також змінюється під час депресії з підвищенням симпатичної активності і зниженням парасимпатичного тонусу. Парасимпатична нервова система також бере участь у імунній функції [6]. Хвороблива поведінка, фізіологічна та поведінкова реакція, пов'язана з підвищеною активністю імунної відповіді, частково опосередковується блукаючим нервом через імунні клітини (наприклад, макрофаги та дендритні клітини), присутні в периневральній оболонці, які передають сигнали від прозапальних цитокінів (IL-6, TNF, IL-1β) до мозку [7].

Висновки. Проведений аналіз наукових джерел дозволяє встановити, що запальні процеси відіграють вагому роль у патофізіології депресії. Але, незважаючи на значний прогрес у розумінні дисрегуляції імунної системи при депресії, залишається ще багато питань, що дає перспективу майбутнім дослідженням.

Список використаних джерел:

1. Aftab A, Kemp DE, Ganocy SJ, Schinagle M, Conroy C, Brownrigg B, D'Arcangelo N, Goto T, Woods N, Serrano MB, et al. (2019). Double-blind, placebo-controlled trial of pioglitazone for bipolar depression. J. Affect. Disord. 245, 957–964.
2. Enache D, Pariante CM, and Mondelli V (2019). Markers of central inflammation in major depressive disorder: A systematic review and meta-analysis of studies examining cerebrospinal fluid, positron emission tomography and post-mortem brain tissue. Brain Behav. Immun 81, 24–40.
3. Hirohata S, Sakuma Y, Matsueda Y, Arinuma Y, and Yanagida T (2018). Role of serum autoantibodies in blood brain barrier damages in neuropsychiatric systemic lupus erythematosus. Clin. Exp. Rheumatol. 36, 1003–1007.
4. Jope RS, Cheng Y, Lowell JA, Worthen RJ, Sitbon YH, and Beurel E (2017). Stressed and Inflamed, Can GSK3 Be Blamed? Trends Biochem. Sci. 42, 180–192.
5. Miller AH, and Raison CL (2016). The role of inflammation in depression: from evolutionary imperative to modern treatment target. Nat. Rev. Immunol. 16, 22–34.
6. Wang Y, Xu J, Liu Y, Li Z, and Li X (2018). TLR4-NF-κB Signal Involved in Depressive-Like Behaviors and Cytokine Expression of Frontal Cortex and Hippocampus in Stressed C57BL/6 and ob/ob Mice. Neural Plast 2018, 7254016.
7. Treadway MT, Cooper JA, and Miller AH (2019). Can't or Won't? Immunometabolic Constraints on Dopaminergic Drive. Trends Cogn. Sci 23, 435–448.

ОБІЗНАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ У ПИТАННІ ГІГІЄНИ МИТТЯ М'ЯСА ЯК РИЗИК ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Серік Михайло Романович
здобувач вищої освіти ІІ медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Мокрякова Марина Іванівна
асистент кафедри гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Постановка проблеми. Однією з поширених практик приготування м'яса є його миття під струмом води або в мисці з водою. Однак, чи завжди таке миття є необхідним і безпечним для здоров'я. Ця практика може мати негативний вплив на якість та безпеку м'яса.

Актуальність. Шкода миття м'яса під струмом води вже була обговорена в наукових дослідженнях та рекомендаціях від державних структур з санітарного нагляду. Проте, багато людей все ще використовують цю практику без врахування можливих наслідків. Тому, актуальним є поширення інформації про можливу шкоду миття м'яса та залучення уваги громадськості до цієї проблеми.

Мета. Метою даної статті є визначення можливих наслідків миття м'яса та роз'яснення громадськості про коректні методи приготування м'яса.

Методологія дослідження. Для визначення свідомості громадськості щодо миття м'яса було використано кілька методів дослідження. Перший метод полягав у використанні наукової літератури, що допомогла більш детально розібратися з темою та розширити інформованість у даному питанні. Другий метод полягав у проведенні соціологічного дослідження. Згідно зі статистичними даними опитування, були отримані наступні результати.

Виклад основного матеріалу та результати. За результатами дослідження, 74% учасників опитування здійснюють миття м'яса перед приготуванням. З них, лише 23% знають про можливу шкоду цього методу на якість та безпеку м'яса. Більшість учасників (72%) вважають, що миття не впливає на якість та безпеку м'яса.

Висновок. Проаналізувавши результати соціологічного дослідження, можна зробити висновок, що серед більшості населення недостатньо усвідомлюється можлива шкода миття м'яса під струмом води на якість та безпеку м'яса. Це може мати наслідки для здоров'я та безпеки харчування. Необхідно проводити більшу кількість інформаційних компаній щодо безпечного та якісного приготування м'яса та звернути увагу громадськості на можливі ризики використання неправильних методів миття м'яса.

ПРОБЛЕМИ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ПОЛІТРАВМІ: СПОЛУЧАННЯ ТОРАКАЛЬНОЇ ТА ТЯЖКОЇ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ

Курсов Сергій Володимирович
д-р. мед. наук, професор кафедри медицини
невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Скоропліт Сергій Миколайович
асистент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Сполучання торакальної травми з тяжкою черепно-мозковою травмою (ТЧМТ) є одним з найбільш складних та несприятливих варіантів політравми, що асоційоване з високими оцінками стану тяжкості хворих за шкалами ISS (Injury Severity Score, шкалою тяжкості травматизму), APACHE-II (Acute Physiology & Chronic Health Evaluation, оцінка тяжкості гострої патології на тлі хронічних змін здоров'я) та ін., високою вірогідністю виникнення потреби в тривалому протезуванні життєво важливих функцій організму, з тривалим знаходженням постраждалих у відділенні інтенсивної терапії (ВІТ) та в стаціонарі в цілому, високою собівартістю лікування та з високим рівнем летальності [1-3]. Метою нашої роботи було встановлення головних факторів ризику утруднення відновлення хворих в умовах політравми, що включає ТЧМТ і торакальну травму, та визначення основних складнощів проведення інтенсивної терапії.

Матеріали і методи. Аналіз власної роботи у відділеннях політравми, анестезіології та інтенсивної терапії з ліжками для хворих з сполученою травмою міської багатопрофільної лікарні екстреної медичної допомоги та інформації, що представлена на спеціалізованих сайтах для медичних професіоналів в Інтернеті.

Результати та їх обговорення. Згідно звіту за 5-річний період (2012-2016 рр.) TraumaRegister DGU® (Німецького товариства травматологічної хірургії, Deutsche Gesellschaft für Unfallchirurgie) при порівнянні результатів лікування рівної кількості постраждалих (загалом 10 828 пацієнтів) з ТЧМТ та з ТЧМТ у сполучанні з торакальною травмою, наявність додаткових пошкоджень грудної клітки у пацієнтів із ТЧМТ була пов'язана з більшою тривалістю проведення штучної вентиляції легенів (ШВЛ), подовженим перебуванням у ВІТ та госпіталізації. Додаткова торакальна травма на тлі ТЧМТ також була пов'язана з вищими показниками смертності. Ці ефекти були найбільш вираженими при торакальній травмі з оцінкою її тяжкості за AIS (Abbreviated Injury Scale, скороченою шкалою травматизму) 4 та 5 балів. Додаткова торакальна травма, незалежно від її тяжкості (AIS thorax ≥2), була асоційована зі значним зниженням рівня хорошого неврологічного відновлення після ТЧМТ. Отже постраждалих пацієнтів, в яких має місце сполучання ТЧМТ та торакальної травми слід вважати «групою ризику», і пильність щодо підтримки оптимальних нейрозахисних заходів повинна бути високою [1].

Принципи респіраторної підтримки та принципи проведення гемодинамічної корекції (цільові або кінцеві точки) можуть істотно розрізнятися для пацієнтів з ТЧМТ та пацієнтів з тяжкою торакальною травмою. Тому при наявності ТЧМТ та торакальної травми у одного пацієнта, оптимальний шлях корекції може бути вельми

утрудненим. Визначимо найбільш складні аспекти проведення інтенсивної терапії.

При наявності легеневої контузії та розвитку гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС) пацієнти потребують проведення ШВЛ зі створенням постійного позитивного тиску в дихальних шляхах наприкінці видиху. В найбільш тяжких випадках рівень PEEP (positive end expiratory pressure, позитивного тиску в кінці видиху) може сягати 10-14 см H_2O. Такий PEEP створюється з метою покращення респіраторно-перфузійних відношень в легенях, тобто для запобігання спадання альвеол та зменшення вено-артеріального шунтування у малому колі кровообігу, тяжкості легеневої венозної гіпоксемії та зв'язаного із нею патологічного підвищення капілярного витоку рідини до легеневого інтерстицію. Проте PEEP негативно впливає на стан відтоку венозної крові з порожнини черепа через збільшення внутрішньогрудного тиску, сприяє зростанню внутрішньочерепного тиску та обмеженню ефективної церебральної перфузії.

При проведенні ШВЛ хворим з легеневою контузією та ГРДС подекуди застосовується цілеспрямоване створення помірної артеріальної гіперкапнії з цільовим втриманням напруження вуглекислого газу в артеріальній крові в межах 45-49 мм Hg, проте не ≥ 50 мм Hg. Такий рівень $PaCO_2$ асоційований із зменшенням активності запальної реакції в легенях при отриманні торакальної травми з формуванням легеневої контузії. Але така методика респіраторної підтримки є неприпустимою для пацієнтів з ТЧМТ. Адже навіть помірна гіперкапнія сприяє в них зменшенню тонусу венозних мозкових судин, збільшенню патологічної їх проникності, наростанню внутрішньочерепного тиску, прогресуванню інтерстиційного набряку головного мозку та погіршенню мозкового кровообігу через зменшення величини церебрального перфузійного тиску. Пацієнти з ТЧМТ потребують вентиляції з цілеспрямованою підтримкою рівня $PaCO_2$ в межах 35-40 мм Hg. Для усунення набряку головного мозку навіть застосовують короткочасну (протягом 12-16 годин) помірну гіпервентиляцію із підтримкою $PaCO_2$ в цей час в межах 30-35 мм Hg. Отже, методи респіраторної підтримки при ТЧМТ та при торакальній травмі розрізняються, і обрати оптимальну методику ШВЛ, яка би врівноважувала всі зазначені аспекти, буває вельми складно [5].

При лікуванні постраждалих з ТЧМТ в теперішній час в якості нейропротекторів широко використовуються заходи, що підсилюють центральні холінергічні механізми. Серед них: цитиколін та холіну альфосцерат. Цитиколін є хімічною сполукою цитидину та холіну. Препарат стимулює біосинтез структурних фосфоліпідів мембран нейронів, пригнічує активність фосфоліпаз, що попереджає руйнування мембран та надмірну активацію процесів перекисного окислення клітинних мембран, а також попереджує апоптоз клітин ЦНС. Цитиколін є також донором холіну, який використовується клітинами ЦНС для синтезу нейромедіатора ацетилхоліну та фосфатидилхоліну. Призначення цитиколіну при захворюваннях ЦНС забезпечує достатній синтез ацетилхоліну із цитиколіну та попереджує пошкодження мембран нейронів, пов'язане із звільненням фосфатидилхоліну з мембран клітин. Холіну альфосцерат в організмі швидко перетворюється на холін та гліцерофосфат. Холін позитивно впливає на нейротрансмісію, через дозозалежне звільнення ацетилхоліну, а гліцерофосфат бере участь в синтезі мембранного фосфоліпіду. Гліатилін покращує кровообіг в головному мозку та сприяє відновленню свідомості у хворих з травматичними пошкодженнями головного мозку [7]. Проте для постраждалих з патологією легенів донатори холіну буває складно дозувати. Адже окрім центрального ефекту, часто можна спостерігати периферичні ефекти холіну, які можуть проявитися збільшенням опору дихальних

шляхів, зростанням вироблення мокротиння, що погіршить легеневу вентиляцію, і може сприяти збільшенню капілярного витоку в легенях. В якості заходів, що зменшують тонус гладенької бронхіальної мускулатури та опір дихальних шляхів широко застосовуються метилксантини. Найбільш часто-теофілін. Проте при ушкодженні головного мозку теофілін може збільшувати потребу нейронів у кисні, порушувати захисне охоронне гальмування ЦНС та стимулювати судомну активність. При наявності при травмі грудної клітки окрім легеневої контузії ще й травматичного ураження міокарда, ефект їх призначення часто є зовсім несприятливим.

Заключення. Сполучання торакальної травми з тяжкою черепно-мозковою травмою у постраждалих з політравмою часто асоційоване із значними труднощами проведення інтенсивної терапії через те, що принципи респіраторної підтримки та нейропротекції при таких ушкодженнях не можуть бути загальними для всіх хворих, і часто буває вельми трудно обрати шлях лікування, який би був однаково цілком ефективним як при пошкодженні головного мозку, так і при легеневій контузії з розвитком ГРДС.

Список використаних джерел:

1. Schieren M., Wappler F., Wafaisade A., Lefering R., Sakka S., Kaufmann J., Heiroth H-J., Defosse J. & Böhmer A. (2020) Impact of blunt chest trauma on outcome after traumatic brain injury– a matched-pair analysis of the TraumaRegister DGU®. Scand J Trauma Resusc Emerg Med.28, 21. doi: 10.1186/s13049-020-0708-1.
2. Crawford A., Yang S., Hu P., Li Y., Lozanova P., Scalea T. & Stein D. (2019) Concomitant chest trauma and traumatic brain injury, biomarkers correlate with worse outcomes. J Care Surg Trauma Acute. 87(Suppl 1), S146-S151. doi: 10.1097/TA.0000000000002256.
3. Barea-Mendoza J.A., Chico-Fernandez M., Quintana-Diaz M., Perez-Barcena J., Servia-Goixart L., Molina-Diaz I., Bringas-Bollada M., Ruiz-Aguilar A.L., Ballesteroz- Sanz M.A., Llompart-Pou J.A. & on behalf of the Neurointensive Care and Trauma Working Group of the Sociedad Española de Medicina Intensiva Crítica y Unidades Coronarias (SEMICYUC) (2022) Risk Factors Associated with Mortality in Severe Chest Trauma Patients Admitted to the ICU. J. Clin. Med. 11(1), 266. https://doi.org/10.3390/jcm11010266.
4. Rendeki S. & Molnar T.F. (2019) Pulmonary Contusion. J Thorac Dis.11(Suppl.2), S141–S151. doi: 10.21037/jtd.2018.11.53.
5. Ganie F.A., Lone H., Lone G.N., Wani M.L., Singh S., Dar A.M., Wani N., Wani S.N. & Nazzer N. (2013) Lung Contusion: A Clinico-Pathological Entity with Unpredictable Clinical Course. Bull Emerg Trauma. 1(1), 7–16. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4771236/.
6. Carney N., Totten A., O'Reilly C., Ullman J., Hawryluk G., Bell M., Bratton S., Chesnut R., Harris O., Kissoon N., Rubiano A., Shutter L., Tasker R., Vavilala M., Wilberger J., Wright D. & Ghajar J. (2017) Guidelines for the Management of Severe Traumatic Brain Injury, Fourth Edition. Neurosurgery. 80(1), 6 – 15. doi: 10.1227/NEU.0000000000001432.
7. Song H., Lee J.H., Koh I.S., Hwang S.H., Park J.H.& Seok S.H. (2016) Protective Effects of Choline Alfoscerate on Seizure-Induced Neuron Death and Cognitive Impairment. American Academy of Neurology: Neurology. 86 (Suppl. 16) from: https://n.neurology.org/content/86/16_Supplement/P5.247.

РОЛЬ ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕНТНОСТІ ТА ДІАБЕТУ ІІ ТИПУ В РОЗВИТКУ НЕАЛКОГОЛЬНОЇ ЖИРОВОЇ ХВОРОБИ ПЕЧІНКИ

Ігнатюк Анастасія Дмитрівна
студентка 3 курсу, медичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Науковий керівник: Грига Василь Іванович
Ph.D., доцент кафедри біохімії та фармакології, медичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Вступ. Неалкогольна жирова хвороба печінки (НАЖХП) є основною формою хронічного захворювання печінки, яка вражає як дорослих, так і дітей. Це один із клінічних наслідків ожиріння та може прогресувати до неалкогольного стеатогепатиту (НАСГ), який патологічно характеризується наявністю стеатозу, запалення та фіброзу в паренхімі печінки, що зрештою призводить до цирозу, гепатоцелюлярної карциноми (ГЦК), та термінальної стадії печінкової недостатності.

Прогресуюча дисфункція жирової тканини та резистентність до інсуліну (ІР) є ключовими подіями у розвитку НАСГ, що підтверджує існування перехресного взаємозв'язку між жировою тканиною та печінкою. Зовсім недавно Vily-Petit et al. повідомили, що посилений кишковий глюконеогенез (IGN) покращує контроль рівня глюкози та запобігає виникненню гіперглікемії під час дієти з високим вмістом жирів. І навпаки, пригнічення IGN сприяє накопиченню ліпідів у печінці навіть за стандартної дієти.

НАЖХП обумовлена ектопічним накопиченням жиру в печінці, є індикатором ІР і сигналізує про можливість ектопічного накопичення жиру в невідповідних частинах тіла, наприклад у внутрішньом'язових, периваскулярних і перикардіальних областях, і відкладення вісцерального жиру. Тому НАЖХП часто описують як печінковий прояв метаболічного синдрому та є основним фактором ризику цукрового діабету 2 типу (ЦД 2 типу), при якому НАЖХП зазвичай зустрічається як супутнє захворювання.

Мета роботи. Дослідити та проаналізувати роль інсулінорезистентності та діабету ІІ типу в розвитку неалкогольної жирової хвороби печінки.

Матеріали та методи дослідження. Використано бібліосемантичний метод. Проведено контент-аналіз сучасної наукової літератури на платформах Scopus, PubMed, Google Scholar відносно питань дослідження ролі інсулінорезистентності та діабету ІІ типу в розвитку неалкогольної жирової хвороби печінки

Результати. Загибель клітин і запалення є ключовими факторами фіброзу при НАСГ та інших формах хронічного захворювання печінки. Первинні патофізіологічні механізми інсулінорезистентності, спричинені медіаторами запалення, ймовірно, є результатом втручання в передачу сигналів інсуліну. Інсулін діє у всіх клітинах, зв'язуючись зі своїм специфічним рецептором і активуючи каскад внутрішньоклітинних реакцій. Після зв'язування інсуліну, його рецептор фосфорилює себе та кілька членів сімейства субстратів інсулінових рецепторів (IRS). IRS1 і IRS2 є основними медіаторами сигналізації інсуліну в печінці, де вони контролюють чутливість до нього. ІР визначається як порушення відповідних

ефектів передачі сигналу інсуліну в цільових тканинах, насамперед у печінці, м'язах і жировій тканині. Вважається, що ІР починається в м'язовій тканині, на яку припадає до 70% утилізації глюкози, тоді як імуноопосередковані запальні зміни та надлишок вільних жирних кислот (ВЖК) викликають ектопічні відкладення ліпідів [1].

Фіброз є результатом надмірного виробництва позаклітинного матриксу (ПКМ), який не підтримується належним чином і, тим самим, призводить до чистого накопичення. У печінці зірчасті клітини печінки (ЗКП) становлять основне джерело фібробластів, що продукують ПКМ, у моделях токсичного та жовчовивідного захворювання печінки та НАЖХП. ІР визнано невід'ємним компонентом патогенезу НАЖХП, який погіршується з прогресуванням захворювання. Активація ЗКП за допомогою ІР в основному поділяється на прямий та непрямий шляхи [2].

Запалення може бути викликане власне ІР. Стрес і ушкодження гепатоцитів також сприяють запаленню, що призводить до залучення макрофагів і секреції профіброгенних медіаторів, таких як трансформуючий фактор росту-β (ТФР-β), який є центром фіброгенної відповіді при НАСГ [3].

Невелика кількість повідомлень свідчить про те, що гіперінсулінемія та гіперглікемія безпосередньо активують ЗКП. Дослідження показало, що гіперінсулінемія, пов'язана з інсулінорезистентністю, може безпосередньо стимулювати ЗКП до проліферації та секреції колагену І типу шляхом диференціальної активації фосфатидилінозитол-3-кінази та кіназа-залежних шляхів. Ota et al. повідомили, що дієта з високим вмістом жиру індукує ІР і збільшує експресію профіброзного ТФР-β1 у щурів із ожирінням [4].

У 2014 році Jung et al. повідомили, що значення параметру оцінки моделі гомеостазу інсулінорезистентності (ПОМГ-ІР) було значно вищим у пацієнтів із НАСГ, ніж у здорових осіб (4,4 ± 2,5 проти 1,7 ± 0,6; $p < 0,001$), але не було у пацієнтів із ЦД 2 типу. На жаль, їхнє дослідження не могло продемонструвати суттєвої кореляції ПОМГ-ІР із тяжкістю гістологічної класифікації чи стадії через малий розмір вибірки підтвердженої біопсією. Kessoku et al. оцінили 1365 підтверджених за допомогою біопсії пацієнтів з НАЖХП, зареєстрованих у базі даних JSG-NAFLD, і показали, що ПОМГ-ІР значно зростав залежно від ступеня фіброзу печінки (2,7 ± 1,1 на стадії 0, 3,5 ± 1,6 на стадії 1, 4,0 ± 1,7 на стадії 2 4,3 ± 1,7 у 3 стадії та 4,6 ± 2,1 у 4 стадії ($p < 0,01$). Ballestri et al. в Італії досліджували 118 послідовних пацієнтів із підтвердженою біопсією НАЖХП (25% із цукровим діабетом 2 типу) і повідомили, що ПОМГ-ІР незалежно передбачив розвинутий фіброз печінки. В обох дослідженнях суб'єктами були пацієнти з ЦД 2 типу [5].

Висновки. Проведений аналіз наукових джерел дозволяє встановити наявність непрямої/прямої роль ІР під час прогресування фіброзу печінки. Для визначення нових терапевтичних підходів до цього захворювання необхідні більш детальні знання про ці механізми НАЖХП. Крім того, слід розробити специфічні біомаркери, які можуть передбачити ступінь ураження печінки та прогресування НАЖХП до цирозу та раку. Подальші дослідження з використанням таких моделей можуть дати додаткове розуміння механізму, за допомогою якого позапечінкові органи (наприклад, кишечник, жирова тканина, мозок) регулюють ІР.

Список використаних джерел:

1. Eslam, M.; George, J. Genetic contributions to NAFLD: Leveraging shared genetics to uncover systems biology. Nat. Rev. Gastroenterol. Hepatol. 2020, 17, 40–52.

2. Overi, D.; Carpino, G.; Franchitto, A.; Onori, P.; Gaudio, E. Hepatocyte injury and hepatic stem cell niche in the progression of non-alcoholic steatohepatitis. Cells 2020, 9, 590.
3. Schwabe, R.F.; Tabas, I.; Pajvani, U.B. Mechanisms of Fibrosis Development in NASH. Gastroenterology 2020.
4. Meroni, M.; Dongiovanni, P.; Longo, M.; Carli, F.; Baselli, G.; Rametta, R.; Pelusi, S.; Badiali, S.; Maggioni, M.; Gaggini, M.; et al. Mboat7 down-regulation by hyper-insulinemia induces fat accumulation in hepatocytes. EBioMedicine 2020, 52, 102658.
5. Singh, A.; Gosai, F.; Siddiqui, M.T.; Gupta, M.; Lopez, R.; Lawitz, E.; Poordad, F.; Carey, W.; McCullough, A.; Alkhouri, N. Accuracy of Noninvasive Fibrosis Scores to Detect Advanced Fibrosis in Patients With Type-2 Diabetes With Biopsy-proven Nonalcoholic Fatty Liver Disease. J. Clin. Gastroenterol. 2020.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПЕРЕБІГ СЕРПОВИДНОКЛІТИННОЇ АНЕМІЇ

Ннані Адаобі Меріан
здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Ганжа Анна Олександрівна
здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник : Кузнецова Мілена Олександрівна
асистент кафедри загальної та клінічної патофізіології ім. Д.О. Альперна
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Серповидноклітинна анемія (СКА) і досі залишається однією із найпоширеніших і найтяжких гемоглобінопатій, що наразі спотворює життя двадцятьом мільйонам людей по всьому світу. Згідно з даними ВООЗ, більше 300000 дітей щорічно народжуються хворими на цю патологію [1,4]. У багатьох пацієнтів виявляються наступні симптоми анемії: нестерпний біль у грудях, суглобах, жовтяниці, слабкість та ін., [3] що в декілька разів підвищує ризик інсульту [5]. Серед чинників, які впливають на перебіг захворювання науковцями було доведено роль географічних, екологічних і соціально-економічних факторів.

Ціллю цього дослідження є встановлення впливу екзогенних чинників на перебіг серповидноклітинної анемії.

Матеріали та методи. У ході дослідження використовувалися методи аналізу літератури за тематикою дослідження, узагальнення, порівняння та систематизація емпіричних та теоретичних даних.

Результати та обговорення. Важливо зазначити, що здебільшого, погіршує перебіг серповидноклітинної анемії низка загальних тригерів, що сприяють загостренню анемій в незалежності від їх типу. До таких факторів відносять зокрема, недостатність фолієвої кислоти, вітаміну В12 або заліза; наявність хронічних захворювань (наприклад гепатит, аутоімунні захворювання, рак) або інфекцій, втрата великої кількості крові та недостатня фізична активність, наявність шкідливих звичок [6].

Крім того, чисельними дослідженнями доведена роль специфічних факторів впливу на перебіг СКА. Серед таких чинників слід виділити вплив низької температури. Так під час досліджень проведених на початку сезону дощів в Гані та взимку в Нью-Йорку було встановлено кореляцію між зниженням температури та загостренням больових відчуттів у хворих. Це пояснюється тим, що під впливом холоду виникає периферична вазоконстрикція, і це призводить до більшої деоксигенації крові на периферії, тому еритроцити проводять більший період часу в деоксигенованій частині кровообігу [1,3]. Таким чином, полімеризація HbS відбувається легше, і утворюються більш жорсткі серповидні еритроцити, які згодом спричиняють закупорку судин, ймовірно, в тканинах поблизу ділянок, які піддаються впливу холоду. Це супроводжується больовим синдромом [2].

Не менш важливим чинником є вплив вологості повітря. Попри те, що дані дослідження не є однозначними, слід зазначити, що існують окремі роботи які

доводять вплив як підвищеної, так і зниженої вологості повітря на хворих. Зокрема дослідження проведені у Франції у 2014-му році, під керівництвом доктора О. Меконцо Дессапа, довели, що найменша кількість госпіталізацій у пацієнтів з серповидноклітинною анемією відбувається при відносній вологості близько 70% [4, 6].

Також, доведеним є вплив газоподібних речовин, таких як оксиди азоту та сірки, можуть подразнювати дихальні шляхи та викликати запалення. Даний процес викликає в легенях виділення цитокінів, що у свою чергу змінюють форму червоних кров'яних клітин та сприяють їх скупченню, що може погіршити симптоми СКА. Крім того, гази здатні окислювати і дестабілізувати гемоглобін, що значно впливає на його спорідненість до кисню [5].

Встановлено, що через падіння парціального тиску кисню крові пов’язане з перебування у горах на висоті понад 1500м, так і у літаку, викликає у пацієнтів погіршення самопочуття та загострення симптомів анемії. Науковцями з Колорадо (США) та Саудівської Аравії, було висловлене припущення, що постійне проживання на великій висоті у таких пацієнтів може призводити до підвищення ризику розвитку вазооклюзійних ускладнень [2].

Також залишається недостатньо висвітленою роль наступних чинників, зокрема раціону харчування хворого, побутових умов, звичек та способу життя.

Висновки. Отже, засновуючись на отриманих під час аналізу літературних джерел даних, можна зробити висновок про широке розповсюдження даної анемії серед населення Землі, а також встановлено що ця патологія без належного лікування може призвести до серйозних ускладнень, зокрема до таких як гострий грудний синдром та інсульт. Крім того, встановлено вплив ряду чинників які значною мірою можуть погіршити якість життя пацієнтів і навіть стати причиною їхньої загибелі.

Список використаних джерел:

1. Sickle cell disease. Nat Rev Dis Primers. 2018; 4: 18011. doi: 10.1038/nrdp.2018.11. PMID: 29542731.
2. Dean E. Sickle cell disease. Nurs Stand. 2016; 30(49):17. doi: 10.7748/ns.30.49.17.s20. PMID: 27484538.
3. McGann PT, Hernandez AG, Ware RE. Sickle cell anemia in sub-Saharan Africa: advancing the clinical paradigm through partnerships and research. Blood. 2017;129(2):155-161. doi: 10.1182/blood-2016-09-702324. Epub 2016 Nov 7. PMID: 27821508; PMCID: PMC5234214.
4. Fields RN, Minor S. Chronic Disease Management in Sickle Cell Trait Patients in the Primary Care Setting: A Case Report. Cureus. 2020;12(10): e11255. doi: 10.7759/cureus.11255. PMID: 33274134; PMCID: PMC7707135.
5. Niebuhr DW, Chen L, Shao S, Goldsmith J, Byrne C, Singer DE. Association Between Sickle Cell Trait With Selected Chronic Medical Conditions in U.S. Service Members. Mil Med. 2018; 183(11-12):e735-e740. doi: 10.1093/milmed/usy125. PMID: 29889287; PMCID: PMC6544875.
6. Dau GE, Shah JJ, Walsh JC, Berran PJ. Sudden Death in Diabetic Ketoacidosis Complicated by Sickle Cell Trait. Am J Forensic Med Pathol. 2022; 43(3):277-281. doi: 10.1097/PAF.0000000000000751. Epub 2022 Feb 9. PMID: 35135968.

СЕКЦІЯ XXV.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Рабушко Назарій Вячеславович
курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Петренко Сергій Петрович
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Службово-бойова підготовка є одним з основних напрямків професійної підготовки поліцейських. Фізична підготовка небезпідставно посідає особливе місце у системі службово-бойової. Крім зміцнення здоров'я, підвищення рівня працездатності, розвитку загальних та спеціальних фізичних якостей, у процесі фізичної підготовки поліцейські спочатку опановують, а потім, на протязі всієї подальшої служби в лавах поліції, вдосконалюють як техніку спеціальних прийомів, так і загальний фізичний стан.

Статистичні дані щодо застосування поліцейськими фізичної сили (у тому числі спеціальних прийомів боротьби (рукопашного бою)), спеціальних засобів, вогнепальної зброї у процесі силової протидії правопорушникам свідчать про те, що протягом останніх 5-10 років правоохоронці, в більшості випадків, віддавали перевагу застосовуванню спеціальних прийомів боротьби (рукопашного бою) [1, с. 139], на відміну від вогнепальної зброї, чи будь-якому із зазначених в статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» спеціальних засобів, оскільки, в більшості випадків, застосування саме фізичної сили є найменш суворим та, зазвичай, найдоцільнішим заходом примусу, за умови відповідності всім вимогам, необхідним для поліцейського заходу.

Однак успішність їх застосування іноді також залишає бажати кращого і, на жаль, чимало випадків отримання травм, поранень і каліцтв, як затримуваними особами, так і поліцейськими, внаслідок невмілих дій останніх [2, с. 94].

Досліджуючи досвід інших держав, варто зупинитися на методиці навчання прийомам спеціального розділу рукопашного бою та спеціалізованим комплексним діям із затримання правопорушників в освітніх організаціях США, що включає в себе три основні етапи: «ознайомлення», «розучування» та «тренування» [1, с. 69].

Кульмінаційним етапом у даній методиці підготовки, звичайно, є «тренування», оскільки саме на цьому етапі формується рухова навичка виконання прийомів, власне в затягування переходу від «розучування» до «тренування» і полягає проблема [3, с. 29].

У зв'язку з великими розривами між заняттями не реалізується в необхідній мірі один із основних принципів навчання – систематичність, що призводить до зниження ефективності процесу «розучування» і не дозволяє в заплановані терміни сформувати рухову навичку та перейти до її вдосконалення.

У процесі навчання прийомам рукопашного бою та спеціальним комплексним діям із затримання правопорушника у педагогів-практиків прийнято умовно вважати, що етап «розучування» закінчується на моменті, коли учні зможуть відтворити прийом у цілому та без технічних похибок у його виконанні.

Практика фізичної підготовки майбутніх поліцейських показує, що здійснення навчального процесу з періодичністю два заняття на тиждень істотно затягує процес «розучування», не дозволяючи тривалий час перейти до «тренування». Проблема в цій ситуації поглиблюється нашаровуванням вивчення нового навчального матеріалу.

Міжнародний досвід службово-бойової діяльності сил безпеки і оборони може бути дуже різним в залежності від країни та їх особливостей. Тим не менш, існують деякі загальні напрями, які варто розглянути.

Один з найбільш важливих аспектів міжнародного досвіду є забезпечення безпеки та захисту громадян від загроз. Сили безпеки і оборони можуть діяти у різних режимах: від надання допомоги громадянам під час природних катастроф, до захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Інший важливий аспект - це міжнародна співпраця та координація між різними країнами. У складних ситуаціях можуть бути необхідні міжнародні коаліції або співпраця з міжнародними організаціями, щоб забезпечити безпеку і стабільність.

Важливим є розвиток новітніх технологій та засобів бойової техніки. Україна, як країна, яка переживає війну, має відмінну можливість набувати міжнародний досвід та використовувати його для вдосконалення своїх військових сил. Необхідно вивчати досвід країн НАТО, які брали участь у міжнародних операціях, мають високий рівень ефективності діяльності силових структур, та використовувати набуті уміння і навички в своїй практичній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гаріпов І. Х. Особливості організації бойової підготовки в період реформування внутрішніх військ МВС України. Честь і закон. 2002. Вип. 2 (2). С. 17–23.
2. Артьомов Ю. І., Руснак І. С., Шевченко В. Л. Методологічні засади створення інтегрованої навчально-тренувальної системи оперативної та бойової підготовки військ. Наука і оборона. 2002. № 2. С. 29–35.
3. Хацаюк, О. В., and О. А. Соколов. "Перспективи застосування сучасних технічних засобів навчання під час навчально-тренувальних занять зі спеціальної фізичної підготовки." Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. Матеріалів / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ.–Харків: ХНУВС 2016 р. 167-170.

ТЕЛЕРЕАБІЛІТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ХВОРИХ НА ХРОНІЧНЕ ОБСТРУКТИВНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ

Вітенко Даніїл Павлович
здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту, Україна

Балаж Марія Степанівна
канд. наук з фіз. виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії
Хмельницький національний університет, Україна

Актуальність. Хронічне обструктивне захворювання легень (ХОЗЛ) – захворювання, яке характеризується персистуючим обмеженням прохідності дихальних шляхів, яке зазвичай прогресує та асоціюється з підвищеною хронічною запальною відповіддю дихальних шляхів і легень на шкідливі частки та гази [1, 2].

Легенева реабілітація (ЛР) – це багатокомпонентне втручання, яке має науково доведену ефективність щодо поліпшення психічного, фізичного здоров'я і якості життя. Щоб досягнути високого рівня світових стандартів лікування пацієнтів із ХОЗЛ, програми ЛР в Україні повинні бути доступними та повинні ґрунтуватися на рекомендаціях провідних професійних асоціацій світу, враховувати існуючі клінічні настанови, будучи адаптованими до вітчизняних умов. Основу програм ЛР складають заходи фізичної терапії (ФТ) [3].

Згідно з даними світової статистики, 8–50% осіб із ХОЗЛ ніколи відвідують програми ЛР, тоді як 10–32% пацієнтів, які розпочали заняття, не завершують реабілітаційну програму. Бар'єри для відвідування та завершення програм ЛР включають низьку мобільність пацієнтів, відсутність транспорту та високу вартість проїзду до лікувально-реабілітаційного закладу [4].

Неухильне підвищення доступності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стимулювало появу та розвиток телемедицини та телереабілітації. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, телемедицина – це надання послуг охорони здоров'я в умовах, коли відстань є критичним фактором, працівниками охорони здоров'я, які використовують ІКТ для обміну необхідною інформацією з метою діагностики, лікування та профілактики захворювань та травм, проведення досліджень та оцінок, а також для безперервного освіти медичних працівників на користь поліпшення здоров'я населення. Значний міжнародний інтерес до потенціалу ІКТ суттєво виріс в останні роки, у зв'язку із пандемією COVID-19 та зробив надзвичайно актуальним напрямок телереабілітації осіб із ХОЗЛ [5].

Мета дослідження полягає в розробці та оцінці ефективності програми фізичної терапії, що ґрунтується на застосуванні телемедичних технологій, у хворих на ХОЗЛ.

Організація дослідження. Дослідження проводили на базі філії №4, КНП «КДЦ» №1 Дарницького району м. Києва. У дослідженні взяли участь 20 пацієнтів із ХОЗЛ (14 чоловіків та 6 жінок), середній вік 73(5,6) роки, яких розподілили на 2 групи по 10

осіб: 1) основну групу (ОГ), в якій програма фізичної терапії була реалізована за допомогою телереабілітаційних технологій; 2) контрольну групу (КГ), в якій проводили стандартне лікування, що не включало заходи фізичної терапії. Тривалість спостереження склала 8 тижнів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел; клініко-інструментальні та соціологічні методи; методи математичної статистики.

Результати дослідження. Відповідно до поставленої мети, було розроблено програму фізичної терапії із використанням засобів телемоніторингу для пацієнтів із ХОЗЛ, з урахуванням сучасних клінічних настанов, рекомендацій та даних наукових досліджень у сфері легеневої реабілітації. Програма втручання тривала 8 тижнів, впродовж яких було заплановано 3 заняття з фізичної терапії щотижня, які проводили за допомогою відеозв'язку в режимі реального часу Тривалість занять із фізичної терапії складала від 40 хв на першому тижні до 60 хв, починаючи із 5 тижня програми.

Обов'язковими заходами були оцінювання та вступна зустріч на першому занятті (які проводили очно), на яких пацієнтів вчили користуватися пульсоксиметром та шкалою Борга, а також демонстрували принципи проведення майбутніх занять. Кожне заняття складалось з трьох частин: вступної, основної та заключної. Кожен пацієнт вів журнал щоденник занять під контролем фізичного терапевта.

Повторне обстеження пацієнтів з метою оцінки заходів фізичної терапії проводили через 8 тижнів від початку програми ФТ. Основними критеріями ефективності було збільшення витривалості за результатами навантажувальних тестів та покращення якості життя пацієнтів із ХОЗЛ. Витривалість оцінювали за динамікою результатів тесту шестихвилинної ходьби та шатл-тесту, відповідно до стандартизованих протоколів (рис. 1-2). Основним показником результату була витривалість, виміряна за допомогою шатл-тесту.

Порівняно з КГ, пацієнти ОГ продемонстрували значно більші покращення в часі шатл-тесту. Не було статистично значущих відмінностей між групами для сатурації, частоти серцевих скорочень або задишки під час проведення тесту.

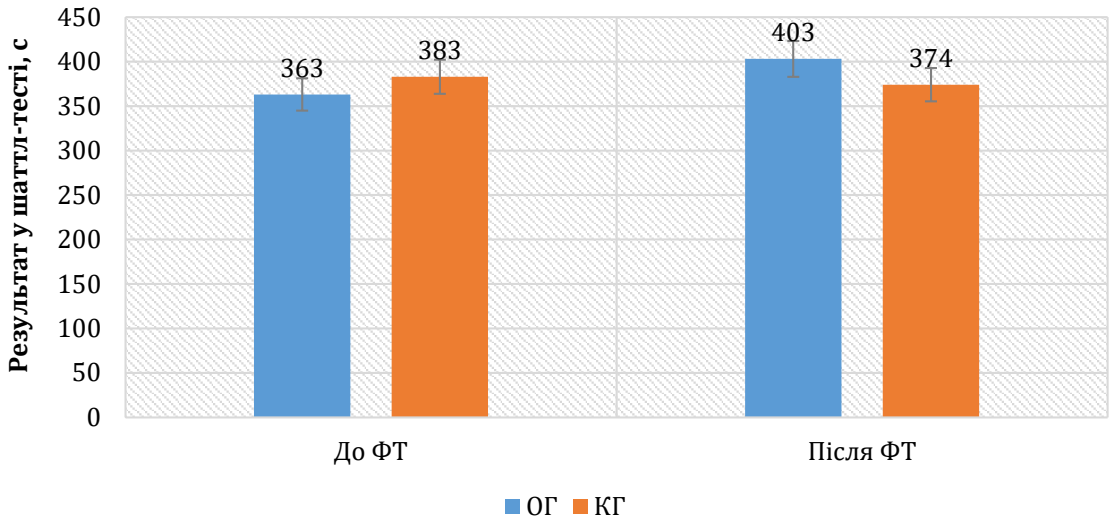

Рис. 1. **Динаміка витривалості пацієнтів за результатами шатл-тесту**

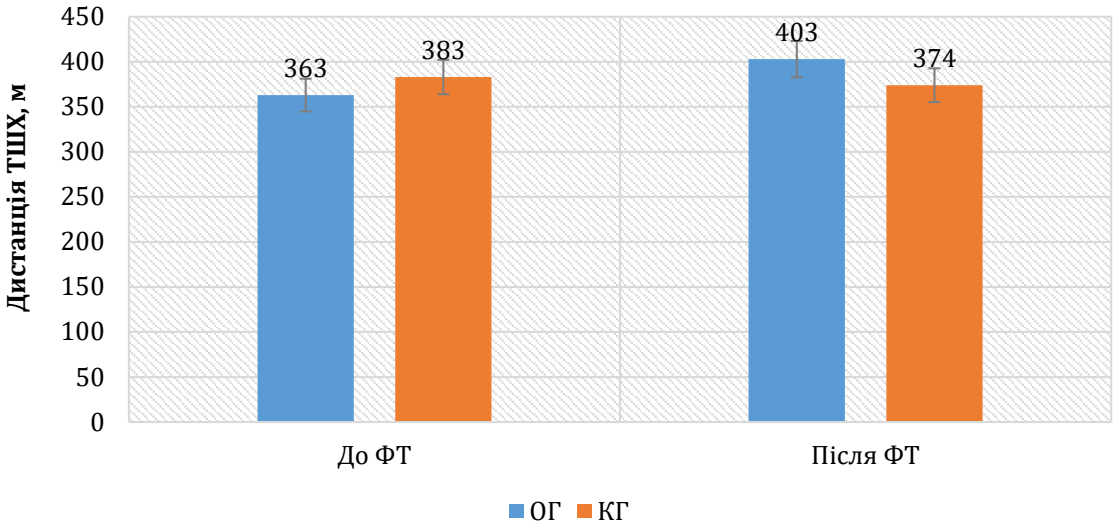

Рис. 2. **Динаміка витривалості пацієнтів за результатами тесту шестихвилинної ходьби**

Якість життя оцінювали за опитувальником The Chronic Respiratory Disease Questionnaire (CRDQ). Результати оцінки наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка якості життя пацієнтів із ХОЗЛ, M (SD)

Показник	Основна група		Контрольна група	
	До фізичної терапії	Після фізичної терапії	До фізичної терапії	Після фізичної терапії
Загальний бал	90 (18)	99 (16)*	88 (23)	90 (18)
Задишка	17 (7)	19 (5)	18 (8)	17 (6)
Втома	15 (5)	18 (6)	15 (7)	15 (7)
Емоційна функція	35 (9)	39 (5)	33 (9)	36 (8)
Навички	22 (4)	23 (5)	21 (5)	22 (4)

*Примітка. * - різниця між ОГ та КГ статистично значуща при p<0,05.*

Відсутність статистично значущих відмінностей може пояснюватися малим розміром вибірки. Але навіть при таких обмеженнях дослідження було показано, що застосування програми фізичної терапії із використанням технологій телереабілітації та телемоніторингу сприяло значущому збільшенню витривалості пацієнтів із ХОЗЛ. Таким чином, такі програми можуть бути хорошою альтернативою для пацієнтів, які мають бар'єри для відвідування контрольованих занять ФТ.

Висновки. Було встановлено, що застосування програми фізичної терапії із використанням технологій телереабілітації та телемоніторингу сприяло значущому збільшенню витривалості пацієнтів із ХОЗЛ та покращенню якості життя, що свідчить про ефективність розробленого підходу.

Список використаних джерел:

1. Григус ІМ, Майструк ІМ. Актуальність проблеми хронічного обструктивного захворювання легень. Матеріали Ювілейного XIV з'їзду Всеукраїнського лікарського товариства. Одеса, 2015:255.
2. Майструк МІ. Методичні аспекти проведення фізичної реабілітації хворих на хронічне обструктивне захворювання легень. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасномусуспільстві. 2015;3(31):216-2-20.

3. Тимрук-Скоропад К, Ступницька С, Павлова Ю. Місце фізичної терапії в системі легеневої реабілітації при хронічному обструктивному захворюванні легень (аналіз клінічних настанов). Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018;2(42):126-34.
4. Augustine A, Bhat A, Vaishali K, Magazine R. Barriers to pulmonary rehabilitation – A narrative review and perspectives from a few stakeholders. Lung. 2021; 38:59-63.
5. Franke KJ, Domanski U, Schroeder M, Jansen V, Artmann F, Weber U, Ettler R, Nilius G. Telemonitoring of home exercise cycle training in patients with COPD. Int. J. Chron. Obstruct. Pulmon. Dis. 2016; 11: 2821-9.

СЕКЦІЯ XXVI.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ З ПОЗИЦІЇ Т. ШЕВЧЕНКА

Бабак Ярослава В'ячеславівна
студентка 1 курсу ОР Магістр спеціальності "Культурологія",
Філософського факультету
Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка, Україна

За Л. П. Нагорною національна ідея – це «духовна основа життєдіяльності нації, система соціокультурних координат, яка задає їй світоглядні та цілепокладаючі орієнтири, визначає ціннісні орієнтації [3]», що складається із побутового, політичного, теоретичного та пізнавального рівнів, а також є онтологічним явищем.

В. Лісовий стверджує, що під національною ідеєю можуть розуміти певну важливу для соціуму ідею, довкола якої існує згода, ідею нації, а також «особливості національної свідомості, що знаходять свій вияв в уявленнях про національний ідеал»[4, с. 414].

Власне, проаналізувавши думку згаданих дослідників, можна стверджувати, що національна ідея є багаторівневим явищем, тому ми будемо спиратися саме на цей аспект, досліджуючи національну ідею в політичній спадщині Т. Шевченка.

Зокрема, В. Лизанчук зазначає, що в часи Т. Шевченка в Російській імперії був поширений так званий міф про існування «триединого русского народа»(«великоросів», «малоросів» та «білорусів», коли про суб'єктність українців як окремої політичної нації навіть не йшлося, проте Т. Шевченко висловлював ідеї політичної свободи, рівности, взаємоповаги до національних ідентичностей(що було неабияк демократичною ідеєю), навіть після того, як частина критиків на його «Кобзар» називали українську мову мертвою та радили йому писати російською [2].

О. Гриценко пишучи про різні рецепції Т. Шевченка, зазначає, що в одних українських інтелектуалів його образ як «селянського»(«мужицького») поета викликає несприйняття та протест(як-от в Маланюка та Хвильового, а також згодом відгукнулося в О. Забужко, яка закликає «зняти з нього баранячу шапку», адже з позиції радянської ідеології ідеї Т. Шевченка використовувалися, маніпулятивно репрезентуючи його як поборника «прав трудящих і абсолютно ігноруючи його закликів щодо створення національної української держави, тому вона хоче бачити справжнього Шевченка, а не сконструюваного поглядом ворожої культури) до ідеалізації традиційного погляду на Т. Шевченка як «духовного батька нації [1, с.158].». Важливо тут зауважити, що Тарас Шевченко як митець, який намагався реалізувати себе і не втратити ідентичність в імперії, яка провадила агресивну політику щодо поневолених народів, в творчості відображав інтереси українців та селянства як дискримінованих категорій, тому його політичні ідеї та конкретно постулювана ним національна ідея українського народу глибоко відчувалися ним самим.

Цікаво, що в Т. Шевченка можна часто зустріти ідею «правди», яка може

поєднуватися із «славою»(як ідеєю героїчного минувшини та ідеєю відновлення «слави» як ідеєю відновлення суб'єктности українців, їхньої державности в майбутньому), як-от у творі «І мертвим, і живим, і ненарожденним…», де правда визначається як абсолютна цінність, якою люди, які втрачають ідентичність можуть «торгувати», а слава(яка, як вже зазначалося, неодноразово згадується в творах Шевченка) це ніщо інше як інший бік ідеї політичної суб'єктности українського народу, адже слава є фактично визнанням(важливо, що у випадку з Шевченком, спочатку українці мають відчути свою суб'єктність, відкинути меншовартісні зауваження щодо своєї ідентичности і вже на підставі цього, маючи активно позицію, відстоювати українську державність та «панувати»). Важливо, що для поглядів Т. Шевченка притаманне «політичне відчування» як розуміння причин скрутного становища українського народу та водночас як активні дії, не просто як боротьба проти гноблення, а як боротьба за свої культурні цінности. Власне, саме про це пише В. Лизанчук зазначаючи різні аспекти національної ідеї Т. Шевченка(приміром, морально-релігійні). До того ж, важливим є той момент, що Т. Шевченко репрезентував українську ідентичність через свою суб'єктну позицію, а оскільки репрезентація є політичною(особливо зважаючи на погляди Т. Шевченка), то, відповідно, він фактично постулював національну ідею українців як суб'єктів, для яких культурні цінности української мови, релігії, рівности в суспільстві та наявності власної держави є важливими. Зокрема, і В. Лизанчук пише, що Т. Шевченко, сформувавши бачення українського майбутнього, визначив три основні національні ідеали(можна сказати, складові національної ідеї): Бог, Україна, Свобода [2].

Окрім цього, національна ідея Т. Шевченка є наскрізно гуманістичною: відстоюючи свободи українського народу він співчуває іншим поневоленим народам(як-от у поемі «Кавказ»), а також його гуманізм виявляється в християнських мотивах(«Марія», «Подражаніє Ієзекіїлю», «Ісайя. Глава 35»), де він звертається до болю необхідності справедливості(яку в нього відіграє Божий суд як втілення рівности кожної людини незалежно від її соціального становища перед Богом(та справедливість самого Божого суду) [2].

Утверджуючи повагу до різних національних ідентичностей, він пише про і про повагу до отриманих знань від інших культур всім відоме «І чужому научайтесь», він не забороняє українцям вивчати інші культури, а виступає тільки проти меншовартости та легковажности деяких українців в їхньому пошуку «легкої долі» на чужині(що з його призми є пасивною позицією та безвідповідальною, а також він бачить таких людей корисливими, вони використовують інших, як і ті, хто пригнічує українців).

Варто зауважити, що В. Лизанчук зазначає про повторюваність в творчості Шевченка слів «дім», «поле», «храм», кожен із яких пов'язаний із національним макрокосмом: «дім» – «святе довкілля буття людини та її місце в Універсумі», а також постає рисою антропоцентричного буття від сім'ї до єдности національної спільноти [2], «храм» – це безпосередньо святі місця та етнос [2], відповідно, ці поняття пов'язані із розумінням національної ідеї в Т. Шевченка не просто як окремих культурних цінностей, а як політично-культурних, а однією із важливих складових в його сприйнятті української національної ідеї є важливість української державности. Зокрема, можна помітити, що ці слова так чи інакше пов'язані із локусом, навіть прив'язані до нього. Саме тому національна ідея в Шевченка містить необхідність в українській державі, яку відновить український народ на «оновленій землі», яка є тою землею, яку звільнять українців від чужоземного панування, від колонізаторів(тут ми знову можемо згадати про територіальний антиколоніальний націоналізм за

Е. Смітом). Власне, основними аспектами національної ідеї в Т. Шевченка є суб'єктність українського народу(«В своїй хаті своя й правда,/І сила, і воля…» [5, с.53], «…Й свого не цурайтесь» [5, с.59]), українська державність(«оновлена земля») та єдність українського народу(«Обніміться ж, брати мої,/Молю вас, благаю!» [5, с.60]).

Список використаних джерел:

1. Гриценко О. Герої та знаменитості в українській культурі. К. : УЦКД, 1999. С. 97-165.
2. Лизанчук В. Українська національна ідея у творах Тараса Шевченка / В. Лизанчук // Український науковий журнал «Освіта регіону». 2013. № 4. Режим доступу до ресурсу: https://social-science.uu.edu.ua/article/1177.
3. Нагорна. Л. П. Національна ідея [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2010. Т. 7. 2010. Режим доступу до ресурсу:http://resource.history.org.ua/cgibin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=2033&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Natsio nalna_ideia.
4. Філософський енциклопедичний словник: словник-довідник/ [авт.-уклад. В.І. Шинкарук]. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди, 2002. 751 с.
5. Шевченко Т.Г. Заповіт Кобзаря: Вірші та поеми. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 352 с.

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ КАТЕГОРІЇ «ПІДНЕСЕНЕ»

Федоренко Микола Олександрович
кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільних наук
Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського, Україна

Зміни, що відбулися за останні півтисячоліття в історії нашої цивілізації, є величезними. Від зачарованого світу, населеного духами, ми перейшли до світу розчаклованого, від світу статичного і замкнутого в певних межах до світу, який видається безмежним і перебуває у стані постійного поступу. Домодерна доба обмежувалася й охоплювалася певними уявленнями про космос, висхідні принципи якого представлені у філософії Платона: космос містить у собі всі можливі форми сущого; він настільки багатий, наскільки це можливо. Але число цих форм конечне, і всі вони можуть бути виведені із одного принципу. Яким би безмежним не видавався світ недосвідченому погляду, нам відомо, що він підпорядкований єдиному задуму. Яким би глибоким і бездонним він не видавався, ми знаємо, що можемо доторкнутися до зовнішньої межі цього раціонального порядку. Сталося так, що цей світ для більшості відійшов в минуле.

Успадкованій від древніх ідеї "космосу" найбільше відповідала оброблена земля. З цього погляду дикі й пустельні місця могли сприйматися як щось незавершене, тобто таке, що не цілком відповідає ідеї впорядкованості. Щось подібне відбувалося і в Європі в епоху Середньовіччя, коли релігійні ордени переселялися в дикі ліси або пустелі, перетворюючи їх на культивовану територію. За часів Каролінгів ченці таких монастирів стверджували, що їм вдалося перетворити "колись страшну пустелю з дикими звірами" на "прекрасну місцевість, придатну для людини Дика природа являла не тільки неповноту, а й гріхопадіння; вона була не просто черговим пунктом у божественному задумі, але чимось протилежним цьому задуму. У цій перспективі сила святого ченця в пустелі проявлялася не в її перетворенні, але в приборканні диких звірів. Житія святих рясніють історіями пустельників, які приручали небезпечних звірів (святий Антоній, святий Ієронім, святий Франциск) Варто зазначити, що уявлення про дику природу як житло демонів

властиве не тільки християнству. Греки вважали, що в таких місцях живуть Пан, сатири і кентаври. Але для християн така місцевість має подвійне значення, адже саме у пустелі, далеко від обробленої землі та суспільства, людина може зустріти Бога. Народ Ізраїлю вийшов з Єгипту, щоб поклонитися Богові в пустелі. Христос провів у пустелі сорок днів після хрещення. У традиційних християнських уявленнях про космос дика місцевість є безформною та демонічною. А тому не дивно, що першою реакцією на розкриття космосу і його перетворення на нескінченний всесвіт були страх і жах. Кеплер висловлював свій "таємний і прихований жах" перед обличчям нескінченного простору Бруно, в якому "ми відчуваємо себе загубленими».

Як все це корелює з тим уявленням, що «піднесене» стало однією із центральних категорій естетики 18 сторіччя? В кінці 17 ст. в живопису з’являється зображення чужої і небезпечної, зокрема, величі гір. Коли ж йдеться про жах крутих могутніх гір, відстань, що відокремлює від них відстороненого споглядача, виконує ту саму функцію, що й безпечне перебування у теплому кінотеатрі, коли глядач із задоволенням дивиться на загибель "Титаніка. Кант вважає особисту безпеку

необхідною передумовою естетичної насолоди піднесеним. Піднесене може викликати в нас приємне тремтіння, але в стані ізольованого "я" ми часто відчуваємо це легке тремтіння там, де наші пращури відчували справжнісінький страх (згадаймо хоча б фільми жахів). Адже турбота про життєві блага і процвітання у світі, спеціально пристосованому для задоволення цих потреб, а також відмова від "ентузіазму" робили життя занадто поверхневим, позбавляли його глибини і сенсу; виключали пориви відданості та самопожертви, заперечували героїчний вимір нашого існування, замикали нас у занадто райдужному уявленні про долю людську, де більше немає трагедій, непоправних втрат, безглуздих страждань, жорстокості та жаху.

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО КИЄВА У XVIII - У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Хмарук Олена Русланівна
здобувачка повної вищої освіти історичного факультету
Український державний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Музичне мистецтво Києва у XVIII-у та першій половині XIX століття має багатий і цікавий розвиток, який відображає творчі досягнення того часу. Важливу роль у розвитку музичної культури Києва відігравав Київський театр. На його сцені протягом півстоліття поставлено велику кількість музичних вистав. Київський глядач мав нагоду познайомитися не тільки з різними музичними творами, але й з кваліфікованими виконавцями їх.[1,4]

Київ став великим культурним центром у XVIII, де розвивалися музичні традиції та формувалися нові стильові напрями. Один із найвидатніших музикантів того періоду - Максим Березовський, композитор та віртуоз на баяні. Він був знаменитим своїми виступами та композиціями, які поєднували в себе елементи української народної музики з класичними європейськими стандартами.[4]

Варто звернути увагу що розвиток музичної культури в місті приділяв магістрат. Він мав свій оркестр і свою музичну школу, в якій навчалося постійно 60 дітей міщан.

У XIX столітті Київ став ще більшим культурним центром, і його музичне життя розквітло. У 1810 році було засновано Київський університет, де працювали видатні музиканти і композитори, які сприяли розвитку музичного мистецтва в місті. Один із найвідоміших композиторів того періоду - Микола Лисенко. Він став автором багатьох класичних українських музичних творів і був піонером використання українських народних мелодій у середині XIX століття.[2]

У першій половині XIX століття при дворах українських магнатів існували оркестри, оперні й балетні театри. Культура виконання багатьох оркестрів була на високому мистецькому рівні. Деякі з них виступали перед киянами.[4]

Популярними були на Україні московські музично-драматичні твори, де розмовні сцени чергувалися з піснями — аріями, дуетами. Перші українські драматурги XIX століття використовували у своїх «малоросійських операх» скарбницю народної музики, вводячи в дію ліричні й побутові пісні і танці, які часто допомагали розкрити внутрішній стан героїв. В репертуар багатьох труп, які виступали в Києві, входили такі п’єси, як «Наталка Полтавка», «Сватання на Гончарівці», «Назар Сто доля» та інші.[3]

До Києва також з гастролями приїжджають відомі музиканти та співаки з інших країн. Так, у 1847 році тут виступав відомий угорський композитор і піаніст Ф. Ліст. Його концерти мали величезний успіх. Кияни також слухали музику відомої співачки А. Каталіні (Італія), скрипаля Л. Шпорта та інших. Його музична творчість була взірцем для молодих композиторів, які становилися в Московії того часу.[1] У червні 1838 р. М. І. Глінка десять днів провів в Україні, особливо в Києві. Він підбирав для петербурзької придворної капели здібних хлопчиків-співаків. Саме тоді він познайомився зі студентом духовної семінарії, хористом митрополичого хору С.С.Гулаком-Артемовським, майбутнім талановитим оперним співаком і

композитором, автором безсмертної опери «Запорожець за Дунаєм».[4]

Список використаних джерел:

1. Архімович Л., Каришева Т., Шеффер Т., Шреєр-Ткаченко О. Нариси з історії української музики, в 2-х томах. — К., 1964.
2. Ольховський Андрій. Нарис історії української музики. — К.: Музична Україна, 2003.
3. «Українська музична класика 18 – 19 століть» - [Електронний ресурс]- [Режим доступу]:http://referat-ok.com.ua/work/ukrainska-muzichna-klasika-18-19-stolit/.
4. «НАУКОВЕ І КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КИЄВА. МУЗИКА» - [Електронний ресурс]- [Режим доступу]: http://ukrssr.com.ua/kiyiv/kiyev-muzika.

ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОМАЙДАНУ: ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В. ЯНУКОВИЧА

Рябоконь Максим Сергійович
здобувач вищої освіти гр. ПТ-22
Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки» Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет», Україна

Марченко Валентина Олексіївна
канд. іст. наук, викладач суспільних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки» Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет», Україна

З ухваленням Акту про незалежність України, що відбулося 24 серпня 1991р., Україна стала незалежною державою. Українці отримали можливість будувати демократичну та правову державу, процвітаючу країну Європи.

Спроба призупинити цей процес відбувається під час президенства Віктора Януковича. Він різко змінює усталений в Україні підхід до політики, розпочинає формування авторитарного режиму, схожого на ті, що існували в інших пострадянських республіках: зосереджує все більше влади у своїх руках, та свого найближчого оточення. У 2010 р. скасовано конституційну реформу 2004 р. і повернуто в дію Конституцію 1996 р. У такий спосіб президент отримує значно більше повноважень. Янукович бере під контроль суди та силові структури, нівелює парламент [1].

У 2011 р. до в'язниці потрапляє головна конкурентка Президента – Юлія Тимошенко. Її звинувачують у підписанні невигідних газових угод. Переслідування зазнають й інші опозиціонери. Україна падає у рейтингах демократії та свободи слова.

Користуючись прихильністю Росії, у квітні 2010 року президент Віктор Янукович укладає так звані «Харківські угоди». В обмін на знижку ціни на газ, Україна погоджувалася продовжити термін дислокації Чорноморського флоту Росії у Севастополі до 2042 року[2].

Янукович проводить проросійську політику. Йому вдалося маніпулювати перспективою підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яку мали підписати восени 2013 року. У цей час Росія, на чолі з президентом Володимиром Путіним, вкотре розпочинає активне просування власного економічного та політичного проекту – Митного союзу. У власних інтересах вона, маніпулюючи торговою війною та вигідним кредитом, відмовляє Януковича від підписання угоди з ЄС [3].

На кінець 2013 р. Україна опиняється на межі дефолту. Орієнтуючись на «допомогу» Росії, Янукович у Вільнюсі на Саміт східного партнерства (28-29 листопада 2013 р) в останній момент відмовився підписати угоду[4]. Це рішення викликало різний спектр емоцій у населення: від здивування до обурення. Частина українців, що покладала сподівання на збереження європейського зовнішньополітичного вектора, розпочинає акцію протесту на Майдані Незалежності ввечері 21 листопада. Спроба влади придушити виступ породжує результати протилежні до очікуваних. Невеликий студентський Євромайдан переріс у масовий

протестний рух, відомий як Революція Гідності.

Протести і Києві тривали протягом грудня-січня та проявилися у інших містах країни. 16 січня парламент приймає так звані «диктаторські закони», які лише загострили протистояння. Апогеєм протистояння стають події 18-20 лютого 2014 р, коли правоохоронці відкривають по протестувальниках вогонь на ураження. 20 лютого Верховна Рада засуджує насильство зі сторони влади. Президент Янукович, після того як парламент виступив проти нього, уночі 21 лютого тікає з країни. Виконуючим обов'язки президента став спікер Верховної Ради Олександр Турчинов. Революція Гідності перемогла, але ціною більше сотні загиблих – «Небесної сотні»[5].

Росія вирішила скористатися внутрішньою нестабільністю в Україні і розпочала агресію проти неї. Наприкінці лютого 2014 р. біля парламенту та уряду Криму з'являються «зелені чоловічки» – військові без розпізнавальних знаків. Вони блокують українські військові частини та розпочинають підготовку до окупації півострова. 16 березня 2014 р. окупаційна влада організовує так званий «референдум» про статус Криму. За результатами, які оголосили організатори, 97% кримчан висловилися за приєднання до Російської Федерації. 18 березня за поданням Президента, російські законодавчі органи затверджують анексію Криму Росією – тобто незаконне насильницьке приєднання частини української території. Україна, як і більшість країн світу, не визнали приєднання Криму до Росії.

Разом з тим, навесні 2014 року, Росія розпочинає дестабілізацію та стимулює розвиток сепаратиських рухів, тобто таких, що прагнуть від'єднання від країни, на Донеччині, Луганщині, а також у Харкові та Одесі. У травні підтримувані російськими спецслужбами сепаратисти проголосили створення так званих «Донецької» та «Луганської народних республік» (ДНР та ЛНР) та організували псевдореферендум на їхню підтримку.

У відповідь Україна розпочинає антитерористичну операцію (АТО).

Висновок.

Отже, політика президента Януковича, попри обіцянки, була спрямована на Москву. В результаті українці втрачали можливість потрапити до Євросоюзу, а також відбулася анексія Криму та створення ДНР та ЛНР. Через узурпацію влади українська державність понесла тяжкі втрати. Ці політичні кроки, спрямовані на обмеження самостійності України, вплинули на самосвідомість народу України, який активізував участь у політичному житті держави.

Список використаних джерел:

1. Історія в школі. Революція Гідності. URL:https://forhistory.xyz/revolyutsiya-gidnosti/.
2. Сергій Лещенко. Українська Правда 23. Історія арештів Юлії Тимошенко. https://www.pravda.com.ua/articles/2011/08/10/6475266/.
3. Заболотний Н., Очеретяна М. Віктор Янукович: 2010-2014. URL: https://centreua.org/parlamentska-respublika/viktor-yanukovych-2010-2014/.
4. Радійчук О. Уроки 2010-го: як четвертий президент став диктатором. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2706089-uroki-2010ogo-ak-cetvertij-prezident-stav-diktatorom.html.
5. Україна в умовах незалежності. URL: https://znohistory.ed-era.com/m6/l31.

СЕКЦІЯ XXVII.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ВИКОРИСТАННЯ ТЕМИ «CONSTKAMERS» У ВИСТАВКОВІЙ ПРАКТИКТИЦІ МУЗЕЇВ

Копилова Світлана Володимирівна
кандидат філософських наук, завідувачка відділу науково-експозиційної роботи
Національний заповідник «Хортиця», Україна

«Constkamers» (kunstkamers) – особливий живописний жанр, що виник та отримав розвиток в Антверпені в XVII столітті. Твори, що відносяться до цього типу художньої творчості, зображують інтер'єри, які заповнені картинами, скульптурою та іншими предметами декоративно-ужиткового мистецтва. В зв'язку з цим їх часто називають галерейними картинами.

Всього було створено біля сотні «constkamers». В жанрі галерейного живопису працювала нечисленна група майстрів, серед яких знамениті Франс Франкен Молодший (нід. Frans Francken (II), 1581 – 1642 рр.), Ян Брейгель Старший (нід. Jan Brueghel de Oude, 1568 – 1625 рр.), Віллем ван Хахт, або Віллем ван Хехт (нід. Willem van Haecht, 1593 – 1637 рр.), Давід Тенірс Молодший (нід. David Teniers, 1610 – 1690 рр.), Корнеліс де Бельє (нід. Cornelis de Baellieur, 1607 – 1671 рр.). Винятковість жанру галерейних картин обумовлює висвітлення питання його використання як окремої теми в експозиційній (виставковій) практиці.

28.11.2009 – 28.02.2010 р. та 25.03. – 27.06. 2010 р. в результаті співпраці музеїв Rubens Huis (Антверпен, Бельгія) та Mauritshuis (Гаага, Нідерланди) була представлена виставка «Kamers vol kunst in 17de eeuws Antwerpen» («Зали, повні мистецтва, в Антверпені XVII століття»). Вона складалась із шістнадцяти творів, які розповідали про захоплюючий світ фламандського мистецтва в жанрі галерейного живопису. Серцевину цієї експозиції складали три картини Віллема ван Хахта, що зберігаються в Rubens Huis, Mauritshuis та у приватній колекції. На виставці вони вперше були виставлені разом. На полотнах Віллема ван Хахта зображено колекцію відомого збирача творів мистецтва з Антверпена Корнеліса ван дер Геста (нід. Cornelis van der Geest, 1555 – 1638 рр.), хранителем якої був сам Ван Хахт. Намальовані «kunstkamers» поєднують у собі реальність та фантазію: майже всі зображені у цих інтер'єрах картини були копіями творів відомих майстрів; однак вони ніколи не були частиною однієї колекції.

The National Gallery (Лондон, Велика Британія), Museo Nacional del Prado (Мадрид, Іспанія), Kunsthistorisches Museum (Відень, Австрія), The Royal Collection (Велика Британія) та кілька приватних колекціонерів надали для цієї експозиції інші шедеври, зокрема Антоніса ван Дейка (нід. Anthonis van Dyck, 1599 – 1641 рр.), Квентіна Массейса (нід. Quentin Massijs, Quinten Matsys/Metsys; 1465/1466 – 1530 рр.) та Девіда Тенірса Молодшого [2].

Особливістю представлення колекції в Rubens Huis була відсутність пояснювальних текстів до експонатів: кожен відвідувач отримував невеликий та пізнавальний путівник.

Цікаво, що Mauritshuis на веб-сайті виставки пропонував можливість здійснити віртуальний тур по одній із галерейних картин Віллема ван Хахта, а саме «Apelles schildert Campaspe» («Апеллес малює Кампаспу», 1630 р.). Цифрова репрезентація пояснює концепцію полотна та зображених на ньому персонажів, а також надає відвідувачу можливість порівняти деякі написані Ван Хахтом репродукції з оригіналами, наприклад, Антоніса ван Дейка, Квентіна Массейса, Антоніо да Корреджо (італ. Antonio Allegri da Correggio, бл. 1489 р. – бл. 1534 р.) та Даніеля Сегерса (нід. Daniel Seghers, Daniel Zegers, 1590 – 1661 рр.) [5].

Виставка була показана в обох музеях і супроводжувалась багато проілюстрованим каталогом голландською та англійською мовами («Willem van Haecht: room for art in 17th-century Antwerp»), складеним Аріаною ван Сучтелен (куратор Mauritshuis) та Беном ван Бенеден (куратор Rubens Huis).

З нагоди виставки 15 квітня 2010 року Нідерландський інститут історії мистецтв (RKD) та Mauritshuis організували симпозіум, присвячений kunstkamers та різним аспектам історії колекціонування XVII – XIX ст. [4].

В одному із залів виставки «Kamers vol kunst in 17de eeuws Antwerpen» була представлена робота фламандського живописця Гонзалеса Кокса (Gonzales Coques, 1614/1618 – 1684 рр.) «Interieur met figuren te midden van een schilderijenverzameling» («Інтер'єр із фігурами посеред колекції картин», 1667 – 1672 рр.), для створення якої він залучив понад двадцять майстрів з Антверпена. В 2016 р. цей знаменитий твір був окремо репрезентований Mauritshuis в Muzeum Łazienki Krjlewskie w Warszawie (Варшава, Польща) [3]. Твір був виставлений в галереї картин Палацу на острові, де представлені твори європейських митців XVII – XVIII століть, серед яких найчисленнішими є голландські художники.

Певним чином, але опосередковано, тема галерейного живопису була висвітлена на виставці «David Teniers and the Theatre of Painting» («Давід Тенірс і Театр Живопису»), що відбулась 19.10.2006 – 21.01.2007 р. в The Courtauld Gallery (Лондон, Велика Британія). Вона була присвячена відомому мистецькому проекту XVII століття: виданню Давідом Тенірсом Молодшим першого ілюстрованого друкованого каталогу картин – «Theatrum Pictorium» або «Theatre of Painting» (1660 р.). Ця публікація задокументувала одне з найбільших зібрань свого часу – колекцію творів мистецтва губернатора Іспанських Нідерландів ерцгерцога Леопольда Вільгельма Австрійського (нім. Leopold Wilhelm von Österreich, 1614 – 1662 рр.). На виставці окрім експонатів The Courtauld Gallery були репрезентовані предмети з колекцій Museo Nacional del Prado (Мадрид, Іспанія), The Royal Collection (Велика Британія), National Gallery of Ireland (Дублін, Ірландія), Glasgow Museums (Глазго, Шотландія), British Library (Лондон, Велика Британія).

Theatrum Pictorium складався з 243 найбільш шанованих ерцгерцогом італійських картин. Кожну з них Давід Тенірс написав в кольорі у зменшеному вигляді (17 х 25 см) в якості моделей для граверів. Сьогодні ці копії визнані цінним історичним джерелом, оскільки багато оригіналів зазнали певних змін у XVIII столітті, а деякі взагалі були втрачені. На виставці представлено 25 таких робіт. Вони були виставлені поряд з однойменними гравюрами «Theatrum Pictorium» та разом із видами галереї ерцгерцога Леопольда, за якими можна було ідентифікувати оригінальні роботи («The Brussels Picture Gallery of the Archduke Leopold Wilhelm of Austria (1614-1662)» (1651 р.) з Petworth House та «The Archduke Leopold William in his Picture Gallery in Brussels» (1647 – 1651 рр.) з Museo Nacional del Prado).

Крім того, на виставці було представлено кілька екземплярів «Theatrum Pictorium», у тому числі рідкісне видання 1660 року з гербом ерцгерцога, а також

копія, що належала англійському живописцю Джошуа Рейнольдсу (англ. Sir Joshua Reynolds, 1723 – 1792 рр.) [1].

Підсумовуючи вище викладене, можна відзначити, що не дивлячись на певну ексклюзивність галерейного жанру, «constkamers» не входить до переліку популярних тем для створення самостійних виставкових проектів. Галерейні картини часто представлені в контексті іншої проблематики, часто дотичної, наприклад, пов'язаною з історичною персоною. Ймовірно, цей факт пояснюється обмеженою кількістю галерейних картин та зосередженістю їх в фондозбірках окремих музеїв та приватних колекціях.

Список використаних джерел:

1. David Teniers and the Theatre of Painting. The Courtauld. Вилучено з: https://courtauld.ac.uk/gallery/exhibitions/past-exhibitions/david-teniers-and-the-theatre-of-painting/.
2. Kamers vol kunst in 17e-eeuws Antwerpen. CODART. Вилучено з: https://www.codart.nl/guide/agenda/kamers-vol-kunst-in-17e-eeuws-antwerpen/.
3. Malarstwo flamandzkie. Słynny obraz Coques'a w Łazienkach. Muzeum Łazienki Krolewskie w Warszawie. Вилучено з: https://www.lazienki-krolewskie.pl/pl/aktualnosci/malarstwo-flamandzkie-w-palacu-na-wyspie-zobacz-slynny-obraz.
4. Symposium Mauritshuis en RKD over kunstkamers en kunstcollecties. AICA. Вилучено з: https://www.aicanederland.org/390/.
5. Willem van Haecht. Apelles schildert Campaspe. Mauritshuis. Вилучено з: https://www.mauritshuis.nl/ontdek-collectie/kunstwerken/266-apelles-schildert-campaspe/.

ВІЙНА І МИСТЕЦТВО. РЕФЛЕКСІЯ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ

Драч Олександра Андріївна
здобувач вищої освіти факультету Теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна

Науковий керівник: Березницька Людмила Іванівна
канд. філос. наук, старший викладач кафедри Теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна

Актуальність теми обумовлена швидким зростанням кількості творів, які українські митці створюють як реакцію на суспільні, соціокультурні, політичні, моральні проблеми та явища в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Саме мистецтво, як міжнародна, універсальна мова, має змогу об'єднувати суспільство та поширювати ідеї у світі.

Завдяки використанню символічних форм та образів митець переосмислює явища під власною інтерпретацією, посилюючи їх емоційність, апелюючи до почуттів. Для мистецьких творів, що були створені від початку повномасштабного вторгнення характерним є використання та поєднання власного пережитого досвіду та новин, що їх оточують, рефлексуючи над темою життя та смерті, злочинів, віри та жертовності.

Мета роботи полягає в дослідженні та аналізі творчості митців, які звертаються до теми війни у своїх роботах й виокремлення символічних сенсів та образів.

Дана тема є новою для дослідницької практики, тому має невелику базу наукових праць, що дають ґрунтовний аналіз визначеної тематики. Теоретична база досліджень представлена роботами Джоан Бурке, яка досліджує феномен війни у контексті мистецтва, ґрунтуючись безпосередньо на досвіді минулого, в той час як сучасність представлена у форматі інтерв'ю з митцями та їх сторінками в соціальних мережах (А. Кахідзе, Є. Кафідова, О. Штейн, К. Лисовенко, А. Усенко, М. Кадан, М. Кравцов, А. Логов).

З точки зору історичного розвитку, мистецтво допомагало документувати події, що формувало образ події в культурному просторі. Художник часто не був незалежним, роботи створюватись на замовлення, тому відображення дійсності могло зазнавати змін – від звеличення правителя, пропаганди до реалістичних зображень руйнівної сили війни. В порівнянні з минулими епохами, сучасні митці є незалежними й центром їх робіт виступають власні інтенції втілювати пережиті переживання на власний розсуд. Зазвичай концепцією робіт є зображення злочинів (поширення обізнаності та засудження), документування власних почуттів (формат щоденника), створення комерційних (фінансова допомога армії та потерпілим). Варто зазначити, що джерелом ідеї часто є первинний власний досвід або враження від історій, що поширюються у суспільстві (новини, фотографії).

Серед робіт митців можна визначити три групи, що є основою створених робіт: рефлексія через релігійну символічну основу, використання алюзії до світового мистецтва, рефлексія серед досвід (власний та опосередкований).

Митці звертаються до відомих образів та реактуалізують їх у новому контексті – в умовах війни, в умовах української культури. Основними ідеями до яких звертаються митці є релігійні образи, нескореність, свобода, страждання, віра, незламність. Для зображень найхарактернішими є кольори: чорний (земля є смерть,

є переродження) та червоний (кров, лють, агресія, вогонь).

Таким чином, нові твори ще не мають ґрунтовної бази мистецтвознавчих, культурологічних досліджень. Образ війни присутній у багатьох митців сучасності, які здатні швидко рефлексувати над наявними викликами суспільства, використовуючи символічні образи та апелюючи до власного досвіду та почуттів. Результати дослідження є основою для подальшого розвитку аналізу творчості українських митців в контексті військової агресії окупанта.

Список використаних джерел:

1. Бідаріва С. Роботи українських митців як акт супротиву. Financial Times. URL: https://www.ft.com/content/870f753b-2a6a-4dd3-878a-facddda9d8c9.
2. Бурке Дж. Картини, протест та пропаганда: візуальна історія війни. CNN. [Англійська мова]. URL: https://edition.cnn.com/style/article/depicting-war-through-art/index.html.
3. Війна та мистецтво: візуальна історія сучасного конфлікту. Reaktion Books, 2017. 400 p. [Англійська мова].
4. Гете І. В. Трактат про колір. Вибрані твори з природознавства. М., 1957.
5. Харріман інститут Колумбійського університету. Українські митці відповідають на війну, 2022. YouTube. [Англійська мова]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=E3eZBcCt0m0.

МОДА ЯК ГЕДОНІСТИЧНА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЕПОХИ СПОЖИВАННЯ

Романова Анастасія Ігорівна
студентка 2 курсу магістратури кафедри «Теорії та історії мистецтв»
НАОМА, Україна

Науковий керівник: Гомирева Олена Іванівна
кандидат мистецтвознавчих наук, старший викладач кафедри
Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, Україна

Протягом багатьох століть відношення до практик задоволення змінювалось. Якщо раніше популяризатори теорії задоволення гедоністи та їх більш сучасні послідновники – циніки, були представниками контр-культурного суспільства, то у наш час вони стали основними представниками сучасності. Через практики задоволення у XXI столітті відбувається соціокультурна ідентифікація, суспільство нашого часу знаходить та осягає завдяки ним свою ідентичність.

Гіпертрофія гедоністичного начала, що є характерною для сучасної цивілізації видозмінює природу людини: спрощується людська самосвідомість, відбувається негативна зміна цінностей та смислів.

У XXI столітті гедонізм, як практика задоволення, відроджується та стає моральним обґрунтуванням масової культури. Велика кількість дослідників вивчає співіснування суспільства споживання та гедоністичних засад. «Суспільство споживання» характеризується масовим споживанням матеріальних благ і формуванням відповідної системи цінностей та установок.

Психолог Баррі Шварц впевнений, що перенасичення вибором, у якому живе західне суспільство, насправді не дає свободу, а навпаки забирає її та блокує отримання людських задоволень [10].

Загалом відбулась переоцінка поглядів на теорію практик задоволення. А отже почали функціонувати нові тенденції, що безумно впливають на формування культури у наш час. Одною із важливих практик задоволення є мода.

Задоволення є імперативом нової культури шопінгу. Основна задача виробника – задовільнити покупця. Від того, чи задоволений він, залежить успішність продажів та статус фірми у суспільстві. Кількість людей, що є частиною «свята споживання» постійно зростає.

Споглядання речей у наш час суттєво відрізняється від того, що було у XIX століття. Тоді діяв принцип «дивись та не чіпай», зараз людина може не тільки дивитися, але й приміряти, тобто ідентифікувати певну річ із собою, привносячи тактильний елемент у процес отримання задоволення.

Шопінг у XXI століття – це гра. Спочатку жінка отримає задоволення від того, що може скласти список покупок, переглянути, що вона хоче у версії онлайн. Тобто отримати насолоду від того, що був знайдений об'єкт бажання.

Але важливо зазначити, що шопінг, як будь-яке задоволення, може давати перенасичення. Коли людина робить покупки заради покупки. Вона отримає короткочасне задоволення, що веде за собою депресивний стан.

Концепція краси та моди змінюється щороку. Якщо порівняти модний і сучасний стиль сукні 10-річної давнини, то результат буде шокуючим. Концепція моди дозволяє людям виражати свою ідентичність, об’єднувати різних людей, щоб

відзначити власну індивідуальність. Мода у XXI столітті однозначно стала найвагомішою практикою задоволення та відображає усі зміни суспільства споживання. Глобалізація призвела до масовізації цього феномену. Більше не потрібно мати особливий соціальний статус або безліч коштів, аби стати частиною моди.

Мода є стратегією отримання задоволення у сучасному суспільстві споживання. Суспільні індивіди завжди будуть намагатися виділити себе із масси за допомогою одягу аби навпаки стати її частиною. Отже мода як феномен наврядчи колись втратить свої позиції та з кожним роком буде ставати однією з найбільш популярних практик задоволення.

Список використаних джерел:

1. The Importance of Fashion in Modern Society: URL: https://www.bartleby.com/essay/The-Importance-of-Fashion-in-Modern-Society.
2. Rem B. Edwards. Pleasures and Pains: A Theory of Qualitative Hedonism / Rem B. Edwards., 1982.
3. Альошина І. В. Поведінка споживачів. М., 2000. З. 15.
4. Бодрійяр Ж. Система речей. М., 1999. С. 193-195
5. Бурдьє П. Практичний сенс. СПб., 2001. З. 138.
6. Історія філософії (антична та середньовічна) [Електронний ресурс] // Владислав Татаркевич. URL: http://bookwu.net/book_istoriya-filosofii-antichnaya-i-srednevekovaya_683/23_v-pyati-polozheniyah-mozh -гедонізм-арістапа.
7. Набруско І. Ю. Шопінг як специфічна соціокультурна практика XXI століття [Електронний ресурс]. 2009. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3978/Nabrusko_Shopinh.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Романова Каріне Євгенівна, Горбунова Катерина Олександрівна, Овчиніна Ірина Олексіївна Мода XX століття як феномен культури (ретроспективний аналіз) // Гуманітарні відомості ТДПУ ім. Л. Н. Толстого. 2018. №4 (28). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/moda-hh-veka-kak-fenomen-kultury-retrospektivnyy-analiz (дата звернення: 09.06.2022).
9. Листи та фрагменти Епікура / пров. С. І. Соболевського // Матеріалісти Стародавню Грецію / ред. Л. Князєва. М., 1955. З. 233.
10. Простір культури: матеріали міжнародного форуму. СПб., 2005. С. 187. 36. Фромм Е. Здорове суспільство // Психоаналіз та культура: обрані праці Карен Хорні та Еріха Уральського університету, 2007. С. 142-152, 0,75 д.а.
11. С.А. Рассадіна Методологія філософсько-культурологічного аналізу практик задоволення // Вісник ЛДУ ім. А.С. Пушкіна. 2008. №3 (14) (Філософія). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-filosofsko-kulturologichehego-analiza-praktik-udovolstviya (дата звернення: 10.06.2022).
12. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. СПб., 1999.

ФЕНОМЕН «ПЛАСТИЧНОСТІ» У ВИКОНАВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІАНІСТА

Лію Лібоя
аспірантка
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Україна

Науковий керівник: Грінченко А.М.
Старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Україна

Виконавський процес піаніста – багатофункційний комплекс індивідуальних якостей, музичних і когнітивних здібностей, отриманих знань, умінь та навичок, який визначає рівень розвиненості, талановитості та спроможності до трансформації уявних дій на втіленні слухових, образних уявлень в реальному звучанні на фортепіано. Під час навчання гри на фортепіано поступово формуються виконавські артикуляційні, поліфонічні, педалізаційні, слухові, мисленеві, образно-слухові, інтерпретаційні уміння; технічні і звуковидобувальні навички, а також психологічні якості (контроль за виконанням, емоційний контроль під час естрадного виступу). На думку Готфріда Шлауга, гра на музичному інструменті засновується на мультисенсорному і руховому досвіді, який набувається на основі асоціації рухових дій з певними звуковими та зоровими схемами. Безперервний мультисенсорний зворотний зв'язок, вважає автор, посилює пластичні зв'язки між слухом і моторикою. Сформованість зазначеного розвиває і розкриває суто професійні можливості піаніста: координацію моторики і слухової діяльності; збалансованість агогіки; гнучкість фразування, мислення, педалізації; пластику звуковидобування та інтонування. Як свідчать довідкові джерела, поняття «пластика» запозичено з західноєвропейських мов і означає «скульптуру, гармонійність форм й зображень; узгодженість рухів, жестів»; прикметник «пластичний» з грецької перекладається як «виліплений, ліпний»(Етимологічний словник української мови, 2012). У роботі піаніста поняття «пластичність» означає рівень професійного володіння інструментом. Зовні це виявляється через пластичність піаністичного апарату, його рухів. Органічність та природність, відповідність характеру музики – завжди притаманна талановитим музикантам. Варто пригадати відео-записи А. Шнабеля з його емоційно виразними виконавськими рухами, що супроводжують виконання, або Глена Гульда, який грає начебто перебуває у внутрішньому діалозі з усією поліфонічною фактурою. Їх синтезовані жести допомагають диригувати процесом втілення інтонаційної виразності шляхом застосування пластичних рухів піаністичного апарату. Такі жести доповнюють й коментують загальний характер музики і її сприйняття слухачем.

Взаємозв’язок музики та рухових дій підкреслюється виконавцями-піаністами, викладачами, науковцями. Так у дисертаційному дослідженні В. О. Колоней розглядає феномен пластичного під час інтонування у виконавському процесі. Автор звертає увагу на дві знакові системи одна з яких - музично-пластична. Як художньо-функціональна знакова система вона пов'язана з виконавським співінтонуванням і має свою особливість у біфункціональному проявленні, а саме: розгортанні звукового

матеріалу і пластиці виконавських рухів, міміці, пантоміміці виконавця. Науковець зазначає, зміст музично-пластичних знаків виявляється у пластиці звукового інтонування й у візуальній пластиці. На думку автора «пластичне» присутне у виконавській інтонації, як синтез духовного і тілесного, як консолідуюче синкретичне співінтонування (Колоней, 2004). Отже, інтонування отримує художній зміст коли «пластичне» складає основу усього виконавського процесу та його індивідуальних особливостей музиканта. Рухи рук, пальців пластично «виліплюють» мелодійні лінії, що допомагає виразно про інтонувати музичну фактуру, втілити семантику мови інтервалів. Зазначимо, що пластика такого роду смислова. У науковій літературі з виконавства зустрічаємо поняття «інтонаційна пластика», яке пов'язують з розумною рукою, з рукою, що чує. «Повноцінне фортепіанне інтонування передбачає осмислення і реалізацію всіх просторово-часових компонентів музичного процесу» (Олійник, 2022). Таке широке розуміння процесу інтонування підкреслює горизонтальний та вертикальний сегмент інтонування фортепіанної фактури, об'ємність пластичних складових (рухів, мислення, інтонування, засобів виразності), необхідність лабільного реагування самого виконавця під час гри на фортепіано.

У сучасній музичній педагогіці проблема формування інструментально-виконавських навичок, тобто піаністичної техніки, розглядається з позиції дотримання пластичних рухів кисті і загальної рухливості піаністичного апарату(Тарчинська, Дубан, 2018). У методичній літературі пластичність рухів застосовується для вирішення піаністичних незручностей під час виконання стрибків. Як методичний засіб процесу переосмислення та перегрупування, пластичність сприяє зменьшенню амплітуди рухів рук. На особливу пластичність мелодійного матеріалута його втілення звертається увагав процесі виконання творів Ф. Шопена. Фактура польського композитора вимагає пластичного інтонування, дихання руки, природньої агогіки та диференційованої педалізації (Касьяненко Л., Шукайло В., 2017). Виконання любого твору, на думку Ю. Некрасова, вимагає від піаніста «внутрішнього настроювання на принципову унікальність навичок та засобів», а також врахування «пластики, міміки та душевно-емоційних здібностей виконавця як суб'єкта творчості», що дозволяє, по словам автора,перейнятися «автентичним стилем мислення-поведінки композитора» (Некрасов, 2005). Зазначимо, поняття «пластичність» має сенс і у визначенні синоніму «гнучкість». Даний контекст органічно поєднується з поняттям «мислення». Для музиканта гнучкість мислення складає основу творчого пошуку, здатність перемикатися в процесі інтерпретації на різні виконавські завдання, трансформувати образну сферу у музичну, опановувати різні види фортепіанних фактур тощо.

Таким чином, розглянуті деякі аспекти виконавської діяльності піаніста свідчать про унікальність та індивідуальність проявів пластичного у даному процесі. Важливість означеного потребує грунтовного методологічного дослідження та впровадження у освітній процес майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Етимологічний словник української мови. (2012). Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 2012. Т.7. 568 с.
2. Колоней, В. О.(2004). Пластичне у фортепіанно-виконавському інтонуванні(Автореф. дис. канд. Мистецтвознавства) Нац.муз.акад. України ім. П. І. Чайковського, Київ, 18 с.

3. Некрасов, Ю. І.(2005).Комплексний підхід до формування виконавської майстерності піаніста. (Автореф. дис. канд мистецтвознавства). Одеська дер. муз. акад. ім. А. В. Нежданової, Одеса.
4. Олійник, Т.І. (2022). Інтонаційна культура піаніста: теоретичний аспект. Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти. Вип.50.Т.1.С.170-173.
5. Тарчинська Ю., Дубан Ю. (2018). Сутність сучасних принципів формування виконавської техніки піаніста. Нова педагогічна думка. № 3 (95). С. 155–159.
6. Шукайло, В.Ф. (2017). Шлях до майстерності піаніста: навчально-методичний посібник. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 206с.
7. Schlaug,G. (2015).Musicians and music making as a model for the study of brain plasticity. 2015; 217: 37–55. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC443008.

СЕКЦІЯ XXVIII.
ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПОБЛИЗУ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гринюк В.І.
канд. техн. наук, доцент
Івано-Франківський національно-технічний університет нафти і газу, Україна

Формування та розвиток туристичної інфраструктури є основою функціонування ринку туристичних послуг та залежить від використання природних ресурсів та історико-культурної спадщини. Важливість туристичної інфраструктури полягає в тому, що вона здійснює обслуговування як місцевого населення так і туристів, в зв'язку з цим її розвиток сприяє туристському освоєнню території, покращенню умов і якості життя населення, підвищенню атрактивності території для гостей та туристів, а також виникає необхідність створення нових робочих місць для місцевого населення, що проживає на її території.

Мета дослідження – аналіз туристичної інфраструктури природних та історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області.

Згідно Закону України "Про туризм" туристична інфраструктура являє собою сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів [1]. Таким чином, це будівлі, споруди, засоби комунікації, транспортна система, які задіяні в наданні туристичних послуг.

Івано-Франківська область має значний туристично-рекреаційний потенціал для розвитку культурно-пізнавального, сільського, етнографічного, оздоровчого туризму порівняно із іншими областями України. На її території розташована велика кількість історико-культурних пам'яток, серед яких чисельні замки, культові споруди, музеї. Найбільш значимими пам'ятками області є церква Святого Пантелеймона (с.Шевченкове), Костел кармелітів у Більшівцях, Успенський Собор, церква Різдва Христового та ряд інших архітектурних пам'яток.

Етнографічні райони Івано-Франківщини (Гуцульщина, Бойківщина, Покуття, та Опілля) досі зберігають багату матеріально-духовну спадщину, особливий український колорит, який наповнений самобутніми обрядами, одягом, побутом, ремеслами, архітектурою, що, безумовно є привабливим для великої кількості туристів та сприяє розвитку етнографічного туризму в області.

Проаналізувавши туристичну інфраструктуру поблизу природних об'єктів та об'єктів історико-культурної спадщини Івано-Франківської області, виявлено активний розвиток туризму й облаштування території Центру спадщини Вигодської вузькоколійки (с-ще Вигода Калуського району), річкового порту "Раковець" (с. Раковець Городенківського району), парку-музею "Карпати в мініатюрі" (м. Яремче), комплеку "Полонина перці" (с. Яблуниця), гуцульської сироварні

(с. Яворів Косівського району), етнопарку “Гуцул Ленд” (курорт “Буковель”).

В гірській зоні в межах Гута, Стара Гута, Пороги та Яблунка формуються об'єкти сільського туризму, системи придорожніх кафе та стоянок. У Калуському районі найвища зона інтенсивності туризму знаходиться в межах населених пунктів Мислівка, Вишків, Вигода, де знаходяться об’єкти сільського туризму та етнографічного туризму.

Найвищі показники інтенсивності розміщення об’єктів туризму простежуються на території міста Косів (численні музеї, особняки видатних осіб, дрібні туристичні об’єкти) Тюдів, Кути, Великий Рожен, де розташовані готелі, ресторани, інфраструктура придорожніх мотелів та кафе.

Визначено сумарний рейтинг забезпеченості Івано-Франківської області закладами туристичної інфраструктури. До першої категорії увійшли: Коломийський, Івано-Франківський райони, до другої категорії - Косівський район, до третьої Верховинський, Надвірнянський, райони та м. Яремче [2].

Проте існують ряд проблем щодо забезпечення якісної туристичної інфраструктури для відвідування природних та історико-культурних об’єктів в Івано-Франківській області [3]. Перш за все – це поганий стан доріг, що ускладнює рух транспортних засобів та перешкоджає подальшому плануванню та розробці нових туристичних маршрутів. Прикладом незадовільної транспортної інфраструктури є маршрут до природних об’єктів в Калуському районі – Мізунські водоспади, гідрологічна пам’ятка природи загальнодержавного значення “Ширковець”.

Серед недоліків забезпечення туристичної інфраструктури в Івано-Франківській області виявлено: обмеженість інформації про природні об’єкти, занедбаність закладів розміщення та оздоровлення, які вже давно не функціонують, відсутність та недостатня кількість інформаційних стендів на маршрутах, зокрема на території Бойківських Карпат, обмежений доступ до Інтернету, відсутність закладів харчування поблизу туристичних локацій, недоброзичливий обслуговуючий персонал при відвідуванні природних та історико-культурних об’єктів, відсутність культурно-розважальних закладів.

У підсумку, виділено топ-3 основних проблем туристичної інфраструктури Івано-Франківської області (рис.1).

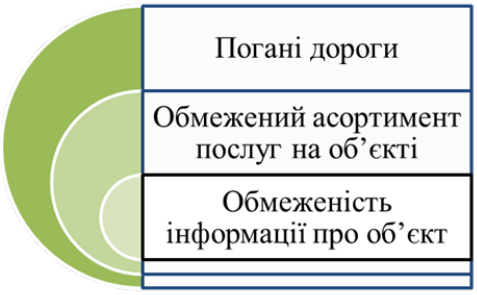

Рис. 1. **Топ-3 основних проблем туристичної інфраструктури Івано-Франківської області**

Перспективами розвитку туристичної іфраструктури є покращення благоустрою території, удосконалення системи інформаційного забезпечення поблизу туристичних об’єктів, розширення асортименту послуг на об’єкті, залучення спонсорів для відновлення історико-культурної спадщини, активна рекламна діяльність.

Отже, туристична інфраструктура сприяє розвитку туристичного бізнесу, та

популяризації історико-культурних об'єктів та підвищує атрактивність природних ресурсів. Проаналізовано туристичну інфраструктуру в Івано-Франківській області та виявлено основні проблеми, що гальмують розвиток туризму, серед яких незадовідьний стан доріг, обмежений асортимент послуг та обмеженість інформації про туристичні об'єкти.

Список використаних джерел:

1. Закон Украни "Про туризм". Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/JG39C00A.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
3. Лужанська Т.Ю., Качов Р.Р. Організація туристичної інфраструктуру Карпатського туристичного району. Науковий вісник Мукачівського державного університету.2014, №17(12). С.66-74.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА МІНЛИВІСТЬ ВОЛОГОСТІ ПОВІТРЯ НА ЖИТОМИРЩИНІ

Музика Тетяна Анатоліївна
Одеський державний екологічний університет, Україна

Недострелова Лариса Василівна
канд. географ. наук, доцент, доцент кафедри метеорології та кліматології
Одеський державний екологічний університет, Україна

Наявність водяної пари в атмосфері істотно позначається на теплових ресурсах атмосфери та підстильної поверхні. Вміст водяної пари сильно змінюється залежно від циркуляційних процесів, фізико-географічних умов місцевості, пори року, стану ґрунту та інших чинників. Атмосферна волога, її фазовий стан та вологообіг відіграють значну роль у формуванні погоди і клімату. Від вологості повітря залежить не тільки комфортність погодних умов для людини, але і інтенсивність випаровування з поверхні землі та водоймищ, транспірація вологи рослинами, виникнення заморозків, утворення туманів [1].

Житомирська область входить до вологої, помірно теплої агрокліматичної зони [2]. Розташування області у помірному поясі північної півкулі визначає клімат як помірно-континентальний, з теплим та вологим літом та м'якою хмарною зимою. На клімат області великий вплив мають повітряні маси із північної частини Атлантичного океану, в меншій мірі – з боку Північного Льодовикового океану. У формуванні мікроклімату області велику роль відіграють сонячна радіація, лісистість, заболоченість, річкова система, ґрунтово-рослинний покрив.

Відсутність високих гірських піднять на території Житомирської області сприяє вільному переміщенню повітряних мас різного походження, що обумовлює значну мінливість погодних процесів в окремі сезони. Проте перехід від одного сезону року до другого, як правило, відбувається поступово.

Початок весняного сезону характеризується переходом середньої добової температури через 0 ºС у бік зростання, відбувається це в середині березня. Із середини квітня до середини травня можливі заморозки в повітрі або на ґрунті, які в цей період в залежності від інтенсивності вважаються небезпечним або стихійним явищем погоди. Протягом весни щомісячно зростає кількість опадів, особливо у травні, коли активізується конвективна діяльність. Літо триває з кінця травня до початку вересня, загалом сезон теплий та вологий. Переважний вплив на формування погодних умов має радіаційний фактор. Важливу роль відіграє трансформація повітряних мас в областях підвищеного тиску. Циклонічна діяльність представлена слабовизначеними циклонами, в зоні яких спостерігаються інтенсивні зливи, що можуть досягати критеріїв НЯ, а інколи – СГЯ, в поєднанні з небезпечними конвективними явищами – грозами, шквалами та градом. Осінь, а саме другій половині, відзначається різким посиленням циклонічної діяльності. Наприкінці вересня – початку жовтня починаються перші заморозки, з’являються та частішають тумани. Щомісячна кількість опадів порівняно з літнім періодом значно зменшується, але змінюється їх характер – дедалі переважають тривалі облогові дощі, які за кількістю можуть бути сильними, іноді - дуже сильними. Взимку на Житомирщині в залежності від співвідношення між циклонічним і антициклонічним типом погоди бувають як теплі, так і холодні зими. Теплі зими характеризуються частими виходами

атлантичних і середземноморських циклонів із щільною хмарністю та опадами у вигляді мокрого снігу, дощу або мряки. Холодні зими спостерігаються при формуванні та стаціонарні антициклонів, внаслідок сталої адвекції арктичного повітря [3, 4].

Темою моєї роботи є аналіз мінливості показників відносної вологості повітря в Житомирській області за період з 2004-2018 рр. В якості вихідних даних в роботі використані дані спостережень за вологістю повітря на метеостанціях Житомир, Новоград-Волинський, Коростень, Овруч та Олевськ [5].

Відносна вологість у приземному шарі завжди має добовий та річний хід, протилежний ходу температури повітря. Тобто, зі зниженням температури повітря відносна вологість зростає, а з підвищенням – зменшується. Наразі температура з кожним роком підвищується, а відносна вологість зменшується. В Житомирській області за досліджуваний період в усі пори року спостерігається зниження показників вологості порівняно з нормою. Річний розподіл показує, що великі значення відносної вологості спостерігаються в холодний період з листопада по лютий. Найменші показники мають місце в період квітень-червень. Багаторічні тенденції відносної вологості характеризуються мінімальними значеннями в 2015 році, максимальні показники фіксуються в різні роки. Середня багаторічна відносна вологість повітря коливається в межах від 75 до 79 %.

Список використаних джерел:

1. Клімат України / За ред. Ліпінського В.М., Дячука В.А., Бабіченко В.М. Київ: Видавництво Раєвського, 2003. 343 с.
2. Карповський Ю. [та ін.]. Житомирщина. Довідник-путівник. Київ, 1974.
3. О.П. Гавриленко. Екогеографія України: навч. посібник. Київ: Знання, іл. (Вища освіта XXI століття), 2008. 647 с.
4. Врублевська О.О., Катеруша Г.П. Клімат України та прикладні аспекти його використання. Навчальний посібник. Одеса: ТЭС, 2012. 180 с.
5. Архівні дані ГМЦ Житомир. Багаторічна вибірка даних по Житомирській області.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ»

26 травня 2023 року ♦ Черкаси, Україна

Українською та англійською мовами

Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори

Підписано до друку 26.05.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 16,04. Замовлення № 377. Тираж: 100 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:
Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.